

Dr. Takáts Ágoston

... Vegye föl keresztjét! ...

életem története

*„Fölfedeztem minden baj gyökerét, minden siráncok okát: hiányzik az imádság!
Az egyén és a társadalom megújulásának az imádságból kell kiindulnia...” (Teréz Anya)*

... Vegye föl keresztjét! ...

(Mk 8. 34)

Dr. Takáts Ágoston
2003.

Tartalom

Prológus. AZ ACÉLEMBER: Ének a sürgönypóznáról	3
Bevezetés. Az ember, aki Csütörtök volt: Révialom.....	4
1. Fejezet: Fejre eséseink története.....	5
Intermezzo: Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! ...	8
2. fejezet. Diákélet – (diákcsibészszégek) – a XX. században.....	9
Intermezzo: Hív!... Megyek!.. .	21
3. Fejezet: Szerke az országban... Feketében.	22
Intermezzo: Mit? ... Mennyit? ... Miért? ... Meddig?	37
4. Fejezet: Fájdalmas és kegyetlen váltás.....	38
Intermezzo: Levél Agathának Agatháról. Amikor még nem volt és nem is lehetett.....	48
5. Fejezet. Két félidő a pokol-tornácán	49
Intermezzo: Szakadék szélén.....	62
6. fejezet: Hová?... Merre?... Meddig?.....	63
Intermezzo: Jelenti magát Jézus.....	80
7. Fejezet: Dr. Paprika Jancsi és társai	81
Intermezzo: „Á L D Á S ...”	88
8. Fejezet: Áldás! ... Ki vagy?! ... Hol vagy?!	90
Intermezzo: Isten láncá.....	95
9. Fejezet: A hatodik és hetedik szentség.....	96
Intermezzo: KISATYA (I)	102
10. Fejezet: A „MŰHELY” és munkái.....	103
Intermezzo: MAGNIFICAT.....	111
11. Fejezet: Ki tudja Isten útjait?.....	112
Intermezzo: De profundis clamavi ad te, Domine!	118
12. Fejezet: Andrassy út 60. És ami utána következik.	119
Intermezzo: Sume, Domine et suscipe.....	127
13. Fejezet: Áldás volt és az is maradt... ..	128
Intermezzo: Miserere mei Deus	135
14. Fejezet: A nem-létező tábor: Recsk.....	137
Intermezzo: Kisatya (II)	151
15. Fejezet: Ki volt Kerkai Jenő Jezsuita Atya?.....	152
Intermezzo: „Ha nem lesztek, mint a gyermekek...”	157
16. Fejezet: Tűnődések és valószínűségek	158
Intermezzo: „Beteljesedett...”	160
Befejezés: Variációk egy zsoltár-témára	161
Epilógus: Könyörgő ima minden emberért... ..	164
Függelék: Harsányi Kálmán: A harang balladája.....	166
Utószó az Önéletrajzhoz.....	169

Prológus. AZ ACÉLEMBER: Ének a sürgönypóznáról

(Emlékezés Kerkai Jenőre, Mócsy Imrére, Alszeghy Zoltánra és Másokra, akiknek társai lehettünk valaha.)

*Áll egyenes egymagán az ACÉLEMBER a hegy homlokán.
Széttárva karcsú, hosszú karjai, a kábelek kígyóit tartani.
Nem görnyed és nem erőlködik: áll és feszül és hordja terheit.
Lát embereket és országokat, bolond és keserű látásokat...
A földgömb reng és ég a szemhatár, az ACÉLEMBER néz és konstatál.
Áll és szótilan ég felé feszül: hordja a kábelt rendületlenül.
S ha olykor egy-egy holdas éjszakán ráül terhével a szörnyű magány,
S a látomások emlékeitől dereka már-már megroppanni dől:
Ilyenkor elég egy szempillantás, a szomszéd hegyen másik óriás,
A harmadik ormon a harmadik hordozza látomása terheit.
Egy pillanat, egy közös rezzenés: a három ACÉLEMBER összenéz.
Testvér! – mondja az acélpillanat, – tudom: gyengének lenni nem szabad.
Tudom, a mi törvényünk: állani, mi vagyunk a Vezeték várai.
Nem tudjuk honnan, nem tudjuk kinek, de rajtunk megyen át az Üzenet.
Az ismeretlen Igét hordja vállunk. Bennünket ideállítottak. Állunk!*

(Sík Sándor)

.....

És álltunk éveket... és ültünk éveket... és szenvedtünk éveket...
De hirdettük az IGÉT mindenkor... és mindenütt... és mindenkinek...
Amikor lehetett... és amikor nem lehetett...
Annak, aki hallgatta... és annak, aki nem hallgatta...
És pusztultunk: egyikünk a másik után...
Most már csak ketten vagyunk... és mi is – talán – elhallgatunk...

Bevezetés. Az ember, aki Csütörtök volt: Réomás

„... Az emberek általában nem figyelnek rá, hogy mit jelent valaminek a címe... Sőt még arra sem, hogy mit állít a cím... Egy efféle írásban, talán, mert olyan személyes... talán, mert olyan személytelen a műfaja, megengedhető, hogy az ember magáról is eláruljon valami személyes apróságot, nemcsak másokról, csak az a fontos, hogy mindenki azonnal lássa: ezek csakugyan apróságot. És ebben az összefüggésben, vagy összefüggéstelenségben szeretném megjegyezni, hogy én személy szerint ki nem állhatom, ha valaki egy történetnek éppen a lényegére nem figyel, sőt éppenséggel még a történet címének kézenfekvő, szószerinti jelentésére sem. – Már néhány alkalommal volt szerencsém elrebecni, hogy mindazoknak, akik veszik a fáradságot és elolvasnak egy könyvet, arra talán még futná az erejükből, hogy elolvassák a könyv címdalát is...

... Furcsa, de az én munkáim közt is akad példa ilyesmire – Az ember, aki Csütörtök volt című könyvemre gondolk. Ez egy ilyen melodramatikus kis románcnak készült, de van benne valami eszme. Az volt a lényege, hogy az olvasó eleinte azt hiszi: a Rend utolsó bajnokainak küzdelmét követheti az Anarchizmus erői ellen; ám később kiderül, hogy mind az anarchia, mind a rend erőinek rejtélyes ura egy és ugyanaz a személy. E fordulat logikája vagy logikátlansága sokakat arra a következtetésre vezetett, hogy ezt a kétértelmű lényt én teljes komolysággal az Istenség leírásának szántam, és munkám futólag még bizonyos tiszteletnek is örvendett azok között, akik szeretik, ha az Istenséget efféle módon írják le. Ám tévedésüket kizárólag az okozta, hogy a könyvet elolvasták ugyan, de a címdalát már nem. Ugyanis a könyv teljes címe: Az ember, aki Csütörtök volt: Réomás. – Nem az volt vele a célom, hogy leírjam a valódi világot olyannak, amilyen, vagy olyannak, amilyennek én látom. ... Én a vad kételkedés és kétségbeesés világát akartam bemutatni benne, amelyet a pesszimisták oly gyakran festenek elénk. Csak egyetlen reménysugár csillan fel benne a végén, ahol kitűnik magának a kételkedésnek kétértelmű természete, amit még maguk a kételkedők és pesszimisták is éreznek...” (G. K. Chesterton)

Az általam a következőkben leírásra kerülő történet és Chesterton története közt az az alapvető különbség, hogy én úgy akarom leírni a valódi világot, olyannak, amilyen... vagy olyan-nak, amilyennek én látom. – És nem „réomás”, hanem „RÉMTÖRTÉNET”, mert valóban megtörtént eseményekről – és nem akármilyen eseményekről – számolok be. Úgy, ahogy Barátom – nevezzük mi is, mint Chesterton: CSÜTÖRTÖK-nek – átélte és elmondta. – Így mondanivalónknak a valódi címe talán ez lehetne:

„Vedd föl kereszted, CSÜTÖRTÖK! – Valóságos rémtörténet.”

1. Fejezet: Fejre eséseink története.

Csütörtök pénteken született, egy később hat-gyermekekké vált család harmadik gyermekeként, Bácska – ma Vajdaságnak nevezik – egy kis falujában, a kántor-tanítói lakásban. – Születésének körülményei nem voltak valami szerencsések. Édesanyja, aki hét-gyermekes tanító-családban a legkisebbként született meg, még 10 éves sem volt, amikor Máramarosban átélt egy nagy árvizet, majd a lakásuk szomszédságában levő – fából való –, szép gör. kat. Templom leégését. És most, amikor harmadik gyermekének születését várta, meghalt az Édesapja, akit a világon a legjobban szeretett, s akit Édesapja is, mint a legkisebbet, legjobban szeretett. – (Már maga Csütörtök születése is minősíthető egy kisebb rémtörténetnek.)

Csütörtök alig múlt el egy éves, amikor családját a szerbek vagonba pakolták és áttolták a határon Magyarországra. Bosszúból, mert néhány éjszaka szállást adtak az internált bajai polgármesternek és főplébánosnak. Hogy a megszökött internáltak miért éppen Csütörtök Édesapjától kértek menedéket, nem tudjuk, csak azt, hogy a család marhavagonban érkezett Kiskunhalasra és hónapokig jóemberek segítségével éltek, mert a fiatal, 3 gyermekes kántor-tanító nem kapott állást. – Aztán egy évig Kunszentmiklóson „nyomorogtak”, a Szülők elbeszélése szerint reggelire és vacsorára egy-egy kisbögre tej jutott a gyerekeknek egy kis szelet kenyérrel. – Való igaz, hogy a plébános nagybácsi – amikor már lehetett – ragaszkodott hozzá, hogy nyáron egy teljes hónapot nála töltsenek, néhány kilót hízzanak és tőle kapják új ruhájukat, cipőjüket.

Ezekben a nyaralásokban erősödött meg Csütörtök: Édesapjával naponta kijártak a plébánia tanyájára, a gabona behordásakor ők pakolták fel a kévét a szekerekre, csépléskor pedig Csütörtök nemcsak zsákolt, hanem minden munkát – még a pelyva-lyukat is – kipróbált. Így lett legerősebb nemcsak a testvérei között, hanem még az osztályában is, akivel még a legnagyobbak sem mertek kikezdeni. (Persze ehhez a sportolás is hozzájárult, amiről még majd beszélünk.) – 0 éves volt Csütörtök, amikor Nagybácsi községének új, neo-reneszánsz temploma felépült. Csütörtök nagyon szeretett mászkálni és felderítő utakat tenni az új templom padlásán. Így fedezte fel, hogy a templom padlásáról ki lehet menni a kupola oldalán felvezető létrához, amelyen fel lehet menni a kupola padlására és a kupola tetején levő 16 oszlopból álló kör alakú oszlopcsarnokba, ahonnan egészen Szabadkáig el lehetett látni. – Csütörtök gyerekkorának legnagyobb verése ehhez a kiránduláshoz fűződött: Édesapja és Nagybátyja a plébánia kertjében beszélgettek, amikor meglátták a kupola oldalán felfelé mászó gyereket. Még a vér is meghűlt ereikben, mikor aztán látták a gyereket a kupola tetején levő oszlopcsarnokban álldogálni. – Mindketten fohászkodtak, majd az Édesapa – nádpálcával a kezében – felment a kórusra és ott várta a veszélyes kalandból visszatérő fiút. – A továbbiakat már el lehet képzelni. A srác nem sírt, – most is ragaszkodott szokásához: a megérdemelt büntetést mindig szó nélkül viselte el, – de megígérte, hogy nem ismétli meg ezt az életveszélyt jelentő produkciót.

Ha most a fejre esések történetét akarom elbeszélni, sokkal korábbról kell elkezdenem, mint ahogy a kupola-mászás történt. – Valójában még két és fél éves sem volt Csütörtök, amikor az első eset megesett és Csütörtökünk a szekrény tetejéről a tüzes kályhára esett fejjel. – Hogyan került a szekrény tetejére? ... máig kiderítetlen dolog, onnan már könnyű volt leközlekedni a kályhára.

Édesanyja a nagy ordításra futott be a konyhából, a gyerek bömbölt, igaz, a homlokáról szinte leégett a bőr, a kék forradás még 13 éves korában is látszott, – Édesanyja csak annyit tudott megérteni a sírással tarkított ordításból, hogy „a szék feldült az asztal tetején, ő a szekrény tetejébe kapaszkodott, már majdnem teljesen felmászott, amikor meglátott egy nagy pókot és úgy megijedt, hogy leesett a szekrényről.”

A második fejre esés 12 éves korában esett meg. Csütörtök szeretett volna megtanulni kerékpározni. Hosszas könyörgésre Édesapa elvitte az iskola udvarára, ott – kellő magyarázat és megfelelő gyakorlati bemutatás után – felültette a kerékpárra, meglökte a biciklit:

– Most rajta, ahogy mutattam! – kiáltotta.

Csütörtök teljes súlyával rálépett a pedálra, a kerékpár azonnal lefékezett, – jól működött a „kontra” – és Csütörtök a kormányon keresztül fejjel leérkezett a földre. – Édesapának dolga volt az irodában ezért – Csinálj, amit tudsz! – mondta és bement az épületbe. Csütörtök ült a földön, simogatta a fejét és várta, hogy a csillagok eltűnjenek. – Aztán, amikor már a szédülése is elmúlt, feltápáskodott, felállította a földön fekvő bicajt, ráült – és csodák-csodája! – tudott biciklizni. Hol lassabban, hol gyorsabban hajtott, vagy tízszer körbement a nagy iskolaudvarban. – Az udvarra kinéző édesapának odakiáltott:

– Látod, tudok biciklizni! – Erre Édesapja megnyugodva visszament az irodába. – Csütörtök valóban tudott biciklizni, megállni nem! Mit tehetett hát? – Ha le akart szállni, lassított és elesett. – Aztán újra felült és kerekedett tovább az újabb leszállásig, illetve: elesésig. – És ez így ment egészen addig, amíg Édesapja be nem fejezte a munkáját és haza nem mentek. – Leszállni csak harmadnap tanult meg, de tíz nap is beletelt, amíg a leszállás következményei a térdéről, könyökéről – sőt még az orráról is – el nem múltak.

Ha Csütörtök fejre eséseit folytatni akarjuk, akkor időben kissé előre kell szaladnunk. 16 éves korában következett be újabb fejre esése, amely már kissé komolyabb volt: torna-tanára és osztálytársai meg is ijedtek. – Csütörtök akkor már a jezsuiták Kalocsai Gimnáziumába járt és hatodikos volt. Testnevelés órán a „tigris-ugrást” gyakorolták: ruganyos dobantóval és a teljes magasságú ugrószekrénnel. Amikor az egész osztály már kétszer végigment a gyakorlaton, a tornatanár kiválasztotta az 5 legjobbat, a többieket kosarazni küldte a tornaterem egyik felébe, a másik felében pedig a kiválasztott legügyesebbekkel az „előre-szaltót” kívánta gyakorolni. Módszere a következő volt: ő az ugrószőnyeg szélénél állt középtájon, a kiválasztottak pedig egyenkint – nekifutás után – a ruganyos dobantón dobantva ugrottak fejjel előre, a tanár pedig tarkónál fogva megfordította a delikvenst, aki aztán – átfordulva – a szőnyegen talpra érkezett. Már háromszor eredményesen megcsinálták – persze a tanár segítségével – az előre-szaltót, amikor Csütörtök került újra sorra: dobantott, fejjel előre ugrott, amikor a terem másik felében valaki elordította magát. A tanár odanézett és elfelejtette Csütörtököt átfordítani, minek következtében Csütörtök – vagy 2 méter magasságból, óriási lendülettel – fejjel a szőnyegre érkezett. És ott is maradt. A tanár ijedtében nagyot kiáltott, letérdelt a gyerekekhez, de az eszméletlenül feküdt a szőnyegen. A tanár két fiúval kicipelte Csütörtököt az öltözőbe, fejét a vízcsap alá tartották. Jó néhány percig folyt feje – a fejtetőn levő komoly daganatra – a hideg víz, míg lassan magához tért Csütörtök. Lefektették a svédpadra, vizes ruhát tettek a fejére. A tornaórának persze vége lett, mert a tanár – két fiú társaságában – autóján kivitte Csütörtököt a kórházba, ahol azonnal megröntgenezték, a Főorvos úr megvizsgálta, s bár a koponyájának nem történt baja a jókora daganaton kívül, de az agyrázkódástól annyira szédült, hogy még ülni – nemhogy állni – sem tudott. Így három napra befektették a kórházba az agyrázkódás miatt, utána pedig még egy hétig a betegteremben feküdt, amíg teljesen rendbe nem jött. Tornázni pedig egy teljes hónapig nem engedték. – A tornatanár hallani sem akart arról, hogy Csütörtök tovább tanulja a szaltót.

De nem olyan fából faragták Csütörtököt! Fokozatosan, az előre és hátra történő flikk-flakk gyakorlásával – persze a tanára tudta nélkül – egy hónap alatt megtanulta előre is, hátra is a szaltót. – Elképzelhető a tanár döbbenete, amikor újra az ugrószeletről gyakorlatoztak, Csütörtök fölállt – háttal – az ugrószeletről végére és szabályos hátra szaltót csinált. (Majdnem a tornatanárt kellett felmosni, főleg akkor, amikor tigrisugrás helyett – a teljes ugrószeletről – egy előre szaltót ugrott Csütörtök.) – Ez volt Csütörtök harmadik feje esése.

A negyedik Kassán következett be 1942 januárjában. Csütörtök ekkor a jezsuiták Bölcséleti Főiskolájának volt a hallgatója. Egy kirándulási napon kiment két társával síelni. Az Ottiliamenedékház fölött a Vas-hegyen jó síugrató terep volt, odamentek néhányat ugrani. Csütörtök, legnagyobb ugrása után, a völgyben levő sík terepen a nagy hóban nem vette észre a kivágott fák rönkjeit, egyben átbukott és bal szemével és koponyája bal felével rázuhant egy kivágott fa tönkjére. Rövid időre elveszítette az eszméletét, de társai közül az egyik hóval dörzsölte és így hamarosan magához tért, másik három társa pedig elment a menedékházba telefonálni. – Amikor a telefonáló társa visszatért, két oldalról karon fogták Csütörtököt – akinek szintén a lábán volt a síléc – és besítek Kassára. Persze a kb. 10 km alatt jó párszor meg kellett állni, mert Csütörtöknek az agyrázkódástól hánynia kellett. Kassa szélénél a főiskola gondnoka autóval várta őket, Csütörtököt kivitte a kórházba, ahol a szemészeti osztályon feküdt három hétig. Utána az ideg-osztályon vizsgálták ki agyrázkódása és az állandó fejfájása miatt, majd újra visszakerült a szemészetre, ahol az osztályvezető főorvos Tanár Úr megoperálta. Így aztán összesen két és fél hónapot feküdt kórházban. – (Legnagyobb szívfájdalmára közben gyönyörűen esett a hó és olyan sítéren volt Kassa körül, mint évek óta soha, neki pedig kórházban kellett feküdnie, pedig annyira szeretett síelni.) – A kollégiumban társai ünnepélyesen fogadták, szobája ajtaját sílécokkal és sítókkal díszítették fel. A feje esés nyomai elmúltak ugyan, a tanulással sem voltak problémái, de évek óta tartó fejfájása nem javult, s az agyrázkódás maradványaként – évekig – ha véletlenül sarokra lépett le egy magasabb járdáról, a zökkenésre azonnal elhanyta magát.

Nem tudom, ezt talán döntse el az olvasó, (ha lesz egyáltalán olvasó) hogy Csütörtök feje eséseinek történetéhez tartozik-e két háborús koponya-sérülése (a fronton egy aknaszilánk sértette a koponyáját, egy gránátszilánk pedig úgy súrolta a koponyáját, hogy 10-12 cm-en felhasította fejbőrét. Hogy akkor mennyi ideig volt eszméletlen, azt nem tudom, csak azt, hogy az egészségügyi kocsi szedte fel eszméletlenül). – Ugyanez vonatkozhat az Andrássy út 60-ban gumibottal történt fejbe verésekre, melyek ugyancsak eszméletvesztéssel jártak, bár a ráöntött egy-egy vödör hideg víz viszonylag hamar magához térítette, úgyhogy „tovább kihallgathatónak” minősült. – Egy biztos, hogy állandó fejfájása 18 éves korától máig, 81 éves koráig megvan, így végezte Csütörtök nem kevés és nem könnyű tanulmányát, szerezte diplomáit, végezte – gyakran igen nehéz – napi munkáját, írta tudományos könyveit és cikkeit. De így viselte el 5 év letartóztatását, megkínzását, fegyházbüntetését, recski kényszermunkáját és rokkantságát is. – Bizony, nem hagyta cserben a fejfájás, csak fokozódott, ahogy a korban haladt előre. Hiába vizsgálták orvosok tucatjai, hiába vizsgálták elavult és modern műszerekkel, hiába vizsgálta ideg- és agysebész, hiába próbálták ki rajta sokfajta kísérleti gyógyszert, a fejfájás maradt és évről-évre fokozódott, mellé csatlakozott a Recsken szerzett „neuralgia trigemini”, amivel aztán végleg nem tudtak mit kezdeni, pedig 2-3 évenként heteket töltött klinikai vizsgálatokon. – Docensek, sőt professzorok kérdezik nevetve: – Már megint itt van Csütörtök? ... Hát nem akar soha meggyógyulni? ... Akar?! – Nem akar?! ... Valójában már csak egyet akar: „Legyen meg a Te akaratod! ...”

Intermezzo: Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! ...

Mint a szarvas a sík mezőn, mint üldözött vad az erdőn,
Mint a sebes szárnyú fecske, ha költözik napkeletre,
Ez az élet úgy siet álmával és reményével:
Kis gyermekből ifjú serdül, ifjú és agg sorra kerül.
Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! ...

Mint a madár a fészkére, kicsi gyermek anyaölbé,
Úgy szeretnék haza menni, újra egyszer otthon lenni.
Végig járni a szobákat, megcsókolni jó Anyámat,
Megnézni a házat-kertet, ölelni a Testvéreket.
Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! ...

Házunk tája, minden része, mind a gyermekkor emléke,
Ott született sok szép tervem, csak oda húz szívem-lelkem.
Gondolatban haza szálllok, minden zugot végigjárok,
Sok emléket gyűjtök össze ... Mennyi volt már elfeledve ...
Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra!

Ó te szép kor, víg gyermekkor! Milyen boldog voltam akkor!
Csupa öröm volt az élet, vágyaim mind teljesültek.
Csak jelenben éltem akkor. Nem ijesztett gondtelt aggkor.
Hová tűntél? ... Hová lettél? ... Hogy engem így elfeledtél? ...
Szép gyermekkor, jöjj vissza egy szóra! ...

(Csütörtök)

De nem jön vissza a gyermekkor. – Csütörtökkel annyi minden történt élete folyamán, hogy a gyermekkorról szinte teljesen megfeledkezett. – Megfeledkezett a sok-sok örömről, vidámságról, sok játékról, nevetésről. – De megfeledkezett a szülőknek, Testvéreknek okozott sok bosszúságról, szomorúságról, a sok engedetlenségről, szeretetlenségről. ... A Kisebbeknek okozott csúfolódásról, nekik szerzett sírásról. ... Bizony sok mindenről megfeledkezett! – Megfeledkezett a sok nélkülözésről, lemondásról, a másoknál látott játékokról, a mások által fogyasztott finomságokról. ... Bár most, hogy ez utóbbiakat végiggondolja, ez nem is volt olyan nagy lemondás. ... Különösen, ha hozzáveszi – amiről ugyancsak megfeledkezett – az otthon és másoktól kapott megértést, szeretetet, elismerést, dicséretet. ... Most, hogy a 80-as éveit tapossa, most jönnek ezek vissza, ... most jön a „Szép gyermekkor – sokszor nem is egy szóra – hanem hosszú mondatokra – vissza”.

2. fejezet. Diákélet – (diákcsibészségek) – a XX. században

Még nem volt 6 éves Csütörtök, amikor Édesapja, aki az elemi-iskola igazgatója volt, magához kérte az ősszel 1. osztályt tanítók legjobbját. – Elvállalnád-e Csütörtököt az osztályodba? Mielőtt válaszolsz, előre kell bocsátanom, hogy minden óvódás verset és éneket tud, azon kívül a Bátyjától, aki most lesz 3. osztályos, – minden tilalmam ellenére – megtanult írni és olvasni, valamint 100-ig minden művelettel számolni. Mindezek ismeretében vállalod-e a fiamat?

– Természetesen vállalom, – mondta a tanító. A gyerek félévig ugyan unatkozni fog, de utána leköti az iskolai foglalkozás. – Bárcsak úgy lenne, fohászkodott Édesapa.

Eljött az ősz, megkezdődött a tanítás. – „Bárcsak igazam lenne”! – fohászkodott az első hónap végén a tanító is. De nem lett igaza. Csütörtök négy teljes évig unatkozott az elemi iskolában. Illetve: csak eleinte unatkozott, amíg nem talált magának elfoglaltságot. De aztán talált. – Két évig Bátyjának azokat a 3-4. osztályos tankönyveit hozta magával az iskolába, melyeket Bátyja aznap otthon hagyott, azokat olvasta, de meg is tanulta a tantermi órákon. – A „Tündérvásár” 30 gyermekregényének nagy részét is az iskolában olvasta el. Tanítója mindezt tudta, elnézte, mert ugyanakkor bármikor felszólíthatta, tudta miről van szó, és mindenből jól felelt, az írásbeli feladatokat is jól megoldotta. És főleg csendben volt, nem zavarta az osztályt. (Jó ismerősöm, P. Jánosi jezsuita professzor mondta: „Az értelmes ember legalább három dologra tud figyelni.” – Úgy látszik, hogy Csütörtök már ebbe az irányba megkezdte a fejlődést.) – Mikor Csütörtök Bátyja a 4. elemi után gimnazista lett, akkor a gimnáziumi tankönyvek kerültek sorra. Tekintettel arra, hogy magyarból is, németből is, matematikából is hetenként 3-3 óra volt a gimnázium 1. és 2. osztályában, így a többi három napon Csütörtöknél voltak a tankönyvek és azokkal tudott foglalkozni. Persze a földrajz is érdekelte, meg a természetrajz, de ezekkel inkább otthon foglalkozott. Ezeken kívül más könyveket is olvasott, legkedvesebb olvasmánya az „Egri csillagok” volt, azt tízszer elolvasta. Arany „Toldi”-jából kívülről tudta az első két éneket az előhanggal együtt. – Németből hetenként legalább 25 szót tanult meg, matematikából pedig a negyedik elemi végén nem volt olyan példa az elsős és második gimnáziumi tankönyvben, amit ne tudott volna megoldani.

Igaz, hogy ezekről a dolgokról másoknak nem beszélt, nem dicsekedett, de mérhetetlenül büszke volt és nemigen viselte el a rendreutasítást. Negyedik osztályos korukban a Tanító Úr bevezette a jutalmazásnak azt a módját, hogy negyedévenként a legjobb viseletű és legjobban tanuló gyerek egy aranyozott érmet viselhetett. Ha viszont valami tanulási vagy magatartási probléma adódott a kitüntetéssel, akkor – amint az osztály előtt kapta, ugyanúgy az osztály színe előtt – elvették tőle és adták másnak. Csütörtök kapta az érmet a negyedév végén, de nem sokáig viselhetette, mert az őt viselkedéséért rendreutasító Hitoktatóról – a 10 perces szünetben osztálytársai előtt azt mondta:

– „A fene egye meg a Tisztelendő Urat!”

Természetesen ezt megtudta a Tanító Úr és másnap – az osztály előtt, csúnya beszéd és tiszteletlen magatartás miatt – elvette Csütörtöktől a „legjobb tanuló”-t jelentő érmet, ami Csütörtöknek mérhetetlenül rosszul esett, de a következő időszakban erősen fegyelmezte magát, mert vissza akarta szerezni az érmet. – Félévi bizonyítvány után ez sikerült is, újra megkapta az érmet, megint ő lett „az osztály legjobb tanulója”. Igen ám, de jött március 15-e!

A március 15-i ünnepséget mindig a Hősök Szobránál tartották és a beszédek, szavalatok között egy negyedikes elemista is mondott verset. A Tanító Úr három gyereket jelölt ki, hogy tanulják meg a verset, aztán mind a háromnak el kellett szavalnia, ennek alapján választott a Tanító Úr. – A három között Csütörtök is ott volt. A próba után a Tanító Úr Csécsey Ernőt jelölte ki az ünnepélyen történő szereplésre. Csütörtököt ez nagyon bántotta, mert úgy gondolta, hogy ő tudta legjobban elszavalni a költeményt. Felháborodásának azzal adott kifejezést, hogy hazafelé menet – a többiek előtt – kijelentette:

– „Igazságtalan a Tanító Úr!”

A Tanító Úr persze ezt is megtudta, és az ünnepséget követő napon, az osztály színe előtt, újra elvette Csütörtöktől az elsőséget jelentő érmet. – Ettől kezdve a Tanító Úrhoz önként és önmagától nem szólt egy szót sem, ha felszólították, a lehető legrövidebben válaszolt, osztálytársaival sem beszélt önként, azelőtt mindenkinek segített, aki megkérte, most ezt is beszüntette. – Háromnegyed évkor újra ő lett az osztály legjobb tanulója, de – amikor az éremmel ki akarta tüntetni a Tanító Úr, – megköszönte és nem fogadta el. Kérte, hogy adja másnak a kitüntetést a Tanító Úr. Persze Édesapja megtudta, de biztatta a Tanító Urat, hogy semmiképpen ne engedjen: tanulja meg a fiú, hogy mindenkit tiszteletben kell tartania, különösen tanítóit, hitoktatóit, tanárait. – Így aztán a negyedik negyedévben senki nem viselte az osztály-elsőséget jelentő érmet. ...

Viszont ebben az utolsó negyedévben még egy komoly összeütközése volt Csütörtöknek, mégpedig az Édesapjával. Ő volt az igazgatója az elemi iskolának, egyben ő tanította az egyházi éneket. Arra mind a három iskolaépületből – osztályonként – a templomba vonultak a gyerekek és ott az Igazgató Úr – Csütörtök Édesapja – vezetésével végigpróbálták a liturgikus időszak és a vasárnapi diákmise énekeit. Óra végén – az Igazgató Úr által megszabott sorrendben – vonultak ki a templomból a gyerekek. Egyik ilyen alkalommal Csütörtök osztálya a templom mellékajtaja mellett állt, a hangadó fiúk unták a várakozást és megindultak kifelé a mellékajton. Az Igazgató Úr persze észrevette, visszaparancsolta az osztályt és szigorúan számon kérte:

– „Ki adott engedélyt, hogy elinduljatok kifelé a templomból? ...”

A főkolomposok nagyon megijedtek, hogy büntetést kapnak, ezért ráfogták Csütörtökre:

– „Ő mondta, hogy indulhatunk. ...”

Abban bíztak, hogy az Igazgató Úr a saját fiát csak nem veri meg... Az Igazgató Úr azonban előhívta Csütörtököt és az összes gyerek előtt nádpálcával alaposan elnadrágolta, aki meg sem nyikkant, mert semmi köze nem volt a rendbontáshoz. Vagyis a büntetést nem érdekelte meg, ő pedig olyankor – bármennyire is fáj – nem szólt semmit. Miután kiürült a templom és elindultak kettesben hazafelé, csak annyit mondott Édesapjának:

– „Ezt nem érdemeltem meg... Egy szóval sem mondtam, hogy mehetnek... Maguktól indultak el...”

Édesapja megállt, végignézett a fián. Tudta, hogy Csütörtök nem hazudik, bármilyen büntetés van kilátásban. – Sóhajtott egyet és így szólt:

– „Van ez így kisfiam!” – Aztán megbékélten ballagtak hazafelé.

Édesapjával – később – volt még egy hasonló összeütközése, de abban már Csütörtök alapvetően hibás volt, bár nem olyan mértékben, mint ahogy azt az utcabeli szomszédok rá akarták fogni. – Az eset a következő volt. Már gimnáziumba járt Csütörtök is, – talán a második gimnáziumot végezte – Bátyja pedig két évvel fölötte járt. Cserkész-parancsnokukat, aki a gimnázium hittanára volt, elhelyezték a nyár közepén, a cserkész-csapat közösen akart elbúcsúzni tőle. Kiadták hát az utasítást: „A kórház-iskola udvarán gyülekező délután 5 órakor, onnan történik az átvonulás a plébániára, ott búcsúzunk.”

A kórház-iskola Csütörtökék utcájának végén volt, kb. 8-10 percre a házuktól. Sokáig tartott a cserkész-ruhába történő átöltözés, kicsit késve indult a két fiú, így aztán futva kellett megtenni azt a rövid utat, hogy időben odaérkezzenek. – Útközben találkoztak a szomszéd kislánnyal, aki a libákat terelte haza. A libák megijedtek a futó fiúktól, szétszaladtak, a kislány pedig – mérgében – szíjostorával végigvágott Csütörtök arcán és nyakán. A srác kutya-futtában lekevert egy pofont a kislánynak, azzal futott Bátyja után a gyülekezőre. – A búcsúzás szépen sikerült: elhangzott beszéd, szavalat, ének, mindenki meghatódott. Ebben a hangulatban tartottak Csütörtökék is haza. Legnagyobb meglepetésükre Édesapjuk már az utcaajtóban várta őket. Csütörtökhöz fordult:

– „Most verjelek meg, vagy holnap?”

A srác tudta, hogy Apja jó pedagógus: most mérges, tehát uralkodni fog magán és kisebb lesz a verés, mint másnap, mikor hideg fejjel alaposan elhúzza a nótáját. Ennek megfelelően válaszolt:

– „Most, ha megérdemlem.”

Bementek és Csütörtök valóban mérsékelt verést kapott. Utána megkérdezte:

„Ezt most miért kaptam Édesapa?”

– „Mert véresre verted az Utassy kislányt, úgy hozták át hozzánk, hogy csupa vér volt az arca.”

Csütörtök erre – teljesen nyugodtan – elmondta a történetet, megmutatta az arcán és a nyakán a szíjostor csapásának nyomait. Aztán folytatta:

– „Én egy közepes pofont kevertem le, úgy látszik, nekiesett a kerítésnek, amely mellett állt, betörte az orrát, a vért és a könnyet elkente az arcán. A verést pedig megérdemlem, mert nem szabad senkit megverni, különösen nem egy kislányt.”

Édesapával együtt átmentek a szomszédba, Csütörtök bocsánatot kért, de tisztázódtak a dolgok is, mert a kislány elismerte, hogy először ő használta az ostort és csakugyan a deszakerítésnek esett a pofontól és úgy eredt el az orra vére. – A szülők is megnyugodtak, de Csütörtök is tanult az esetből, s ezután csak testvérei védelmében volt hajlandó verekedni.

Még nem volt 10 éves Csütörtök, amikor ősszel megkezdte a gimnáziumot. Számára nem volt újdonság maga az épület sem, ahol második elemiben járniuk kellett, mert építették a harmadik elemi iskolát. De a tantárgyak miatt sem volt problémája, hiszen majdnem mindent tudott az elsős-másodikos gimnáziumi anyagból a Bátyja könyvei révén, amelyekből szinte mindent megtanult, csak figyelnie kellett az órákon, hogy a tanárok magyarázatát is megjegezze. Így aztán minden jól ment, különösen a német, – lassan már önállóan kezdett beszélni németül, annál is inkább, mert Papp Tanár Úr egy szót sem szólt az órán magyarul. – A matematikát különösen szerette, (abból már a 3-4. osztály anyagát tanulta Bátyja könyveiből) egyáltalán semmi tantárggyal nem volt problémája. Negyed- és háromnegyed évkor dicséretet kapott, félévkor és év végén színjeles volt a rajz kivételével. – A rajz egészen külön és különleges problémát jelentett: Koegler Tanár Úr tehetséges fiatal festőművész volt, amikor a proletárdiktatúra alatt beválasztották a művészeti tanácsba. A Horthy korszak elején száműzték Budapestről, Csütörtökék gimnáziumába került és – sajnos – alkoholistává vált. Csütörtök édesapja, mint a község egyik vezető pedagógusa a főbíró, az esperes és a táblabíró megbízásából beszélt a rajztanárral és megkísérelte az alkoholizmus útjáról leteríteni. Attól kezdve Koegler ellenségévé vált az elemi iskola Igazgatójának, s minthogy az alkoholisták gátlástalanságával rendelkezett, Csütörtöknek állandóan elégségest akart adni rajzból. Ez félévkor sikerült is neki, de év végén a gimnázium igazgatója mindig kijavította jóra. Nem engedte ugyanis, hogy a gimnázium legjobb tanulója ne legyen legalább jeles-rendű. – (Igaz, ennek ára is volt: Csütörtöknek ugyanis minden nyár végén 15 rajzot át kellett adnia az Igazgató Úrnak.

– Mindez nem segített a rajzosztályzatban, mert a következő évben félévkor ugyanúgy elégségest kapott, mint az előző években.) Csütörtök azonban úgy megtanult mértani rajzokat rajzolni, mint környezetében senki más.

– Másodikos korában Csütörtökön bizonyos kamaszvonások mutatkoztak: abbahagyta a másoknak való segítséget, dolgozatait összecsapta, időnként veszekedett, szemtelen volt, nemcsak otthon, hanem még egyes tanáraival szemben is. (Magyar tanárának a neve Szarka Ernő volt. Mikor az ellentétes mellékmondatokat tanulták, Csütörtök felelt és a könyv példáját mondta, hogy tanárát bosszantsa: „Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka.” – Az osztály nevetett, a Tanár Úr mosolygott, de azt mondta: „Tudsz te más példát is.” Mire Csütörtök kivágta: „Nem minden tarka szarka farka tarka, hanem csak a tarkafajta szarka farka tarka.” – Az osztály röhögött, a Tanár Úr alig tudott rendet teremteni. Csütörtök pedig büszke volt „szellemességére”. Otthon is eldicsekedett „hőstettével”, mire szülei kötelezték, hogy az osztály előtt kérjen bocsánatot a Tanár Úrtól. Szót fogadott, a Tanár Úr kamaszos bolondozásnak tekintette a dolgot, de hosszabb ideig nem állt szóba Csütörtökkel.) – Ugyancsak másodikos korában a matematika Tanár Úr elhibázott egy mértani rajzot a táblán. Csütörtök diadallal kiáltotta, hogy rossz a rajz. A Tanár Úr kijavította a rajzot, még meg is köszönte Csütörtöknek a figyelmeztetést, de attól fogva különös szigorral javította Csütörtök dolgozatait. Csütörtök ugyanis – elbízva magát – a második félévben rendszerint összecsapta a dolgozatokat, hogy ő legyen mindig leghamarabb készen. Pedig a két utolsó dolgozatnál figyelmeztette is a Tanár Úr, hogy nézze újra át a dolgozatot, és az esetleges hibákat javítsa ki. Csütörtök fölényesen válaszolt: „Teljesen fölösleges, matematikában én nem hibázom.” – Mit tesz Isten: az utolsó dolgozatát úgy elkapkodta, hogy a Tanár Úr csak jó-t adott az év végi bizonyítványában. Csütörtök nem lett jeles rendű, életében először!!! És éppen matematikából lett jó, amit legjobban szeretett és amit a német után legjobban is tudott. – A többi tantárgyból is – kivéven a rajzot – a legjobb volt, magyarból pl. harmadikos korában két ízben is megengedte a Tanár Úr, hogy arról írjon iskolai dolgozatot, amiről akar. Németből minden tanult versről műfordítást készített. (A német Tanár Úr először el sem akarta hinni, hogy ő írta a műfordítást, próbaképpen az ő jelenlétében kellett elkészítenie egy másik vers műfordítását.) Negyedikes korában már beszélt németül, – kb. 10-12 ezer szót tudott –, magyarból az irodalomtörténetet tanulta és végigolvasta Móra, Mikszáth, Kemény Zsigmond, Gárdonyi regényeit; matematikából pedig a trigonometriát és az analitikus geometriát tanulta, miután már a teljes gimnáziumi algebra-anyaggal végzett. – Használt a második matematika Jó: Csütörtök alapvetően megváltozott.

- Minden reggel szentmisére ment a gimnázium kápolnájába és lehetőleg áldozott;
- Minden pénteken – tanítás után – kiment a gimnázium mögött levő temetőbe és ott elvégezte a kereszttut;
- Minden órán figyelt, tanáraival tiszteletteljes volt, diáktársaival mindig segítőkész és soha nem verekedett többé;
- A cserkészcsapatban példamutató volt, minden feladatot teljesített;
- Belépett a Mária Kongregációba, igyekezett annak önképzőkör jellegét hitbeli és szociális problémák felvetésével kiegészíteni;
- Otthon – másfél, 2 óra komoly tanulás mellett – igyekezett kisebb Testvéreivel foglalkozni, Édesanyjának segíteni, fát vágni, vizet hordani és a durcásságról, akaratosságról, erőszakosságról leszokni.

(Furcsa módon, később úgy emlékezett gyerekkorára, hogy ő nem is volt kamasz: a prepubertásból egyenesen a nagyfiú korba lépett. – Most, hogy a 80-as éveit tapossa, látja: az a 2-3 év komoly kamaszkor volt 9-12 éves koráig.)

Negyedik gimnazista korában – nagybőjtben – egy fiatal jezsuita Atya tartott a plébánia-templomban 3 napos nagybőjti előkészítést. Csütörtök, Bátyjával együtt, aki akkor hatodik gimnazista volt, minden szentbeszédén ott volt, és közösen elhatározták, hogy beszélnek az Atyával. – Az Atya nagyon kedvesen fogadta őket. A kölcsönös bemutatkozások után Csütörtökék előadták, hogy érdekli őket a jezsuita Rend, ezért felvilágosítást kérnek. Az Atya mindenekelőtt Csütörtök bátyjának azt mondta, hogy ő – tekintettel arra, hogy olasz nyelvet tanul a latin és német mellett – várjon két évig, az érettségi letételéig és csak akkor lépjen be jezsuitának, most ugyanis görögből vagy franciából két év különbözeti vizsgálat kellene tennie. – Csütörtök viszont most, negyedik gimnázium után, nyugodtan mehet ötödik gimnáziumba akár Kalocsára a Loyoleumba, vagy Pécsre az Ignatiumba, mindkét gimnázium ugyanis a jezsuitáké, és mindkét helyen vannak gimnazisták, akik jezsuitának készülnek. Bármelyik gimnáziumban az Igazgatónál lehet jelentkezni. Az Atya – a maga részéről – Kalocsát ajánlja, mert a Kollégium Rektora és egyben a Gimnázium Igazgatója ebbe a községbe való, ahol Csütörtökék laknak. Egyébként, ha Csütörtökék akarják, ő beszélhet bármely Rector Atyával, vagy akár P. Provinciálissal is. – Csütörtökék, az Atyával történt beszélgetés után, otthon a Szülőkkel megbeszélték a dolgot és közösen úgy határoztak, hogy Csütörtök Kalocsára megy a Loyoleumba, Bátyja pedig csak érettségi után lép be jezsuita novíciusnak. De addig is megismerkednek Loyolai Szent Ignác életével és a jezsuita renddel, aztán többet is imádkoznak, különösen azért, hogy felismerjék a jó isten akaratát és tudják is azt teljesíteni. – A Szülők, minthogy igen komoly keresztények voltak, örültek fiaik választásának és attól kezdve külön is, együtt is, gyermekeikkel imádkoztak a fiúkért.

Csütörtök diákkorának egyik legnagyobb élménye az úszás volt. (Abban az iskolában – futáson kívül – más sporttal nem foglalkozott.) 7 éves korában tanult meg úszni. Először 10-15 métert, aztán a 25 méteres edzőpályát úszta végig. Amikor ez már jól ment, akkor neki-vágott az 50 méteres versenypályának. Családjukban az volt a szokás, hogy amikor valamelyik gyerek megtanult úszni, akkor a többi – már úszni tudó – Testvér együtt úszta végig az 50 méteres pályát. Rettentően csodálkoztak, amikor Csütörtök megfordult és megállás nélkül végigúszta a második 50 métert is. – Ettől kezdve vagy a 25 méteres, vagy az 50 méteres pályán szinte naponta fokozta az úszás mennyiségét, míg a napi 1000 méterig el nem jutott. 7 éves korára 1000 métert, 8 éves korára 1500 métert, 9 éves korára 2000 métert, 10 éves korától kezdve pedig naponta 3000 métert úszott, amikor csak ki lehetett menni a strandra. – Kisebbségi Testvérei a gyermek-medencében fürödtek, de Csütörtök 9 éves korától kezdve bevitte őket a 25 méteres pályára is rövid időre. 10 éves korában pedig mindkét fiatalabb testvérét megtanította rendszeresen úszni. Rajtuk kívül – idők folyamán 16 éves koráig – öccse barátait és húga barátnőit, kb. 6-7 főt tanított meg úszni, 3 fuldoklót pedig kihúzott a vízből. – Egyébként májustól szeptemberig majd minden nap úsztak, nyáron pedig minden délelőttjüket a strandon töltötték, délutánra soha nem maradtak, mert akkor már sokan voltak a strandon. – Versenyszerűen csak Csütörtök úszott. 8 éves korában 25 méteren nyert kölyökversenyt; 9 évesen ugyancsak kölyökversenyt, de már 50 méteren; 10 éves korától az ifjúságiak versenyén vett részt, ahol harmadik versenytől kezdve mindig első volt. – Utoljára, még nem volt 16 éves, a Tisza melléki kerületi bajnokságon versenyzett és 100 méteres gyorsúszásban országos ifjúsági csúcsot javított. – A Szolnoki és az Egri Úszó Egyesület hívta tagjai közé, ő azonban – minthogy végleg elhatározta, hogy jezsuita lesz – abbahagyta a versenyzést. Kalocsán a tanévben csak néhány alkalommal tudott úszni, de minden évben Meszesnél – ahol 800 méter széles volt a folyó – átúszta a Dunát. Nyáron viszont naponta tréningezett, így nyaranként állandóan formában volt és a versenyekre készülőkkel mindig szívesen és eredményesen edzett.

A fürdő körül volt egy 300 méteres futópálya, igaz, nem volt salakos, de mezítláb nagyon jól lehetett futni a sima agyagon. 7 éves korától állandóan használta a futópályát. Itt nem voltak versenyek, csak néha szállt be egy-egy ismerős srác néhány körre. – Az úszóedzések mellett a futóedzéseket is állandóan fokozta Csütörtök, 9 éves korára már 10 kört futott, ezt fokozta 15, majd 20 körig. Így történhetett meg, hogy Kalocsán – salakos pályán és futócipőben – az iskola legjobb futója lett 100, 200 és 400 méteren. Ezt egészítette ki távolugrással, de majd minden sportágat kipróbált, csak úgy: szórakozásból. Hetedikes korában jobbfedezet volt az iskola focicsapatában, néha hármukat – a centert, a kapust és őt – még a városi csapat is kölcsönkérte. – Egyébként hetedikes korában, Esztergomban a Kerületi Középiskolai Bajnokságon 100 és 400 méteren első, távolugrásban második lett, 4x100 méteres váltóban pedig iskolájuk csapata ugyancsak második volt. – Eredményeivel sohasem dicsekedett, így csak azok tudhattak arról, hogy 1936-ban ifjúsági csúcsot javított 100 méteres gyorsúszásban, akik rendszeresen olvastak sportújságot. (Kalocsán tornatanára tudott róla, őt pedig megkérte Csütörtök, amikor gratulált neki, hogy senkinek se tegyen említést róla.) – Csak akkor keltett feltűnést – évekkel később – amikor jezsuita korában leventeparancsnoki tanfolyamra küldték és ott minden sportszámban, úszásban, céllövésben (otthon Édesapjával, aki a járás legjobb céllövője volt, hetenként járt céllövést gyakorolni) a legjobb volt a 60 résztvevő közül. (Ehhez járul még a Pécsi gimnáziumban egy évig a teniszezés, Kassán két évig a síelés, valójában csak a vívás, lovaglás és a súlyemelés hiányzott Csütörtök sportleltárából, mert kalocsai gimnazista korában, szertornában is bronz jelvényt szerzett). – A sok, de nem túlzásba vitt sportolás eredménye lehetett aztán az, hogy a háborúban a front megpróbáltatásait, később pedig a letartóztatás, kihallgatások szenvedéseit, valamint a fegyház és Recsk kínjait – könnyen vagy nehezen – de elviselte, és ha rokkantan is, jelenleg a 82. életévét tapossa. – Az ő sportolásuk és a későbbi sportolás között azonban óriási a különbség. Az utolsó félévszázadban csak egyesületben lehetett sportolni, ott is a jó-rossz, esetleg részeges edző irányítása mellett, főleg mindig eredmény-centrikusan. – Mi nem akartunk országos bajnokok és olimpikonok lenni. A magunk által megállapított edzésadagot végeztük, – legfeljebb a tornatanárunkat kérdeztük meg – focizni pedig akkor mentünk, amikor időnk és kedvünk volt. De a sport nem is jelentett előnyt a továbbtanulásnál. És így volt jól...

Csütörtök az ötödik gimnáziumi osztályt Kalocsán a jezsuiták gimnáziumában kezdte, mint „loyalista”, vagyis jezsuitának készülő diák. – Bent laktak a kollégiumban, külön tantermük, hálótermük és ebédlőjük volt. Jezsuita vezetőjük P. Tomka, a gimnázium hittanára volt, a diákok közül a vezető, az un. „manuduktor” a nyolcadikos Orosz Bandi, osztályának legjobb tanulója. Szinte az első pillanattól kölcsönös rokonszenv alakult ki közöttük, felfedezték egymásban a rokon vonásokat, rokon törekvéseket. – Nem így a többiekkel, akik teljes közömbösséggel fogadták csütörtököt, osztálytársai féltékenységgel, a fiatalabbak pedig kifejezett ellenségességgel. Csütörtök számára mindez furcsa volt, különösen az iskolai osztálytársak magatartása, akik egy teljes évig nem fogadták be maguk közé. Borzasztó nehéz volt ezt elviselni, különösen azután, hogy előző osztályában mindenki bizalommal volt vele szemben, problémáikkal hozzá fordultak, mert mindenkinek segített. Itt hiába közeledett akárkihez, mindenünnen visszautasítást kapott. A „Loyoleum” fiataljainak ellenségessége nemegyszer rugdalásban, elbuktatásban, vonalzóval történő fejbe verésben nyilvánult meg. Nemegyszer elterült a folyosó kövén a buktatás következtében, mikor az esti imához vonultak, vagy a hálóterembe mentek. A mosdóban sokszor teljesen vizesre locsolták. Orosz Bandi, a vezető, tartotta benne a lelket, biztatta türelemre, kitartásra, megbocsátásra. És lassan a két évvel idősebb hetedikesek Holper Sanyi (később Cselére magyarosított) vezetésével, kezdtek közeledni hozzá. Felfedezték értékeit, német nyelvtudását, matematikai ismereteit – hiszen a teljes gimnáziumi anyaggal tisztában volt már – segítettek neki a latinban.

Kalocsán ugyanis az első gimnáziumban kezdték a latint, harmadikban a németet, ötödikben – a loyolisták és a kispapok mind – a görögöt. Előző gimnáziumában a németet kezdték elsőben, harmadikban jött a latin, ötödikben pedig az olasz. Csütörtöknek a latint és a görögöt erősen kellett tanulnia, hogy ez mennyiben sikerült, mutatja dolgozatainak éves átlaga. Latinból ötödikben 2/3, hatodikban 2, hetedikben 1/2, nyolcadikban 1, vagyis jeles volt a dolgozatai átlaga. Görögből ötödikben és hatodikban 2, vagyis jó, hetedikben és nyolcadikban 1, vagyis jeles átlagot ért el. (Megjegyzem, hogy latinból, görögből, németből és matematikából havonta, tehát egy évben 10 dolgozatot írtak, magyarból ugyancsak 10 volt az évi dolgozatszám, de ebből csak kettőt írtak iskolai órán, a többit otthon kellett megírni megadott idő alatt és kötött terjedelemben.) – Csütörtök minden matematika és magyar dolgozata a négy év alatt jeles volt. – Az iskolai osztály akkor vált ellenséggé Csütörtökkel szemben, amikor matematikából az első és második dolgozat az osztályban mindenkié elégtelen volt, kivéven Csütörtököt, akinek dolgozatai jelesek voltak. Ennek oka, ahogy Csütörtök látta, Dusnoki Tanár Úr volt, aki akkor került ki az egyetemről és egyáltalán nem tudott magyarázni, ennek következtében az osztály nem értett semmit matematikából. Csütörtök megkísérelte, hogy megmagyarázza osztálytársainak a matematikát. Először elutasították, csak a két loyolista osztálytársa volt hajlandó meghallgatni. Utána a kispapok is átjöttek Csütörtökhöz, nekik is elmagyarázta az addigi anyagot. Mikor ezt látták a konviktorok – a nevelő intézetben tanulók – megkérték a felügyelő tanárukat, hogy a matematikai napok előtt átmelessenek Csütörtökért, hogy magyarázhasson nekik is. Most már csak az externisták – a kint lakók – voltak hátra, ők adták be legnehezebben a derekukat. De Baranyai Béla és Gaál Tibi meggyőzte őket, így aztán a vezetőktől engedélyt kértek, hogy hetenként háromszor átmelessen hozzájuk Csütörtök a gimnáziumba. – Így is történt: matematikából feltört az osztály, de magatartásuk továbbra is elutasító volt, amit csütörtök lassan megértett: ezek 4 esztendő alatt összeszoktak, megismerték egymást és most jön egy idegen, aki tudásban magasan fölöttük van. Hogy lehet ezt kibírni?... Sehogy!... Pedig volt még két új fiú Csütörtökön kívül, de ők nem voltak fölöttük és hízélgéssel, uzsonnával, stb. megvették társaikat. – Jellemző volt az év vége: a Gimnáziumnak régi hagyománya volt, hogy a legjobb tanuló – kitűnőnek kellett lennie – aranyérmet, a különböző tárgyak legjobbjai pedig ezüstérmet kaptak, amelyet az Érsek Úr, vagy a Segédpüspök Úr tűzött fel az évfázón. – Ötödikes korában nem volt ugyan Csütörtök kitűnő, de vallástanból, történelemből, németből és matematikából a legjobb volt osztályában. (Lám, a biológiát ki is felejtettem.) – Persze vannak Édesapák, akik odajártak a Gimnáziumba és támogatják anyagilag-szellemileg a Rendházat és a Gimnáziumot, így aztán csak matematikából kapta meg az ezüstérmet. Ugyanez ismétlődött meg hatodikban is. A hetedikben görögből is jeles volt Csütörtök, tehát kitűnő lett, így megkapta az aranyérmet, hat tárgyból volt a legjobb, de csak matematikából és fizikából kapott ezüstérmet. Nyolcadikban már nem volt kitüntetés, viszont a negyedikes rajz Jó miatt – bár mindkét iskolában az iskola legjobb tanulója volt – csak jeles-érett lett. – De ez nem bántotta, ennyire már eljutott. Viszont a négy év alatt a német mellé megtanult latinul beszélni, görögből pedig folyékonyan olvasta a szentírást. Ezt mind Kalocsának köszönhetette. És a lelki fejlődést, amellyel mindent jó szívvel elviselt. – Csütörtök Kalocsán valójában saját magát tartotta el. Igaz, a kollégiumi havi tartásdíj alacsony volt, de azon kívül a ruházkodás, útiköltség, stb. elég jelentős összeget tett ki, amelyet alsós gimnazisták tanításából, később pedig osztálytársak tanításából fedezett. Eleinte kettő, majd három, 3-4. osztályos bentlakó konviktor tanított, hatodikos korában viszont már három osztálytársa is jelentkezett. Tanítványai szerették, annak ellenére, hogy szigorú volt hozzájuk, persze Csütörtök is szerette őket. (Végtelen szomorúságára szolgált, hogy a diák korában napi áldozó Madách Oli osztálytársa és tanítványa, miután a jogot elvégezte, ÁVO-s tiszt lett, és mint rendőrezredes ment nyugdíjba.) – Sára Laci, akinek a szülei gyógyszerészek voltak, maga is gyógyszerész lett, 1956-ban Bécsbe menekült és ott lett saját gyógyszerháza. A többiek sorsáról nem tudott.

Tanulása eredményeként a Gimnázium Igazgatósága felterjesztette Csütörtököt a Közalkalmazottak Ösztöndíjára, melyet hatodikos korától elnyert, – ezt természetesen az Édesapja kapta kézhez és azt a nyolctagú család fenntartására fordította, minthogy Csütörtök magát tartotta fenn. Elképzelhető Csütörtök öröme, hogy hozzá tudott járulni családja költségeihez.

Tanáraival jó viszonyban volt Csütörtök. Az Atyákkal is, a világi tanárokkal is tisztelettel viselkedett. Matematika tanára számára hatodikos korában feldolgozta az összes 5-6-7-8. osztályos tankönyvi példákat, sőt a szóbeli érettségihez adandó matematikai példákat is ő dolgozta ki tanára kérésére. Szeretnék beszámolni a jópofa esetről. Új osztálytársuk érkezett a 7. osztályban, aranyos, jóindulatú, készséges fiú. Még év elején történt, hogy egy viszonylag nehéz trigonometrikus egyenletet oldottak meg az óra végén. Óraközi szünetben az új fiú, Nagy Feri, elkezdte magyarázni Csütörtöknek a példa megoldásának menetét. (Csütörtök már 5-6.-ban megoldotta az összes gimnáziumi példát, 7-8.-ban már egyetemi tankönyvekből tanulta a matekot és felső-matematikai példákat oldott meg.) – Csütörtök érdeklődéssel, szó nélkül végighallgatta Nagy Feri magyarázatát és a végén megköszönte neki. Addigra már majd az egész osztály körülöttük állt és csodálkozva nézték a jelenetet. A végén az egyik osztálytárs – Gosztonyi – odafordult az új fiúhoz: „Te marha! Csütörtöknek magyarázol? Többet tud, mint a tanárunk!...” – Persze mindenki nevetett. Csütörtök lecsitította a nevetőket: „Hagyjátok! Feri egész jól megértette és megoldotta a példát.” És megveregette Nagy Feri vállát. – nyolcadikos korukban egy nehéz példát akart a tanáruk megoldani. Teleírta az egész táblát, a végén vegyes harmadfokú egyenlethez jutott, amelynek a megoldását gimnáziumban nem tanulják. A Tanár Úr ezt kijelentette, amikor Csütörtök, aki az első sor után letette a ceruzáját jelentkezett, hogy a példa viszonylag egyszerűen megoldható. A Tanár Úr kihívta a táblához, Csütörtök az első sor kivételével letörölte az egész táblát és – egy trükkel – három sorban megoldotta a példát. – Csengettek. – A következő óra fizika volt, amelyet szintén a matek Tanár Úr tanított. Átvonultak a fizikai előadóba és a Tanár Úr azzal kezdte az órát, hogy feladta a matematikai házi feladatot, három példát, amelyeket – úgy mond: „úgy kell megoldani, ahogy Csütörtök barátunk fenn az osztályban megmutatta”. Csütörtök ettől kezdve még jobban tisztelte matematika tanárát, és ahol csak lehetett segítségére volt. – Legjobban a görög tanárát, a DOKTOR-t szerette. Pedig hatodikos korában minden órán feleltette, és – mint minden diák – Csütörtök sem készült 2-3 alkalommal rendesen., amikor már tízszer felelt egymás után. A DOKTOR olyan szigorú volt, e miatt a 2-3 gyenge felelet miatt nem adta meg a jelest félévkor, sem évvégén, pedig a többi felelete jeles volt. (Igaz, hogy dolgozatai átlaga jó volt.) Csütörtök tisztelte tanárát következetessége miatt. A tanár is szerette Csütörtököt, egy alkalommal legkisebb leányát a 7 éves Mártikát vele kísértette haza, mert neki váratlan konferenciája volt. Csütörtöknek hiányoztak kistestvérei, ezért a kis Mártit úgy kezelte, mintha testvére lenne. Márti is ragaszkodott Csütörtökhöz, időnként elkísérte sétájukon és sokat beszélgettek. A P. Rektor is, a Tanár Úr is tudott erről, de nem volt ellene kifogásuk, mert jól ismerték Csütörtököt és biztosak voltak abban, hogy egy ilyen rendes nagyfiú barátsága csak hasznára válik a kislánynak. Ebben nem is tévedtek, mert Márta kitűnően tanult, majd az egyetem elvégzése után pszichológusként dolgozott.

Az Atyák között volt egy 80 év fölötti latin-görög-történelem szakos nyugdíjas tanár, aki még Csütörtök plébános Nagybátyjának volt osztályfőnöke. A Nagybácsi valamikor az 1870-es évek második felében érettségizett. (Ő nevelte Csütörtök Édesapját, aki a legkisebb Testvére volt.) A kalocsai Érsek a Nagybácsit akarta Rómába küldeni tanulni, de ez több mint 7 esztendő lett volna, ezért kérte, hogy itthon tanulhasson, szegény sorsú nagycsaládját minél hamarabb segíteni szeretne volna. Így aztán a budapesti Központi Szemináriumban tanult, Kalocsán szentelte az Érsek Úr 4 év múlva pappá, további egy év után pedig Szabadkán lett hittanár, majd Szabadka külterületén, Ludason plébános.

– P. Komárik, az idős nyugdíjas Atya nagyon szerette Csütörtök Nagybatyját, aki évekig az iskola legjobb tanulója volt, és sokat mesélt róla. Minthogy hallotta a többi tanártól, hogy Csütörtök milyen tehetséges és szintén az iskola legjobb tanulója, foglalkozni kezdett vele. Először megtanította a gyorsolvasásra, minek következtében magyarul 160-180 oldalt tudott olvasni óránként, latinul és németül pedig kb. 120-130 oldalt. A gyorsolvasás után kezdte latinul tanítani, először a memorizálással kezdték, melynek az lett a következménye, hogy másfél-két oldalt meg tudott jegyezni szóról-szóra egy olvasás után. Ezt követte az intenzív latin tanulás. Az Atya állandóan latinul beszélt, Csütörtöknek magyarul el kellett mondania a hallottakat és latinul felelni rá, az Atya kijavította az esetleges hibákat. – Heti, három alkalommal német nyelven ment a latintanulás. – Történelemből is nagyon sokat tanult Csütörtök az Atyától, főleg a történelmi események összefüggéseit. Hálából Csütörtök minden másnap segített az Atyának a takarításban. – Az Atya hetenként legalább egyszer a vacsora utáni időben – az un. „rekreációban” – átment Csütörtökhöz dominózni. A játék német nyelven ment, Csütörtök volt a tolmács és megmondta, mit kell válaszolni. – Tény az, hogy Csütörtök az érettségire latinul is folyékonyan és hibátlanul beszélt. Így történt, hogy a szóbeli érettségijén Csütörtök latinból Cicero „De officiis” c. művéből kapott vagy 35 sort, azt elolvasva folyékony latinsággal mondta el a tartalmát az elolvasott résznek. – Németből Csütörtök az írásbeli érettségijét elkapkodta, mire az Elnök úgy döntött, hogy szóbeliznie kell a jelesért. Egy Heine verset kapott feladatul, amelynek ugyancsak folyékony németiséggel mondta el a tartalmát. (Pimaszul még megkérdezte, hogy kéri-e a vers magyar műfordítását, de nem került rá sor, lehet, hogy az idő előrehaladta miatt.) – Nagyon fájlalta Csütörtök, amikor érettségi után két évvel értesült P. Komárik haláláról.

Csütörtök legnagyobb és legszebb diákkori élményei Batyjával történt biciklikirándulásai voltak a Mátrában és a Bükkben. Igaz, először Édesapjuk vitte el őket Egerbe három napra, kerékpárral mentek, turistaszálláson aludtak, megnézték az egész várost: a Székesegyházat, a Líceumot, valamennyi templomot, a Gimnáziumot, a Mecsetet és a Minaretet, a Várat Gárdonyi sírjával, elmentek a Siroki Várhoz, úgy mentek haza. Akkor még autók alig jártak, inkább a lovas-kocsiktól kellett tartani, mindenesetre biztonságos volt a közlekedés. – Még annak a nyárnak a végén számárköhögéses kishúgát, Klárikát vitte el Csütörtök biciklivel Gyöngyösről 20 km-re, Gyöngyöstarjánra, ahol volt káplánjuk, Kovács tisztelendő Úr azonnal azt mondta, „Hozzák el a kislányt egy jó hétre hozzám, biztosan rendbe jön”. Édesanya otthon elmondta a találkozást, és hogy mit mondott a Tisztelendő Úr. Csütörtök azonnal késznek mutatkozott, hogy elviszi biciklin Klárikát. A kislány nagyon örült, Anya ugyan aggódott, de Csütörtök megnyugtatta, hogy volt már Egerben is, az pedig messzebb van. Így aztán hátizsákba összepakoltak és másnap elindultak a Mátrába. Délben megpihentek egy szép nagy diófa alatt, s délután meg is érkeztek Gyöngyöstarjánba. – Hála Istennek, már a harmadik napon kezdett a kislány javulni, mert az egész napot az erdőben töltötték, csak ebédelni jártak haza a plébániára. Egy hét alatt teljesen rendbejött Klárka, úgy hogy haza is tudott menni.

Valójában ez volt az első önálló kirándulása Csütörtöknek. Ezt követte a következő három nyáron 2-2 hetes biciklitúra, az első kettő Batyjával, a harmadik kalocsai unokatestvérével, Baksa Gyuszival. – Első alkalommal a Mátrát járták végig. Szénapadlásokon aludtak, dinnyeföldön ebédelték – természetesen otthagyták a dinnye árát papírba csavarva, – ha útközben találtak olyan községet, ahol ismerős volt a plébános, akkor nála szálltak meg. (A községük 12 ezer lakosú, szín-katolikus hely volt, állandóan két káplánjuk volt, akik évenként, két évenként váltották egymást. Így igen sok papot ismertek, akik ebben az időben már plébánosok voltak az Egri Főegyházmegyében, a Mátra és a Bükk pedig ehhez a főegyházmegyéhez tartozott.)

Legszebb helyek voltak maga Eger, aztán az Egerhez közel levő Síkfőkút, aztán Sirok, Recsk – dehogy gondolta volna Csütörtök, hogy Recsk még olyan jelentős lesz az életében! – Mátraháza, Parád, Galyatető, Gyöngyös és a körülötte levő falvak. Általában naponta 30-40 km-t bicikliztek, voltak persze pihenőnapjaik, meg egy-egy helyen gyalogkirándulásokat tettek. Mindenesetre felejtethetetlen két hét volt, sok eseménnyel, szép vidékekkel, kedves emberekkel. Ekkor határozták el, hogy a következő évben – Bátyja belépése előtt – a Bükköt járják végig.

A Bükkben való kószálást a Mezőkövesd mellett levő Bogáccsal kezdték. Édesapjuknak jó barátja volt az ottani plébános, úgyhogy egy teljes napot nála töltöttek. A Plébános Úr javaslatára elhatározták, hogy Bogács és Bükkzsérc felett az egyik legszebb csúcsról: a Tar körül nézik meg a napfelkeltét. – Fogalmuk sem volt róla, hogy egész kirándulásuk legnagyobb és legszebb élményében lesz részük. – Kora hajnalban, még teljes sötétségben kellett indulniuk. Az út egyik felét a hegyek-erdők között kanyargó országúton még kerékpáron, de az út nagyobb részét erdei utakon, a kerékpárt tolva kellett megtenniük. Bizony, alaposan megizzadtak és kifáradtak, mire a 900 méter magas tetőn a gerendából összerótt kilátóhoz megérkeztek. A kerékpárokat letámasztották és felmásztak a kilátóra. Fönt enyhe szellő fújdogált és halálos csend fogadta őket. Az éjszaka sötétségét lassan a hajnal derengése váltotta fel: fokozatosan kezdtek felsejleni az alacsonyabb csúcsok és a lábuk alatt elterülő erdők faóriásai. – A világosság fokozódott: már meg lehetett különböztetni az István-kő és a Bálványos hatalmas tömbjeit. A völgyeket még pára, homály és árnyék borította, de keleten mindig élesebbé vált a hegyek kontúrja. És ekkor egyszerre – a fényelhajlás valami csodálatos és megfoghatatlan jelensége folytán, minden átmenet nélkül, – megjelent a napkoron a keleti hegy peremén, mint amikor a pap egyszerre emeli fel a kelyhet és fölötte a kenyérben rejtőző Krisztust! ... A hegycsúcsot előntötte a Fény, a völgyekben mintha még jobban megült volna az Árnyék, de – mintegy végszóra – megszólalt a madarak kórusa: köszöntötték az új nap Reggelét... „Mi önfeledten letérdeltünk a kilátó tetején – mondta Csütörtök – és énekeltünk és örültünk és kitárt karral köszöntöttük Nap-testvért... Akkor értettem meg Szent Ferencet, a Povorellót, aki mindenben: Napban, Holdban, Csillagokban hegyek magasságában és völgyek mélységében, erdő zúgásában és madárdalban, jó időben és rossz időben dicsérni tudta a Mindenhatót.” – „Ki mehet fel a hegyre?” – kérdezi a 24. Zsoltár. – Ez a hely, ahol Csütörtökék jártak, csak közönséges hegy és az egész egy közönséges kirándulás volt... És mégis mennyi fáradtságba kerülhetett: koránkelés, hegymászás, izzadság, izomláz... És mégis mennyi és milyen magasztos lelki élményt jelenthetett... A test ugyan kifáradt, de a lélek megújult és megtelt örömmel, csodálattal, hálával és ujjongással... „Ki mehet fel az Úr hegyére és ki állhat meg szent Színe előtt?” – kérdi a 24. Zsoltár. – Csütörtök gondolatai tovább kavargtak: az Úr hegye nem közönséges hegy, az nem a Bükk, nem a Tátra, nem is a Mont Blanc, de még a Himalája legmagasabb csúcsa sem. Ott nem elég az izmok feszülése, a verejték csorgása, nem elég a hegymászó kampó és kötél, a rögzítő szög és kalapács... Igaz, néha az is kell, mint a Golgotán a Kereszt, a Szög, a Kalapács... De első sorban Ima kell, és Engedelmesség, az Istenbe kapaszkodás és az Élet Áldozata... És Kegyelem!... Kegyelem!... Kegyelem! ... Mert az Úr hegye magas, magasabb minden földi hegycsúcsnál... és aki a Kegyelemben kapaszkodva feljut oda, csak az állhat meg az Úr Színe előtt.” – Hát így indult Csütörtök két hetes kirándulása a Bükkben. És így is fejeződött be: Lillafüred, Eger, Síkfőkút, Bogács, Mezőkövesd, – ott is a jezsuita templom. Egy napot töltöttek a kövesdi jezsuitáknál, ahol megismerkedtek P. Reisszel, aki Csütörtök Bátyjának a noviciátusban a Szociusa – a novíciusmester segítője és helyettese – lesz.

Unokatestvérével a Mátrát járta be Csütörtök, nagyjából ugyanazon az úton, mint első alkalommal. Mindenütt ismerős plébánosoknál szálltak meg, sokat jártak az erdőkben, végig járták a Mátra legszebb részeit: Gyöngyöst és környékét, Mátraházát, Parádfürdőt, Kékestetőt és Galyatetőt, Egert és környékét, Pásztót és a környéki falvakat. Nagyon jól érezték magukat, minden nap voltak templomban szentmisén, végigjárták a Mátrában levő cserkésztáborokat, mindenütt szívesen fogadták őket. – Gyszi azt mondta, hogy ilyen jó nyara még nem volt. Összesen négy hétig volt Csütörtöknél, amikor otthon voltak, délelőtt strandra mentek délután pedig otthon játszottak vagy olvastak. Gyszi egyébként Kalocsán az Érseki Tanítóképzőbe járt, egy évvel volt idősebb Csütörtöknél. Jól ismerték egymást, mert Csütörtök havonta egy vasárnap náluk ebédelt. – Gyszi Édesanyja ugyanis testvére volt Csütörtök Édesanyjának. Gyszi a Gimnázium és Tanítóképző közti sportversenyekről és futballmeccsekről is jól ismerte Csütörtököt, aki egyébként a tanítóképzősök között is népszerű volt eredményei miatt. – Gyszi nem sportolt, éppen ezért büszke volt unokatestvérére, aki 4-5 számban mindig első volt az évi kétszeri – őszi és tavaszi – iskolák közötti versenyen.

Csütörtök diákkori barátságairól eddig még nem esett szó. Úgy vélem, érdemes lesz erről is megemlékezni. – Mikor Csütörtök Óvodás volt, mellettük laktak Fellner gimnáziumi tanárék, ahol három gyermek volt: Tivadar Csütörtök nővérével volt egyidős, tornatanár lett és a háború első hónapjaiban esett el Kolomeánál, Galíciában; Feri Csütörtök bátyjának volt osztálytársa és árkász-tiszt lett; Baba – Gizella – egyidős volt Csütörtökkel, együtt jártak óvodába, ő tornatanárnő lett. Velük voltak nagyon jóban, nagy csatákat vívtak az emeletes tyúkólnál, vonatoztak, ahol Tidi volt a mozdony, akit sóskával tömtek, stb. – Aztán Fellnerék háza felépült a gimnázium mellett a tisztviselő-telepen, a régi házat pedig lebontották és a helyén fakereskedés telepe lett. – Nagyon jó pajtásaik voltak Pisti és Gizke, Becike néninek, a leány-polgári matematika tanárnőinek gyermekei. Velük valójában egy házban is laktak: a kisebbik kétszoba-konyhás részben Becike néniék, a nagyobbik háromszoba-konyhás részben pedig Csütörtökék. Közös üvegezett folyosójuk lett volna, de a két lakásnál egy szekrény zárta el a folyosót. A gyerekek azonban találékonyak: az elzáró szekrény akasztós részében félre lehetett tolni a hátlap egy részét, így aztán közvetlenül tudtak közlekedni. Kora nézve Pisti Csütörtök és bátyja között volt, Gizke pedig Csütörtök öccsével egyidős. Édesapjuk szobrászművész volt, Párizsba költözött, csak egy ízben – elválni – jött haza, de Pistire igényt tartott, 16 éves korában ki is vitte Párizsba. Gizke a leánypolgári után tanítóképzőt, majd tanárképző főiskolát végzett, Pisti fotós lett, de kb. 28 éves korában – feleségével együtt – az Alpokban síbaleset következtében meghalt. – Gyermekkorukban sokat játszottak és kirándultak együtt, vasárnaponként együtt jártak templomba, sőt amikor tanévben Csütörtökék péntekenként keresztutat végeztek, Pisti oda is elkísérte őket. – Nyaranként erdélyi unokatestvéreik – kettesével, hármasával – meglátogatták őket. Sepsiszentgyörgyön volt tanárnő Becike néni özvegy testvére, Erzsike néni, ott lakott Édesanyjukkal, Ilonka néni testvérével és 6 gyermekével. A gyerekek közül Baba – Ilonka – Csütörtök nővérével volt egyidős, Erzsóka Csütörtök Bátyjával, Dóri Csütörtökkel, Zsuzsika egy évvel fiatalabb csütörtöknél, Palkó Csütörtök öccsével egyidős, Marika két évvel fiatalabb. Persze egyszerre soha nem nyaraltak itt, de évek folyamán – Palkó kivételével – mindannyiukat megismerte Csütörtök és nagyon jóban lett velük. Baba ügyvéd felesége lett és Brassóban laktak, Erzsóka gyermekorvos és magyar vegyész felesége lett, Dóri katonatiszt volt és a háború után mérnök lett, Zsuzsika matematika tanár és olasz szakos tanárhoz ment feleségül. Ők mind Magyarországon laktak. Csak Baba és Marika költözött vissza Erdélybe Ilonka nénivel. – A nyarak igen hangosak és jókedvűek voltak, még azután is, hogy szét kellett költözni, mert eladták és lebontották a házat, amelyben laktak s egy ügyvéd új házat építtetett a helyére.

– Gyakran játszottak, strandra jártak és kirándultak együtt a gyerekek. Csütörtökék a cserkész táborba is együtt mentek Pistivel, Becike néni pedig Gizkével a közeli faluban bérelt szobát –s – amikor csak lehetett – együtt voltak a cserkészekkel. A többi fiú ugratta is Csütörtököt és testvérét Gizkével és lány unokatestvéreivel, de ők ezzel nem törődtek: jó gyerekkori pajtások voltak. És kész! ... Csütörtöknek eszébe sem jutott másra gondolni, különösen Kalocsára történt távozása után, bár a gyerekkori barátságot továbbra is megtartották.

Csütörtök hetedikes volt, amikor Húsvétra hazautazott. Elég hosszú volt a vasúti utazás, többszöri átszállással és csatlakozásra történő várakozással, s a végén egy vicinálissal döcögött haza községükbe. Ezen a vicinálison került szembe egy leánnyal, aki roppant ismerős volt, szerényen ült és olvasott, – mintha valami tankönyv lett volna a kezében – Csütörtöknek nagyon megtetszett. Furcsa volt számára ez az érzés, mert soha leánynak még nem udvarolt, de nem is volt szándékában, hiszen jezsuitának készült. De ez a leány nagyon megtetszett neki, restellte is magát kissé miatta. – Aztán közeledtek a községhez, ahol Csütörtökék laktak. Csütörtök összeszedte holmiját, és döbbenten figyelte, hogy a leány is készülődik. – Ki lehet vajon? – Csütörtök általában minden fiatalot ismert legalább látásból, aki korban közel állt hozzá. De fogalma sem volt róla, hogy ez a leány ki lehet. – Nem is ide való... Kikhez jöhetett?... Aztán megállt a vonat, leszálltak, Csütörtök udvariasan lesegítette a leányt, aki az ott várakozó Becike néniékhez szaladt és megpuszilta őket. Csütörtök odavitte a leány táskáját. Becike néni nevetve mondta: „Mi az, gyerekek? Erzsóka, Csütörtök, nem ismertétek meg egymást?” – „Hát mégis csak jól sejtettem, hogy te vagy, – mondta Erzsóka. De már nagyon régen láttuk egymást.” Azzal megölelte Csütörtököt, aki elszégyellte magát, hogy nem ismerte meg Erzsókát. Próbált mentegetőzni, de aztán abbahagyta és mindnyájan jót nevettek. – „A szünetben még találkozunk” – búcsúztak el. – És a regény véget ért, mielőtt valójában elkezdődhetett volna...

Intermezzo: Hív!... Megyek!...

Kattog a vonat, zúgva, szuszogva.
Álmosan ülünk a fapadokon.
Körül az arcok: nézem kutatva,
– Besurran egy sugár az ablakon –
S beragyog egy arcot...

Barna leányka, halovány arcán
Enyhe mosoly és könnyű pír fut át,
Amint kutatva nézek a szemébe
S magamhoz vonom szeme sugarát:
A barna szem ragyog...

Eltűnik minden: utasok, vonat.
Ketten vagyunk csak, mi ketten csupán...
Kacagva futunk a vidám tavaszban,
– Kezed kezemben – tarka réten át.
S a Nap csak ránk ragyog...

Sötét felhőt hajt a tavaszi szél,
Homályba borul, majd eltűnik a táj.
Egymásra nézünk: „Te is látod Őt?...”
Megy a kereszttel. „Hallod a szavát?...”
„Vedd fel a kereszted, úgy gyere utánam!”

(Csütörtök)

És az ember, aki Csütörtök volt, most is felvette keresztjét: a gyermekkori Pajtást, akiről csak most tudta meg, hogy mennyire szereti, maga mögött hagyja, hogy kövesse őt: „a Fájdalmak Férfiát.” – Valójában ez volt az első igazi kereszt: az „Érzelmek fájdalmas keresztje”, melyet aztán követett a többi, egészen a „Beteljesedés” keresztjéig...

És mi lett azzal a „barna leánnyal”?... Ő is megkapta és felvette a saját keresztjét: a „rákot”, amely miatt teljesen Istenre kellett bíznia 7 gyermekét, akik közül a legkisebb óvoda sem volt...

De odabízta és nála is „Beteljesedett!”

3. Fejezet: Szerte az országban... Feketében.

Megvolt az érettségi. Érettségi után először Szenczi Béláéknál, utána Csütörtökéknél tartottak „pót-bankett”-et. Béláéknál csak hárman voltak együtt a Szülőkkel, Csütörtökék szülei viszont meghívták fiuk gyermekkori játszópajtásait. Mindkét helyen jól érezték magukat, s mind a hárman jókedvűen, de úgy viselkedtek, mint akik hamarosan belépnek a jezsuita Rendbe. Ami aztán pár héten belül meg is történt.

A MANRÉZA, a Jezsuita Rend noviciátusa – a Férfi Lelkigyakorlatos Házzal együtt – Budapesten a Zugligetben volt. Az egész épület-egységnek a Rektora P. Hemm János – egyben a Rend Novícius-mestere is volt. Segítője és helyettese a noviciátusban P. Socius: P. Gausz Tibor. A Férfi Lelkigyakorlatos Ház Igazgatója pedig P. Révay. Rajtuk kívül még öt Atya volt állandóan a Manrézában: P. Timár, a házgondnok; P. Dombi és P. Szabó a szónoklattan tanárok; P. Hegyi a latin és görög tanár és P. Kajdy, a német nyelv tanára. – Ha nem P. Révay vezette a férfi-lelkigyakorlatot, akkor a lelkigyakorlatot vezető Atya is ott lakott a házban. – Csütörtök idejében 10 fő volt a Szónoklattani Főiskola hallgatója, 12 fő volt a másodéves novíciusok száma és 10-en voltak az elsőéves novíciusok. – Rajtuk kívül volt 8 segítő-testvér, 6 segítő-testvér novícius és 4 un. aspiráns, kikből két év után segítő-testvér novícius, újabb két év után pedig segítő-testvér lett. – Így 58 állandó jezsuita lakója volt ekkor a Manrézának. – Azonban az egyes csoportok szigorúan el voltak különítve egymástól: a novíciusok csak novíciusokkal, a retorikusok csak retorikusokkal érintkezhetek, egyik csoport sem érintkezhetett a segítő-testvérek csoportjával és novíciusaival. Csak nagy ünnepeken volt feloldva ez az elkülönítés – „szeparáció” – és a nyári kéthetes „nagy-vakációban”, akkor kirándulni is mehettek együtt a különböző csoportok tagjai. – Magának a noviciátusnak szigorúan megszabott napirendje volt: reggeli egy órás elmélkedéssel, és szentmisével, délelőtti-délutáni közös imákkal, lelki-olvasmánnyal, délben és este lelkiismeret-vizsgálattal, este az egész ház közös Mindenszentek-litániájával és esti imájával. Volt fizikai elfoglaltságuk is: takarítások, park és kert rendben tartása. Ebéd és vacsora után un. üdülés – rekreáció – volt, mely alatt hetenként háromszor délben latinul, este németül vagy franciául folyt a társalgás. Déli üdüléskor lehetett kosárlabdázni, kézilabdázni, később a focit is megengedték. – Hetenként két közös foglalkozás volt: egyiket a novícius-mester tartotta és a Rend szabályait magyarázta; másikat a Socius vezette és az egyik héten a Rend viselkedési szokásait magyarázta, másik héten három fő szereplése hangzott el: egyik egy kötelező latin nyelvű szónoklatot mondott el, másik egy hitoktatási tételt magyarázott „gyermeknek” számára, harmadik egy maga választott költeményt szavalt el. Mindhárom szereplést megbírálták, a bírálatot P. Socius foglalta össze.

Étkezések alatt – kivéven a nagyobb ünnepeket, amikor beszélgetni lehetett – valami érdekes könyvet (lelki-könyvet, útleírást, stb.) olvastak fel, természetesen egy rövid szakasz után a Bibliából. Májusban minden novíciusnak egy Mária-beszédet kellett elmondania az ebéd alatt. A novíciusok számára hetenként egyszer a déli rekreáció után kb. 10 perces un. „lapidatio” (megkövezés) volt, amely alatt páronként – halkan elmondták egymásnak a viselkedésben észlelt hibákat. – Természetesen az aszkézisnek adódtak más formái is, de azokat – a többlet-imádsággal együtt csak a novícius-mester engedélyével lehetett gyakorolni. – Négy fajta – egy-egy teljes hónapot igénybevevő – probáción kellett átesni a két év alatt minden novíciusnak. Első évben a Szent Ignáci 30 napos lelkigyakorlatot kellett elvégezni, valamint egy teljes hónapig un. „konyha-probációt” kellett teljesíteni, vagyis a főszakács irányítása mellett konyhai munkát végezni. – Másodéves korban a Manréza közelében levő Szent János Kórházban kellett betegápolási és takarítási munkákat ellátni, egy hónapig pedig egyik közeli faluban iskolai hitoktatást kellett végezni.

(Szent Ignác idejében e helyett egy hónapos vándorlást kellett végezni, egy-egy faluban a plébános utasításait követve fát vágni, vagy hasonló nehéz munkát végezni.) – Minden próbációról a Tartományfőnöknek kellett jelentést tenni. A novíciusmester javaslatára a tartományfőnök bármikor elbocsáthatta a novíciust, de a novíciusnak is joga volt bármikor elhagyni a Rendet, ha nem felelt meg neki valami a követelményei közül. – Két év elteltével a novíciusok örökfogadalmat tettek, amely mind az egyént, mind a Rendet kötelezte ugyan, de az egyén kérhette a Tartományfőnöktől elbocsátását; a Tartományfőnöknek a rend római Általános-főnöke engedélyével joga volt az engedetlen, vagy botrányt okozó rendtagot elbocsátani. – Nem lehetett azonban egészségi okból elküldeni rendtagot, ha betegségét a renden belül szerezte.

Mikor Csütörtökék évfolyama belépett a Rendbe novíciusnak, akkor volt Bátyja évfolyamának fogadalomtétele. Csütörtök legnagyobb megdöbbenésére Bátyja nem tett fogadalmat. Igaz, hogy retorikai tanulmányokat folytatott, de novíciusnak számított és bizonyos novíciusi feladatok végrehajtásában részt kellett vennie, mert elhalasztották bizonytalan időre fogadalomtételét. – Csütörtök P. Rektorhoz fordult felvilágosításért. P. Rektor elmondta, hogy az előző P. Socius tiltakozásához csatlakoztak a többi Atyák is, ezért kellett javasolnia a P. Provinciálisnak a fogadalomtétel elhalasztását. Mikor Csütörtök a tiltakozás oka után érdeklődött, P. Rektor elmondta, hogy P. Socius szerint Csütörtök Bátyja nem tartja meg a Rend-tartomány kötelező viselkedési normáit: rohan a folyosón, kettesével-hármasával fut a lépcsőkön fel és le, hangosan kiabál és nevetgél, vagyis megbotránkoztatja viselkedésével társait és zavarja a rendház lakóit. – Csütörtök kérdésére, P. Rektor felvilágosította, hogy a tilalmat csak P. Provinciális oldhatja fel, aki március elejére jelezte jöttét a Manréza ügyeinek felülvizsgálatára és mindenkiel az elbeszélgetésre. Akkor lehetne lépni Csütörtök Bátyja ügyében, addig azonban mindketten – Csütörtök is, és Bátyja is – alázatosan viseljék el a jelen helyzetet. – Ez a beszélgetés a 30 napos lelkigyakorlat előtt történt, Csütörtök az egész lelkigyakorlatot Bátyjáért ajánlotta fel.

A 30 napos lelkigyakorlat valójában négy részre oszlott:

- A FUNDAMENTUM: a lelkiélet alapjainak megvetése, a bűn értelmezése.
- ISTEN ORSZÁGÁNAK MEGHIRDETÉSE: Jézus földi élete és tanításai.
- A MEGVÁLTÁS: Krisztus szenvedése az emberiség bűnei miatt.
- A MEGDICSŐÜLÉS: Krisztus feltámadása, mennybemenetele és a Szentlélek.

A lelkigyakorlatokat Loyolai Szent Ignác a Manréza-barlangban elmélkedte végig, ezzel szerezte első társait, alapította meg a Jézus-Társaságát, vagyis a JEZSUITA RENDET, ezért minden jezsuitának életében két alkalommal el kell végeznie: először a noviciátus idején, másodszor tanulmányai elvégzése után, az un. „harmadik próbaév”-ben. – A lelkigyakorlatok mély hittel, igaz emberi pszichológiával vannak felépítve, viszont rányomja bélyegét a XVI. század és annak lelkisége, Szent Ignác lovagi lelkülete, melyet Csütörtök megértett ugyan, de a XX. század embere számára – talán nem is korszerűtlennek – inkább kevésbé értelmezhetőnek tartotta. Ezért az elmélkedések közötti szabadidőben jegyzeteket készített arról, hogy a XX. század fiataljai számára hogyan lehetne jobban hozzáférhetővé és értelmezhetővé tenni a lelkigyakorlatok óriási lelki „kincstárát”. (Ennek egy részét aztán bölcséleti, természettudományos és rendszerelméleti tanulmányai után kiegészítette.) – Egyébként a 30 napos lelkigyakorlat után – az esti elmélkedési pontok alapján – már minden novícius maga határozhatta meg, hogy az elmélkedésnek milyen formáját választja, a novíciusmester legfőljebb ajánlhatott, viszont 2 hetenként minden novíciusnak – egyénileg – be kellett számolnia lelkiállapotáról, imaéletéről, problémáiról a novíciusmesternek.

Ilyenkor határozták meg közösen, hogy az elkövetkezőben milyen hiba elkerüléséért küzd, vagy milyen erényt gyakorol, milyen lelki olvasmányt olvas a novícius, az adódott problémákat hogyan kísérli megoldani. Csütörtök mindenről, még elkövetett csibészségeiről is igyekezett őszintén beszámolni. Ilyen csibészség volt, amikor a nagy hóban – ez a tél hosszú és erős tél volt – egy kirándulásuk alkalmával hárman a talpukon, negyedik, társuk az összehajtott télikabátján lecsúsztak a normafai síugratón, az egyikük fejjel beleesett derékig a hóba, csak lábánál fogva tudták kiráncigálni, a hóban elveszett szemüvegét viszont több mint fél-órás keresés után találták csak meg. A P. Rektor – mosolyogva ugyan – de alaposan megmosta a fejüket a delikvenseknek és büntetésből vacsoránál középütt térdelve kellett bevallani – persze latinul – hogy életüket veszélynek tették ki. – Csütörtök másik téli kalandja az volt, amikor villa-napon Nagyszénásra kirándultak és a nagy hidegben mindkét füle megfagyott. (Társainak azért nem fagyott le a fülük, mert papírszalvétával bekötötték a fülüket, látván, hogyan járt Csütörtök.) Ezért nem kapott külön büntetést, de három hétig kellett kezelésre járnia a Széher úti Szent Ferenc Kórházba. – Itt követte el következő csibészségét. A kezelő Gertrudis Nővér panaszkodott, hogy a rózsafüzérnek egyik gyöngyszeme összetört. – A novíciusok megtanultak rózsafüzért „kötni”, ezért Csütörtök felajánlotta a Nővérnek, hogy a következő kezelésre megjavítja a Nővér rózsafüzérét. Igen ám! Csakhogy a hibás szemek kívül a harmadik tizedbe is bekötött egy új szemet, így ott 11 szem lett 10 helyett, de nem lehetett észrevenni, mert a középső tizedben volt. Mint később kiséült, ettől kezdve az apácáknál a délutáni rózsafüzér imádkozás után állandó vita volt, mert ha a Csütörtököt kezelő Gertrudis nővér volt az előimádkozó, akkor a többiek kifogásolták, hogy a harmadik tizedben eggyel több „Üdvözlégyet” mond, ha pedig más volt az előimádkozó, akkor meg Gertrudis Nővér kifogásolta, hogy a harmadik tizedből egy „Üdvözlégy” elmaradt. Néhány hétig ez így ment, míg rá nem jöttek Csütörtök turpisságára. – Persze a legközelebbi felülvizsgálatkor elvitte, és rendbe hozta Csütörtök a rózsafüzért. Ezért is megkapta aztán a maga büntetését, de az egész ebédlő nevetett, amikor térden állva latinul elmondta, hogy mit követett el, s mi lett a következménye. – Még egy alkalommal okozott Csütörtök nagy derűtséget, amikor farsangi lapukban, melyet ő olvasott fel ebéd alatt az ebédlőben, az adományozókhöz és az adományokhoz jutván, a legnagyobb komolysággal bejelentette, hogy Csütörtök Édesapja két „aprómarhával” ajándékozta meg a Manrézát, akkor ugyanis még Csütörtök Bátyja is a ház lakója volt.

Március elején megérkezett P. Somogyi Jenő Tartományfőnök az éves „Vizitációra”. Első este rövid, de velős beszédet mondott vacsora előtt az ebédlőben, jelezve az egyénekkel való elbeszélgetés, az ún. „ratio” célját és rendjét. Általában az Atyákkal szokta kezdeni, most – kivételesen – az első éves novíciusokkal kezdte el. Csütörtökre harmadik nap kora délután került sor. A közösen elmondott ima után P. Provinciális néhány mondatot mondott önmagáról, hivatásának történetéről, a Renden belül betöltött eddigi pozícióiról. Nagyon rokonszenves, kb. 65 éves Atya volt, aki tanárságtól, Házfőnökségtől, gimnáziumi igazgatóságtól kezdve többszörös Tartományfőnökséget töltött már be. Ezt követően Csütörtöknek kellett röviden vázolnia származását, családját, életútját, iskolai eredményeit, hivatásának kezdetét. Családjával kapcsolatban Csütörtök megragadta az alkalmat, hogy Bátyjáról beszéljen. Röviden jellemezte és azt követően feltette a kérdést a P. Provinciálisnak: miért tartják függőben fogadalomtételét? Vagy küldjék el, ha alkalmatlan, vagy engedjék fogadalomhoz. Az alkalmatlanságot illetően, nem hiszi, hogy valaki nem lehet jó jezsuita, mert hangosabb a többenél, mert kettesével, esetleg néha hármasával veszi a lépcsőt, mert a folyosón – ha siet valahová – végigszalad, stb. Gondoljon csak az Atya Ribadeneirára, aki rengeteg csibészséget és komizságot követett el és Szent Ignác mégsem engedte, hogy elbocsássák, s végül milyen igazi jezsuita vált belőle.

– Az előző évi P. Socius hozzá volt szokva, hogy a loyolisták és ignacisták, esetleg egyetlen gyerekek lettek novíciusok, ebben az évfolyamban azonban Csütörtök Bátyja az egyetlen, aki 18 éves koráig nagy-családban, még hozzá jó katolikus nagycsaládban nevelkedett, megszokta a hangos – néha zűrös – családi életet. Nem gondolja P. Provinciális, hogy ilyenből lesz olyan jezsuita, aki meg tudja érteni és irányítani tudja a fiatalokat, a fiatal családokat Isten szerinti életre?... P. Somogyi szó nélkül végighallgatta Csütörtök Bátyjával kapcsolatos mondani-valóját, aztán megköszönte, hogy mindezt bátran és őszintén elmondta neki, majd megígérte, hogy Bátyja március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján, az ő miséjén, az ő kezébe teszi le fogadalmát. – Csütörtök boldogan köszönte meg a Provinciális Atyának, s utána önmagáról számolt be. Őszintén bevallotta, hogy neki ugyan nem felel meg a német mintára történő 10-15-20 percre beosztott napirend; ugyancsak nem felelnek meg a rossz magyarsággal és túlzó aszkézissel-misztikával megírt lelki olvasmányok, kérte, hogy megfelelő színvonalú magyar-német-latin lelki olvasmányokat olvashasson. Beszért a lelkigyakorlatok szépségéről, ugyanakkor korszerűtlenségéről – a lovagi élet és lovagi esemény értelmezhetetlen a mai fiatal számára – kérte, hogy folytathassa jegyzetei készítését a Szent Ignáci Lelkigyakorlatokról. Ugyancsak kérte, hogy magyarázatokat írhasson a Szent Ignáci-rendi szabályokhoz a jövőbeni novíciusai számára. – Nem akarja ő ezeket nyilvánosságra hozni, nem akar ő semmivel dicsekedni, hiszen középiskolás korában sem dicsekedett nem csekély többlettudásával. – Kérte, hogy német és latin nyelvtudását és beszédképességét továbbfejleszthesse. – Ugyanilyen őszinteséggel beszámolt lelki dolgairól: hibáiról, amelyek ellen küzd; erőnyeiről, amelyeket kész fejleszteni. Beszért lelki atyjával való kapcsolatáról, társai iránt érzett rokonság és ellenszenvéről. – Bizony besötétedett, mire befejezte mondanivalóját és mire P. Provinciális irányt szabott lelkiéletének, törekvéseinek. – A végén újra imádkoztak, az Atya megáldotta és bevallotta, hogy így még – hosszú élete során – nem fárasztotta ki senki, de hálás érte Istennek, mert sokat tanult és sok mindent most másként lát, mint azelőtt. – Megölelték egymást és tudták, hogy egy életre – életre? – igaz barátokká váltak.

Csütörtök Bátyja letette fogadalmát, P. Provinciális arra a napra minden kötöttséget feloldott. P. Rektor Csütörtököt ettől a naptól nagyobb körültekintéssel kezelte, több szabadidőt engedélyezett számára, mint a többieknek. De több időt is szentelt neki, időnként elkérte jegyzeteit, megbeszélte azok tartalmát. Elmélkedési pontjait megmutatta Csütörtöknek, véleményét, sőt tanácsát is kérte. – Közben lezajlott Csütörtök kórház-probációja a Szent János Kórház gyermekosztályán. A gyermekek szerették, az osztályos orvossal és a segédorvosnővel időnként komoly beszélgetéseket folytatott, a nővérekkel – amíg a gyermekek ebéd után aludtak – együtt imádkozott. Igyekezett magát – feltűnés nélkül – hasznossá tenni minden vonatkozásban. Legjobban a csendes, alvás utáni délutánokat szerette, akkor mesélt a gyerekeknek, meséket, bibliai történeteket az Úr Jézus csodáiról, tanításairól; válaszolt a gyerekek kérdéseire. – Az orvosok is, a nővérek is úgy nyilatkoztak az érdeklődő P. Sociusnak, hogy ilyen nyugalomra nem is emlékeznek az osztályon.

A kéthetes nagyvakáció után – (furcsa módon a nagyvakáció, amikor teljesen oldott hangulat volt, rengeteg kirándulással, csak két hétig tartott, a kisvakáció pedig, amikor lényegesen kötöttebb volt a napirend, másfél hónapig) – P. Rektor hívatta Csütörtököt. Elmondta, hogy a kisvakáció közepén történik meg a novíciusok közt a vezetőség-változás, a másodévesek készülnek a fogadalomtételre, ezért az elsőévesek közül kell kijelölni a „manduktort” – a novíciusok vezetőjét, annak helyettesét és egyéb szükséges tisztségeket. A P. Rektor közölte, hogy Csütörtököt kívánja a novíciusok vezetőjévé tenni. Bieleck Józsefet pedig helyettesévé. – Csütörtök kérte, hogy őt ne nevezze ki a P. Rektor vezetővé, Bieleck legyen a vezető, ő pedig maradjon meg egyszerű novíciusnak.

P. Rektor csodálkozva kérdezte meg, hogy miért nem akar „manduktor” lenni? Csütörtök őszintén bevallotta, hogy azért, mert „nagyon szeretne a novíciusok vezetője lenni”. Az Atyát szinte megdöbbenetette ez a vallomás és ez a magatartás, de – sajnálattal ugyan – beleegyezett Csütörtök kérésébe. – Mindenesetre ez gondviselésszerű is lett a következő hónapokban és közrejátszott az egy évvel későbbi dolgokban. – Szeptemberben történt, hogy Csütörtöknél vakbélgyulladásos tünetek mutatkoztak. Éppen a Lelkigyakorlatos Házban tartózkodott Fodor főorvos úr, a Szent Ferenc Kórház sebésze lelkigyakorlaton, megvizsgálta Csütörtököt, megállapította, hogy valóban vakbélgyulladása van. Nem tartotta azonban annyira sürgősnek a műtétet, hogy megszakította volna lelkigyakorlatát, annak végére tűzte ki a műtét idejét. A kórházban azonban értesítette, és a harmadik nap délutánjára készítette el a beteget és a műtöt. Abban az időben az altatás még étterrel történt. A főorvos úr normális műtétre számított, ezért az altató asszisztenst félórás altatásra utasította. – Igen ám! De közben a vakbél perforált, így komplikálttá vált a műtét, Csütörtök pedig fél óra múlva, a műtét alatt fölébredt. Nagy kapkodás kezdődött – mint később hallottuk – újra elaltatták. A műtét ugyan jó másfél óra alatt befejeződött, a túlaltatásból azonban két napig nem tudták felébreszteni Csütörtököt. Pedig mindennel próbálkoztak: dagadtra pofozták, fülébe kiabálták, hogy hívatja a főorvos úr, hívatja a P. Rektor. A végén a frissen operált, csövekkel az oldalában fölkel és kiment a folyosóra. A frissen varrt seb felszakadt, újra vitték a műtőbe, újra összevarrták, utána kezeit-lábait az ágyhoz kötözték. Többszöri injekciózás után így ébredt fel az operációt követő harmadik nap reggel. Hat hétig tartott, amíg felkelhetett és visszamehetett a noviciátusba. Ott még jó három hétig feküdt a betegszobában, amíg a főorvos úr engedélyezte a megszokott életvitelt, persze kíméléssel. – Sajnos, ez a kímélet egész hátralevő szerzetesi életét befolyásolta: a túlaltatás következtében állandó fejfájás kínozza Csütörtököt, melyről nagyon ritkán – csak egy-egy félórára – tudott megfeledezni. A novíciusmestere tudott erről, időnkénti – ebéd utáni – pihenést írt elő számára, reggelenként pedig egy félórával tovább kellett aludnia. Csütörtök – csupán engedelmességből – megtartotta mindazt, amit P. Rektor előírt számára: a több pihenést, a szellemi munka csökkentését, a szabad levegőn való több tartózkodást – így minden nap egy-egy társával sétálnia kellett az erdős részen egy teljes óra hosszát, stb. Mindez nem csökkentette állandó erős fejfájását, ezért megkérte P. Rektort, hogy a hátralevő félévben – a fogadalom tételéig – adjon engedélyt, hogy a novíciusok számára előírt napirendet megtarthassa és ugyanúgy éljen, mint novícius társai. P. Rektor – hosszas töprengés után – részben megadta az engedélyt, de hetenként be kellett számolnia egészségi állapotáról. – Ez így ment egészen Szent Ignác napjáig, amikor is megtörténtek a „diszpozíciók”, vagyis az új beosztások. – P. Hemm, aki a Manréza rektora és novíciusmester volt, most a pécsi Pius Kollégium rektorává kapott kinevezést, a Manréza rektora és novíciusmestere P. Napholcz Pál lett, akit Kolozsvárról helyeztek Budapestre. P. Gauszt Kiszpestre helyezték, helyette a P. Socius és egyben „harmadik-probáció” P. Szabó József lett, a retorikát egyedül P. Dombi tanította. – Csütörtök, mikor első alkalommal ment P. Napholcz novíciusmesterhez és jelentette egészségi állapotát, P. Napholcz csodálkozva utasította rendre és küldte el, minthogy jezsuita noviciátusban ez nem szokásos. Csütörtök magyarázkodás nélkül távozott és Nagyboldogasszonyig élte a novíciusok életét, Nagyboldogasszony napján letette fogadalmát, utána a retorikusokhoz költözött és szeptemberben megkezdte a Szónoklattani Főiskolát. Egészségi állapota – tekintettel arra, hogy kivételezései teljesen megszűntek – fokozatosan romlott, fejfájása nemcsak állandósult, hanem állandóan fokozódott, szédülés és hányinger fogta el, először időnként, majd mindez állandósult, végül – szeptember végére – a betegterembe került. – Október elején P. Hemmnek Budapestre kellett utaznia a Rendtartomány tanácsadóinak értekezletére. Már Pécsen is eszébe jutott, hogy P. Napholczot nem tájékoztatta Csütörtök állapotáról, most első útja a Manrézába vezetett, ahol döbbenten értesült Csütörtök állapotának állandó és fokozatos romlásáról.

A tanácsadói értekezlet szünetében P. Provinciálisnak beszámolt Csütörtökről, akitől ugyan alapos fejmosást kapott, ugyanakkor megbeszélték a hiba helyrehozásának lehetőségét. A döntés szerint P. Hemm – legalább egy év időtartamra – leviszi Csütörtököt nevelőtanárnak Pécsre, a konviktusba. Egészségének javulásától teszik függővé a további teendőket. Csütörtököt ugyanis P. Provinciális filozófia után Rómába szánta teológiára, azt követően vagy professzori, vagy írói-szerkesztői munkát szánt neki. Ehhez viszont egészségét viszonylag rendbe kellett hozni. E célból megfelelőnek látszott, hogy az egy év pécsi kikapcsolódás után a Kassai Filozófiai Főiskolán – megfelelő egészségi állapot és ellenőrzés mellett – remélhetőleg alkalmassá válik a római tanulmányokra. Ezen döntés után P. Hemm átadta P. Provinciális levelét P. Napholcznak, aki aztán közölte pécsi diszpozícióját Csütörtökkel. Csütörtök két nap múlva leutazott Pécsre, ahol a következő év szeptemberéig tartózkodott.

Pécsett – nagy öröme – Orosz Bandi volt a konviktusban az 5.-6. osztályosok nevelőtanára. Vele ugyan nem volt sok érintkezési felülete, de délelőttönként, amikor a tanulók iskolában voltak, elég sokat beszélgettek egymással. Nagyon örült annak, hogy Bandi gondolatai nagy részével egyetértett, Csütörtök írásai szívesen olvasta és – ahol tudta – kiegészítette. – Egyéb-ként három vonatkozásban dolgozott a konviktusban. *Először* az I. szakaszban – az 1.-2. osztályosoknál – Vértés Bódinak, nevelőtanárunknak volt segítségére. Ez a segítség kétirányú volt: egyrészt bábszínházazást vezetett be a gyerekek szórakoztatására és néhányuk foglalkoztatására, megtanította a bábokkal játszani őket, színdarabokat dolgozott át bábszínházra, próbált velük, a konviktus és a gimnázium számára előadásokat tartottak. Másrészt az esti imát megváltoztatta. Eddig ugyanis 5-6 perces lelki olvasás volt számukra, ezt Csütörtök a Szent Ignáci lelkigyakorlatok egy-egy rövid gondolatával helyettesítette, de a gyerekek számára értelmezhető formában. (Gyakran előfordult, hogy más szakaszok vezetői és egyes tagjai részt vettek ezeken a lelkigyakorlatos gondolat-közléseken. – Volt alkalom, amikor megkérték Csütörtököt, hogy külön az alsósoknak és külön a felsősöknek tartson kissé hosszabb elmélkedést. – Csütörtök így próbálta ki lelkigyakorlatos jegyzeteit.)

Másodszor a IV. szakaszban – a 8. gimnazisták számára – rendszeres érettségi előkészítőt tartott matematikából és latinból. – Latinból különböző szerzők műveiből 20-25 soronként fordított, elemezett, magyarázott alaktanilag és mondattanilag számukra. – Matematikából pedig speciális érettségi példákat keresett ki számukra régebbi tankönyvekből és azokat elemezte és oldotta meg. – Mindkét tárgyból hetenként két alkalommal egy-egy órát foglalkozott az érettségizőkkel, akik minden alkalommal – szinte teljes létszámban – megjelentek ezeken a foglalkozásokon. (Meg kell jegyezni, hogy érettségien egy sem bukott meg ezekből a tárgyakból).

Harmadszor: A sport területén – a foci vonatkozásában – egészen kiváló eredményt ért el Csütörtök. – Külön foglalkozott a I. szakasz focistáival: fejelés, kapáslövés, szabadrúgás, oxford és hátrahúzás, saroklövés. Külön foglalkozott a három kapusjelölttel. Amikor felkészítette az I. szakasz csapatát, kihívta a II. szakasz – 3.-4. gimnazisták – csapatát és fölényesen győztek az 1.-2. gimnazisták. – Ezt látva a II. szakasz nevelőtanára, megkérte Csütörtököt, hogy foglalkozzon ugyanúgy az ő focistáival is. Mikor aztán megfelelően feljavultak, kihívták a III. szakasz focistáit, és ha nem is nagy különbséggel, de legyőzték őket. – Ugyanez megismétlődött a III. és IV. szakasz között. – Az externistákkal, vagyis a kint lakókkal P. Pethő Jenő foglalkozott. Látva a konviktorok eredményeit, kihívta az externisták nevében a konviktorok focicsapatát. Két hét készület alatt Csütörtök végigpróbálta a felsős konviktorok minden focisát, összeállított közülük két csapatot és egy hétig naponta tréningezett velük. Utána összeállította a végleges csapatot és néhány napot gyakorolt velük. – A nagy meccs óriási érdeklődés mellett zajlott le, szinte az egész iskola – tanári karral együtt – felvonult a stadionba. De meg is érte az érdeklődést: az externisták kezdtek jobban, de a konviktorok elég hamar belelendültek. Mindenesetre az első félidő döntetlen volt.

– Szünetben P. Pethő nyári edzőtáborozással biztatta az externistákat. Csütörtök a konviktoroknak csak annyit mondott: „Nem ebben állapotunk meg!” – A második féldőben szinte felborult a pálya: egész idő alatt az externisták pályarészén folyt a játék. A konviktorok kitettek magukért, a legsikeresebb produkciókat mutatták be. Olyan összjátékot és gólzáport még nem látott a stadion. Sajnos a végén – az externisták részéről – eldurvult a játék, erre Csütörtök szólt P. Pethőnek és együtt bementek a bíróhoz. Leállították a játékot, s a bíró közölte, hogy durva játékot nem hajlandó vezetni, vagy játszanak rendesen, vagy véget vet a játéknak. Csütörtök pedig odaszólt a csapatkapitánynak: „Engedjete!” – A játék újra játék lett, a konviktorok befejezték a rohamokat, és csak védekeztek. Így is 3 gól különbséggel fejezték be a mérkőzést. – Mindenki Csütörtököt ünnepelte, aki P. Pethőnek megígérte, hogy az externistákkal is fog foglalkozni, amit év végéig meg is tett, olyan eredménnyel, hogy az év végi visszavágó döntetlen eredménnyel végződött. Igaz, hogy az érettségizők mindkét részről hiányoztak...

– Csütörtök számára volt még egy lehetőség a tréningre, aminek nagyon örült. Az intézet alagsorában volt egy 25 méteres úszómedence, amelyet hetenként 2 napra feltöltöttek, hogy minden konviktusi szakasz – miután a zuhany alatt alaposan megtisztálkodott – még úszkálhasson is egy kicsit. Csütörtök megkérte, hogy a harmadik nap délelőttjén engedjék le a medence vizét, így két és fél napig tudott edzeni, egy-egy alkalommal 1000 métert úszott le. – A focidzéssel és az úszással megfelelő erőnléten tudta magát tartani, ehhez járult télen a sízés, tavasztól őszig pedig a teniszezés. – P. Rektorral két alkalommal volt összeütközése, mindkettőben Csütörtök volt a hibás. – Első alkalommal a téli szünet előtt két nap és két éjjel készítette az utazó konviktorok menetjegy és úti-kaja igényét, ezt követően a Budapestre menő éjszakai csoportot ő kísérte fel. Visszaérkezve olyan fáradt volt, hogy felment a konviktusi hálóteremben levő ágyához és két és fél napig aludt egyfolytában. Persze ez alatt az idő alatt mindenütt keresték, de arra nem gondoltak, hogy a konviktusi hálóteremben alszik. – Ezt egy enyhe „letolással” megúsza. A másik komolyabb volt és Csütörtök utólag rettentően szégyellte. – A téli szünetben egyik reggel lement a templomba misére, utána – reggeli nélkül és anélkül, hogy bárkinek szólt volna, – fogta a síléceit és a templomon keresztül kiment a Mecsekbe. Egészen a Hármashegyig elsíezett Hosszúhetény mellett, aztán benézett Püspökszentlászlón a plébániára, utána visszaindult Pécsre. Az esti litánia alatt érkezett meg, éjszakára felment újra a konviktusi hálóterembe a helyére. Másnap P. rektor magához hívatta, megbocsátott ugyan, de kilátásba helyezte: ha még egyszer engedély nélkül elhagyja a Rendházat, elveszik tőle a sí. De még azzal is megfenyegette P. rektor, hogy jelenteni fogja P. Provinciálisnak. – Egyébként – bár állandó fejfájása most is fennállt, – kedélye visszatért, nem szédült és hányingere is elmúlt. Mindenesetre használt Csütörtöknek a pécsi tartózkodás, P. Hemmel továbbra is őszinte és iránta engedelmes volt. – Általában mindenki szerette Csütörtököt...

A gyerekek különösen. A nagyok méltányolták foci-, sí- és tenisztudását, valamint latin és matematika segítőkészségét, a kicsik úgy bíztak benne, mint egy okos nagy testvérben. – A karácsonyi szünet után, – erős és hosszú volt a tél, – P. Rektor engedélyével az épület mellett levő egyik betonozott vízszintes útszakaszt korcsolyapályává alakította át és azt a gyerekekkel együtt karbantartotta. Többen voltak a kicsik között, akik nem tudtak korcsolyázni, azokat – a jól korcsolyázók bevonásával – megtanította korcsolyázni. (Annak idején kishúgát már 4 éves korában megtanította, 8 évesen pedig remek páros-korcsolyázó lett belőle.) – A nagyobbak közül a tehetségesebbekkel külön foglalkozott, és sok mindenre megtanította őket. (A kicsiket sízni nem tanította, meggyőződése volt, hogy 13-15 éves kor előtt korai, inkább ródlizott velük.)

– A tavasz – a gyerekek szabadsága tekintetében – focival, métával, nagy Mecseki-sétákkal telt el, esténként pedig a Nagyböjt, a Húsvét-utáni idők és a májusi Mária elmélkedésekkel igyekezett Csütörtök a gyermekeket lelkileg is fejleszteni. – Tanulás vonatkozásában állandó kapcsolatban volt a gimnáziumi tanárokkal, a leggyengébbekkel saját maga foglalkozott, a kevésbé gyengéket pedig a legjobb tanulókra bízta. Igyekezett kifejleszteni és megerősíteni a gyermekekben a szolidaritást, a közösségi szellemet, az egymásért való felelősséget. A gyerekek együtt örültek egy-egy kijavított jegy és az év végi jobb bizonyítvány miatt. – Mikor a gyerekekért jöttek a szülők, hogy hazavigyék őket, Csütörtök eltűnt, nem lehetett megtalálni, így csak a P. Rektornak, a P. Főprefektusnak és az osztályfőnököknek tudtak köszönetet mondani a szülők. – P. Rektor jól ismerte Csütörtököt, azért nem csodálkozott, a Főprefektus és az osztályfőnökök, akik viszont tudták, hogy Csütörtök mi mindent tett a gyermekek érdekében, nehezteltek rá. – A szülők és a gyerekek viszont úgy gondolták, hogy az új tanév elején mindent megköszönhetnek. Nem tudták, hogy Csütörtök szeptemberben már az ország másik végében lesz.

A nyárnak viszont volt egy nem várt eseménye: a nevelőtanárokat behívták 6 hetes Leventeparancsnoki tanfolyamra. Az országban ugyanis követelménnyé tették a 14 év feletti fiúk számára leventeoktatásban való részvételt, a szerzetesi iskolák viszont engedélyt kaptak a Honvédelmi Minisztériumtól, hogy szerzetesek vezessék az oktatást. Viszont el kellett végezniük egy tanfolyamot és megszerezni a leventeparancsnoki oklevelet. – Így aztán július hónapban és augusztus első felében Pécs város és a Pécsi Járás leendő leventeparancsnokai számára – kb. 80 fő – a Pécsi Fémipari Szakiskolában rendezték meg a tanfolyamot. A tanfolyam parancsnoka egy alezredes volt, a szakasziparancsnok és a katonai tárgyak tanára Mészáros főhadnagy, a testnevelési tárgyakat pedig Jilek Emil testnevelő tanár tanította. A hallgatók egész héten – vasárnap kivételével – a Fémipariban berendezett „katonaiskolában” tartózkodtak egyenruhában, a szerzetesek kaptak engedélyt arra, hogy kora reggel szentmisére mehessenek. Alapjában véve nem volt rossz a tanfolyam, a közszellem és a közhangulat abszolút tisztességes volt, a katonai vezetőség is elfogadható, sőt tiszteletteljes hangnemet használt. Valójában jól érezték magukat Csütörtökek is, Orosz Bandi, Varga Zé, Vértés Bódi és valamennyi nevelőtanár a Piusból jelen volt, de voltak fiatal ciszter-tanárok is a Ciszter Gimnáziumból, továbbá a Széchenyi Gimnáziumból is jó pár fiatal tanár. A többiek nagy része fiatal pécsi és Pécs-környéki tanítókból állt, akik – magatartásuk során – figyelembe vették, hogy szerzetesekkel vannak együtt. – A katonai tantárgyak: harcászat, térképészet, céllovászat, katonai szervezés, valamint alaki kiképzés vezetése volt; testnevelési tantárgyak: könnyű és nehéztorna, úszás, valamint reggeli torna oktatása. Ezeken kívül esténként kulturális és szociális előadásokat hallgattak és tartottak, valamint táborüzemekhez kulturális programokat, népdalokat, népi táncokat, stb. – Valójában jól érezték magukat, igyekeztek elviselhetővé és kellemessé tenni egymás számára az együttlétet, barátságok szövődtek, a vezetőséggel – mondhatni – baráti viszony alakult ki. – A tanfolyam befejező két napjára: a vizsgáztatásra és egy táborúzra lejött Budapestről a HM-ből a Leventeegyesületek Országos Parancsnok ezredese, aki mindent meghallgatott és mindennel nagyon meg volt elégedve. Itt a záróvizsgákon és befejező sportbemutatókon vált nyilvánvalóvá, – amit sem a vezetőség, sem a tanfolyam tagjai nem gondoltak volna, – hogy mind az elméleti tárgyakban, mind a lövészetben, mind az atlétikában, mind pedig az úszásban Csütörtök volt a legjobb és olyan eredményeket ért el, hogy Jilek Emil, a tornatanár megkérdezte: miért nem indul sportversenyeken, mert megfelelő edző és edzés mellett országos eredményeket érhetne el. – Csütörtök mondta, hogy szerzetes, és nincsenek sport-igényei.

Szent Ignác napját a jezsuiták a Rendházban töltötték. Ebéd után P. Rektor ismertette a diszpozíciójukat. P. Reöthy, a Főprefektust Mezőkövesdre helyezték plébánosnak, helyére egy – általunk alig ismert – fiatal Atya, P. Kertész került, a konviktusi nevelőtanárok maradtak, a Rendből kilépett Magiszter helyett jött Könyves Tibor. Na és Csütörtök került Kassára szept. 1-jével a Bölceleti Főiskolára, miután komoly orvosi vizsgálaton esett át, mely az állandó fejfájás okát ugyan nem tudta megállapítani, de tanulásra alkalmasnak találta. P. Rektor megpróbálta még egy évig ott tartani, – részben kedélyállapotának helyreállítása, részben eredményes nevelői munkája miatt, – de P. Napholcz, az új Provinciális, ragaszkodott hozzá, hogy Csütörtök kezdje meg bölceleti tanulmányait. Így aztán az augusztus második felében tett nagy mecseki kirándulások után, augusztus végén Csütörtök elbúcsúzott szeretett lelkiatyjától – P. Rektortól – igaz barátaitól: a konviktusi nevelőktől, az általa tisztelt és őt nagyrabecsülő Atyáktól, és tanároktól, felutazott Budapestre, a Manrézában elbúcsúzott P. Somogyitól, aki a Manréza rektora lett. Szeptember 1-jén jelentkezett P. Dombi Józsefnél, a Kassai Bölceleti Főiskola rektoránál – Bátyjával, aki harmadéves filozófus volt, egy szobába került és megkezdte kassai életét, mely szerzetesi szempontból végzetes lett számára. –

Maga a tanulás egyáltalán nem okozott problémát Csütörtöknek. Elismerten – nemcsak az évfolyamnak, hanem az egész Főiskolának – legjobb fejű hallgatója volt. Mégis – furcsa módon – első vizsgájánál, logikából, egyetlen latin szó sem jutott eszébe. – (Csütörtök idejében még minden jezsuita tanulmány – vizsgával együtt – latinul ment.) – P. Rektor megnyugtatta, hogy kezdje el a feleletet magyarul. Úgy is történt és a harmadik-negyedik mondat után – P. Sass, a vizsgáztató kis segítségével – szinte észrevétlenül a latinra tért át. – (Nem vitás, hogy az utolsó héten állandó fejfájása szinte az elviselhetetlenségig fokozódott, melynek oka – minden valószínűség szerint – a Kassán uralkodó állandó erős északi szél, mely az utolsó héten viharossá fokozódott.) Nyelvi probléma a továbbiak során sohasem adódott, de figyelmeztető volt Csütörtök számára ez az eset. – A tanév nyugodtan haladt tovább, általános metafizika és fizika, valamint kísérleti lélektan I. rész voltak a melléktárgyak. – Csütörtök állandó fejfájása – fokozott mértékben – főnállt, szédülés és hányinger csak időnként – az állandó szél viharossá válásával – jelentkezett. Állandó orvosi ellenőrzés alatt állt, reggel tovább kellett aludnia, a délutáni pihenést sem engedték el. Tanárai – mindezek ellenére – meg voltak vele elégedve, olyannyira, hogy amikor a kötelező vitatkozáskor ő volt a védő, a tételben legfőbb vitatott fogalomra és annak felhasználására már az első lépésben olyan lényegbe menő szétválasztást – és pedig: hetes „szubdisztinkciót” – adott, hogy nem lehetett tovább folytatni a vitát, mert nem tudtak ellene újabb érvet felhozni. (P. Rektor ezt megtudván, a vacsoránál feloldotta a szilenciumot – a kötelező hallgatást – mert a magyar Rendtartomány történetében ilyen még nem fordult elő. – Illetve csak Mócsy Imre Atya – római tanulmányai során – produkált ilyen eredményt. – (Valószínűleg ez a készség is hozzájárult ahhoz, hogy későbbi megismerkedésük során az első pillanattól jó barátokká váltak.) P. Petz, a Rendtartomány pszichológusa és pszichológia professzora, alapos vizsgálat alá vetette Csütörtököt, s bár képességeit és lelki tulajdonságait sikeresen felderítette, de sem a fejfájásra, sem a logikavizsgán történt nyelvi problémára nem talált magyarázatot. Felajánlotta viszont, hogy a következő vizsgái alkalmával nagyon szívesen és behatóan elbeszélget vele. – Január vége felé történt – amiről röviden már a fejre esések során beszámoltam – hogy sí-baleset következtében kórházba került Csütörtök, két és fél hónapot ott is töltött egyfolytában, nagyrészt a szemészetten, de közben négy hetet az idegosztályon. Ott vizsgálták ki agyrázkódását és próbálták megállapítani állandó fejfájásának okát. Szemműtétének gyógyulása után ment vissza újra a Rendházba. Órákra eljárt, de a vizsgákig más semmiféle szereplést nem vállalt. Időnként orvosi ellenőrzésen esett át, a háziorvos kéthetenként, a kórházi főorvos vagy szemorvos havonta vizsgálata meg.

A szédülése, hányingere fokozatosan elmúlt, csupán néha, egy-egy nap jelentkezett, viszont a fejfájása továbbra is fennállt, sőt bizonyos időjárási frontoknál fokozódott. – Május elején megkezdődött a vizsgaidőszak. Először felsőbb-matematikából és fizikából volt írásbeli számonkérés. P. Tibor Mátyás, aki 10 évig a Vatikán csillagvizsgálójának volt első asszisztense, adta elő ezt a tárgyat. Amikor bejött a terembe, ahol a vizsgáztatás történt, természetesen valamennyien felálltak és köszöntötték. Ő nem is válaszolt, helyette annyit mondott csupán: „Fráter Csütörtök! Hagyja el a termet!” – Csütörtök kiment, és felkereste P. Békésit, a filozófia hallgatók tanulmányi felügyelőjét és elmondta neki a számára érthetetlen dolgot. P. Békési megígérte, hogy utánajár a dolognak. Az Atya másnap délután hívatta is Csütörtököt. Elmondta, hogy beszélt P. Tiborral, aki felháborodva közölte, hogy egy jegyzetét kölcsönadta Csütörtöknek, aki belejavított és úgy adta vissza. Elszánta, hogy megbuktatja Csütörtököt: „Tanuljon tisztességet!” – P. Békési megkérdezte, hogy P. Rektor tud-e róla? P. Tibor azt válaszolta, hogy neki még nem szólt. Erre P. Békési elvitte magával P. Dombihoz és elmondta a P. Rektornak az esetet. P. Dombi megkérdezte P. Tibort, hogy mit írt Csütörtök az Atya jegyzetébe? P. Tibor erre bevallotta, hogy egy differenciál-egyenlet megoldásában – véletlenül – hibázott, és azt javította ki Csütörtök. „De nem lehet eltűnni, hogy valaki – engedély nélkül, még ha jót is – akármit beleírjon más jegyzetébe.” – P. Dombi úgy rendelkezett, hogy másnap – P. Békési jelenlétében – vizsgáztassa le Csütörtököt, de P. Békési a vizsga előtt közölje vele a P. Rektor rosszallását. – Hát így történt! A vizsga másnap megvolt és Csütörtök jelesre vizsgázott. P. Rektor pedig – egy adódó alkalommal – közölte Csütörtökkel, hogy P. Tibor a vatikáni csillagvizsgálóban rengeteget éjszakázott, idegzetileg nagyon megviselte a sok és nehéz munka, ezért tekintettel kell mindenkinek lennie az Atya érzékenységére. Ezt azért is mondja, mert a Cosmologia, magyarul: Természetbölcselet c. főtárgyat is minden valószínűség szerint P. Tibor fogja tanítani. – Ezt követően gratulált Csütörtöknek, hogy egy bonyolult levezetésben észrevette és javította azt a hibát. – A két másik melléktárgyból: Bölcelettörténetből és Kísérleti lélektan I.-ből zavar nélkül, ugyancsak jelesre vizsgázott. – A főtárgyakból június második felében volt a vizsga. – (Június elején a harmadévesek az ún. „universa” vizsgát tették le. Akinek sikerült, az teológiából a magasabb szintet – az ún. „nagy dogmát” végezte, akinek nem sikerült, az a világi kispapokkal egyenlő ún. „kis-dogmát” tanulhatta tovább.) – Szóval június második feléig tartott a készületi idő. Metafizikából is, kritikából is 20-20 tételük volt Csütörtökéknek. A tételek felépítése egységes volt: tartalmazta a tétel fogalmainak, azok összefüggéseinek kifejtését; az ellenfeleket és azok mondanivalójának felsorolását; a tétel kifejtését és bizonyítását; a tétel következményeit és a tételből következő mellék-tételeket. – Csütörtök – P. Rektor engedélyével – a Rendház közelében levő, gyönyörű fekvésű, fákkal és óriás bokrokkal teli Rozália-temetőben töltötte a szinte egész készületi időt, ott is a legszebb sír – a volt kassai cseh parancsnok, Prchalov tábornok 13 éves kislányának, Lucie-nek sírja melletti padon. (Egyébként a kis Lüszi egy évben született Csütörtök nagyobbik húgával, aki ebben az időben gyógyult kis súlyos mellhártya gyulladásából és Kassa fölött a Lajos-menedékházban töltött 3 hetet Grega Rozival, akivel és családjával jó baráti kapcsolatban volt Csütörtök és Bátyja.) – Csütörtök minden tételt egy tenyérnyi papírra dolgozott ki és mellé tette a saját véleményét tartalmazó tételek papírjait. Így mindent együtt tudott végiggondolni és észben tartani. – A saját véleményét tartalmazó tételeket P. Békési ismerte egyedül, mert neki elmondta keletkezésüktől bizonyításukig. P. Békési véleményét mindig meghallgatta, és figyelembe vette. – Június közepétől az első- és másodévesek vizsgáztak metafizikából és kritikából. A vizsgájuk 3 vizsgáztató előtt háromnegyed óráig tartott, minden vizsgáztató 15-15 percig kérdezhetett, ellentmondhatott, támadhatott. (Ez a különbség a civil – egyetem-főiskola és a jezsuita egyetem-főiskola vizsgáztatása között: ott arra kíváncsiak, hogy mit tud a vizsgázó, itt arra: mit nem tud. – Ez óriási különbség! Csütörtök mindkettőt kipróbálta.) – Csütörtököt P. Rektor, P. Lányi a kritika tanára és P. Legeza a metafizika tanára vizsgáztatta.

Meg kell jegyezni, hogy Csütörtök – pedig akkor a rendszerelmélettel még nem foglalkozott és a rendszerelmélet új felépítésével a saját alternatív gondolkodási rendszerét még nem dolgozta ki – a professzorok által előadott tételekkel nem mindenben értett egyet: a kritikában néhány új tételt vezetett be, a metafizikát pedig nem tartotta alkalmasnak a modern problémák jó részének megfogalmazására és megoldására. Ő új Ontológiát szeretett volna, természet-tudományos axiómák alapján megfogalmazott Léttant.

Mindezek előrebocsátása után megállapíthatjuk, hogy vizsgálja nem volt mindennapi. – P. Rektor kezdte a vizsgáztatást, vele nem vitatkozott csütörtök, elmondta és bizonyította a tételt, amit kapott, az ellenérvekre csak annyit válaszolt, hogy bár őt így tanították, de az ellenérveket elfogadja és azokkal nem száll vitába, mert maga sem ért egyet az általa előadott tétellel. – P. Lányi kérdésére kifejtette, hogy a tételt hogyan tanították és bizonyították számára, de ő azzal nem ért egyet. Tanára kérdésére elmondta, hogy ezt a kritikai tételt ő hogyan fogalmazná meg és bizonyítaná. Tanára vitatta az általa elmondottakat, de Csütörtök a tanári ellenérveket sorra cáfolta, ahol pedig megakadt ott P. Rektor segítette ki egy-egy kifejezéssel. De csak kifejezéssel! – Legfeltűnőbb volt P. Legeza vizsgáztatása. A kapott tétellel kapcsolatban Csütörtök ugyanis kijelentette, hogy bár tudja a tételt és annak bizonyítását – egyébként a tanultak szerint röviden el is mondta, – hanem magát a metafizikát nem tudja Léttanként elfogadni, mert a metafizikai kifejtés és bizonyítás segítségével a mai problémák jó része meg sem fogalmazható, nemhogy megoldható lenne. Ezek közül a problémák közül kiemelte a „szubsztancia- és akcendencia-tant” és példákat hozott arra, hogy a mennyiség és minőség létében megváltoztathat egy szubsztanciát. Professzora megkísérelte a metafizika védelmét, de állításait Csütörtök sorra megcáfolta, vagy legalábbis kétségbe vonta. Ez addig ment így, míg a P. Rektor, aki pedig szigorú-tomista elveket vallott, közbe nem szólt és be nem fejezte a vizsgáztatást. – Csütörtök két professzorától jót, P. Rektortól jelest kapott.

Vizsgáját követő napon P. Rektor hívatta. Nagyon kedvesen fogadta, hellyel kínálta és előző napi vizsgájáról kezdett beszélni. Először is gratulált neki. Dicsérte bátor és logikus gondolkodását, kiemelte az általa is helyesnek tartott újításokat bölcséleti gondolkodásában. Megemlítette azokat az állításokat és következtetéseket is, amelyeken még gondolkodnia kell, mielőtt ítéletet mondana. – A végén oda lyukadt ki: nagy kár lenne, ha egy ilyen ígéretes pálya egészségi okokból félresiklana. – Világért sem sajnálja Csütörtöktől az orvosok által szükségesnek javasolt kivételeket, de egy komoly tudományos, professzori, esetleg írói-szerkesztői életet nem lehet állandó és fokozódó fejfájással, ugyanakkor fokozódó kivételekkel leélni. – Több ízben beszélt Dr. Papp ideggyógyász főorvossal, egyetemi magántanárral Csütörtök problémáiról, aki szerint azok – szerzetesi körülmények között – nem múlhatnak el, de valószínűleg nem is javulhatnak. – Igaz, hogy a jezsuita Rend szabályai szerint nem lehet elküldeni olyan fogadalmas rendtagot, aki betegségét, egészségügyi problémáit a Rendsben szerezte. Így Csütörtöknek kellene döntenie arról, hogy kéri a Rendsből való elbocsátását, akkor – embe-rileg – minden remény megvan arra, hogy egészségi problémái javulnak, sőt el is múlhatnak. – Nyugodt lelkiismerettel teszi ezt az ajánlatot, mert nemcsak becsüli és nagyra tartja Csütörtököt és képességeit, hanem személy szerint szereti is és nagyon örülne, ha a Rendsben maradhatna és nagy jövőt jósolna számára egészsége rendbejöttével. De bizonyos felelősséget is érez Csütörtökért, nemcsak mint előjárója, hanem mint Édesapjának, Sándornak, volt katonatársa és jó barátja. (Elmesélte, hogy együtt voltak tisztiiskolán, ott ismerték meg egymást, kötöttek barátságot, sőt – a tanfolyam végeztével, ahol Csütörtök édesapja lett volna a tanfolyamelső – átadta az ő számára csupán barátságból az elsőséget, mert ő – mármint P. Dombi – akkor a székely-hadosztályban kívánt tiszt lenni.) Csütörtök édesapjának is hálával tartozik azzal, hogy ennyire tehetséges fiát hozzásegítse ahhoz, hogy egészségileg rendbe jöjjön. – Csütörtök megköszönte a P. Rektor jóindulatát és őszinteségét, de jelenleg nem kívánt élni az elbocsátás kérésével. Indokolásul felhozta, hogy hamarosan várható P. Provinciális látogatása,

szeretne az ügyben részletesen tárgyalni vele. Azt viszont kérte, hogy addig ezt a témát ne hozza elő a P. Rektor, amíg mindketten nem beszélnek P. Provinciálissal erről a problémáról. – Ezt P. Dombi megígérte és békében elváltak egymástól.

Nyáron behívták Csütörtököt két társával együtt – Debrecenbe tábori lelkészi tanfolyamra. Kb. 80-an vettek részt a tanfolyamon, akik közül húszan katolikus papok és papjelöltek, hatvanan pedig protestánsok voltak. A katolikusoknak egyházi részről Marosi Izidor tábori-lelkész – a későbbi váci megyéspüspök – volt a főnökük, aki egyúttal a lelkészi tárgyakat adta elő. A katonai tárgyakat 3-4 Ludovikát végzett révén kapták. Szállásuk a Piarista Gimnázium volt, csak étkezni jártak át a szemben levő – apácák által vezetett – Szvetits Intézet konyhájára. Csütörtök szoros barátságot kötött egyik rendtársával, Tóth Ferencsel és egy premontrei teológussal, Veszelyovszky Albinnal. Igen jó kapcsolatba került a Szvetits Intézet zenetanár nővérével, Máter Aurával, aki gregorián-énekből készült szeptember elején vizsgára a Zeneakadémián. Minthogy Csütörtök nagyon jól ismerte és szerette a gregorián éneket, megállapodott a Nővérrrel, hogy hetenként amennyi időt tanítja gregoriánra, annyi időben zongorázik a Nővér Beethoven szonátákat. Így ezen a nyáron Csütörtök végighallgatta Beethoven összes szonátáját, viszont a Nővér teljesen belejött a gregorián-éneklésbe. – Csütörtök gyakran fölkereste Csongorékat, a jezsuita Csongor – Chilla – Rajmund családját, akinek nővére a nagy fizikus Szalay professzor tanársegéde, később felesége, majd maga is egyetemi tanár; az akkor 13 éves Juszina húga pedig később ciszter-apáca és a novíciák mesternője lett. Rajmund öccse még kisfiú volt, de vele is foglalkozott Csütörtök. Legtöbbet Jusztinával beszélgettek, aki igen nagy érdeklődést tanúsított a vallási dolgok irányában. – A katolikus tábori-lelkész jelöltek parancsnoka egy tábori-alesperes volt, aki mind egyházi, mind a világi tudományokban – mondhatni: fontos ismeretekben – igen alacsony fokon állt. A kötelező tiszteletet megadták neki, de nem sokra tartották. – Időközben Csütörtök Bátyja a Szegedi Klinika sebészetére került, mint a végén – 5 súlyos operáció után – kisült, májtályoggal. Csütörtököt három nappal a vizsga előtt levizsgáztatták, utána elengedték Szegedre, súlyos beteg Bátyja meglátogatására. Abban az időben Bátyja az első operációkon esett át, eszméletlen volt, és az altatás következtében ugyanolyan tünetek mutatkoztak nála is, mint – annak idején – az ő vakbél-operációjánál. – Csütörtök este érkezett meg Szegedre, Orosz Bandi várta az állomáson és azonnal a klinikára vitte, remélve, hogy még életben találják Csütörtök Bátyját. A Bátyja eszméletlen kívül volt és annyira nyugtalan, hogy a frissen operált seb felszakadt, újra a műtőbe kellett vinni, hogy összevarrják kívül-belül. Csütörtök 3 napig el sem mozdult Bátyja betegágya mellől és csak akkor utazott vissza Kassára, amikor a beteg kissé jobban lett. – De bizony még 3 operáción kellett átesnie és még a Karácsonyt is a klinikán töltötte, míg Újeszten-dő elején kiengedték a klinikáról. – Közben zajlott le Csütörtök tragikus elválása a Rendtől.

Még a nyár közepén a kassai Rendház új Spirituálist – gyóntató lelkiatyát – kapott P. Kardas személyében, aki, mint gyakorló orvos lépett be annak idején a Rendbe. – (Egyébként az általános gúnyneve „Szent Hóhér” volt, részben imádságos és önmegtartóztató magatartása miatt, részben pedig – sokszor teljesen indokolatlan – szigorúsága következtében.) – Úgy látszik, hogy Csütörtök dolgairól és problémáiról már tájékoztatták – gondolom P. Rektor objektíven, mások: P. Legeza, P. Tibor, esetleg egy-két „jóakaró” skolasztikus-társ kevésbé objektíven. Ugyanis első találkozásukkor félig gunyorosan, félig komolyan támadt rá Csütörtökre: „Maga operett-jezsuita!... Mit keres itt nálunk?... Miért nem megy máshová színészkedni?...” Csütörtök azt válaszolta, hogy gyónását jött elvégezni és kérte az Atyát, hogy gyóntassa meg.

Az Atya meggyóntatta és penitenciának azt adta, hogy hagyja abba a kivételezést: rendes időben keljen fel, délután ne pihenjen, éljen úgy, mint a többi skolasztikus és senkitől ne kíváncson kivételeket. – Szerencsére ez két nappal azelőtt történt, hogy Csütörtök a P. Provinciális elé került.

Mert augusztus utolsó felében megérkezett P. Napholcz provinciális Atya a Rendház felülvizsgálatára és az ún. „ració”-ra, a mindenkivel egyénileg történő elbeszélgetésre. Csütörtökre a második hét elején került sor, természetesen P. Dombi akkor már beszámolt a vele kapcsolatos véleményéről. – P. Napholcz Csütörtököt szeretetteljes öleléssel fogadta, a szokásos ima után hellyel kínálta és ő kezdte el a beszélgetést. Elmondta, hogy mi mindent mondott róla P. Rektor, a P. Spirituális, hogyan nyilatkoztak Professzorai. Társai véleményét még nem tudja, minthogy Csütörtök az első a skolasztikusok közül, akivel beszélni akar, és akinek a véleményét szeretné megismerni önmagáról, feljebbvalóiról, az egész Főiskoláról, tanulmányi rendjéről, stb. – P. Rektor véleményét kell, hogy ismerje Csütörtök, mert pár hónapja őszintén beszéltek egymással. P. Rektor véleménye nem változott, Csütörtöknek változott-e a véleménye? Csütörtök őszintén megmondta, hogy véleménye alapvetően nem változott, ő úgy gondolja, hogy hivatása van a Rendbe, az állandó fejfájást és kapcsolt részeit Isten akaratának minősíti, bár a sí-balesetet elkerülhette volna. Alapjában véve ennek is meg van az oka: alaptermészete ugyanis a természet és az értelem kihívásaira történő első pozitív reagálás. Gyermekkorától kezdve mindig túl merész volt, szellemileg pedig elégedetlen az egyszerű és indokolatlan belenyugvással szemben, ha van lehetőség megoldás keresésére és annak megtalálására. Nem tud elfogadni tekintélyi alapon megoldásokat, melyekre lehet természet-törvényi vagy matematikai indoklást találni. – Azt sem tudja szellemileg elviselni, ha valamit abszolút bizonyossággal állít valaki – főleg a természet és történelem vonalán, már pedig az emberi gondolkodás is függvénye ezeknek – amikor a szigorú okság-elve kétséges, mert mindent befolyásol a bizonytalansági reláció. – Nem beszélve a mai modern problémákról, melyeket metafizikai úton nemhogy megoldani, de még megfogalmazni sem lehet. – Professzoraival kapcsolatban ez az alapvető probléma, melyet ő csöndben elvisel ugyan, de ha vizsgán rákérdeznek, nem tér ki az egyenes válaszadás elől. – P. Tiborral kapcsolatban belátja hibáját, nem lett volna szabad szó nélkül belejavítania a jegyzetbe, bár a téves számítás számára annyira nyilvánvaló volt, hogy nem tudott elmenni mellette, ösztönösen javított bele. De ezért bocsánatot kért, úgy látszik, hogy P. Tibor nem tud megbocsátani. – Természetesen pontosan a matematikai gondolkodása miatt van problémája az intézménnyel, mint Főiskolával, de ezt önmagával próbálja elintézni, nem csinál belőle propagandát. Ha akarja P. Provinciális, nézze meg a bölcselőre vonatkozó jegyzeteit és utána kérdezze meg társait: semmit sem tudnak azokról. Ő ezeket a dolgokat egyedül P. Békésivel beszélte meg az elmúlt évben, most nincs senki, akivel beszélni tudna. P. Provinciális szó nélkül végighallgatta Csütörtököt, majd egészségi állapotáról érdeklődött. Csütörtök elmondta mindazt, amit P. Kardas mondott neki és kérte a P. Provinciálíst, hogy vagy beszéljen P. Kardassal, vagy jelöljön ki számára más gyóntatót. Az egészségi probléma megbeszélését pedig halasszák el egy évvel: ez alatt meglátják, hogy történik-e elmozdulás valamilyen irányban. Csütörtök a maga részéről megígéri, hogy a lehető legkevesebb kivételt igényli a maga számára, és soha, senkinek nem beszél privát meglátásairól, elgondolásairól. – P. Provinciális mindezt helyeselte és elfogadta azzal a kikötéssel, hogy az orvosok döntsenek az egészségi dolgokban, a szellemi dolgokban viszont P. Rektor. A kötelező anyagot köteles megtanulni, a vizsga azonban, – P. Rektor véleménye szerint is – mehet továbbra is úgy, mint az elsős vizsga. Maga részéről szeretné, ha Csütörtök a Rendben maradhatna, igen sokat remél tőle és általa, de csak akkor, ha egészségileg is elviselhető állapotba jut és szellemileg is kiemelkedik az állandó kritika állapotából. – Csütörtök ezt megígérte, de kérte P. Provinciálíst, hogy megállapodásukat beszélje meg P. Rektorral, P. Kardast pedig állítsa le. – Mindezek után imával és áldással fejezték be a beszélgetést.

Csütörtök nyugodtan látott neki a tanulásnak. Két hétig nem volt semmi probléma. A lelkiatya kérdés is megoldódott, mert P. Petz pszichológia professzort jelölte ki számára P. Provinciális. Két hét után, egy kirándulás alkalmával bőrig áztak, minek következtében Csütörtök

izzadmányos mellhártyagyulladásal újra kórházba került 4 hétre. – Ugyanakkor került kórházba P. Napholcz, a Provinciális is, trombóissal. Mint kiderült, már előzőleg is volt probléma az Atyával, sőt két éve trombózis gyanúval hosszabb ideig kezelték. Most aztán jobb lábában olyan mértékig jelentkezett a véralvadás és annak következtében a keringési-zavar, hogy be kellett vinni a kórházba, ahol felpolcolt lábbal és napi háromszori véralvadást gátló injekcióval kellett feküdnie Csütörtök kórtermének szomszédságában: a P. Provinciális a fal egyik oldalán, Csütörtök a másik oldalon. Természetesen tudtak egymásról, és morze-kopogással érintkeztek is egymással. Sőt a hét végén Csütörtök át is lógott P. Provinciálist meglátogatni. – Látogatójuk – a látogatási idő alatt – volt mindkettőjüknek, de most csak ők ketten voltak együtt és nagyon jól érezték magukat kettesben. – P. Provinciális elmondta, hogy nagyon sokat gondolkodott Csütörtök dolgán és valójában nem is tudja, hogy mit tanácsoljon. Az egymással folytatott beszélgetés során kölcsönösen megnyíltak egymás előtt. – P. Provinciális elmondta, hogy Kolozsvárott – az egyetemistákkal foglalkozva – nemcsak a római- és görög-katolikus fiatalokhoz jutott közelebb, hanem az ortodoxokhoz és a protestánsokhoz is. Nem beszélve a velük foglalkozó papokról és lelkészekről. Privát – de igen erős – meggyőződése, hogy az ortodoxok szentmiséje és szentségei – beleértve papjaik felszentelését is – érvényesek. És az Atya alig várja, hogy Egyházunk közeledjen hozzájuk és kimondja ezek érvényességét és egyenértékűségét. A protestánsok meggyőződését viszont kötelesek vagyunk tiszteletben tartani és a maga részéről ellene van bármiféle prozelitista törekvésnek, vagyis: a mi hitünkre való téríteni akarásnak. Ők ugyan még távol állnak jelenleg ezektől a megfontolásoktól, sok még bennük a sértődöttség. De valljuk be őszintén: van mit a szemünkre hányni és a közeledést és bocsánatkérést nekünk kellene kezdeni. És nekünk, jezsuitáknak mindenben elől kellene járnunk, példát mutatnunk. De hát ő maga, a Provinciális sem mer még ezekkel a problémákkal előjönni, mert nemcsak az Ordináriusok és a világi papság, de még a szerzetesek, maguk a jezsuiták sem értenék meg. Pázmány Péterre és a nagy hitvitázókra hivatkoznának. Holott Pázmány „Kalauzának” a legnagyobb része olyan igazságokat tartalmazott, melyeket maguk a német protestáns lelkészek és hitvitázók elismertek. Nem beszélve Pázmánynak Bethlen Gáborhoz fűződő politikai barátságához! – Teljesen új szemléletmód kell ide és nagyon jó lenne egy Új-Zsinat – és pápai megnyilatkozások – melyek a modern felvetődő problémák megoldásához hozzásegíthetnének, vagy legalábbis új utat mutatnának. De most, a háború alatt, még remény sincs arra, hogy valami is valóra válhasson a lehetséges megoldásokból. – Éppen ezért bízik Csütörtökben, aki még fiatal, aki új gondolatokkal kacérkodik, akiben van bátorság kimondani azt, amit gondol, és szembe mer szállni az elavult, idejét és súlyát veszített gondolatokkal. – Ezt azért mondta el, mert ezek azok a problémák, amelyek az utóbbi időben legjobban izgatják, és eddig még senkit sem talált, akinek ezekről a dolgokról beszélhetett volna. Most elmondta Csütörtöknek, és szeretné hallani az ő véleményét.

Csütörtök bizonyos megdöbbenéssel hallgatta P. Provinciálist, nem vitás, nagy megtisztetésnek vette, hogy az Atya éppen neki mondta el fő problémáját. Meg is köszönte azonnal ezt a nagy bizalmat. Majd elmondta, hogy P. Somogyi – volt provinciálissal – még novícius korában a „rációk” alkalmával már beszélt néhány korszerűtlen és változásra szoruló dologról és – úgy tűnt – P. Somogyi egyetértett a megállapításokkal. – Vajon nem gondolja az Atya, hogy P. Somogyival – idősebb kora ellenére – érdemes lenne ezekről a problémákról beszélni? Ő maga, Csütörtök, még ilyen problémákról nem mert gondolkodni. Ő még csak addig jutott el, hogy – meglátása szerint az emberi gondolkodás történetében Püthagoraszról 750-800 évenként történt jelentős változás az emberi gondolkodásmódban: Püthagorasz – Arisztotelész – Szent Ágoston – Aquinói Szent Tamás.

Most érkezünk el egy újabb 750-800 éves határhoz és az emberiség igényli az új-típusú gondolkodásmódot. Hogy ez milyen lesz? – Még csak körvonalaiban látható: egyelőre a matematikai-, szimmetria- és energetikai tételek beépülésének lehetőségét látja. Abszolút bizonyosság nélkül, a statisztikai valószínűség és a Heisenberg-féle bizonytalansági reláció alapján. – Mindenesetre – ezt szinte bizonyosra veszi – szakítani kell a merev és kötött skolasztikával, mely mára már alkalmatlanná vált a legjelentősebb emberi problémák megfogalmazására és megoldására. Az új-típusú gondolkodásmóddal olyan tartalmat kell adni megfontolásainknak, amely magába foglalja mindazt a problémát, ami P. Provinciálist – joggal – annyira izgatja. Csütörtök bevallotta, hogy P. Provinciális problematikája új ugyan, de egyáltalán nem tűnik idegennek számára, sőt nagyon is rokonszenvesnek és feltétlenül szükségesnek, és teljesen bele fog illeni az új-típusú gondolkodásmód alapvető kérdéscsoportjába. – Logikánkkal sincs valami rendben, az alapvető okot még nem tudja Csütörtök, de jelentős különbséget lát az arisztotelészi- és a matematikai logika között. Ez is egyik alapvető problémának tűnik számára. – Csütörtök még megjegyezte, hogy a lelki élet vonalán is vannak elképzelései, de most ezzel nem terheli P. Provinciálist, amit elmondott, az is ad elég gondolkodni valót. Máskor majd folytatják. – A folytatásra azonban nem került sor. A következő hét végén Csütörtök újra „átlógott” a szomszéd kórterembe P. Napholczhoz, de igen rossz állapotban találta: nagyon gyenge volt, halkan beszélt, nehezen lélegzett... Csak nem lesz valami komoly baj?!... Csütörtök nagyon megijedt. Egy jó félórát ott imádkozott a P. Provinciális mellett, hol együtt, hol egyedül. – Minthogy nem látott javulást a P. Provinciális állapotában, Csütörtök elszaladt az ügyeletre. Előbb annyit mondott:

- Atya ne hagyjon magamra!... Ezek széttépnek!...
- Veled leszek mindig, Csütörtök! – mondta lehuny szemmel, halkan az Atya.

És másnap reggelre meghalt...

Intermezzo: Mit? ... Mennyit? ... Miért? ... Meddig? ...

Járok, járok és keresem az ösvényt, és nem találom...

Talán nincs is ösvény?...

– Valahol van egy ösvény!

Kopogtatok a dolgokon és kérdezem őket, és nem felelnek...

Talán nincs is mondanivalójuk és nem lakik bennük semmi?!...

– Valami lakik a dolgok mélyén, valami mozog bennük!

Nézem az eget, szemem a felhők közt bolyong,

Az arcom ráncos, mint a sivatag földje.

Könnyeim sós patakja meghalt... Mi itta fel?!... Ki látta meg?!...

– A patakok valahová folynak, a könnyek valahová folynak!

Lábamat homok és kő és tüske hasogatta, testemet kimarta verejték...

Csontomat megtörte zuhanó szikla... Miért menni?... Menni? Lihegni?

– A kart valami emeli, a lábat valami vonja!

Milliószor verte ki átok tajtékja számát, milliószor virágzott ajakam imát.

Elült az átok, elhalt az ima: gazdátlan az ember, hallatlan a szó...

Nincs figyelő fül a mindenségben?!...

– Az átok, mint a fekete füst eloszlik a színtelen égen,

Az ima, mint a nyíl: valahova száll...

Valahol feszül egy kéz megfojtani az átkot,

Valahol vár egy kéz megsimogatni az imát.

Egy ígéret reszket a mindenségben,

Egy hegy fölött csillag ragyog!

(Sik Sándor: Advent)

És Csütörtök újra felvette a keresztet és kereste az ösvényt, mely – nem tudta – hová vezet?... És kopogtatta a dolgokat és kereste, mi lakik bennünk és nem tudta, hogy kap-e feleletet... És kutatta az eget, mert nem tudta, hogy mi van a felhők mögött... És kísért a patakokat és emberi könnyek útját, mert nem tudta hová folynak, mit termékenyítenek meg?... És hallotta az átkokat, de hallott imát is, és maga igyekezett szüntelenül imádkozni, hogy ne hasson az átok és az ima-nyila célba találjon... És lát-e majd csillagot?... Egyáltalán lát-e majd valamit?...

Istenem!... Mit? ... Mennyit? ... Miért? ... Meddig? ...

Csupa... csupa kérdőjel...

4. Fejezet: Fájdalmas és kegyetlen váltás...

Csütörtök, amint kikerült a kórházból, első útja a Rozália temetőbe vitt, P. Napholcz sírjához. Egyszerű sír volt, egyszerű fakereszttel, mint amilyen egyszerű maga P. Napholcz: még, mint provinciális is csupán egyszerű jezsuita volt. – Csütörtök sokáig állt a sír mellett: újra elmondott mindent volt provinciálisának, azt is, amire már nem volt idő, hogy szóban elmondja. És megnyugodott. Amilyen nyugtalan lélekkel jött ki a kórházból és ment a sírhoz, most teljesen megnyugodott lélekkel ment be a Rendházba, ahol minden különösebb megjegyzés nélkül, egészen természetesen fogadták. Megkapta régi szobáját. P. Rektor – mondhatni – szeretettel fogadta, pár szóval méltatta az elhunyt Provinciálíst, Csütörtököt pedig kérte, hogy lehetőségeihez mérten – pótolja az anyagot, amit kórházban léte alatt végeztek. Az Etika – mondta – inkább sok, mint nehéz; a Teodicea – Természetes-Isten-tan – pedig nem fog Csütörtöknek semmi nehézséget okozni, hiszen a természettudományokban otthonosan mozog. – Búcsúzóul megemlítette, hogy P. Napholczal alaposan megbeszélték az ő, mármint Csütörtök ügyét, s alkalomadtán kettesben is meg fogják tárgyalni. Most csak legyen nyugodt, és igyekezzék mielőbb rendbe jönni. Csütörtök megkérdezte, hogy P. Kardashoz kell-e járnia a lelki vezetésre, mert P. Napholcz azt mondta, hogy legjobb lesz, ha P. Petzet választja gyóntatójául. P. Rektor teljesen Csütörtökre bízta, hogy kit választ lelkiatyjának, aki – P. Napholczal történt megállapodás alapján – a pszichológia professzort választotta. – P. Petz nagyon kedvesen fogadta és megállapodtak, hogy majd kéthetenként keresi fel. Közben Csütörtök nyugalma csak megerősödött, látva, hogy sem professzorai, sem társai nem mutatnak különösebb érdeklődést iránta. És ez így ment 3 hétig... Akkor jött a nyugodt – mondhatni: derült égből a villám, mégpedig olyan oldalról, ahonnan nem is várta volna. Látogatót kapott, Ilona testvért, a kórházban tanuló zöldkeresztesek közül. – Csütörtököt ugyan ez nem borította ki, a Rendház Atyáit azonban annál inkább. A dolgok megértéséhez azonban vissza kell nyúlni időben majdnem egy évre. – Vegyünk hát sorra mindent!...

Előző évben – Csütörtök sí-balesetekor – a szemészeti vizsgálaton, kezelésen és operáción kívül ideggyógyászati vizsgálaton is átesett. Ez a kivizsgálás négy hétig tartott és a négy hét alatt két zöldkeresztes Testvér volt gyakorlaton, az idegosztályon: Molnár Erzsike volt először két hétig, utána Molnár Marika (csupán névrokonok voltak) ugyancsak két hétig. Csütörtök a szabadidejükben elég sokat beszélgetett velük – különösen Erzsikével – magáról a zöldkeresztes hivatásról, a felelősségről, azonkívül a derűről, amit bevihet a falu életébe, a terhesgondozás, a csecsemőgondozás, a kisgyermekgondozás kérdéseiről. Rengeteg stresszt feloldhat, nagyon sok kétséget eloszlat, egyáltalán, a falvak asszonyainak, nagylányainak, gyermekeinek mintaképévé válhat, ha munkáját hivatásnak tekinti, és Isten segítségét kéri állandóan hozzá. Mind a két leány nagyon hálás volt a többszöri – hosszabb-rövidebb – beszélgetésért, – (ha éjszakások voltak, az éjszaka szabadidejében többet és hosszabban elbeszélgettek ezekről a komoly és hivatásuk szempontjából döntő témákról.) – Megkérték Csütörtököt, – mivel hamarosan végeznek, diplomáznak és kikerülnek munkahelyükre, – hogy írassanak neki, beszámolhassanak eredményeikről és tanácsot kérhessenek, ha problémájuk adódik. Elsősorban persze nem egészségügyi problémára gondolnak, azt mindig meg fogják kapni Igazgatónőjüktől, hanem lélektani, szociológiai és – főleg – lelki-hitbeli-vallási kérdések vonatkozásában. Bevallották, hogy a papok közül még senkivel nem tudtak ilyen közvetlenül, feloldottan és őszintén beszélni. Csütörtök közölte velük, hogy ő még csak szerzetes papnövendék, gyóntatni és feloldozni még nincs joga, ő inkább csak elbeszélgethet és – ha tud – tanácsot adhat. Viszont van igen jó, okos és megértő pap-barátja – P. Békésire gondolt – akihez el tudja kísérni őket, ha gyónni, vagy azzal kapcsolatos kérdésben eligazítást és feloldozást szeretnének kapni.

– Közben mindezt P. Békésinek is elmondta, az Ő hozzájárulását is kérte és megkapta, így aztán a zöldkeresztes lányok elég gyakran felkeresték személyesen vagy levélben Csütörtököt. P. Békési a leveleket és a választ is minden esetben elolvasta, ha pedig gyónási szándékkal történt a személyes látogatás, a megbeszélés után az Atya a kápolnában meggyóntatta a látogatót. – Ilyen formában már több mint fél éve fennállt a kapcsolat Csütörtök és a két zöldkeresztes Testvér között... Ősszel, amikor izzadmányos mellhártyagyulladásal került kórházba, olyan kórterembe tették, ahol zöldkeresztes Testvérek gyakorolták az ápolást. Így ismerkedett meg Erzsébet Testvérral, Irén Testvérral, Borika Testvérral és Ilona Testvérral. Felváltva adtak kettesével délelőtt és délután szolgálatot egy apáca ápoló Nővér irányítása alatt. Az éjszakai ügyeletet pedig egy ápoló Nővér és egy zöldkeresztes Testvér adta. Csütörtök itt is – amikor ráértek – közvetlenül, kedvesen és határozottan beszélgetett velük jövőre hivatásukról és felelősségükről. Két alkalommal az ügyeletes Testvérenek megírta a hétvégén esedékes megbeszéléshez az előadásokat a zöldkeresztes munkáról, felelősségről és az ezekkel járó örömről. Egyszer jó és közvetlen kapcsolat alakult ki közöttük: Csütörtök „Testvérenek” vagy „Testvérekének” szólította őket, a Testvérek pedig „pap-bácsinak” szólították. – Valójában ezek tartoznának az előzményekhez.

– Egyik délután aztán a portás felszólította Csütörtököt, hogy látogatója van. Csütörtök legnagyobb csodálkozására a zöldkeresztes Ilona Testvér várt rá a fogadószobában. Egymás üdvözlése után leültek az asztalhoz egymással szemben, és Csütörtök megkérdezte:

– Mi szél hoztam ide, Testvére? – El sem tudta képzelni, milyen problémája lehet, amivel idebátorkodott hozzá.

– A „pap-bácsi” érdekében jöttem, – válaszolta a fiatal lány. Mind a négyen, akik a kórtermében dolgoztunk, elhatároztuk, beszélünk az Alorvos úrral, és megkérdezzük tőle, hogyan lehetne segíteni „pap-bácsin”, hogy ne fájjon állandóan a feje és stabilizálódjon az egészsége.

– Hogy jutott ilyen az eszükbe?... Miért?... – kérdezte Csütörtök.

– Hogy is mondjam? – Kereste a kifejezést a Testvére. – Az igazság az, hogy mind a négyen, nem is négyen, hanem öten, mert az éjszákas társunk is, úgy megszerettük a „pap-bácsit”, – na, ne értsen félre! – mint a testvérünket... a Bátyánkat. Ezért mentünk el az alorvos úrhoz. Tudja a „pap-bácsi”, hogy kiről beszélek?... a menyasszony-jelöltje, a Rozika, meg szokta néha látogatni a „pap-bácsit”. – Az alorvos úr aztán kifejtette, hogy a „pap-bácsinak” nem való a zárt szerzetesi élet, szabad életformára van szüksége és tanulmányai után meg kell nőnie. Csak ez az életforma hozhatja rendbe az idegzetét és az agyi keringési problémáit. Mert ettől fájhat állandóan a feje. – Hát, amikor ezt elmondta és megmagyarázta nekünk, akkor elhatároztuk, hogy mindezt elmondjuk „pap-bácsinak” és megkérjük, hogy akarjon rendbe jönni egészségileg. – A Jó Isten nem akarhatja, hogy egész életét állandó kínlásban, időnként kórtermekben töltsse el. – Valójában mindannyian el akartunk jönni, de aztán úgy gondoltuk, hogy akkor nem engedik le hozzánk. Ezért sorsot húztunk és rám esett a választás... Ugye nem haragszik „pap-bácsi”, hogy eljöttem és elmondtam?!...

– Ilona Testvér! – válaszolt Csütörtök. – Köszönöm, hogy mindezt elmondta. De!... De ez az egész az én privát ügyem a jó Istennel. Ehhez sem Erzsikének, sem Ircinek, sem Borikának, sem Magának, sem pedig senki másnak kívülem és lelki-atyámon kívül abszolút semmi köze... Legfeljebb annyi, hogy imádkozik értem, hogy teljesüljön rajtam és Velem Isten akarata... Én is imádkozom Magukért, meg azokért, akiknek szükségük van rá. El sem hiszik, hogy a szenvedéssel mennyit lehet segíteni másokon, ha oda tudjuk tenni a mi Urunk, Jézus Krisztus megváltó szenvedése mellé. Az alorvos úr csupán emberi síkon gondolkodik – (egyébként ezt már Rozikának is megmondtam) – ne tanulják el tőle a „pusztán emberi gondolkodást”! – Most pedig isten vele, Testvére, menjen békével!...

Alig tért vissza a szobájába Csütörtök, amikor kopogtak – és mondhatni – „berontott” P. Fejér. – (P. Fejér lett az utóda P. Békésinek, mint a skolasztikusok tanulmányi-felelőse. – Egyébként ismerték Csütörtökét P. Fejért és családját, Édesapja Egerben középiskolai igazgató volt, Marika húgával pedig jó barátságban volt Csütörtök nővére.)

– Azonnal jöjjön a szobámba, Csütörtök! – mondta szigorúan. – Átmentek P. Fejér szobájába, ott az Atya szó nélkül kihúzta az asztala fiókját és egymás után leveleket tett – nem is tett, inkább „csapkodott” – Csütörtök elé. Csütörtök kezébe vette a leveleket: **valamennyi levél fel volt bontva, holott levelet csak P. rektornak – vagy az általa megbízott személynek volt joga felbontani.** – Csütörtök megnézte a feladókat: 3 levél Molnár Erzsikétől Jósvafőről; 2 levél Molnár Marikától Szendrőről; 1 levél Mater Aurától Debrecenből; 1 levél Gemma Nővértől Mátraházáról; 1 levél valami ismeretlen Immaculata Nővértől Szegedről; 1 képeslap Grega Rozikától. –

– Mi ez?... Szerelmi levelezés?... – kérdezte mérgesen az Atya.

– Ki bontotta fel ezeket a leveleket? – kérdezte nyugodtan Csütörtök. – És látta őket P. Rektor?...

– Minek látta volna?... Különb is: ki volt ez a lány-látogató ma délután?... Honnan ismeri?... Maga hívta ide?... Mégis, mit gondol, mi ez? Szerelmi találkahely?...

– Gyerünk P. Rektorhoz! – mondta most már erélyesen Csütörtök. Fokozatosan kezdett elfogyni a türelme. Megindult az ajtó felé, kezében a levelekkel.

P. Rektor fölnézett a munkájából, mikor beléptek a szobájába. Csütörtök – a köszönés után – szó nélkül letette a leveleket P. Dombi asztalára és csak ennyit mondott:

– Felbontotta!... és minősíthetetlenül vádol!...

P. Fejér szólni akart, de P. Rektor leintette. Sorra vette a leveleket és elolvasta, aztán Csütörtökre nézett.

– P. Békési mindenről tudott, – mondta Csütörtök, – olvasta a kapott leveleket, válaszaimat mindig megbeszéltem vele. De az érkezett leveleket mindig előttem bontotta fel, vagy nekem kellett felbontani és felolvasni előtte. – Soha nem tett velem ilyet... Ő tisztelte mindenki szabad személyiségét!...

– Tudom, – mondta P. Rektor, – P. Békési a „ráción” erről is beszámolt – persze titoktartás mellett – P. Provinciálisnak is, nekem is. Így én is tudok ezekről a levelezésekről és beszélgetésekről. Ezekben a levelekben nincs semmi, ami kifogásolható lenne, Grega Rozika pedig a családjuk barátja.

– Igen! – vágott közbe P. Fejér, de ma délután több mint fél órát – majdnem egy órát – fogadta egy fiatal lány látogatását. Ez Rendház és Főiskola, nem pedig találkahely!...

– Atya! Uralkodjon magán! – szólt rá erélyesen P. Rektor. – És most menjen a szobájába, majd hívatom... Csütörtök marad.

P. Fejér eltávozott.

– Üljön le! – mondta P. Rektor Csütörtöknek. – Na, mondja el: mi volt ma délután?

– Valójában magam sem tudom, – kezdte Csütörtök. – Benn a kórházban, – hiszen tudja az Atya, – a zöldkeresztesek gyakorló kórtermében feküdtem. Ketten-ketten voltak egyszerre szolgálatban egy-egy kedves Nővér vezetése mellett, egy pedig – ugyancsak kedves Nővérrel – volt éjszakás. Mindegyikükkel jóban voltam, nyíltan és komolyan beszélgettem velük, amikor szabadidejük volt. Ők ezért hálásak voltak, elmondták problémáikat és kérdéseket tettek fel, nemcsak saját életükkel, munkájukkal és felelősségükkel kapcsolatban, hanem néha velem, életcélom és életformám kapcsán is érdeklődtek. Azt a kórlapomról tudták, hogy 19 éves koromtól állandóan – fokozódó mértékben – fáj a fejem. Ugyancsak onnan tudtak szem-operációimról és arról, hogy még egy súlyos szemműtétém van hátra.

– Most Ilona Testvértől, aki meglátogatott, megtudtam, hogy orvosukat – aki Grega Rozikának is próbál udvarolni, – ostrom alá vették velem kapcsolatban: mi az oka állandó fejfájásomnak és hogyan lehetne segíteni rajta? A doktor úr – gondolom Papp tanár úr diagnózisa és véleménye alapján – azt mondta, hogy valószínűleg agyi keringési zavarom van, melyet csak súlyosbít a zárt szerzetesi élet. Szabad életet kellene élnem, rengeteg sétával – levegőzéssel, tanulmányai elvégzése után pedig meg kellene nősülnöm, mindez – valószínűleg – segíthetne. Ezt akarta Ilona Testvér mindenképpen – mindannyiuk nevében – elmondani. – Persze, ezek a hitetlen orvosok nem törődnek egyáltalán a szenvedés kegyelemfejlesztő és kegyelemkiárasztó lehetőségével és hatásával, a megváltó-szenvedés értelmével és Urunk segítségével, hogy mindezt túl lehet élni összeroppanás nélkül, és még tanulni is, tanítani is, tudományos munkát végezni is mellette. – Ezt próbáltam röviden és érthetően megmagyarázni, meg azt, hogy mindez Urunkon kívül csak rám és a lelki-atyámra tartozik. Ők legfeljebb imádkozhatnak értem, és munkájukat ajánlhatják fel, amit nagyon megköszönnék. – Viszont azt kérem, hogy – bármennyire is szeretem őket, mint Testvéreket – lehetőleg ne zaklassanak a saját ügyemmel-bajommal. – Azt hiszem, így zajlott le a beszélgetés. A végén Isten nevében elküldtem. – Hát így volt.

P. Rektor – rövid gondolkodás után – utasította Csütörtököt, hogy válaszolja meg a leveleket: a Molnár lányoknak, ahogyan máskor is írni szokott; Mater Aurának gratuláljon a gregoriánvizsgájához; Immaculata Nővérnek Szegeden köszönje meg a Bátyja állapotáról küldött tájékoztatást, Gemma Nővért pedig sürgősen látogassa meg – mondjuk Fr. Bieleck társaságában – mert már itthon van és a „miliáris tüdő-tbc” következtében hamarosan meg fog halni. Nyugtassa meg, hogy együtt van vele szenvedésében, és hamarosan a legjobb helyen lesz: Krisztusnál. – Amit pedig az a kis Zöldkeresztes mondott, azt Isten előtt jól fontolja meg. Ő, P. Dombi, ugyanúgy nem tudja, hogy mi a teendő, mint P. Napholcz sem tudta. Jó lenne, ha őt is kérné, hogy odafent segítsen gondolkodni és dönteni. Egyébként ő, mármint P. Rektor, nem fogja széttegni Csütörtököt, és nem is engedi, hogy széttegyék. – Most megy, és megmondja P. Fejérnek, hogy a jövőben ugyanúgy nincs köze Csütörtökhöz, mint P. Kardasnak. – Úgy látszik, halála előtt még beszélt vele P. Napholcz. És nem is hiába – gondolta Csütörtök, amikor visszament szobájába, hogy engedelmesen végrehajtsa az utasításokat.

Az elkövetkező napokban P. Rektornak két jelentősebb megbeszélése is volt. Egyik a Kórház belgyógyászati osztályának – ahol a Provinciális Atya és Csütörtök is feküdt – orvosával majd főorvosával. Az orvos ugyanazt mondta el P. Dombinak is, mint a Zöldkeresztes lányoknak, csak több tapintattal és tisztelettel, viszont határozottan állította, hogy az ideggyógyász tanár úr diagnózisából ő, mint belgyógyász, csak azt a következtetést tudja levonni, hogy keringési problémával állnak szemben, mely részben az agyi keringésre is kiterjed. P. Rektor kérdésére válaszolva kijelentette, hogy ez a gondolkodást általában nem befolyásolja rossz irányban, sőt az orvosi irodalom szerint fel is fokozhatja komoly mértékben a gondolkodó képességet. Ugyanakkor – időközönként – a fájdalom fokozódásával, komoly gátlásokat is jelenthet. Neki ilyen mértékű esettel, mint a kis-tisztelendő, még nem volt dolga, sem ilyen magas szintű intelligenciával. – A főorvos nagyjából megerősítette az orvos diagnózisát, azzal a különbséggel, hogy az ilyen túlaltatási problémákból eredő keringési rendellenességek – véleménye szerint – soha nem fognak rendbe jönni, sőt a különböző időjárási frontok és az esetleges idegzeti túlterhelés miatt még fokozódhatnak is. Maga részéről – lévén komoly mértékben vallásos ember, családjával együtt – nem ragaszkodna ugyan feltétlenül a betegnek a szerzetből való kilépéséhez.

Bár – tekintettel arra, hogy szinte állandó kivételezésre fog szorulni egész életén át, ugyanakkor a megkötöttség és kivételezés állandó ellentéte folyamatos pszichikai problémát, sőt belső összeütközést jelenthet számára, mely csak fokozza az egészségi rendellenességet –

talán mégis csak jobb lenne, ha egy mértékletesen szabad életet választana, nyugodt családi élettel. De valójában nem tud egyértelmű állást foglalni, mert – tekintettel a kis-tisztelendő többirányú és igen jelentős képességeire – nem bizonyos abban, hogy a szabad életben képes lesz mérsékelt és nyugodt életre. – P. Rektor megmondta a főorvos úrnak, hogy maga is hasonlóképpen látja a problémát, ezért nem tud egyértelműen állást foglalni. –

P. Dombinak másik jelentős megbeszélése a Zöldkeresztes-képző Igazgatónőjével volt. Szerette volna ugyanis tudni: kis és milyenek ezek a Testvérek, akikkel Csütörtök a kórházban megismerkedett, különösen a rendházi látogatója, Ilona Testvér érdekelte. Ő tűnt ugyanis a leghatározottabb jelleműnek a lányok között, ha merte vállalni a kockázatot, mert kockázatos volt a Rendházban felkeresni Csütörtököt és az orvos diagnózisát elmondani neki. Egy életre elvághatta volna a kapcsolat további lehetőségét az – úgy tűnik – szeretett személlyel. – P. Rektor az igazgatónőt már régebből ismerte, személyesen is többször találkozott vele. (Az igazgatónő elsősorban pszichológus, bölcsletről pedig Bergson tanítványa volt.) P. Rektor délelőtt telefonált, így az igazgatónő két dolgozattal várta, mindkettő a Zöldkereszt céljairól, eszközeiről és felelősségéről szólt. Az egyik pszichológiai-szociológiai köntösben, a másik inkább szépirodalmi formában. – Az a két dolgozat volt, amelyet Csütörtök – mondhatni kapásból – az éjszakai ügyeletes Testvérnek írt, alig 1-1 óra alatt. Az igazgatónő természetesen felismerte, hogy nem Kiss Erzsébet Testvér írta, ezért elkérte tőle azokat, de ki is faggatta a delikvenst, aki mindent bevallott: nem jött egy gondolata sem, elpanaszolta a „pap-bácsinak”, mire az leült és szinte gondolkodás nélkül írta meg a szépirodalmi jellegű, két hét múlva pedig a másikat. – P. Rektor mosolyogva olvasta el mindkét dolgozatot.

– Hát igen! Ez Csütörtök! Akármilyen írását nézi is az ember: az oroszláncörmek mindenhol!... És ilyen állandó fejfájás mellett!... Mi lehet az Isten akarata?...

– Bocsánat! – mondta az igazgatónő. – Ezek már nem oroszláncörmek... Kapásból, szinte gondolkodás nélkül... és ilyen rövid idő alatt... Gondolkodásától ilyen távol eső témában...

Aztán elkezdett beszélni az Igazgatónő a két Molnár-lányról. Mindkettő komoly és vallásos volt, különösen Erzsike lett azzá, miután a kis-tisztelendőt megismerte. Csak a kihelyezése előtti leveleket ismerem, de azok mindkét részről mélyek, felelősségteljesek, ugyanakkor igazi lelki-vidámság is volt bennük.

– Igen, – mondta P. Dombi, – a kislány – nem jól mondom: a menyasszony – három utolsó levelét olvastam, a „kis-tisztelendő” most válaszol rájuk... Úgy látszik, hogy rendes a körorvos, akivel házasságot szeretnének kötni. A másik kislány – gondolom – még nem talált magához való, megfelelő jelöltet. Pedig ő is rendes teremtnésnek látszik az utolsó két levélből.

– Jól látja, Atya, – mondta az igazgatónő, – de ő is rengeteget változott az utolsó félévben. Hanem a mostaniak!... Ezek nagy része „háborús” zöldkeresztes, nagyon soknak van barátja, és a többi irigykedik rájuk. A nagyobb baj azonban, hogy nincs hivatás-érzetük és hivatástudatuk, s ennek megfelelő az ápolási- és gondozói gyakorlatuk is. Ezért örültem, hogy néhányukra olyan jó hatással volt a „kis-tisztelendő”, vagy ahogy ők mondják: a pap-bácsi. – Nem tudom, hogy sorra vegyem-e őket, vagy elég Ilonkáról beszélni?... Talán még Borikát kellene említenem: vörös hajú szép kis-baba, akit otthon elkényeztettek a szülők meg a két bátyja. Itt elvárta, hogy minden kívánságát teljesítsék, és van is „udvara”, akik körülötte sürgölődnek. Vagyis: sürgölődtek. A „kis-tisztelendő” már az első héten elkezdte nevelni: vidáman, szertettel, de határozottan. És Bori azóta megváltozott: ő keresi, hogy kinek segíthetne, ki szorul támaszra, vigaszra. A nevelőknek és nővéreknek is – kérdés nélkül – segítségére van. S mivel a társai hallgatnak rá, nagyon sokat jelent a segítsége.

Néhányszor beszélgettem vele. Az első időben, mint afféle elkényeztetett, éppen csak félvállról felelgetett, de kb. egy hónapja folyamatosan és fokozatosan változik: komolyodik, de azért jókedvű. A hivatásról is beszélgettem vele, bámulatos, hogy mennyit változott. S ezt ki is mondja: „Most már egészen másképp látom a dolgokat, egész eddigi életemet, a jövő

lehetőségeit, kötelességeit...” Négyen-öten, akik egy kórteremben dolgoznak, kölcsönösen jó barátságban vannak, sokat nevetnek, viszont gyakran egészen komolyak. Borika a vezetőjük, de valahogy másként, mint azelőtt. Legjobban úgy fogalmazhatnám meg, hogy „egyenlők között az első”. Nem parancsolgat, meghallgatják egymást, közösen döntenek...

– Vagy sorsot húznak, – mondta nevetve az Atya.

– Úgy látszik, azt is. Viszont – úgy látszik – egy a programjuk: segíteni másokon. Elsősorban a betegeken, de egymáson is. – Ennyit Borikáról... Ilona! Azt hiszem, hogy őt szeretem legjobban az öt közül, de talán az egész évfolyamban is. Ő a legszegényebb és a legegyszerűbb lány, de a legtanulékonyabb és a legkészségesebb, a legnyitottabb és a legőszintébb, a legengedelmesebb és – talán úgy is mondhatnám – legalázatosabb. A többiek először lenéztek, de ő nem törődött vele, mindenkire egyformán szeretettel és segítőkészséggel volt. Szorgalmas a tanulásban, mások megfigyelésében és a jó utánpótlásában. Amikor ezt a megfigyelő és utánpótlókészséget észrevettem, megijedtem, hogy az általam rossznak, vagy kevésbé jónak ítéltben is követni fogja társait. – Talán meg is lett volna rá a hajlama... Aztán idekerült a kis-tisztelendő, és azóta csak a jóra, a jónak utánpótlására, a segítségre és a szeretetre törekszik. Eleinte próbálták a többiek bosszantani: „Mi az?... Szerelmes vagy a pap-bácsiba?...” „Nem!” – válaszolta – Csak szeretem, mint nagy testvéremet, aki csak jót akar nekem, és akitől csak jót tanulhatok!” Azóta nem bosszantják, szeretik még azok is, akik nem dolgoznak vele együtt. Akikkel pedig együtt dolgozik, azok vezérüknek ugyan nem, de példaképüknek tekintik. – Úgy tudom, Erzsébetnél azonnal észrevette, hogy a kis-tisztelendő írta mindkét előadását, és szinte biztos vagyok benne, hogy ő vette rá Erzsébetet, hogy valljon be nekem mindent. – Úgy veszem észre, hogy Ilona egy idő óta sokat imádkozik és dolgozni is olyan összeszedetten végzi a munkáját, mintha imádkozna. Néha magam sem tudom, hogy mit gondoljak? Mi lesz ezekkel, ha innen kikerülnek? Márpedig másfél év után állásba mennek. Vajon meg tudja másfél év alatt úgy erősíteni őket Isten ez által a kis-tisztelendő által, hogy hely tudjanak állni?... Különösen a most ránk szakadó nehéz időkben?... Szóljon már Atya, mondjon már valamit!...

P. Dombinak be kellett ismernie, hogy valójában nem tehet semmit... Gondolkodni fog és imádkozni, és ha úgy látja, hogy az az Isten akarata, ami nagyon könnyen lehet, hogy az, mert a Főorvos is ebbe az irányba hajlik – akkor rábeszéli Csütörtököt, hogy kérje elbocsátását a Rendből, amit rendkívüli módon, szívből fog sajnálni. – Egyébként kérte az Igazgatónőt, hogy ő is imádkozzon, és vigyázzon ezekre a lányokra, különös gonddal Ilonára, mert lehet, hogy – Csütörtökkel kapcsolatban – ezzel a leánnyal terve van a jó Istennek. Ő maga készségesen áll rendelkezésére a leányok lelki-vezetésében, ezért – ha szükséges – kéthetenként egy délután, vagy hetenként is, szívesen rááldoz, hogy előadást tartson, vagy elbeszélgessen a lányokkal és meggyóntassa őket. – Miután így megállapodtak az Igazgatónővel, P. Dombi visszatért a Rendházba. Először P. Petzcel beszélt és elmondta neki az orvosokkal és az igazgatónővel folytatott beszélgetést és kérte, hogy imádkozzon vele együtt, s ha látják Isten akaratát, akkor – mint lelkiatya – támogassa, hogy Csütörtök megfelelő döntést tudjon hozni. – Majd Csütörtököt hívta a szobájába és neki is elmondott mindent, kérte, hogy mondjon le a saját egyéni akaratáról és elgondolásáról, ragaszkodjon Isten akaratához. És az ő, P. Rektor tudomása nélkül ne menjen ki a kórházba, kivéven a kétheti ellenőrző vizsgálatot, de azt is a főorvos úrral előre beszélje meg. – Még azt is kérte Csütörtöktől, hogy – amennyiben beszélgetése P. Napholczal nem titoktartás mellett történt, írja le számára. – Az elkészült válaszleveleket átvette és Csütörtök előtt azonnal leragasztotta, ezzel is biztosítani akarta bizalmáról.

Csütörtök pedig beszámolt arról, hogy Fr. Bieleckel volt kint Gemma Nővérnél, jól elbeszélgettek és együtt imádkoztak, nagyon szépen készül a Nővér a „nagy utazásra”, – kérte Csütörtököt, hogy egy hét múlva is – ha még életben lesz – látogassa meg, hogy folytathassák

az együtt imádkozást. P. Rektor ehhez hozzájárult, annál is inkább, mert a következő héten volt esedékes a Főorvosi ellenőrzés. – P. Rektor kérdésére: „Hogyan érzi magát?” – Csütörtök azt válaszolta: „Hála Istennek, nagyon fáj a fejem... Úgy látszik, valakinek nagyon nagy szüksége van rá...” – „Menjen és pihenjen egy kicsit!” – mondta P. Dombi. – „Inkább kimennék a Rozáliába, P. Provinciális sírjához” – mondta Csütörtök, s az engedélyt megkapva távozott.

Eltelt október. A hónap közepén meghalt Gemma Nővér. A halálos ágyánál – ugyanúgy, mint a temetésén – P. Dombival együtt volt Csütörtök. Velük volt a Főnöknő és a zöldkeresztesek igazgatónöje. A temetést a ferences plébános végezte, a kórház-lelkész búcsúztatta, ott voltak a szolgálaton kívüli nővérek és zöldkeresztesek. – Csütörtök számára emberileg nagy veszteség volt ez a halál, mert úgy szerette Gemma nővért, mintha az édes-testvére lett volna, minden gondolatukat megosztották egymással, naplójukat megmutatták egymásnak, kölcsönösen írtak egymásnak elmélkedéseket... Egy jelentős szállal kevesebb kötötte Csütörtököt Kassához, és ezt a P. Rektor tudta, néhány hét múlva fel is használta. – November elején hívatta P. Rektor Csütörtököt. Hosszan elbeszélgettek. Gemma nővér halálával és – mondhatni – pótolhatatlan hiányával kezdte a P. Rektor, aztán rátért arra, ami Csütörtök számára Pécs óta és ott P. Lenner politikai, harctéri és gazdasági elemzése után teljesen világos volt: hogy a németek elvesztették a háborút, egy év múlva Magyarország hadszíntér lesz. A rend ilyen helyzetben nem tehet mást, minthogy kiküldi-kicsempészi külföldre tagjait, tanulóit, tanulókat befejezése céljából. Valószínűleg nem is tudnak hazajönni 40-50 évig, amíg az oroszok megszállva tartják hazánkat. Akik pedig itthon maradnak, nem tudják folytatni megkezdett szerzetesi életüket és munkájukat, mert nagy részük fegyházban, internálótáborban fog – élni? Nem, inkább szenvedni, – a többiek gyárakban, különböző vállalatoknál fognak dolgozni, és az a néhányuk, aki templomban maradhat, az harangozó, sekrestyés, esetleg kántor lesz. P. Rektor úgy gondolja, hogy Csütörtök külföldön bele fog pusztulni a honvágyba, itthon maradván pedig nem hasznosíthatja gondolatait. Nem vitás, hogy jó segédmunkásnak, jó betanított munkásnak is lehet lenni Krisztusért, de mit gondol Csütörtök? – tudja majd ezt vállalni? Ezt Isten előtt, imádkozva kell végiggondolni és aztán dönteni. – Most még el tudná végezni valamelyik egyetemen a számára megfelelő szakot és utána tudna becsülettel és hasznosan dolgozni „a valódi haza” érdekében. Nem beszélve a példamutató keresztény családi életéről, ahol keresztény gyermekekkel, igazi keresztény nagykorúságra történő fiatalok nevelésével, mindezekkel másoknak is példát adhatnak. Ha viszont Isten nagyobb áldozatot kívánna: példaadó magatartás a fegyházban és kényszermunka-táborban, Istenért elviselni a szenvedést, a rokkantságot, akár a halált is!... Mérhetetlen távlatok bármelyik irányban is!...

Csütörtököt lelke mélyig áthatotta P. Rektor mondanivalója. Hirtelenében nem is tudott válaszolni. Ezeken sokat kell gondolkodni, még többet imádkozni. – Nem vitás, hogy P. Rektornak igaza van és mindezek a lehetőségek tényleg fennállnak. De hogy valamennyi közül melyiknek tud ezzel az egészségi állapottal jól megfelelni, azt ki tudná megmondani?... Csak a jó Isten tudhatja! P. Rektor is csak a lehetőségeket sorolta fel, melyeken gondolkodni és imádkozni lehet... Mástól is lehet tanácsot és lelki támogatást kérni, – pl. P. Petztől, – de döntenie saját magának kell. – És ha úgy döntene, hogy kilép a Rendből, megnősül és olyan valakit vesz feleségül, akit skolasztikus korában ismert meg?... Nem fogják azt mondani róla, hogy azért a lányért hagyta el a Rendet és Isten „regimentjét”? – Meg lehet bolondulni az alternatívák közötti töprengésben és választásban!... Eddig is fáj a feje állandóan, most majd széthasadhat, ha döntenie akar. – Miért állítja P. Rektor ilyen lehetőségek elé?... Mert igaza van: minden lehetséges, sőt: valószínű! – Mondhatni: bizonyos!

– Felugrott a székről, kiment – kifutott – a P. Rektor szobájából és a kápolnába ment, egy jó félórát ott töltött és imádkozott, nem gondolkozott az alternatívákon, nem akart dönteni, nagyon fájt a feje: szédült és hányingere volt... Jól felkavarta a P. Rektor!... De hiszen jót akart azzal, hogy feltárta előtte a lehetőségeket!... Ó, de kegyetlen tud is lenni a mi Istenünk!... Vagy az Ő szolgája?!... Vagy éppen, hogy jó ezzel a látszólagos kegyetlenséggel?!... „Istenem, adj választ! Mit akarsz, hogy tegyek?...” – Egy idő után bement a kápolnába a P. Rektor, letérdelt Csütörtök mellé és tenyerébe hajtott fejjel jó negyedórát imádkozott. Aztán intett Csütörtöknek, hogy menjen vele ki a kápolnából.

A kápolnából kimentek a kertbe, ott P. Rektor a következőket mondta Csütörtöknek:

– Nézz, Csütörtök! Nekem – bármennyire is fájó – ezeket el kellett mondanom. Kötelességem, mert felelős előjárója vagyok: Isten előtt – részben – felelős vagyok a maga sorsáért, jövőjéért és azokért, akikhez az Isten szánja magát. – Most viszont, végiggondolva újra a dolgokat, és látva, hogy milyen stresszt okoztam, a következő döntésre jutottam magával és önmagammal kapcsolatban. Mindezt, amit ma délután mondtam, holnap elmondom P. Petznek és a Zöldkeresztes igazgatónőnek. Mindketten ragyogó pszichológusok, ugyanakkor külföldön – Innsbruckban és Párizsban – képzett filozófusok. Mindhárman végiggondoljuk a problémát – én is újra – és holnap késő délután, (vagy holnapután délelőtt) négyesben megtárgyaljuk a dolgot. Mi hárman – rövid elemzés után – tanácsot adunk és javaslatot teszünk, de a döntést Önnek kell meghoznia, Csütörtök. Természetesen alaposan átgondolva és átímádkozva. – Megfelel ez az elgondolás? – Csütörtök megköszönte, hogy P. Rektor annyit és olyan mélyen foglalkozik a problémájával, és elfogadta a P. Rektor ajánlatát. Utána visszament a kápolnába, de előző feldúltsága már elmúlóban volt.

Másnap P. Rektor – ígéretéhez híven – felkereste P. Petzet, majd kiment az Igazgatónőhöz és mindkettőjüket – tájékoztatva az előzményekről – felkérte az együttműködésre. Mindketten, jó pár kérdést feltéve Csütörtökről és a P. Rektornak a jövőt és hazánk sorsát illető véleményéről, hozzájárultak a tájékoztatás és javaslatétel ilyen formájához. Így aztán másnap késő délután az igazgatónő irodájában zajlott le a Csütörtökkel kapcsolatos megbeszélés. – Jelen voltak: az igazgatónő, P. Petz, P. Rektor és – természetesen – Csütörtök.

Előszőr: P. Rektor fejtette kis nézetét Csütörtök egyéniségéről, képességeiről és eddigi eredményeiről, valamint egészségi és – időnkénti – depressziós állapotáról, ennek ellenére hatásáról mások fejlődésére és erkölcsi emelkedésére. Ezt követően Magyarország, a magyarság és a Rend jövőbeli kilátásairól beszélt. Végül Csütörtök elképzelhető és várható magatartását elemezte a különböző – alternatív – állapotokkal, állapotváltozásokkal és az állapotokhoz történő viszonyulással kapcsolatban. Mindezekkel kapcsolatban elmondta saját elgondolását Csütörtök jövőendő életformájának, abban elképzelhető magatartásának – általa optimálisnak vélt – megoldásáról.

Másodszor: P. Petz először röviden önmagáról, saját gyenge egészségi állapotáról, ennek ellenére az általa végzett több évtizedes tanári és tudományos munkájáról beszélt. Ezt követően vázolta Csütörtök egyéniségét, képességeit és tőle a jövőben várható korszakalkotó munkáját mind tudományos, mind professzori és nevelési vonatkozásban. Utána hazánk és a Rend várható történeti állapotát, az orosz megszállást és annak következményeit vázolta hazánkra és a Rendre vonatkoztatva, beleértve Csütörtök sorsát, amennyiben itthon és a Rendben marad, vagy pedig Nyugatra távozva marad a Rendben. Tagadhatatlan, hogy ha csütörtök a Rendben marad – akár itthon, akár Nyugaton – és a Rendtől szabad kezet, a körülményektől pedig lehetőséget kap, akkor korszakalkotó, újszemléletű gondolkodási rendszert alkot.

Ez nem az Atya önmagától történt megállapítása, hanem P. Somogyi és P. Napholcz provinciálisok közlése az ő számára, azzal a kéréssel, hogy a filozófián különös figyelemmel kísérje és segítse fejlődésében. – Végül azt az alternatívát tárgyalta részletesen, ha Csütörtök kilép a Rendből, állami egyetemen elvégzi a matematika-fizika szakot, megszerzi a bölcslettudományi doktori címét és esetleg marad még ideje az egyetemi-magántanári habilitációra. Mert ez mind benne van Csütörtökben – és még Isten tudja, hogy mi minden – az egyetemi-tanárság föltétlenül itthon vagy Nyugaton. Ugyanakkor fennáll a komoly üldöztetés esete is, rengeteg szenvedéssel, egészsége megrokkolásával, teljes depresszióval és mindezek következményeivel. – És most képzeljük el mindezt egy megházasodott, többgyermekes – esetleg sokgyermekes – családdal bíró Csütörtökkel. Itt újra két eset lehetséges: házastársa szellemi és vallás-erkölcsi nivó tekintetében alatta marad férjének; illetve: ugyanezekben eléri őt. Mind a kettőnek más a kimenetele és hatása Csütörtökre. Az első esetben teljesen magára marad és magába roskad, egészsége egészen tönkremegy; második esetben viszont – még egészsége jelenlegi állapota, vagy annak romlása esetében is – éppen felesége szellemi és vallás-erkölcsi hatásának segítségével a tudománynak olyan magas szintjét produkálhatja, amelyre korunk egyáltalán nincs felkészülve. – Maga részéről P. Petz a következő két alternatíva közötti választást tudja tanácsolni: vagy külföldi professzorság és tudományos munka a Renden belül; vagy itthoni matematika-fizika szak, a bölcsészettudományok doktorátusa és – a lehetőség szerint – bölcséleti magántanári habilitáció, egyben családalapítás vele egyenlő szellemi, vallás-erkölcsi és tudományos értékekkel rendelkező nővel, aki végtelenül tiszteli, becsüli és szereti Csütörtököt.

Harmadszor: az Igazgatónő véleményét szinte döbbenet hallgatták. „Ha ez mind valóban létezik, amit Csütörtök egyéniségéről, képességeiről, tudásáról, jelleméről, cselekedeteiről és azok hatásáról hallottam és magam is értesültem, akkor azt kell mondanom, hogy Nobel-díjas professzoromnál – Bergsonnál – nagyobb kapacitás van itt jelen, legalább is potenciálisan. Külföldre történő kimeneteléről – véleményem szerint – nem is szabad beszélni, hiszen ez a föld, ez a légkör, ez a környezet tette azzá, ami: az itteni tanárok fedezték fel és fejlesztették képességeit és képezték olyanná, amilyen. Neki itthon kell maradnia még akkor is, ha nem ismeri el senki; ha nem fogadja el senki, mert nagy a valószínűsége, hogy tudását – éppen azért, mert meghaladja az un. Nagy-fejek tudását – nem ismerik el, vagy csak néhányan, mint a Provinciálisok, eredményei csak hosszú évtizedek után jutnak be a tudomány vérkeringésébe, – lehet, hogy meg sem éri, – de akkor ott forradalmat csinálnak. – Éppen ezért erős asszony kell mellé, aki nemcsak megérti tudományát és tudományos törekvéseit, hanem maga is hasonló nivón mozog, és szellemileg, vallás-erkölcsileg egyenértékű és méltó párja, aki tartani tudja és tartani fogja benne a lelket, a nehézségek és sikertelenségek, az elkeseredések és depressziók idején. – Mindezeket figyelembe véve – véleményem szerint – Zöldkeresztes testvér feleségként szóba sem jöhet, már csak a tudás, a szellemi és vallás-erkölcsi szint különbözősége miatt sem. (Szegény Ilona testvér! – sóhajtotta alig hallhatóan.) – Viszont – folytatta az igazgatónő, – valahogy az az érzésem, hogy Csütörtök rengeteg szenvedésen fog keresztülmenni, bár mindent – valószínűleg – túl fog élni. Valahogy erre kellene előkészíteni. Csak az a baj: nem tudjuk, hogyan?... De ez lényeges lesz a számára, ezért kellene nagyon-nagyon imádkozni és minél több embert bevonni ebbe az imádságba. – Hát, ez lenne az én véleményem, – fejezte be az igazgatónő, – és én nem látok alternatív lehetőséget...”

Csütörtök végighallgatta a tanácsokat, megköszönte, de nem válaszolt rájuk. Három napig imádkozott, részben a Rendház kápolnájában, részben a temetőben P. Napholcz sírjánál. – A negyedik napon megírta kérvényét P. Borbély István S. J. Provinciálisnak és kérte „dimisszióját”, a Rendből való elbocsátását. – December elején megkapta a P. Provinciális engedélyét,

egy hét alatt összecsomagolta holmiját, elbúcsúzott P. Rektortól, P. Petztől, tanáraitól, városi ismerőseitől és hazautazott.

Egy hónap múlva behívták katonának. További egy hónap hegyi-kiképzés után a Fronton találta magát.

Ki érti Isten útjait?...

Az Igazgatónő által kívánt előkészítés megkezdődött... De hogyan?... Mint mikor az úszni nem tudó gyermeket bedobják a mélyvízbe: Na, gyere!... Ússz ki!...

És ő vagy kiúszik... vagy nem...

Intermezzo: Levél Agathának Agatháról. Amikor még nem volt és nem is lehetett

Este... Sötét és csend...

Kint a távolban morajlik, dübörög a Front, a tüzek fénye pirosra festi az ég alját. – Benn a szobában apró mécses leheletnyi lángja mellett ülök és gondolkodom...

Bevetés előtt.

Ma még Jó! – Jó a Sötét és jó a Csend... Jó így ülni és gondolkodni... Az ember ül és gondolkodik... gondolatai messze szállnak. – Messze... Hozzád... Agatha!...

Agatha! Egy szó és mégis mennyit kifejez: Jó! – Édes és puha és meleg szó, mint a Kenyér. – Agatha!... Kicsi Jó!... Csöpp-falat Kenyér!... Édes kicsi Leánykám!...

Ma még jó!... Mert itt érezlek magam mellett. – Nem, nem látlak... Pedig hogy szeretnélek látni!... Vajon kire hasonlítasz majd?... Rám, vagy Édesanyádra: Áldásra?... akit talán nem is ismerek?... Vagy olyan vagy, amilyennek álmodtalak: göndör, aranyhajú, tengerszemű csöppség?... Nem látlak... de érezlek... a lelkemmel érezlek...

Ma még Jó!... Még csönd van, ha sötét is... És Te itt vagy... egy sóhajtásnyira... egy ölelésnyire... Agatha!... Kicsi Jó!... Édes kis Leánykám!... Érted, hogy Apád vágyódik utánad?... Hogy szeretne látni, magához ölelni?... Forrón, ahogy csak Téged lehet?... Hogy hallani akarja a hangod... a kacagásod?... Agatha!... Kicsi Jó!... Csöpp falat Kenyér!... Nem érzed, hogy Apád kínlódik utánad?...

Hideg van és éjszaka... Kicsi Agatha! Apádnak nagyon fáj a feje... nagyon fáj a szíve... Gyere, tedd fejére hűvös kis Kezed!... Lehelj csókot szívére, hogy ne fájjon az a bolond kis jószág úgy odabenn!... Nem fontos, hogy kire hasonlítasz!... Fontos, hogy VAGY!... Hogy Jó vagy!... Hogy árad belőled a Csend, a Fény, a Meleg és a Megnyugvás!...

Bevetés előtt... Ma még jó!... De holnap ilyenkor?! – Géppisztoly a kézbe... kézigránát a kézbe... Hajrá!... Előre!...

Ma még jó!... De holnap ilyenkor már nem tud a Szemedbe nézni, ha holnap ilyenkor lesz még Neked Apád!...

Fejemet kezemre hajtom: sírok... Agatha!... Kicsi Jó!... Csöpp-falat Kenyér!... Mielőtt lehattál volna, Apád már megsíratott Téged...

(Csütörtök)

5. Fejezet. Két féldió a pokol-tornácán

Valami nagy baj történt a Keleti-fronton, mert Magyarországon meglódult az egész katonaság. Bustyaházán abbamaradt a hegyi kiképzés, a sí-járőrözés és Csütörtöküket bevagónírozták. De csak Nagyszőlősig vitték őket vonattal, onnan gyalogmenetben, mondhatni: pihenés nélkül meneteltek át a Toronyai-hágón, a németek által megszállott Galíciába. Bizony, volt ahol majdnem derékig ért a hó és Csütörtök ezrede, ott is az ő zászlóaljuk képezte az egész kivonuló hadsereg élét. Nekik kellett utat törni a hóban, nekik kellett fölteni a szekereket a Kárpátok lengyel-gerincére. Minden kerékhez egy-egy ember állt és a küllőknél fogva forgatták a kerekeket. – A lovakat 2-2 ember fogta és segítette egyenesben tartani a szekérukat. Mindenkiről szakadt a verejték, és amikor fölértek a Kárpátok második gerincére, hullafáradtan rogytak le a hóba. Az embereknek még szitkozódni sem volt erejük, Csütörtök magában imádkozott, amikor szakaszával megindult lefelé a Kárpátok lejtőjén Dolina irányában. Két napig nem volt alvás, csak néha pihenő, időnként evés. Néha tüzet gyújtottak és félórát pihentek. – Dolinán aztán 3 napos pihenő volt, amelynek legnagyobb részét – a kétórás őrskéket leszámítva – végigaludta a szakasz. – A három napba beleesett egy vasárnap is: Csütörtök megkereste a katolikus templomot, szentmisét hallgatott, meggyónt – persze németül – és megáldozott. – Dolinán aztán újra bevagóníroztak, de csak Kalusig jutottak el vonaton, mert az előzőleg előretolt oroszok felrobbantották a váltókat, így újra gyalogolhattak. Kalus és környéke tele volt roncs-autókkal – óriási lehetett a németek menekülése – ki-lőtt, kiégett páncélosokat is láttak, vegyesen, de több volt a német. Mi lehetett itt?... Csütörtök elgondolkodott.

„...Háború, a legborzasztóbb dolog a világon... és főleg: természetellenes! – Vagy talán természetes dolog az, hogy békés családapákat, ígéretes fiatalembereket hajtanak egymással szemben, hogy öljék, gyilkolják egymást?! – Tagadhatatlan, hogy benne van az emberi természetben a bosszúra, gyűlöletre való hajlam, de ezt még mesterségesen fölszítani, fokozni: kiteljesíteni a vadságot, az állatiságot az emberben... ez már ördögi munka. – A Front – hullámozó áradatával – a nagy „massa damnátának” kihalított darabja, s tagjai: ezek a meggyötört, kiéhezett, eltetvesedett, megtört szemű roncsok ... vagy vad, vérszomjas emberi szörnyek: az állat, amely vért szagolt... Már nem is emberek, hanem a dantei INFERNO lakói. – A fáradtság, a céltalanság, a teljes kiszolgáltatottság reménytelensége... Itt nem lehet tervezni, álmokat szövögetni, itt csak kínlódva lehet élni egyik pillanatról a másikra. – A Front mögött pedig rohad a világ...”

(Csütörtök)

Talán nem árt néhány idézet Csütörtök harctéri naplójából.

Lusiac, 1944. március.

„Ma reggel értük el az előretolt oroszokat a falu előtti erdőnél és indult meg támadásunk. Két szakaszunk behatolt a fák közé Magda zászlós és Nagy Sándor hadnagy vezetésével. Legnagyobb megdöbbenésünkre fehér rakéták jelennek meg a fák fölött, ami saját csapat jelentkezése. – Saját csapat! Saját csapat! – hangzik a kiáltás az erdőből, és a nyugodtan előre nyomuló két szakaszunkat három oldalról tűz fogadja. Elesik a Hadnagy, meghal a Zászlós, a maradék rajok futnak vissza és jelentik, hogy magyar katonaruhába öltözött oroszok támadtak rájuk és öltük meg parancsnokukkal együtt a két szakasznak majdnem a felét. – Hát erre senki sem számíthatott! – Századparancsnok főhadnagyunk tüzérségi tüzet kér az erdő végébe, de a mi gépszakaszunk is nehézpuskáival, állványos golyószóróival előre tör és a gránátvetők is megszólalnak. – Hamarosan jelentkezik a tüzérség, sőt három zuhanóbombázó is. De a falu

végénél heves tűz fogadja maradék századunkat. Megállásra kényszerülünk, de a szomszéd század oldalról behatol a faluba.

Az oroszok eltűnnek. Mi is bemegyünk, odabenn a faluban rendezzük sorainkat. A gépszakaszt megkapom én, eddigi parancsnokuk a – parancsnok nélkül maradt – két szakasz maradvékának lett a parancsnoka. Így századunk lezsugorodott három szakaszra. A Bisztricianál vetette meg az ellenség a lábát. A folyó megáradt, a mi zászlóaljunknak kellett kierőszakolnia az átkelést. Éjszaka megyünk át, a víz hideg, a folyó a hónaljunkig ér. És az éjszaka hideg, mint a kora-márciusi éjszakák. – Megtörtént: sikerült az átkelés. Kissé meleg volt a helyzet, sajnos nem ment áldozatok nélkül, de sikerült és most hídfőt alkotunk: az utászok verik a hidat, mi biztosítjuk oldalról az átkelést. Első zászlóaljunk nyomul az ellenség után...

Váratlanul riadóznak bennünket: útirányunk Ottynia. Az első zászlóaljat megállította az ellenség, nem boldogulnak, pedig már a tüzérség is támogatja őket. Bizonyos, hogy minket fognak bevetni: ha valahol baj van, jöjjön a második zászlóalj!”

Ottynia, 1944. március.

„Az éjszaka foglaltuk el a várost, hajnalig tartott a rémes utcai harc. Házról-házra vonultunk előre, délre eljutottunk a templomig. Akkor Kolomes felől betört öt páncélos, nyomában a gyalogság. – Bizony, már azt hittem: végünk. Dörög a páncélosok lövege, kattognak a géppuskák, motorzúgás, géppisztolyok kerepelése... Az egyik ház sarkánál lapulok, amikor befordul az egyik páncélos. És akkor hatalmas dörrenés: megszólal a szemközti ház udvarán elrejtőzött rohamlöveg. Telitalálat!... a páncélos leáll, motorja kigyullad, a bent levők ugrálnak ki, de géppuskánk egyenként leszedi őket. – Ugyanakkor megindul a mi újabb támadásunk. Egy páncéloklős rohamcsoporthoz a páncélosokra támad: kettő azonnal megáll, az egyik páncéltornya lerepül a rakéta robbanásától. A másik két páncélos oldalt kitör. Az egyik felénk veszi az útját, lövege állandóan dörög, por... füst... lángok csapnak föl a házakból... Ordítás, jajgatás, haldoklók halálsikolya, sebesültek nyögése, sírása, nyöszörgése... És a por és füstfelhőben felénk rohanó vasszörnyeteg, torka köpi a lángot, ahová gránátja bevág, nem marad élet. – Géppuskáink kerepelnek, mi az árokba vetjük magunkat: a sárba, a piszokba. Egy dőlő ló hever ott, mögéje húzódom. – A páncélos pedig jön, nyomában a gyalogság. Kötegszámra dobjuk a hernyótálpak alá a kézigránátot, ropogásuk agyunkig nyilall. – A páncélos leáll, alig néhány méterre tőlünk. Eláll a lélegzetünk, pedig tudjuk, hogy nincs mitől félnünk, mert a páncélos holterében vagyunk, ide nem löhet. – Bömböl a páncélos, szórja a gránátokat. Kellemetlen helyzetben vagyunk, mert az álló páncélos jó célpont, saját rohamlövegeink meg is nyitják a tüzet. Az első lövés rövid, a második hosszú, de majdnem közénk vág és a mögöttünk levő házban robban. Kő, malter, cseréptörmelék hull mindenfelé: a földbe bújnánk, ha lehetne. – A harmadik és negyedik lövés már talál, a páncélos elhallgat. Kiugrálunk az árokból, tüzelőállásba visszük a géppuskát, golyószórókat, a támadó gyalogságot lefektetjük, szétugrasztjuk. – Kézigránáttal és géppisztollyal a kézben rohanunk előre. Nem gondolkodunk, csak futunk, mint az óra jár, ha felhúzták. Mi is ilyen felhúzott, gondolkodás nélküli bábok vagyunk: elrohanunk a kilőtt páncélosok mellett, át a halottakon, és lövünk, dobjuk a kézigránátot, nem nézünk semmit, csak megyünk, mert mennünk kell... Az ellenfél visszahúzódik, eltűnik. Lihegve vetjük el magunkat az árokparton. Tüzérségünk dolgozik, stukák verik végig az előttünk levő terepet. Három saját rohamlöveg kíséroiént újra előretörünk. De a következő utcasarkon lefektet bennünket az ellenség irtózatoss tüze. Rohamlövegünk kiugrik, hármat lő és elhallgatnak az ellenséges golyószóró és géppuskafészek. – Megyünk tovább: kapualjról-kapualjra lopakodunk előre, dobjuk a kézigránátot, kilőjük a fegyvereinket, új tárat teszünk golyószóróinkba, új hevedert húzunk a géppuskába. – Szürkül, esteledik, éhesek és fáradtak vagyunk, de a város szélét el kell érnünk. – Végre ott vagyunk a város szélén. Lihegve állunk le, beássuk magunkat, berendezkedünk védelemre. Minden második

ember őrségben, a többiek elvetik magukat és abban a pillanatban elalusznak. Kell a pihenés! Reggel ellenlökésre számíthatunk.

– Végigfutok a szakaszunkon, utána szaladok vissza jelentést tenni. A város viszonylag csendes: néhány ház lángokban áll. Egy-egy lövés vagy becsapódás vág csak bele a csendbe. – Vége a napnak. Szép az éjszaka... Csak fáradtak vagyunk, nagyon fáradtak. Még arra is, hogy gondolkodjunk. Megpróbálok imádkozni...”

Klebiszni Lesz, 1944. április

„... Kora reggel páncélos támadást kaptunk. Az ellenség nyolc páncélossal betört a vonalunkba. Kitért a pánik... A gyalogosok felugráltak és ész nélkül futottak hátra. Parancsnokukra rákiáltok: – Mi van Gábor? Visszavonultok?...” – csak legyint és embereivel fut tovább. Az egész vonal meglódult... A mellettem levő páncéltörő szakasz – parancsnokával együtt – az ágyú vontatójára ugrik, ágyút, gránátokat otthagya, a lovak közé csap és vágatva menekül... A pánik a mi embereinket is elkapja: kiugrálnak a lövészutakból, menekül ki merre lát! – Hiába ugrik eléjük az őrmesterem, hiába rántja elő pisztolyát, nem tudja megállítani őket, alig néhány embert tud csak összeszedni. – Közben mögöttünk fűlsiketítő robbanás: a menekülő páncéltörő szakasz saját aknamezőnkre futott... Századparancsnokkal az árván maradt páncéltörő ágyúhoz futunk, mellé hasalunk. Én adom a gránátokat, ő céloz és lő... Gyors egymásutánban egy tucat gránátot lövünk az első két páncélosra. Nyugalmunk embereinkbe is lelket önt: visszajönnek és lőzáporral fogadják a páncélosokat követő gyalogosokat... Közben tüzéségünk is észbe kap, tüzet nyit és zárótüzet von állásaink elé. Két saját páncélosunk is közben vonalunkba ér, mire az ellenfél – három kilőtt páncélost hátrahagyva – visszafordul... Lassan nyugalom áll be az arcvonalon. De bizony még órákba telik, amíg mind visszaszállingóznak a szétfutott emberek... Századparancsnokom hátramegy jelentést tenni, én – őrmesteremmel a páncéltörő ágyú mellett maradok egyelőre...”

Targovica, 1944. április.

„Megint úgy történt minden, mint mindig: harmadik lépcsőben indulunk és újra az elsőben találjuk magunkat. Borzasztó erőt fejt ki az ellenség, szétszórta az egész első zászlóaljat. A támadás első órájában látható, hogy nem tudunk boldogulni. Tüzéségük teljes erővel dolgozik, páncélosaik is vannak, a mi tüzéségünk pedig késik. – Hát mit gondolnak ezek ott hátul? Géppuskákkal és aknavetőkkel nem lehet ezt a támadást végrehajtani ilyen erővel szemben. – Meg is reked a támadásunk és egy erdőcsücsökbe szorulunk, ott aztán elkap a 12-es akna és a Sztálin-orgona. Sebtében beássuk magunkat, mozdulni sem tudunk. A tetejében minden összeköttetésünk is megszakadt sajátjainkkal. De most még erre sem tudunk gondolni, csak az minden vágyunk, hogy eltűnjünk, minél jobban belelapuljunk a földbe. – Egyik emberünk megsebesült, jajgat, segítségért kiált. Hiába, senki sem mer megmozdulni, én sem. – Aztán eszembe jut: hátha holnap – vagy akár csak egy óra múlva – én fekszem így. Abban a pillanatban felpattanok és odaszaladok hozzá. Alig 10-15 méter távolság, csupán 2-3 másodperc. Amint ledobom magamat a sebesült mellé a földre, sivítás... robbanás és ahol 2-3 másodperce feküdtem, szökőkútként fröccsen a föld a magasba... Istenem! Ha ott maradok, már bakancs- szög sincs belőlem. Gyors kézzel kötöm be a sebet, mert máris itt a támadás. A tüzéségi tűz hátrahúzódik, erős zárótüzet húz mögénk... – Ezek itt azt hiszik, hogy erős ellenséges erő van benn az erdőcsücsökben. Csendben várjuk a támadást, mindenki a fegyverét vizsgálja. Akiket kiküldtem az összeköttetés felvételére, eredmény nélkül jönnek vissza: saját csapat sehol, mögöttünk zárótűz, visszavonulni nem lehet... Mit tegyünk? Halál vagy fogság? (A propaganda szerint egyre megy...) Akkor inkább a gyors halál védekezés közben. – Fekszünk hát a fák tövében és egész nap próbálunk védekezni: fegyvereink csöve áttüzesedett, a gránátvetők és aknavetők használhatatlanná váltak, mert főlő volt, hogy az átforrósodott csőben robban fel a gránát és az akna, a géppuskák hűtővize felforrt, lőszerünk is fogytán... Ki is adom a

parancsot: csak biztos célra tüzelni, golyószórók egyes lövéseket adjanak, kézigránáttal spórolni, csak ha roham jön, akkor használható.

– Mi lesz, ha páncélos támadást kapunk?... Szerencsére ez a veszély nem fenyeget, az erdő sűrűbb annál. Este viszont egy nem várt, borzasztó meglepetés: oldalról elkap a német ködvető bennünket. Ész nélkül lőjük fel a fehér rakétákat, de a sorozatot már nem lehet visszaszívni. Ettől a borzalomtól már igazán megkímélhettek volna bennünket!... Szinte csodálkozom, hogy csak 2 halott és 8 sebesült a veszteségünk. Bár ez is sok!... És a mieinktől!... A fehér rakétától a ködvető ugyan elhallgat, de újabb ellenséges tüzet kapunk, s a támadás újra megindul. Na, itt a vég, gondolom, de a kézigránáttal visszaverjük a támadást. Azonban vissza kell húzódnunk az erdő belsejébe. Újra beássuk magunkat, bármennyire is fáradtak és elkeseredettek vagyunk. Bár nem is elkeseredettség ez, hiszen semmi másra nem gondolunk, csak arra, hogy az utolsó golyóig, az utolsó kézigránáttig védjük magunkat. – És mikor már azt gondoljuk, hogy mindennek vége, akkor egyszerre megszólal saját tüzéségünk, lezárja az erdő szélét és az ellenség támadását szétzilálja. – Mikor aztán megszűnik a tűz, készültségben maradunk ugyan, de kissé megnyugszunk. Viszont nagyon éhesek vagyunk, és nincs lőszerünk, kézigránátunk. – Járórt küldök hátra felvenni az érintkezést. Hamarosan megjönnek: lőszert és kenyeret hoznak... Eszünk, a lehangoltság elmúlt, csak a fáradtság marad. Megnyugszunk... Majd holnap... holnap páncélosokkal indul a támadás... Engem viszont hívat az ezredes...”

Az egyik gyalogos egység parancsnokát kitüntették, mert embereivel a sokszoros ellenséges erő ellenében, saját csapatainktól teljesen elvágyva hősiiesen kitartott, állásait nem adta fel.

Az illető parancsnok – a valóságnak megfelelően – így számolt be: „Zászlóaljunk támadásban, embereimmel az egyik szárnyon én. Erős ellenállásra találtunk. Sőt az ellenség ellentámadásba ment át, heves tüzéségi és aknatűzzel támogatva. Egy erdőcsücsökbe szorultunk, ahol beástuk magunkat. Zászlóaljunk visszavonult, a csatlakozó ezred szintén. Mi nem tudtunk visszavonulni, mert saját tüzéségünk erős zárótüzet húzott mögénk, melyen nem tudtunk átmenni. Az ellenség támadott, visszavonulni nem tudtunk, megadni nem akartuk magunkat. Mit csinálhattunk?! Védekeztünk egész nap és egész éjszaka. Másnap hajnalban páncélos támogatással újra indult támadásunk, egységeink felzárkóztak, bennünket tartalékba vittek, az ezredparancsnok pedig gratulált hősiességünkhöz... Tiszta cirkusz az egész: próbáltunk volna nem hősök lenni!” (Targovica, 44.04.)

Nikolajevka, 1944. június

„Aztán leállt a front. – Amint elérték az orosz tüzéség fővonalát, nem tudták tovább visszanyomni az ellenséget. Be kellett ásni magukat, és a mozgó háborúból – egyik napról a másikra – álló háború lett: tüzéségi tűzzel mindkét oldalról éjszakai őrzéstartók, világító rakéták... És egyik nap így telt a másik után. – Csütörtökben a félévig tartó frontszolgálat a következő elmélkedést váltotta ki.

„Nem! Csak gondolkodni nem! Akármilyen mást, inkább egy golyót, az nem fáj annyira. – Gondolkodni pedig fáj. Csak az a nagy baj: Cogitare necesse est, vivere non est necesse! – Vagyis: amíg élünk, gondolkodni szükséges!... De mire gondoljak, ami megnyugtathatna?... Család, otthon?... Olyan messze van... oly távol. – Van, tudom, hogy van... és talán látom is még... van, de elérhetetlen messzeségben... és mintha nem is vágyódnék utána! – Vágyak és tervek?... Örül az ember, hogy él, nemhogy tervezgetne... Jobban mondva: dehogy is, pont annak az egynek nem örülök... Olyan kilátástalan minden... Csak legalább indulnánk és mennénk! De így, egy helyben, ebben a bizonytalanságban... A végén még valami örültséget csinállok, nem állok jót magamért...”

Közben Csütörtököt német rohamtishti kiképzésre vezényelték – német nyelvtudása miatt – Staniszlau mellé, a Ribnói táborba. Négy hetet töltött ott, ebből két héten át ő is részt vett a német tisztek kiképzésében, két héten pedig a magyar tisztek kiképzésénél volt tolmács. Akkor vezették be a németek az oroszok elleni védekezésnél a körkörös védelmet, mint rendszert, – hiába, a Front mindig jobban közeledett Németországhoz. Így aztán a németek tömegesen rendezték az ilyen továbbképzéseket a fronton harcoló és onnan pár napra kivont tisztek számára. – Csütörtök számára fizikailag ez nagyon megerőltető volt: naponta 20-25 km gyaloglás, minden nap más és más célhoz történt megérkezéskor a 40-50 fő elosztása, elhelyezése, beásása, mindennek irányítása a német kiképzőtiszt szándéka szerint. Védelem gyakorlása a megszervezett támadással szemben, elszakadás az ellenféltől, este gyaloglás vissza a Ribnói-táborba. – (Maga ez a négy hét Csütörtök számára kb. 1200 km-t jelentett. Ezzel együtt 1944-ben összesen kb. 2800-3000 km-t gyalogolt: a Kárpátokon való átkelés és a Galíciában 3 hónap alatt harcban megtett út kb. 750 km; a rohamtishti kiképzés ideje alatt kb. 1200 km; az Erdélyben megtett út és az onnan gyalog történt visszatérés ugyancsak kb. 750 km; a Miskolc körüli harcokban megtett távolság kb. 100-150 km. Mindez közelebb van a 3000 km-hez. – „Nem semmi” mondanánk ma.) – Az egész harc-iskolának – Kampfschule – legnagyobb haszna Csütörtök számára az volt, hogy a Ribnói-tábor 8 km-re volt Staniszlautól, így minden vasárnap szentmiséhez jutott, meggyónhatott és megáldozhatott.

Július végén Csütörtököt hazavezényelték: annak idején a tisztiiskoláról vezényelték ki a frontra, most hadapród-iskolára vezényelték haza. A hadapród-iskolából persze nem lett semmi, mert az ezrednél – a nyilvántartó-lapja alapján – kisütötték, hogy az egy év előtti izzadmányos mellhártyagyulladás miatt csak KS – vagyis: katonai segédszolgálatra alkalmas, – így a frontra sem lehetett volna kiküldeni. – Csütörtök, tekintettel a még szükséges szemoperációjára, egészségügyi szabadságot kért, Kassára utazott és a szemész főorvos úrral, Dr. Kukán egyetemi magántanár úrral megvizsgáltatta a szemét. A Tanár Úr azt mondta, hogy – bár továbbra is szükség van a műtetre a bal szemén – tekintettel a zavaros időkre, inkább halasszák el a műtétet a háború utáni nyugodtabb körülményekre. Ha túlél a háborút, Pécsen a Szemklinikán megtalálja őt Csütörtök bármikor. – Ha már Kassa szóba került, ne feledkezzünk meg Csütörtök két látogatásáról. Először P. Dombit és P. Petzet látogatta meg a jezsuita Főiskolán. P. Dombi nagyon örült a látogatásnak és részletesen kifaggatta Csütörtököt. Ő mindent elmondott a P. Rektornak, nehézségeivel, lelkiismereti problémáival együtt. Miután megbeszélték a megbeszélni valókat – főleg Csütörtök lelkiismereti kérdéseit a háborúval, harccal, az ellenség megsemmisítésével kapcsolatban, depresszióit, elkeseredettségeit, időszaki szélsőséges magatartását, Istenhez való kapcsolatát, ortodox-miséken való részvételét, stb. melyeket illetőleg P. Rektor igyekezett megnyugtatni az érvényben levő katolikus kódex előírásai szerint. Megkérte Csütörtököt, hogy maradjon 1-2 napig náluk, számoljon be a skolasztikusoknak front-élményeiről, – ne kímélje őket, legyen őszinte, de a saját problémáit ne mondja el nekik, azokat majd együtt tárgyalják meg kettesben. – Kérte, hogy másnap keresse fel a Zöldkeresztesek igazgatónőjét, utána majd az ún. Zöldkeresztes-problémát is megbeszéljük. Fel is hívta azonnal az Igazgatónőt és kért tőle időpontot másnapra Csütörtök számára. – Csütörtök a jezsuitáknál vacsorázott és aludt, másnap P. Rektor miséje előtt meggyónt, a misén pedig megáldozott. Reggeli után kiment a Zöldkeresztbe az igazgatónőhöz.

Az Igazgatónő örömmel és szeretettel fogadta Csütörtököt. Érdeklődött egészségi állapota, frontszolgálatára felől. Csütörtök neki is őszintén – de nagyjából – mindent elmondott, majd kérdezősködött az ismerős Testvérek felől. – Az Igazgatónő sorra beszámolt mindenkiről. – Molnár Erzsike férjhez ment az ottani körorvoshoz, most babát vár kb. decemberre. Volt az Igazgatónőnél, érdeklődött csütörtök után is.

Igazi hálával és testvéri szeretettel beszélt, sajnálja, hogy Csütörtök – kilépése miatt – megszakította vele a kapcsolatot, nagyon hiányzik neki. – Ugyanígy van Molnár Marika is. Ő Putnokon van és az ottani gyógyszerész menyasszonya. Ő is többször érdeklődött Csütörtök után. – Az itteniek megvannak, tanulatnak, gyakorolnak, már amikor nincs riadó. Mert nagyon sokszor riadóztatnak, mióta a németek bevonultak és Kassán is elfoglalták a repülőteret, a kaszárnyákat. – Csütörtök megkérdezte, hogy Ilona honnan tudta meg a tábori posta számát? – „Én mondtam meg neki, amikor megkaptam a lapját” – mondta az Igazgatónő. – Csütörtök hallgatott egy darabig, gondolkodott, aztán megkérdezte az Igazgatónőt: „Mit gondol? Egymáshoz valók vagyunk mi? – „Az majd elvállik, ha életben maradnak” – válaszolta. – „Akkor találkozom vele?” – kérdezte Csütörtök. – „Úgy gondolom, jó lenne. De vigyázzon rá, mert nagyon érzékeny.” – „Látom, Igazgatónő nagyon szereti és félti Ilonát. Tőlem nem kell féltetnie. Én még nővel nem ölelkeztem, nem csókolóztam... Ne akarjon belőlem szeretőt csinálni! Ez úgysem sikerülne – Isten segítségével!... Jó lesz, ha ezeket tudja Ilona.” – „Tudom. De ilyesmi nincs is szándékában – mondta az Igazgatónő. Akkor mit mondjak neki?” – „Jöjjön fél 8-ra a jezsuiták kápolnájába. Ha lehet, áldozzunk mindketten. Utána kimegyünk az Erzsébet-forráshoz, esetleg – ha bírja – az Ottiliába, ott ebédelhetnénk. Olyan cipőben jöjjön, amely nem töri fel a lábát. 6-ra mindenképpen itthon leszünk.” – „Rendben, – mondta az Igazgatónő. – Kérem, vigyázzanak magukra. Gondolatban ott leszek...” – Azzal elbúcsúztak egymástól.

Ennek a beszélgetésnek a háttérében az volt, hogy a második vagy a harmadik postával, amit szétesztettek, levél jött Ilonától. Fogalma sem volt Csütörtöknek, honnan tudja a kislány a posta-számát. Igaz, hogy írt P. Dombinak is, és az Igazgatónőnek is, de eszébe sem jutott, hogy bármelyikük odaadja Ilonának. – Na, most kiderült, de az is, hogy az Igazgatónő nagyon szereti Ilonát. – Így aztán – általában – minden héten kapott egy lapot vagy levelet, ő is válaszolt – igaz röviden – legalább minden másodikra-harmadikra. Ilona nagy kedvesen beszámolt mindenről: tanulásról, betegekről, saját magáról, gondolatairól, időnként imáiról, lelki fejlődéséről. Csütörtök – lehetőség szerint – csak derűs dolgokról próbált írni, nem akarta, hogy bárki különösebben aggódjon érte. – Mi lesz most, ha mindent kipakol neki, ami a lelkét nyomja: depresszióit, időnkénti kétségbeesését, a hazáért és az egyházért való mérhetetlen aggodását... Nem szeretné kétségbe ejteni a kislányt, aki – úgy látszik, s az Igazgatónő szavaiból is úgy tűnik – szerelmes belé. Ő pedig – akárhogy nézzük – nem szerelmes! Hiába, ez így van!... Szereti Ilonát, mintha unokahúga, vagy kis-testvére lenne. De szerelem?!... Hol tart ő a szerelemtől, a kétségbeesés szélén?!... Na, mindegy, csak lesz valahogy!...

– Amikor visszatért a jezsuita Főiskolára, röviden beszámolt P. Dombinak a Zöldkeresztnél tett látogatásáról, másnapi terveiről. – Aztán elmentek együtt az esti imára, vacsorázní, vacsora után pedig kiment a skolasztikusokkal a kertbe és – P. Rektor kívánsága szerint – elbeszélgetett velük a háború és a front eseményeiről, néhány konkrét esetet is elmondott, nem titkolva előttük a szégyenletes dolgokat sem. Mint annak a főhadnagynak az esetét, aki egy ortodox templom ikonjait ellopta, majd összetörte néhány katonájával a templom egész berendezését. Azt a borzalmat is elmondta, amikor egy szakasz magyar katona – társuk halálát megbosszulandó – egy teljes kis-falut elpusztított, s nemhogy élő embert, de még élő állatot sem hagytak. – De beszélt a hősiességről, bajtársiasságról, önfeláldozásról, melyeket saját maga is megtapasztalt, elmondta sebesülésének történetét, a halálos veszélyeket, melyekből Isten kisegítette, lelki élményeit a dolinai, ottyniai, sztaniszlauai templomokban. – Nagyon gyorsan elszaladt az idő és csak akkor vették észre, hogy az Atyák is ott vannak, amikor P. rektor hangja megszólalt: „10 óra van már; jó lesz eltenni magunkat holnapra!”

– Csütörtök P. rektorral ment be a házba, aki elvezette a szobájához, és mielőtt „Jó éjt!” kívántak volna egymásnak, annyit mondott Csütörtöknek: „Meg ne ijessze holnap azt a kislányt, próbáljon derűs lenni!”...

Másnap, amikor fél 8-kor Csütörtök a kápolnába lépett, Ilona akkor jött ki P. rektor gyóntatószékéből. P. rektor bement a sekrestyébe szentmiséhez felöltözni, Csütörtök és Ilona beült az első padba. Mivel nem volt ministráns, Csütörtök látta el a ministránsi feladatokat, de mindig visszatért az első padba Ilona mellé. Együtt mentek a szentáldozáshoz, együtt is jöttek vissza, együtt mondták el Szent Ignác imáját: „Krisztus lelke szentelj meg minket...” és P. Dombival együtt mondták el a szentmise végén a „Te Deum”-ot. – Szentmise után P. Rektor meghívta őket reggelire az egyik társalgóba, mindhárman igen jó hangulatban fogyasztották el a bőséges reggelit. – Majd elbúcsúztak az Atyától és kimentek a Rozália-temetőbe P. Napholcz sírjához, hosszan imádkoztak, kérték: gondoljon rájuk és imádkozzon értük, hogy teljesíteni tudják Isten akaratát... Aztán nekiindultak a hegynek, beszélgettek, népdalokat dúdoltak, csendben mentek egymás mellett... Kinn a hegyek-erdők között egy szép tisztáson leültek egy fatörzsre. – Ilona halkán beszélni kezdett. Lassan a „pap-bácsiról” a Csütörtökre, a magázásról a tegezésre tért át. Ugyanúgy Csütörtök is a válaszaiban az „Ilona testvérről” az „Ilonára”, majd az „Ilu”-ra és a „magáról” a Te-re. – Úgy ültek ott egymás mellett, mint két jó testvér, akik megszokták, hogy – évek óta – így szoktak egymás mellett ülni és beszélgetni. Ilu beszélt a tanulásról, az ápolási és gondozási gyakorlatokról, a kollégiumi életéről, a társairól, az Igazgatónőről – érdekes: csak „Vali néninek” emlegette. Csütörtök meg is kérdezte: „Ilyen jóban vagytok?” – Ilu kicsit elpirult: „Neki nincs leánya, olyan pót-leány vagyok számára, én meg majdnem úgy szeretem, mint Édesanyát.” – Kicsit kipihenték magukat, aztán továbbmentek. – „Te semmit sem mondasz magadról Csütörtök. Csak hallgatsz... Valami bajod van velem?” „Jó hallgatni téged, Ilu... Amikor az ember több mint fél évig csak durva férfi-beszédet, férfi-szitkozódást hall, öröm egy Testvér, egy Hugica hangját hallani... De ha rólam akarsz valamit tudni, kérdezz bátran. Igyekszem kielégítően válaszolni.” – „Beszélj akkor – kezdte Ilu – hogy telnek ott a napok... Mire szoktál gondolni?... Szoktál-e álmodni és miről?... Mik a terveid a jövőre?... És miért vagy szomorú?... Mert látom, tudom, hogy szomorú vagy...” – Akkor Csütörtök elkezdett beszélni. Először lassan, szinte keresve a szavakat, aztán belejött és folyamatosan szakadt föl belőle a kétségbeesés. – Beszélt a háború kilátástalanságáról, embertelenségéről; az állandó és fokozódó életveszélyről; a barátok hiányáról és az egyedüllétről; az élet bizonytalanságáról; az emberre időnként rátörő félelemről... Az utolsó hónap tetet-lelket kimerítő gyakorlatairól a harc-iskolán, a németek fölényes, lenéző, sokszor durva magatartásáról, mintha rabszolgák lennének a magyarok... Az állandó visszavonulásról, melynek vége csak az lehet, hogy először hadszíntéré válik az ország, aztán pedig megszállnak bennünket az oroszok... És mennyi időre?... És hogyan lesz akkor?... Tervek?... „Nincs itt mit tervezni! Még a holnap sem biztos!... Ti talán biztonságban vagytok a bombázáskor?... Álmod?... Mit álmodhat a hullafáradt, agyongyötört ember?!” – Aztán elhallgatott Csütörtök. Eszébe jutottak az Igazgatónő szavai: „Ilona érzékeny!... Vigyázzon rá!...” – Meg P. Dombi amit mondott: „Meg ne ijessze azt a kislányt! Próbáljon derűs lenni!...” Megfogta és megpaskolta a kislány kezét: „Á! Hagyjuk ezeket a csudába! Örülünk a hegyeknek, az erdőknek, a mezők virágainak!... Örülünk, hogy kicsit együtt lehetünk!... Jó lenne elveszni itt az erdők-hegyek között, mint a Grimm-mese Jancsi és Juliskája!...” – Nevettek mind a ketten. Ilu előre futott, Csütörtök utána és daloltak és kacagtak, ahogy a 20-22 évesek még tudnak. – Aztán Csütörtök kezdte elmesélni a sok csibészséget, amit gyermek- és diákkorában elkövetett: a sétát az iskola második emeleti ablakpárkányán; a csantavéri templom kupolájának megmászását; fejre esései történetét. Novícius korában a síugrató kipróbálását cipőtalpon, füleinek lefagyását a Nagyhideghegyen, Gertrudis nővér rózsafüzérébe történt többlet-üdvözlég bekötését.

– Legjobban azon nevettek, amikor Pécsett méta-labdával a szülészet ablakát betörte és a Prof a tettes megbüntetését követelte, mire a konviktorok közül egy herceg, két gróf és két báró díszbe vágta magát és átmentek ünnepélyesen bocsánatot kérni, mire a Prof és felesége óriási kakaós-uzsonnával látták őket vendégül, és biztatták az arisztokrata srácokat, hogy nyugodtan törjék csak be máskor is az ablakot. – Az sem volt utolsó, mikor Csütörtök meglátogatta a Szegedi Sebészeti Klinikán haldokló bátyját – aki, hála Istennek azóta teljesen meggyógyult – és kiment levegőzni a kórterem melletti teraszra és rágyújtott egy cigarettára (előtte volt tábori-lelkészi tanfolyamon és ott kaptak cigaretta-ellátmányt) – a harmadik emeletről meglátta egy Nővér és zokogva rohant le a többiekhez: „Meghalt a kis-tisztelendő és kint cigarettázik az első emeleti teraszon.” Annyira hasonlított egymásra a két testvér, majd meglátja Ilu, ha túlélük ezt az egész cirkuszt. – Ilu halkan megszólalt: „Szeretsz, Te egyáltalán engem?” A fiú csendben válaszolt: „Hogyne! Mint Pajtásomat, Húgocskámat nagyon!” „De amúgy?...” – kérdezte a lány. – „Nézd Ilu! – mondta Csütörtök, – erre csak azt mondhatom, amit az Igazgatónők mondott nekem, amikor megkérdeztem tőle: Mit gondolsz, egymáshoz valók vagyunk? – Az majd elválik, ha életben maradnak – válaszolta.” – Kicsit gondolkodott, majd így szólt: „Tudod mit, Ilu? – Nagyon imádkozzunk egymásért, hogy életben maradjunk és megláthassuk, hogy egymáshoz valók vagyunk-e!” – Hát ebben maradtak. Meg az Ottilia-menedékházban: ebédelni. Az ebéd alatt megint jókedvük támadt, újra bolondoztak. De aztán az órára néztek: jóval elmúlt két óra. „Indulnunk kell! – mondta Csütörtök. – Megígértem, hogy hatra otthon leszünk.” Összeszedték motyójukat és megindultak a Szombathelyi síúton lefelé. (Ezt az utat katonák készítették télire, nevét pedig a vezérkari-főnök vezérezredesről kapta.) Kényelmes, füves út volt, szépen kanyargott Kassa felé. Csütörtöknek eszébe jutott, hogy a sí-balesete után itt ment le sível egészen a városig, ahol P. Katona várta autójával. – (Itt hánynak végig az utat az agyrázkódása miatt.) – Elhessegette magától az egész problémát, következményeivel együtt, egy szót sem szólt róla Ilunak. Megpróbált vidám lenni, énekeltek, nevetgéltek, így érkeztek be a városba. Ott aztán nyugodtan beszélgetve mentek tovább, megállapodtak abban, hogy Ilu, ha lehet minden héten ír és Csütörtök igyekszik válaszolni. – A levelekről jutott Ilu eszébe, hogy társai állandóan ugratják azért, mert légiriadókor ő csak Csütörtök leveleit viszi le az óvóhelyre, mondván: „Mást tudok majd pótolni, de ezeket nem!” – Jót nevettek ezen is. – Valamivel 6 előtt érkeztek meg a Zöldkereszthez, felmentek az Igazgatónőhöz, aki örömmel üdvözölte őket és érdeklődött, hogyan érezték magukat. Beszámoltak mindenről röviden, Ilu még maradt az Igazgatónőnél, Csütörtök pedig ment a Rendházba és P. Rektornak beszámolt a napról. Vacsora után újra a skolasztikusokkal volt.

Másnap elbúcsúzott mindenkitől és hazautazott Csütörtök. Otthon, legnagyobb megdöbbenésére, távirat várta, mely szerint az első vonattal be kell vonulnia egységéhez Hajdúhadháza. Éppen csak el tudott búcsúzni szüleitől, testvéreitől, elmondta, hogy szemoperációját a háború utánra halasztották, és máris utazott. – Hajdúhadházán közölték, hogy pótzászlóaljhoz kapott beosztást, amely Erdélybe, Tordára indul másnap. Még aznap este írt szüleinek, a postás-kisasszonyt körüludvarolva sikerült beszélnie Iluval, Plébános barátjától elbúcsúzott és még aznap késő este bement Debrecenbe, ahonnan másnap hajnalban teherautón indult a pót-zászlóalj Erdélybe.

Megkezdődött a második félévő a pokol tornácán...

A póthadosztály, amelynek kiegészítésére jöttek, a Torockói-szoros előtt állt, – illetve ásta be magát, mikor Csütörtökkel a pótlás megérkezett. Azonnal beosztották őket a rozsnyói zászlóaljhoz. Mikor a parancsnok őrnagy megtudta, hogy Csütörtök német harciskolán – Kampfschulén – is kapott kiképzést, a rohamszázad egyik szakaszát, a gépszakaszt: nehézgéppuskával, nehézpuskával, akna- és gránátvetőkkel, állványos golyószóróval – bízta rá.

Hamarosan sor is került a bevetésükre: a zászlóaljat hátravezényelték Tordára, Csütörtök egységének kellett fedezni a visszavonulást. A románokkal kiegészített orosz csapatok, amint észrevették a mozgást, heves tüzéségi, majd gyalogsági támadásba kezdtek. Csütörtök szakaszát azonnal szétterítette és erős védekezésbe kezdett. Így azt gondolta az ellenfél, hogy nagyobb erő áll velük szemben, abbahagyta a támadást, és a magyarok el tudtak szakadni. – A zászlóalj visszahúzódott Tordára, a rohamszázad pedig – Torda mellett megszállta a Tordaturt. Csütörtök szakaszát a tordaturti temetőben terítette szét. A temető-kápolna tornyában megfigyelők váltották egymást egy állványos golyószóró mellett. A többiek úgy helyezkedtek el, hogy a temető bejáratát tűz alatt tudják tartani. – A rohamszakasznak volt egy ún. „Panzerschreck”-je, melyet a magyarok csak „kályhacső”-nek neveztek, ennek rakétatöltete képes volt átolvasztani a tankok páncélját és a fejlődött magas hő felrobbantotta a bent levő gránátokat. (Valójában a „Páncélöklő” – „Panzerfaust” – továbbfejlesztése volt ez, de míg az előbbi 25-30 méteres maximális távolságra volt használható, addig a Panzerschreck-vel akár 150-180 méterre is lehetett löni.) – A századparancsnok átjött megnézni a szakaszt és elhelyezkedését, mindennel meg volt elégedve és megdicsérte Csütörtököt, külön kiemelve az előző napi visszavonulás fedezését. Csütörtök javasolta parancsnokának, hogy ha küld még egy szakaszt, akkor – ha támad az ellenség – oldalról, esetleg hátulról lehet meglepni őket. Kért még néhány páncélöklőt, mert páncélosai is vannak az ellenfélnek. Megnyugtatta parancsnokát, hogy a „Kampfschulén” kaptak erre is kiképzést. A parancsnok kicsit gondolkodott, aztán úgy döntött, hogy a géppuskás szakaszt – 3 géppuskával – átadja Csütörtöknek, azon kívül 4 páncélöklőt. – Miután így – félkörben – az egész temetőnek az út felőli oldalát sikerült megszállniuk – az őrséget kijelölve – a többiek pihenni tértek, várva a másnapi támadást. – Hajnalban jelentették Csütörtöknek, hogy ellenséges járőr közeledik Torda felé. Hagyták őket maguk mellett elmenni, csak Tordánál kapott tüzet az ellenség, akkor fordult meg a járőr. Csütörtök remélte, hogy jelentésük alapján Tordánál támad az ellenség, és így sikerül oldalba kapni őket. – Valóban így is történt: 5 páncélossal és egy zászlóaljnyi gyalogsággal támadtak másnap reggel Tordára. – Csütörtök elengedte maguk mellett őket, aztán a géppuskások az ellenség mögé osontak. – Adott jelre minden tűzfegyver megszólalt a Tordaturti-temetőben és az ellenség mögött. Géppuskák és golyószórók kattogtak, aknák és gránátok csapódtak be, nehézgéppuskák lövedékei robbantak a páncélosok oldalán, egy páncélosnak a láncfalpát szétépte a lövedék és mozgásképtelenné tette. Ez a páncélos azonnal a temető kápolnája felé fordította a lövegét, de csak egy gránátot tudott kilőni, mert Csütörtök a Panzerschreck-vel oldalba találta s a robbanás ledobta a páncéltornyot és lángra lobbant a páncélos. A gyalogság futva menekült, de onnan újabb golyózápor fogadta őket. A páncélosok három irányba fordultak, és folyamatosan lőtték ki gránátjaikat. A kápolna romokban hevert. A Panzerschreck-vel még egy páncélost sikerült kilőni, mire a három épségben maradt páncélos a tordaturti-temető felé fordult és hamarosan szétlőtték az egész temetőt, utána megfordultak és visszavonultak. – Csütörtök összeszedte megmaradt embereit és a maradék két géppuskás rajt és bevonult Tordára. A temetőben maradt 10 halott és magukkal vittek 12 sebesültet. Maga Csütörtök is megsebesült, gránátszilánk fúródott a combjába. A zászlóalj orvos kiszedte és bekötözte, és Csütörtök nem volt hajlandó kórházba menni. Maradt az embereivel. Éjszaka eltemették halottaikat, a sebesültek helyett kapott egy rajt és nála hagyta parancsnoka a két géppuskás rajt. – Torda alig kapott 1-2 lövést, vesztesége csak Csütörtöknek volt...

Legjobban a kápolna tornyában őrt álló golyószóró és kezelőjét sajnálta. – Természetesen a többieket is, de azokat nem ismerte, a toronyban meghalt állványos-golyószórós viszont vele jött Hajdúhadhárról. – Három nap nyugalomuk volt, s akkor borzalmas hajnali támadást kaptak: félkörben bekerítette az ellenség Tordát, jött vagy 8 páncélos, 3 rohamlöveg, felvonult a tüzéség és egy ezrednyi gyalogság. Igaz, hogy ők is felhasználták a három nap nyugalmat,

de ilyen túlerővel nem bírtak. Estig – igen nagy veszteséggel – tartották a várost, a sötétség leple alatt azonban visszavonultak, gyalogoltak vagy 25 km-t, akkor összerendezték az alakulatokat német csapatok – páncélosokkal megerősítve – leváltották őket.

A magyarországi visszavonulás alkalmával – nem egy alkalommal – kényszer-szülte hőstettnek lehettünk tanúi. Az előzőekben említett „tordai hősokeket” az tette hőssé, hogy még igen messze voltak otthonuktól – Borsod, Gömör, Abaúj-megyeiek, s mint már említettem: rozsnyói-zászlóalj – öt gyűrűből vágta ki magukat Erdélyben, Tiszántúlon, Miskolc-körzetében, hogy hazakerülhessenek. – Huszonegy géppuskás – parancsnokukkal a csucsai gyűrűből kiszabadulva, – a zászlóalj kitérését biztosította, közben újra körülfogták őket, – három napon át meneteltek, felrobbantott hidakon keresztül, étlen-szomjan, sarkukban az ellenséggel, míg zászlójukhoz újra fel nem zárkóztak. – Hősök voltak, mert az életösztön hajtotta őket. – Csütörtökük is így jutottak el Kolozsvárra, ahonnan már minden katona kivonult, ők voltak az utolsók és a Szamoson keresztül – derékig gázolva a vízben – tudtak csak kimenekülni, mert az ellenség már körülfogta a várost. Aztán Zilah, majd Margita, Nagykárolyon éjszaka vonultak át, így jutottak el Szabolcsba, ahol még kétszer kerültek az ellenség gyűrűjébe, ahonnan csak a német csapatok segítségével tudták kivágni magukat. – Szabolccsal kapcsolatban olvashatjuk Csütörtök naplójában a következő feljegyzéseket:

„Magam sem tudom, hogy történt: egy irtózatosszerű nagy robbanást hallottam s már omlott is rám a föld. A gránát pont mellettem vághatott be. A légnyomás hanyatt vetett, s valami ösztönös mozdulattal karjaimat az arcom fölé hajtottam. A föld teljesen betemetett, mozdulni sem tudtam. Úgy látszik, a mély lövésztechnő falai teljesen rám omlottak. Amikor rájöttem, hogy be vagyok temetve és magamon segíteni nem tudok, valami – egészen érthetetlen – nyugalom szállt meg. Sokszor játszottunk már a halállal, sokszor már majdnem kezét fogtunk vele, de nem ez lehet az oka. Valami más oka kell, hogy legyen ennek a nyugalomnak. Valami, ami teljesen független tőlem. Hacsak az nem, hogy tegnap meg tudtam gyónni és áldozni. Minden bizonnyal ez az oka. Ezért tudok mindenbe belenyugodva itt feküdni, ezért nem lázadozik bennem semmi az elmúlás gondolata ellen. Hiszen annyit kínlódtunk, vergődünk, olyan jó így megpihenni... Örökre!... Órák voltak?... vagy csupán percek?... Magam sem tudom. Egy-szer csak úgy érzem, mintha mozognának fölöttem a rögök... ugatást hallok... csak nem az Erdélyben szerzett kutyám?... A hűs állat megérezte, hogy ott vagyok a föld alatt. Hangjára fölfigyelnek embereim és gyorsan kiásnak a beomlott lövésztechnőből, melyet már síromnak gondoltam...” (Máriapócs, 1944. ősz)

A katonaság érdekes „pedagógiát” talált ki a fronton jelentkező fájdalom gyógyítására: **a félelmet megfélemlítéssel egyensúlyozták**. Ez azt jelenti, hogy olyan erős fájdalomérzetet igyekeznek felkelteni fenyegetéssel és a halálos ítélet állandó hangsúlyozásával, hogy ez szorítsa háttérbe a front veszélyeitől és a halál állandó közelségéből származó félelmet. „Kiszabadultunk a csucsai ötnapos gyűrűből. Hatvanhat kilométeres erőltetett menet, fél napos pihenő, aztán újabb bevetés. Újabb három nap az első vonalban, pergőtűz, támadás, ellentámadás, újabb 50 km-es visszavonulás, egy nap pihenő után bevetés. – Ez így ment több mint egy hónapon keresztül megszakítás nélkül.

Pihenőnapokon, amikor hullafáradtan hevertünk szerteszét, a hadosztályparancsnokság mindig gondoskodott „szórakoztatásunkról”: háromszor küldtek egy, illetve két elfogott katonaszökevényt, akiket gyávaság miatt halálra ítélték. Kivégzésüket az egész zászlóaljnak végig kellett néznie: elrettentő példát statuálandó.” (1944. okt. 15. utáni pillanatfelvétel.)

Csütörtök megállta a helyét Galiciában, majd utána az erdélyi harcokban is. Bár mindezek közben mérhetetlen keserűség töltötte el. „Lelkileg szinte teljesen felborultam. Hát ez a sorsunk?... Két malomkö között felőrlődni?... S mi lesz a céllal: az új, a szereteten felépülő krisztusi magyarsággal?... Úgy tűnik itt a vég! Pusztulásra ítélt fák vagyunk, melynek ágai is pusztulásra vannak ítélve. Hát akkor pusztuljunk!... És vadul vetettem magam a harcba. Vállalkoztam mindenre, nem ismertem lehetetlent. Igaz, az is vezetett ebben: ha nem volt valamire önkéntes vállalkozó, akkor jelöltek ki önkéntes vállalkozót. És miért küldjenek olyant, aki után feleség és gyermekek sírnak?!... Hullott a csillag és hullott a medália is. Háromszor sebesültem és duplán vitéz vagyok. De kórházba nem mentem egyszer sem és a kitüntetéseimet nem hordtam soha. – Nekem nem vaskereszt kellett, elég lett volna a fa is... (Csütörtök)

A megingott lelki egyensúly és meghalni kívánó elkeseredés számtalan „hőstett”-nek volt az indítéka. Azonban az érzelmi túlfűtöttség gátolja az értelmi működést, a szellemi élet többé-kevésbé irracionálissá vált és gyakran tragikussá váltak az ún. „vállalkozások”. – A „hősi halált halt” K. szakaszvezető csak szakaszát vitte vágóhídra, hogy magát kitüntesse; viszont M. főhadnagy a 7. póthadosztály 3. századának parancsnoka a torockói szorostól Tordáig háromnegyedében elvesztette embereit, de a tiszti-érdemkeresztet megkapta. – Egy zászlóaljparancsnok – még Galiciában – hogy magát kitüntesse, egymás után indította a fogolyszerző és hadianyag-zsákmányoló „önkéntes” vállalkozásokat. A negyedik után az ellenség az egész zászlóaljat kiverte állásaiból. Két napos elkeseredett harc után az állásokat visszafoglalták ugyan, de igen komoly veszteség árán mind halottban, mind sebesültekben. Istenem! Mennyi mindent el lehetett volna kerülni!...

A fronton fokozódó külső kényszer sújtja az embert: a parancs az parancs, még akkor is, ha kivihetetlen, ha merénylet az emberi természet ellen. A retorzió aztán még könyörtelenebb: nagyon könnyen kimondják a halálos ítéletet olyan hadbírák, akik soha nem vettek részt rohamban, támadásban, ellentámadásban... nem tapasztaltak pergőtüzet, rajtaütést... és általában nem szoktak lágyszívűek lenni... Egyáltalán: a katonák legnagyobb része merő kényszerből tette le a „hírhedt Szálasi-esküt”? Hol volt ott választási vagy cselekvési szabadság?!...

„Hetvenöt km-es erőltetett menettel jutottunk ki egy nap alatt a Tiszántúli gyűrűből. Az ötödikből két hónap óta. Késő este érkeztünk Bodrogolasziba. Másnap kora hajnalban kivezényelték bennünket a Bodrog-partra. Az egész hadosztály felsorakozott, mely két hónap alatt csökkent létszámú ezredre olvadt le. – Felolvasták a hadosztályparancsot, melyet Recskről, mögöttük jó 200 km-ről küldött a hadosztályparancsnok vezérőrnagy. A parancs lényege: fölesküdni Szálasi nemzetvezetőre és a hungarista államformára. Aki megtagadja az esküt, az elrettentő példaként a hadosztály előtt felkoncolandó. – A parancs felolvasása után a kérdés: Akartok felesküdni? – Csend. – Aki megtagadja az esküt, lépjen ki! – nem lép ki senki. – Eskühozz! Eskü! – A jelentés pedig – valószínűleg – A hadosztály önként felesküdt. (Így néz ki a katona szabad elhatározása!...) (Bodrogolaszi, 1944. október)

A „hírhedt Szálasi-eskü” után érkezett a jelentés, hogy Ároktőnél átkeltek a Tiszán az oroszok, Csütörtök zászlóalját azonnal Mezőcsátra vezényelték, hogy eltorlaszolja a Miskolc felé vezető utat.

Mezőcsáton döbbsen rá Csütörtök, hogy mit műveltek a németek és nyilas csatlósai a vidéki zsidósággal: Csütörtök szakaszát az elhurcolt orvos lakásában szállásolták el, ahol mindent összeromboltak, bútort és berendezést, orvosi műszereket és kellékeket, egyszerűen borzasztóan nézett ki az a szép ház, melléképületek, stb. – Csütörtök a vidéki zsidóság

elhurcolásakor Galíciában harcolt, utána pár hetet töltött csak itthon, annak nagy részét is laktanyában, utána Erdélyt harcolta végig, azt is főleg erdők és hegyek között. Most szembesült első ízben – úgy igazából – a barbárságnak és kegyetlenségnek nyomaival. – Hát idáig jutott a Szűz Máriás-, Szent Istváni-Magyarország?! Mi következhet ezután?... Objektív bűnért objektív büntetés jár!... Kollektív bűnért pedig kollektív büntetés!... Itt semmiféle Isten-verésen nem lehet majd csodálkozni!... De hát harcolni kellett tovább: Emőd (ott találkozott unokatestvérével Csütörtök, akit még sohasem látott), Nyékládháza, aztán Miskolcra kivezényelték a rohamszázadot Diósgyőrbe, ahol egy ezred oroszral, páncélosaival és tüzérségével szemben három német rohamlöveg, egy négyescsővű 2 cm-es gépágyú, és hat 8,8-as – ún. „Göring-löveg” – állt, azok számára kellett gyalogos védelmet biztosítani. A három szakaszt gyorsan szétszórták egy-egy tiszt vezetésével, főhadnagy parancsnokuk – maga mellett tartva Csütörtököt tolmácsnak és egy rajt járőrözésre – a német parancsnokságon maradt. A század tréje – szekereivel – bennmaradt Miskolcon a laktanyában, onnan látták el élelemmel, lőszer utánpótlással a századot. – (Csütörtök depresszióját fokozta, hogy parancsnokuk, aki mindig részeg volt, két „örömlányt” hozott ki Miskolcra. Csütörtök nem volt hajlandó velük szóba állni, parancsnokával is csak a legszükségesebb érintkezést tartotta fenn, a „lányokat” pedig első adandó alkalommal visszaküldte Miskolcra.) – A német tüzéparancsnok, bizonyos Kirsch százados, akit az egyetem padjaiból hívtak be katonának a háború kezdetén, látván a helyzetet csak Csütörtökkel tárgyalt. Ugyanígy volt Schmidt őrnagy, aki Diósgyőr-vasgyár, a község és Hámor parancsnoka volt. – A községek lakóival is Csütörtök tartotta a kapcsolatot, s mikor megtudta, hogy a pékség beszüntette a kenyérsütést, szólt az őrnagynak, hogy rendelje be a pékség vezetőjét és kötelezze őt kenyérsütésre. Ugyancsak megbeszélte az őrnaggal, hogyan legyen a kenyérosztás a lakótelepen, s a rend biztosításához 2-2 német illetve magyar katonát rendelt ki. Így sikerült elérni, hogy – amíg Csütörtökék Diósgyőr-vasgyár telepen tartózkodtak, minden vasárnap volt kenyérsütés és minden család megkapta kenyerét. – Kirsch százados a páncélos felderítésnél több alkalommal kérte Csütörtököt, hogy felhasználhassa német tudását. Ilyenkor a páncélosok magukkal vitték, hogy a lakosságot kikérdezhesse. Egy alkalommal egészen Lillafüred-palotaszállóig elmentek, hogy felvegyék az érintkezést az ott levő parancsnokkal. Egy napon Csillag hadnagy, a kórházi egység parancsnoka, felkereste Csütörtököt azzal, hogy Nagy Töhötöm nevű jezsuita van a kórházi apácáknál és át akar menni a fronton Debrecenbe az Ideiglenes kormányhoz tárgyalni. Megkérdezte Csütörtököt, hogy ismeri-e véletlenül az Atyát és egyáltalán mit csináljon. – Csütörtök megkérte a hadnagyot, tegyen meg mindent, hogy az Atya – akit jól ismer – baj nélkül átjusson, de senkinek ne szóljon a dologról. Így jutott át P. Nagy Töhötöm a fronton és jutott el Debrecenbe, ahol P. Kerkai Jenővel együtt elérték az Ideiglenes Kormányt, hogy a KALOT működését engedélyezzék az oroszok által megszállt országrészben. – (Csütörtök visszaemlékezett, hogy a Rendből való kilépése után írt P. Kerkainak: milyen végzettségű szakemberre van szüksége a KALOT-nál, mert olyan szakot végez el az egyetemen. P. Kerkai kereken visszautasította: „Gyenge idegzetű ember nem felel meg a KALOT munkához, melyet még erős egészségű emberek is nehezen bírnak.” – Lám, a gyenge idegzetű, állandóan fejfájós ember ilyen jelentős segítséget nyújtott a KALOT számára!) – Nagy szerencse volt, hogy Csütörtök Kirsch századossal igen jó viszonyban volt. Amikor Kirsch megkapta az elvonulási parancsot, azonnal értesítette Csütörtököt, hogy hegyi-vadászok váltják le őket azzal a parancssal: a magyarok mögött foglaljanak tüzelőállást és ne engedjék visszavonulni őket.

– Mikor Kirsch a páncélosaival és Göringjeivel elvonulni készült, Csütörtök végigjárta a magyar egységeket és a parancsnokokat utasította, hogy besötétedéskor szivárognak hátra és a hegyek között menjenek Sajószentpéterre, és ott várják meg őket. – Főhadnagy parancsnokuk részegen hevert a szobájában és nem akart sehova sem menni. Csütörtök megkérte az

egyik gyári tisztviselőt, hogy vigye a lakásába, amíg részegségét kialussza, aztán küldje utánuk Sajószentpéterre. – Sajószentpéternél sikerült átjutni az ellenőrzésen egy német mentőautó segítségével, megtalálták szekereiket és megindultak Fülek felé Losoncra, ahol aztán sikerült menlevelet szerezniük Budapestre. Útközben a rozsnyóiak és Abaúj megyeiek mind lemaradtak. Losoncról sikerült teherautóval Besztercebányára menni, onnan gyorsvonattal Párkányig utaztak, Párkánynál akkor még állt a híd. Újra egy német mentőautóra sikerült felszállniuk, amely Pestre ment. Ezzel sikerült minden baj nélkül Budapestre érkezniük 1944. december 22-én hajnalban.

Intermezzo: Szakadék szélén

Szakadék:

Kétoldalt meredek sziklafal, közöttük keskeny – gondolatnyi – ösvény. Pár száraz bokor... kiégett fűcsomó... És lenn a mélység: a homályos... a kifürkészhetetlen... a szívelállító mélység. – És benne a halál...

Ott állni a szélén és járni... botorkálni... támo­lyogni... támasz nélkül... céltalanul... reménytelenül...

Állandóan remegni: jaj, most!... jaj, mindjárt... A lélegzet kihagy... a szív ijesztően zakatol... Szegény, remegő testű... remegő lelkű emberke! – Felette a felhők... szürke ég... alatta a mélység: a szédítő... a végtelen...

Láttál már fuldoklót?... Amikor az életösztön végső fellángolásával görcsösen kapaszkodik bele az utolsó ágba... vagy szalmaszálba... s velük együtt tűnik el a zavaros habokban?... Vagy láttál már embert a szakadék szélén?... hogy kínlódik... hogy kapaszkodik... körömszakadtáig... sziklába... fába... hogy aztán markában az utolsó fűcsomóval zuhanjon a mélybe?!...

Ilyen a szellemi élet utolsó fellángolása is! – A hasadó öntudat... a meghasonlott értelem utolsó kapaszkodó kínlódása felfelé: a fény felé... Milyen erőfeszítéseket tesz, hogy megakadályozza a lezuhanást!... Hogy kap minden után, ami reményt nyújtani látszik!... Hogy igyekszik gátat vetni a teljes szellemi meghasonlásnak!... Milyen rettenetesen fenséges és borzasztóan nagyszerű látvány a lélek ösztönös nyújtóz­kodása... kétségbeesett erőlködése, hogy támaszpontot találjon!... Minden bokor... ág... fagyökér... fűszál... új remény forrása, de csak azért, hogy azonnal ki is apadjon!... Támaszkodna... de mire?!... Kapaszkodna... de mibe?!... És végül talajvesztetten... ajkán az utolsó „jaj” kiáltással... kezében az utolsó fűcsomóval... hanyatt-homlok hull az örület szakadékába... És a köd össze­csap fölötté... de az élet folyik tovább... – Szakadék szélén!... (Csütörtök)

És Csütörtök fölött – feje és szelleme fölött – ott kísértett a „szakadék-szellem”, de vállalta ezt is „a mindennapi kereszttel” együtt. – Lassan ott tartott, hogy napi imájába az is bekerült:

„Mindennapi keresztünket add meg nekünk ma...”

6. fejezet: Hová?... Merre?... Meddig?...

Karácsony éjszakája volt, és Csütörtök bátyjával járt a Duna-parton. – Benn voltak a városban délután, s este – mire visszaértek volna a Labancz útra, a Manrézába – az oroszok elfoglalták Zugligetet, Budagyöngyénél tovább nem mehettek. – Így aztán úgy jártak, mint annak idején a Kis-Jézus: kint rekedtek a szállásról. – De megérte: a német autók, teherautók, motorosok, páncélosok teljes sebességgel rohantak ki Budáról a Bécsi-útra, hogy aztán órák múlva visszajöjjenek, mert Budát körülzárta az ellenség. – A hidak – a Margit-híd kivételével – még álltak, de meddig?... Néhány nap már csak az életük, hiszen Pest is körül van zárva. Csak a Hűvösvölgyön keresztül tudnának kitörni – ezt fogják megkísérelni majd másfél hónap múlva – de most még nincs rá parancsuk... nincs rá engedélyük... Bécs miatt tartaniuk kell Budapestet az utolsó emberig!...

Csütörtök a szakadékról beszélt, mely mindig fenyegeti az embert. Karácsonyeste éppúgy ott van előttük, mint az év bármely hétköznapiján. – P. Tomka mesélte tegnap, hogy hazafelé – a Manrézába – menet utolért egy – nyilas kamaszok által kísért – zsidó egységet. Idős zsidó férfiak voltak, nehezen mozogtak. A géppisztolyos, árpád-sávok kamaszok ordítottak és hajtották őket. Az egyik idős férfi elesett, a srác ráordított, belérúgott és mivel nem tudott azonnal felugrani, beleeresztett egy sorozatot a géppisztolyából. – Nemcsak P. Tomka volt a szemtanúja az esetnek, hanem egy magasabb rangú rendőrtiszt is, aki rákiáltott a fiúra és felelősségre akarta vonni. Erre a nyilas kölyök rándított egyet a vállán és a rendőrtisztbe is beleeresztett egy sorozatot. –

„Látod, Bátyó?! – Itt tartunk... a szakadék peremén!... mondta Csütörtök. Bevallom, a köpenyem zsebében csőre töltött pisztoly van. Én nem adom ilyen olcsón az életemet: gyorsabb és biztosabb vagyok, és ha ilyen srác akarna löni, én előbb lövök... akár a zseben keresztül is...” – „Valóban a szakadék szélén vagyunk, – mondta Csütörtök Jezsuita bátyja, – de valamennyien. Nemcsak ezek a nyilas srácok, akiket – Isten tudja – kik és hogyan neveltek. Kiskoruktól csak zsidók szidalmazását és gúnyolását hallották, ehhez járult a német és nyilas propaganda, mely mindenért a zsidókat teszi felelőssé, ezért bánnak velük így, ezért pusztítják őket. – De a szakadék szélén járunk mindnyájan! Liberális nevelésünk következménye, hogy a mai emberben Isten és a Hozzá való kapcsolat teljesen elhalványodott és mélyen a tudatosság alá süllyedt. A mai emberek legnagyobb százaléka számára a vallás nem az értelmes és szabad személyiség tudatos meghódolása, hanem merő külsőség, esetleg időnkénti hangulat. – Néhány éve pedig valamilyen üres divattá vált vallásos közhelyek és szólamok tartalom nélküli hangoztatása. – Hát csodálkozol, hogy szakadék szélén járunk?! – Hol is járhatnánk máshol?! – A durvaság és közönségesség lett úrrá és ezek a srácok is csak a nagyokat – esetleg az apjukat, a bátyjukat, a körzetvezetőjüket – utánozzák és a propaganda által bűnbaknak kikiáltott zsidóságon állnak bosszút. – Ugyanakkor te pedig töltött pisztollyal a zsebedben jársz és ítéletvégrehajtóként – mondjuk ki magyarul: hóhéreként – akarsz fellépni, amikor nem is tudod, hogy ki és mennyiben bűnös. És ha tudnád?!... Csütörtök!... Csütörtök!... alig ismerek rád. Hát ezzé tett a front?! Ítéletvégrehajtóvá és hóhérrá?!... Ahelyett, hogy imádkoznál azokért, akik bűnöket követnek el. – Gyere!... add ide a kezed és imádkozzunk ennek a Szent – Éjszakának áldozataiért, szenvedőiért és bűnöseiért. – Hiszen, akinek a születésnapját ünnepeljük – igaz, itt a Duna-parton – mi értünk jött, akik a szakadék peremén járunk, azokért, akik szenvedünk és azokért, akik ezen a Szent – Éjszakán is bűnöket követnek el...” – Csendben mentek tovább. És imádkoztak: „... kit te Szent Szűz a világra szültél...”

– És utána Csütörtök imádkozott a Lussziak-i zsidókért, a Klebiszni Lesz-i zsidókért, az Ottynia-i zsidókért, a Targovica-i zsidókért, valamennyi elhurcolt zsidóért Galíciában, valamennyi elhurcolt és megkínzott zsidóért Erdélyben, Szabolcsban, a mezőcsáti orvosért és családjáért, a Miskolcra és Diósgyőrből elhurcolt zsidókért... És mindazokért akik elhurcolták őket, és a Tiszába lőtték őket és a Dunába lőtték őket... Imádkozott mindazokért, akik a szakadék szélén járnak és tántorognak és akik a szakadékba belezuhanak... Imádkozott mindazokért, akik ennek a Szent – Éjszakának áldozatai, akik ezen a Szent – Éjszakán szenvednek, és akik ezen a Szent – Éjszakán bünt követnek el... Karácsonyi Kisdéd, adj békét a Világnak!...

Szentkarácsony napján Csütörtök – bátyjával együtt – elment szentmisére. Szentmise alatt és Szentáldozás után hosszan imádkoztak: Szeretteikért, Barátaikért, Ismerőseikért, a Hazáért, az Egyházért, a Világért, a Békéért... a megholtakért... a sebesültekért... és ezért, hogy

„Jaj, Istenem, rendelj szállást, már eluntam a járkálást,
A járkálást, a bujdosást... éjjel-nappal a sok sírást...”

A Margit-körúti ferences templomból felmentek a Rózsadombra, az Áldás utcába, ahol a Sepsiszentgyörgyről menekült gyermekkori pajtásaik laktak az édesanya nyugdíjas igazgató-sógora – Károly bácsi – lakásában. (Az erdélyi gyerekek voltak Csütörtök nyári pajtásai, amikor – nyaranként – egy-egy hónapot nagynénjükénél töltöttek.) Most Budára menekültek Károly bácsihoz, akinek szép villája volt a Rózsadombon, két emeleten egy-egy szép és tágas lakással, a földszinten egy házmesteri és egy 2 szobás lakással. Károly bácsi a fiával az I. emeleten lakott a hozzájuk – Nagyatádról – menekült Szöszi unokahúggal. Károly bácsi tanár fia, mint tartalékos tiszt, szolgálatban volt, csak ritkán járhatott haza, később pedig fogságba került. – A II. emeleten egy repülő-mérnök lakása volt, aki szintén katonai szolgálatot teljesített, felesége pedig – a kislányukkal – Nyugatra menekült, így az emelet lakatlan volt. Az erdélyi menekült-család ide költözött: a nagymama, Erzsike néni az édesanya, Ilonka néni a nagynéni, Baba 3 gyermekével – Ilike, Péterke, kicsi-Dóri-Erzsóka orvostanhallgató, Zsuzsa végzős matematikus, Marika gimnazista, és Jolán a kb. 25 éves háztartási alkalmazott (de családtagként kezelve). A fiúk közül Dóri aktív főhadnagy, Pál pedig műegyetemista, akit kivittek az egyetemmel Németországba. – Szóval így élt a család egy szál férfi nélkül, éppen ezért nagyon örültek Csütörtöknek és bátyjának, kérték őket, hogy maradjanak velük. Károly bácsi és kérte őket, így aztán ottmaradtak. Azt a problémát pedig, hogy Csütörtöknek nem volt igazolványa – tekintettel, hogy bátyjával nagyon hasonlítottak egymásra, még a hangszínük is egyforma volt – bátyja igazolványait megfélezték, és mint ikrek szerepeltek. Ez a szerep be is vált, még a nyilas járőrök, akik ellenőrizték a lakókat is, még azoknak sem volt semmi problémájuk: „Ikrek... hát ikrek... Volt már ilyen.” – A beosztást úgy szervezték meg, hogy mindkét emeleten legyen egy-egy férfi, napközben váltották egymást, éjszaka pedig Csütörtök aludt az I. emeleten, bátyja pedig a II.-on. – Dórinak volt a családnál egy katonaládája, Csütörtök megkérte Erzsike és Ilonka néniket, hogy alaposan nézzék át a ládát, s ha van benne valami katona-holmi, azt dobják ki. Ő maga a repülő-mérnökék lakását nézte át, de a mérnökéknél semmi katona-holmi nem volt. (Később aztán átkozta magát, hogy Dóri holmiját nem ő nézte át, Scholzéknál pedig nem volt elég körültekintő.) – Közben az oroszok már elfoglalták a Margit-szigetet. – Fogytán volt a család tüzelője. Csütörtök lenézett a Duna-partra a HÉV végállomáshoz, rakásban állt a brikett. Megbeszélte a bátyjával és este egy kis kocsival és egy szánkóval – Jolán és Zsuzsanna kíséretében – lementek a Duna-partra a szénrakások mögé. Sikeresen megrakták a kocsit is, a szánkót is. Amint a rakéta megjelent, Csütörtökék vezényszavára hóba vetették magukat és Csütörtök – bátyjával együtt négykézláb kihúzta a járműveket, a lányok hason csúszva követték őket.

– Szerencsésen visszaérkezve a tüzelővel, Csütörtök bátyjával még egy fordulót tett, igaz, hogy lassabban, mert a meredek részeken csak együtt tudták – egyenként – felhúzni a járműveket. Mindenesetre jó időre el voltak megint látva tüzelővel. (Miután az oroszok teljesen elfoglalták Budát, Csütörtökék még egyszer megismételték a szénszerzést, nem akarták ugyanis tüzelő nélkül hagyni a családot.) – Az első tüzelőszerzési akciót követő 1-2 héten belül az oroszok egészen a Margit-körútig elfoglalták Budát, a németek pedig felrobbantották a hidakat és visszavonultak a Vár környékére a Duna, a Krisztina-körút és a Margit-körút által határolt részre. Csütörtök és bátyja felváltva jártak le szentmisére a Ferences-templomba, vasárnap pedig két külön misére mentek, egy-két leányt vagy nénit víve magukkal. Az oroszok megszállásakor ezt már nem tudták megtenni, mert Csütörtök bátyja a péknél megsebesült, egy gránátzilánk ment a combjába, azzal feküdnie kellett. Csütörtök vitt fel hozzá katonaorvost a katonakórházból, aki kivette a zilánkot és ellátta a sebesültet. – Hogy el ne felejtsem, a családhoz tartozott két orvos unokatestvér, akiket szintén behívtak katonának, de mielőtt bevonultak volna, teljes orvosság- és injekciókészletüket Károly bácsi lakásának cselédszobájában helyezték el. Igaz, hogy a szobát gránátalálat érte, de a gyógyszer csak a padlóra estek és összekeveredtek, más bajuk nem történt. Így gyógyszerrel bőven el voltak látva. – Sok mindent el tudnék mondani a családról, két dologról azonban mindenképpen be kell számolnom. – Zsuzsa, a végzős matematikus, fiatalasszony volt, férje olasz szakos tanár, jó barátunk. Esküvőjük estéjén elolvasták Tóbiás-könyvét, elimádkozták Tóbiás-imáját és mint testvérek feküdtek le és aludtak el. Döncit, a férjét másnap elvitték katonának és az amerikai fogságból csak egy év múlva került haza. Zsuzsa tehát szűz volt, és szűzen várta meg férje hazatérését. – Erzsóka, az orvostanhallgató, Csütörtöknek gyerekkori pajtása volt, később csak érettségi előtt találkoztak, amikor is Csütörtöknek nagyon tetszett, de a szerzetességet tartotta igazi hivatásnak. Most, a front embertelenségei után újra találkoztak, és kölcsönös szeretetet éreztek egymás iránt. Csütörtök részéről – valószínűleg – ez nagy szerelem lett volna, ha Ilonka néni nem figyelmezteti, hogy Erzsóka mindig tart talonban udvarlót, hogy ha az egyik hiányzik, ott legyen a másik. Most is van komoly udvarlója, egy évfolyamtársa, de elvitték orvosnak hadikórházba. Vigyázzon hát Csütörtök, mert őt csak pót-udvarlónak tekinti Erzsóka. – Csütörtököt nagyon bántotta a dolog, mert azt hitte, hogy komoly szeretet fűzi őket egymáshoz. Első elkeseredésében kiment a villából és megindult a templom felé. Az utcákon jellegzetes sivítást hallott: nehéz-akna. Kinn a fronton már rég eldobta volna magát a földön, de most elkeseredésében állva maradt. Az akna a cipője előtt 1 méterrel fúródott az aszfaltba... és nem robbant! – Ha felrobban, Csütörtökből csak cafatok maradnak. – Isten megnyilatkozásának tekintette ezt Csütörtök, lement a templomba hálát adni, és segítséget kérni, hogy az Úr akaratát mindig teljesíteni tudja. – Aztán visszament a villába, mintha mi sem történt volna, s ettől kezdve újra csak mint jó pajtás viselkedett Erzsókával szemben. Ilonka néninek viszont végtelenül hálás volt a felvilágosításért... Aztán az oroszok lenyomultak egészen a Margit-körútig, elfoglalták azt a részt is, ahol a villa állt. Most már állandóan készenlétben kellett lenni, mert a legkülönbözőbb időkben állítottak be csellengő katonák. – Csütörtök bátyja a combsérülésével fekszik, mikor KGB-s ellenőrzést kapnak. Csütörtökkel nem törődnek, mert bátyja reverendájában van. De a bátyjáról azt állítják, hogy sebesült katona és el akarják vinni fogságba. Szerencsére KGB-s tiszt is van velük, és amikor a sebesült megmutatja a zsoldkönyvét, a KGB-s tiszt tudja, hogy akinél zsoldkönyv van, az nem teljesíthet katonai szolgálatot, az nincs behívva. Elzavarja a járőrt, ő még marad. Csütörtök felbont egy üveg pezsgőt – Károly bácsi éléskamrájában van néhány üveggel – megkínálja a tisztet, aki köszönettel elfogadja és a hölgyek egészségére üríti a poharat.

– A másik eset ugyanilyen veszélyes volt, ha nem veszélyesebb. Legalábbis Csütörtökre nézve. – Beállított a II. emeleti lakásba egy majd két méteres óriási orosz katona és kutatni kezdett. Csütörtök lent volt az I. emeleten, partviskopogással jelezték fönről, hogy sürgős szükség van rá. Mire fölért, a ruszki már kiborította Dóri katonaládáját és egy hosszú csővel hadonászva ordított. Csütörtök döbbenten látta, hogy egy 20 mm-es nehézpuska csőve, az orosz kezében a cső börtokja és követelte a puska többi alkatrészét és a töltényeket. Persze semmi más nem volt: sem a nehézpuska, sem a töltények. – A jó Isten tudja csak, hogy Dóri miért szedte össze ezt a csövet, amit Ilonka néni – valószínűleg a börtokja miatt – fényképezőgép állványnak nézett. Csütörtök igyekezett megnyugtatni a katonát, körbevezette a lakásban, kinyitotta a szekrényeket, hogy megmutassa: nincs itt fegyver... nincs itt töltény... És akkor jött a nagyobb baj: a repülő-mérnök ebédlőszekrényének aljából kikotort az orosz egy – doboz nélküli – nagyobb rádiót, 6 elektroncsővel. Csütörtök azonnal látta, hogy rádió adó-vevő készülék. De az orosz is látta, és cipelte magával Csütörtököt, a nehézpuska-csövet, meg az adó-vevőt. Lefelé menet az I. emeleten is körül akart nézni a katona. És ez volt a szerencse!... Csütörtök bevitte Károly bácsi lakásának cselédszobájába, ahol a polcon és a polc alatt feküdtek a gyógyszerek, injekciók. Az orosz – amikor meglátta ezeket – kiabálni kezdett: „ULTRASEPTYL ... ULTRASEPTYL...” „Van, van – mondta Csütörtök és gyorsan összeszedett 8-10 Ultraseptyl injekciót. Az orosznak felderült az arca: „Spricni... Spricni!...” És mutatta csütörtöknek, hogy adja be az injekciót. De Csütörtök magyarázta, hogy ő nem orvos, nem adhatja be az injekciót: a harmadik házban van orvos, azzal kivezette a ruszkit és megmutatta a házat, amelyen vörös-kereszt volt. – Csütörtök visszatért a házba, csuromvizesre izzadt, de azonnal kivitte Dóri holmijait a kert végébe és elásta a hóba. – A saját pisztolyán kívül talált még egy pisztolyt, azokat úgy eldugta a padlason, hogy még saját maga is alig találta meg, amikor végleg eljöttek Károly bácsi házából. – Tekintettel arra, hogy Csütörtök a bátyja reverendájában volt, ha meglátták az oroszok, már fordultak is vissza. – Egy alkalommal három ruszki katona ment fel a II. emeletre a lányokhoz, és vittek 3 üveg pezsgőt. (Mint utólag kislát, Károly bácsi éléskamrájából lopták.) Csütörtök az I. emeleten volt, azonnal ment neki a jelzés partvissal. Csütörtök felrohant, aztán felbontotta a pezsgőt a katonáknak. – Közben a lányokat leküldte az I. emeletre, csak a Nagymama, a két Néni és Baba a három gyerekkel maradt fenn. Csütörtök egy darabig eliddogált a ruszikkal, aztán – Isten nevében – elküldte őket. Így sikerült ezt a problémát is baj nélkül megoldani. – Bizony, mindenki nagyon hálás volt Csütörtöknek. Pedig Csütörtöknek borzasztóan fájt a feje, melyet csak fokozott a családért, s persze külön a lányokért való aggodalom. Fél éjszakákat imádkozott végig, álmai viszont rémálmok voltak: a front, a harc, sebesülés, az állandó vita a német és magyar parancsnokokkal, volt, amikor a fél éjszakát németül beszélte, németül kiabálta végig: „Ich brauche keine Auszeichnung, keine sweite, keine erste EK, nur Still ohne Panzerbrausen, ohne Bonben-alarm, ohne Flieger-alarm, nur Still... Still... Stil... und Ruhe in Ewigkeit!...”

Aztán egész Buda „felszabadult”, szanaszét heverték a holttestek hekatombái, aki élve maradt a katonák és a „malenki robot”-ra elvitt férfiak közül az fogságba került, s ha valakinek sikerült megszöknie a fogságból, akkor akárhonnan – utcáról, templomból, sokszor a lakásokból szedték össze a hiányzó létszámot. – A Margit-szigeten át és az Erzsébet híd mellett épített pontonhidakon – a „Mancin” és a „Böskén” – néha még át is lehetett járni Budáról Pestre – vagy fordítva, – ha viszont nem, mert úgy tetszett mostani urainknak, akkor kerülhettünk hosszú-hosszú kilométereket a Háros-i híd felé. – Csütörtök bátyjának lába meggyógyult, kiment a Manrézába, ahol azt az utasítást kapta, hogy menjen mielőbb Szegedre, mert működik a jezsuita teológia. Egyébként Szegeden megnyílt az Egyetem és Tanárképző Főiskola is. – Csütörtök és bátyja átvitték Zsuzsát és Erzsókat Pestre Dönci szüleihez, ahonnan aztán Csütörtök bátyja a két testvért levitte Szegedre, hogy folytassák tanulmányaikat.

Csütörtök pedig hazautazott, mert édesanyjuk két húgával és a nagymamával egyedül volt otthon, mert édesapjuk orosz fogságba került. Csütörtök édesanyjától és Erzsike néni testvérétől, Becike nénitől kapott egy csomó élelmet és fölvitte Budára, mert az Áldás utcában már kifogyóban volt az élelem. Utána hazament, hogy édesanyjának segítségére legyen. Matematikát és latint tanított az akkor újra megnyílt Gimnáziumban, édesanyjuk pedig a mellettük levő vásártérből kihalászott földből kapott egy darabot, Csütörtök felszántatta és beültette azzal a krumplival, amit az orosz katonák hagytak az udvarukban, amikor ott volt egy ideig a konyhájuk. Csütörtök édesanyjáéknak szerencsájuk volt, mert egyik szobájukban egy alezredes és egy őrnagy lakott hosszú ideig, mint katona-tanárok, és amikor tovább kellett menniük névjegyüket és a szobát lefoglaló parancsot ott hagyták az ajtón, így nem zaklatták a családot az oroszok. – Csütörtök a tanítás mellett, igyekezett otthon magát hasznossá tenni: fát vágott, vizet hordott, mert a vízcsapok befagytak a komoly télben, édesanyjának bevásárolt, amit lehetett, Klári húgát – aki a polgári elvégzése után gimnáziumi különbözetire készült – latinra tanította. Csütörtök feje még jobban fájt, depressziója fokozódott: nagyanyja, aki már évek óta szüleinél lakott, már 90 éves volt, részint betegeskedett, részint értelmileg nagyon leépült, édesanyja – szinte egész nap – nagyanya ápolásával, gondozásával volt elfoglalva: édesapja fogságban, semmim hír nem érkezett róla, azon kívül, hogy Focsaniba vitték, onnan Oroszországba. – Öccse segédjegyző volt Bácskában, ahol nagybátyjuk volt az apát-plébános, róla sem érkezett semmi hír, csak azt tudták, hogy a partizán-közigazgatás internálta azokat, akik 1941. után költöztek Bácskába. Remélték, hogy a csantavéri rokonság látogatja és ellátja Öccsét. (Abban az időben még sejtelmük sem lehetett arról, hogy Bácskában mintegy 20 ezer ártatlan magyart pusztítottak el a partizánok és helyükre megbízható szerbeket telepítettek.) – Csütörtök bátyja Szegeden végezte a teológiát, róla sem érkezett semmi hír egészen május elejéig. Akkor aztán táviratot kapott Szegedről Csütörtök: „Jöjj minél előbb Szegedre, beíratlak az Egyetem matematikai és természettudományi karára, Bátyád”. – Csütörtök nemigen örült a hírnek.

Először: semmihez sem volt kedv, legkevésbé újra tanulni. **Másodszor:** családját sem hagyhatja egyedül, a krumplit is most kell kapálni. **Harmadszor:** Megint más dönt helyette! Hol itt a szabadság?... De azért elhatározta, hogy megy, sőt Gizikét is viszi, hogy folytathassa a tanulást. – Mindenesetre azonnal nekifogott kapálni, estére készen is lett a munkával, utána Becike néniéknél megbeszélték a Gizike Szegedre utazását.

Másnap elment tanítani, mire hazaért – legnagyobb meglepetésére – Ilut találta otthon, Édesanyjával nem a legbarátságosabb viszonyban. – Üdvözölte Ilut, majd bement édesanyjához, aki közben már a lakásban volt, s azzal fogadta Csütörtököt: „Hogy mer ez a lány eljönni hozzánk? Nincs ennek édesanyja, aki megmagyarázná, hogy egy lány soha sem mehet el egy fiú lakására... Mégis mit gondoltok? – Az egész község ezen fog csámcsogni!” – „Anyám, – mondta Csütörtök – háború volt, nem is akármilyen nagy háború!... Az emberek elveszítették egymást, senki sem tudja, hogy él-e, hal-e a másik... A posta megbízhatatlan... Ilu – úgy látszik – szeret engem, de nem tudja, hogy én hogyan állok vele. Több mint fél éve nem tud rólam semmit... eljött... megkeresett... Mit kell ezen megbotránkozni és kiborulni? – „Én nem bánom, hogy te mit és hogyan gondolsz, – mondta Anyám, – de én így gondolom, és ide többet nem teheti be a lábát, csak mint a feleséged. – Megértetted?! – Most pedig menjetek ki valahová, akár a temetőbe és beszéljétek meg a dolgokat, aztán tüntesd el innen ezt a lányt!” – „Rendben van Édesanyám, de ezt még meg fogja bánni, mert ebben a kérdésben is majd Édesapáé lesz az utolsó szó, ha Isten hazasegíti!” – Csütörtök Iluval kiment a temetőbe, felmentek a Kálváriára, hosszan imádkoztak, aztán leültek egy padra beszélgetni.

Ilu elmondta, hogyan került Kassáról Pozsony mellé, mennyire félt egyedül, szerencse, hogy tud ukránul és valamennyire csehül. Így aztán tudott megfelelő szállást találni magának, beállt a nagyszombati kórházba ápolónőnek, és amint megindultak a vonatok, hazament Nagyszöllőre. Várta... várta, hogy Csütörtök jelentkezni fog, de hiába várt, hiába írt leveleket, de úgy látszik, a posta nem működik. Így aztán elhatározta: megkeresi Csütörtököt, közben felderíti, hogyan tudná befejezni a Zöldkeresztet és megszerezni az Egészségügyi Főiskolai diplomát. – Persze ezzel eddig még nem tudott foglalkozni. De, hála Istennek, hogy Csütörtököt megtalálta, most már minden könnyebben fog menni. Édesanyja nem helyeselte, hogy elutazik ide – talán igaza is volt! – de annyira nyugtalan volt már, hogy meg kellett tennie. Kérte Csütörtököt, hogy mondja el a véleményét és próbáljanak közösen határozni. – Csütörtök elmondta, hogy bátyja beíratta a Szegedi Egyetemre, így sürgősen le kell oda utaznia. Legjobb lenne, ha Ilu is lekísérné, ott meg tudnának mindent közösen beszélni: Szegeden is volt Zöldkeresztés Képző, ott is lehetne tanácsot kérni, vagy Pestre felutazni és ott utánajárni a dolognak. Csütörtök nem hiszi, hogy most azonnal lehetne a tanulást folytatni, legfeljebb ősszel, és akkor egy félév alatt meg lehetne szerezni a diplomát. Őszig hazautazik Ilu, Csütörtök pedig a nyáron meg tudja őket látogatni. – Ezzel kapcsolatban kérte Csütörtök Ilut, hogy ne nehezteljen édesanyjára a fogadása miatt. Nagyon megviselte az orosz megszállás, nagyon nehéz számára az egyedüllét, a felelősség a lányokért, aggodalom a fiúkért. – Aztán meg az ő fiatalkorában nem látogathatott el leány fiúk házához, éppen ezért nem tudja megérteni, hogy változnak a dolgok, különösen az ilyen háborús időben. Ezt meg kell értenie Ilunak, éppen ezért az éjszakát a közelben lakó – Csütörtök gyermekkori pajtásánál – Gizkééknél kell majd eltöltenie. Egyébként Gizkét is magukkal viszik Szegedre, hogy folytatni tudja Főiskolai tanulmányait. – Ilu figyelmesen hallgatta Csütörtököt, úgy tűnt, hogy mindent megértett és mindennel egyetértett. Csak annyit kérdezett: „De ugye te megérted, hogy aggódtam miattad és meg kellett, hogy keresselek?” „Igen, teljesen megértem és ezt is alaposan megbeszéljük Szegeden”. – Újra imádkoztak a kereszt alatt, aztán végigsétáltak a temető szép fasorain és hazamentek. – Csütörtök édesanyja kicsit megnyugodott, különösen akkor, amikor megtudta, hogy Csütörtök most átmegy Gizkéékhez és megkéri Becike nénit, hogy Ilu ott alhasson náluk. – Így is történt, Becike néniék tudták, hogy nővérének családja mit köszönhet Csütörtöknek és bátyjának, így nagyon szívesen adtak éjszakára helyet Ilunak. – Csütörtök hazament, megvacsoráztak, utána a húgocskákkal elbeszélgettek, Ilunak egy húga és egy kisöccse volt, mesélt róluk, meghallgatta Klárka, Máriácska kalandjait az oroszok alatt. – Aztán Csütörtök átkísérte Ilut Gizkéékhez, kicsit elbeszélgettek, aztán Csütörtök hazament, összecsomagolta holmiját és lefeküdt. Másnap korán reggel – hármasan – elindultak. Jászberényig – majd 20 km – gyalog mentek, onnan Hatvanig vonat tetején. Hatvanban ugyan várniuk kellett néhány órát, amíg Miskolc felől bejött egy tehervonat, annak egyik lapos kocsjára segítette föl Csütörtök a lányokat, majd maga is felkapaszkodott. (Persze örültek, hogy Hatvant otthagyhatták, az állomás tele volt orosz katonákkal, akik lépten-nyomon udvarolni akartak a lányoknak. Szerencse, hogy Ilu tudott ukránul, így hamarosan elzavarta őket.) – Bizony, majdnem este lett – késő délután – mire Pestre értek. Rákosszentimrére – mert oda érkezett a tehervonat – átmentek a Nyugati-pályaudvarra, ahol – szerencsájukra – éppen akkor állítottak össze egy szerelvényt Szeged felé. Persze, még be sem tolatott a vonat, máris tele volt még a teteje is: erre nem tudnak fölszállni. Akkor Ilunak jött egy ötlete: próbálják meg a mozdonyt, vagy a szeneskocsit; ő már utazott mind a kettőn, igaz, hogy koszosak lesznek, de mosdani, meg mosni lehet majd Szegeden. – Így is történt. A lányok megkérték a mozdonyvezetőt, aki szívesen fölengedte mindhármukat a szeneskocsira. Még adott is egy – viszonylag tűrhető piszkosságú – pokrócot is, hogy arra üljenek. – Így érkeztek meg másnap délelőtt Szegedre, mert Cegléden is, Kecskeméten is, Kiskunfélegyházán is sokáig állt a vonat. – A lányok igyekeztek kicsit mosdani, Csütörtök pedig a jezsuiták Főiskolájára szaladt el, hogy megmondja: itt vannak és hogyan tovább?

– Bátyja, Sanyi azonnal engedélyt kért P. Örytől, a prefektusuktól, a városba való kimenetelre, egyben Csütörtököt is bemutatta neki, mert még eddig nem találkoztak. P. Öry azt ajánlotta, hogy Sanyi beszélje P. Omerovitscsal, hogy Csütörtök náluk lakhasson az Apáca utcai házban. (Az Angolkisasszonyoknak volt ott egy házuk egyetemistáik számára, de ők a háború után nem jöttek még vissza, mert Pesten tanultak. A Főnöknőjük megkérte a jezsuitákat, hogy vigyázzanak addig a házra, amíg döntenek további sorsáról.) – Csütörtök bátyjával kiment a pályaudvarra, útközben elmesélte, hogy édesanyjuk hogyan fogadta Ilut, miket mondott mindkettőjüknek. Sanyi borzasztóan csodálkozott, azt hitte, hogy Édesanyjuk megértőbben fogja fel a dolgot: bizonyára Apa elmenetele és a megszállás nehézségei viselték meg amúgy is gyöngye idegzetét. – Mindenesetre mindkét leányt testvéri öleléssel és csókkal üdvözölte a pályaudvaron. Gizkének elmondta, hogy Zsuzsa és Erzsóka a SZÖTYÉ-ben („Szegedi Öreg Tyúkok Egyesülete” volt a gúnyneve a leánykollégiumnak) szálltak meg, Gizkének is biztosítottak helyet. Ilu vagy együtt lesz velük, vagy Dr. Szörényi Erzsike néni tanárnőnél szállhat meg, nála van hely, mert a testvére Dr. Szörényi Emmy Pestre költözött egy leánykollégiumba vezetőnek, amíg USA ösztöndíja aktuálissá nem válik. Ilu döntse maga el, hogy hová akar menni. – Gizke próbálta agitálni Ilut, hogy menjenek együtt, de Sanyi jobbnak gondolta, ha Erzsike néninél száll meg. – Elindultak hát a pályaudvarról: először az Apáca utcába szolt be Sanyi P. Omerovitshoz, de Csütörtök szállását P. Öry telefonon már elintézte. Utána Sanyi felugrott Erzsike nénihez, aki szerencsére otthon volt és éppen ebédet főzött. Sanyi gyorsan vázolta a helyzetet, amit Erzsike néni azonnal felfogott és kérte, hogy Ilu mindjárt menjen föl és maradjon is nála. Csütörtököt is meghívta ebédre, de Sanyi mondta, hogy Csütörtök vele ebédel a Rendházban. Majd elkísérték Gizkét szállására, Zsuzsa otthon volt és nagy örömmel fogadta unokatestvérét. Háromágyas szobában laktak Erzsókával, így Gizke helye is biztosítva volt. Sőt az ebédje is, mert Erzsóka csak késő délután jött haza, az egyetemi menzán fog ebédelni. Gizke elhelyezkedett, utána Zsuzsával azonnal elmentek a Tanárképző Főiskolára beiratkozni, először a II. félévre, néhány nap múlva engedélyezték az I. félévre való beiratkozást is. – Sanyi Csütörtököt bevitte az Egyetemre és bemutatta a Matematikai és Természettudományi Kar ideiglenes adminisztratív vezetőjének: Dr. Szarkáné Marikának, aki – Sanyi kérésére – pár napja a II. félévre beírta Csütörtököt és most az I. félévre való beírását is elintézte. – (Jót nevetett, amikor meglátta a két testvért, akik csak pár centi magasságban különböztek, így aztán senki sem veheti észre, hogy Sanyi volt – Csütörtök helyett – a beiktatáson.) – A barátságos jó viszony most már Csütörtökre is kiterjedt, és meg is maradt, amíg Csütörtök egyetemista volt. – A testvérek együtt ebédeltek a Rendházban, utána Sanyi szobájában mindent megbeszéltek. Csütörtök elmondott mindent: a Rendből való távozását, a frontszolgálatot, az otthoni helyzetet és végtelen keserűségét. – Sanyi nagyon csodálkozott: vajon mi a szándéka Iluval? – Csütörtök őszintén megmondta, hogy Ilu vonatkozásában baráti, pajtási, testvéri kapcsolatot érez, ami – lehetséges, hogy a front kínlódási és borzalmi között – talán többnek tűnhetett Ilu számára, mert egyes válaszaiból erre lehetett következtetni. Viszont, amíg Csütörtök nem biztos önmagában, érzelmi és értelmi magatartásában, addig nem tud többet lépni. – Sanyi a következőket mondta:

„Amint az együtt-járás semmire sem kötelez, hasonló a helyzet a jegyességgel is: az bármelyik fél részéről, bármikor felbontható. Igaz, hogy ide már indokolás kell, nem lehet csak úgy – uk-muk-fuk – kötni vagy felbontani. Gondolkozz ezen, csütörtök, s ha úgy látod, hogy egymáshoz valók vagytok, akkor jegyezd el Ilut, hozzáfűzve: akár ő, akár te – komoly indokok alapján – felbonthatja az eljegyzést. Erre nézve közös megállapodást kell kötnötök.” – Délután Ilu és Csütörtök átment Újszegedre, ahol a Zöldkeresztes-képző Főiskola volt. Ilu bement az igazgatónőhöz, elmondta ki és mi, mit végzett Kassán és még egy fél éve van hátra a diplomázáshoz.

– Az igazgatónő – minthogy ismerte jól a kassai igazgatónőt – egy csomó dolgot kérdezett Ilutól, s mikor meggyőződött róla, hogy valóban Kassán tanult, iratai rendben vannak, megadta a kért felvilágosítást. Ő szívesen átvinné Ilut, de a teljes utolsó évet el kell végeznie. Továbbá csak a saját területén tudja elhelyezni, ha lediplomázott, nem tud számára Bereg, Szabolcs vagy Szatmár megyében állást biztosítani. – Viszont – tudomása szerint – már lehet Pesten érdeklődni, esetleg jelentkezni az őszi felvételre. Pesten mindenképpen kötelesek felvenni a kassai növendékeket és ők bizonyára el tudják helyezni őket az északi határ mentén, pl. Fehérgyarmaton, mint ahogy Ilu szeretné. Ilu megköszönte a felvilágosítást és elment. Kint várta Csütörtök, akinek mindent elmondott. Csütörtök azt ajánlotta, hogy maradjon még másnap Szegeden, délután tudnak hosszan beszélni Sanyival és harmadnap fölutazik Pestre, utána érdeklődik a Főiskola befejezésének, ha lehet, jelentkezik őszi kezdésre és utána – Isten segítségével – hazautazik. Ezután átmentek a Tiszán, elmentek a kis jezsuita templomba, utána Csütörtök elkísérte Ilut Szörényi Erzsike nénihez. – Másnap együtt mentek el a Dómba szentmisére, együtt megáldoztak. Utána Csütörtöknek két órája volt az Egyetemen, ezért odament, Ilu pedig végignézte a Dómot, a Dóm-teret, a Hősök-kapujának maradványait. – Mire ezeket mind megnézte, Csütörtök is végzett az egyetemen, újra együtt voltak, kicsit jártak egyet, majd visszakísérte Ilut Erzsike nénihez. – Közben Sanyi fölugrott Erzsike nénihez és megkérdezte véleményét Iluról: világnézeti-vallási szempontból hogyan áll; milyen a családról a felfogása; hogyan viszonylik Csütörtökhöz; mint leendő zöldkeresztesnek mi a véleménye a terhes-, csecsemő- és gyermekgondozásról, stb. Szörényi Erzsike néni elmondta Sanyinak, hogy elég sokat beszélgetett Iluval, sok mindenről – persze óvatosan – kifaggatta, és úgy tapasztalta, hogy a felvetett szempontokból megfelel a mi felfogásunknak és világnézetünknek.

Délután Csütörtök Iluval bement a jezsuiták Teológiai Főiskolájára és egyik társalgóban Sanyival hosszasan megbeszéltek mindent. – Sanyi elismételte Ilunak mindazt, amit előző nap Csütörtöknek mondott, kiegészítve Szörényi Erzsike néni véleményével. Megmagyarázta Ilunak, hogyha ő és Csütörtök most eljegyzik egymást, az nem egy életre kötelező elhatározás és ígéret, mint a házasság szentsége, mert az eljegyzés emberi elhatározás a jövőt illetően, mely bármely fél részéről – kellő indokkal – felbontható, és ezért a másik félnek haragudnia, gyűlölködnie nem szabad. – Éppen ezért szükséges a nyíltság és az őszinteség, vagyis a megváltozott körülményeket a másik fél tudomására kell hozni. Ugyanakkor szükséges mindig imádkozni egymásért és saját magáért mindkét félnek, hogy Isten akaratát tudják mindig teljesíteni. Viszont meg kell adni egymásnak azt a lehetőséget és szabadságot, hogy ha tévedett, tévedését korrigálni tudja, így meg kell adni a visszatérés lehetőségét is, ha valamilyen okból eltávolodnának egymástól. – Egyébként Ilu bármely problémával – ha nem akarna közvetlenül Csütörtökhöz fordulni, felkeresheti akár levéllel, akár személyesen is magát Sanyit, vagy Szörényi Erzsike nénit. Persze legjobb az, ha egymással szemben megvan a fenntartás nélküli nyíltság és őszinteség, ugyanakkor a legteljesebb jóakarat. – Kérte Sanyi, hogy amennyiben egyetértenek vele, azt nyilvánítsák ki és akkor jegyeseknek tekinthetik egymást. – Mindkettőjük „IGEN”-je után testvéri szeretettel megölelte és megcsókolta őket. – Vacsorára Szörényi Erzsike nénihez voltak hivatalosak, aki nagyon örült az eljegyzésnek. Biztatta Ilut, hogy bármikor eljöhet hozzá, leveleket pedig mindenképpen vár tőle.

Másnap Ilu felutazott Pestre, Csütörtök pedig még 10 napig járt az Egyetemre: utána kezdődött a vizsgaidőszak. – Ilu lapja megérkezett Pestről: szeptemberben kezdődik a tanév és február-március táján diplomázhat. Most utazik haza, otthonról újra ír. Csütörtök Nagyszőlőse válaszolt: örül a híreknek, most lekollokval vagy 10 tárgyból, utána megy haza, rendbe tesz mindent és június vége felé egy hétre – reméli – sikerül Iluékhöz elmennie. – Aztán megindult a tanulás és a vizsgák.

Két hét alatt a 10 tárgyból levizsgázott: egy jó, egy kitűnő és a többi jeles. Vizsgálóival biztosította a következő félévi tandíjmentességet, csak a félévi beiratkozási díjat kell majd fizetnie. – Feje borzasztóan fájt, gyakran szédült és hányingere volt, de – úgy látszik – a jó Isten azt akarja: legyen vele és belőle valami...

A nyár kapálással kezdődött, a krumpli nagyon szépnek ígérkezett: hiába, az a rész pihent föld volt és állat-vásártér. Aztán tanulással folytatódott a nyár: Sanyi azt akarta, hogy matematikából és fizikából alapvizsgázzon az ősszel. A Matematikai és Természettudományi Kar dékánja ugyanis egy teljes évet beszámított eddigi tanulmányiból, Bölcséleti és Történettudományi Kar Dékánja viszont két teljes évet. – Csütörtök úgy számította: a következő, 1945/46-os tanévvel meg lesz a négy teljes éve, így kérvényezheti a Bölcslelettudományok doktorátusának letételét. Az 1946/47-es tanévvel viszont meg lesz a matematika-fizika szakból a négy teljes éve, akkor szeretett volna összevont alap- és szakvizsgát tenni a két tárgyból. Ha nem menne, akkor mint szabad-bölcsész ledoktorál, matematikából-fizikából pedig meg lesz az abszolutóriuma, így a teljes egyetemi végzettsége. (Dehogyan is akart ő tanár lenni! Tudományos munkát szeretett volna folytatni, csak még nem tudta: mit... hol... és hogyan...) – Most mindenesetre át akarta venni a teljes alapvizsga anyagát, mielőtt Iluékhoz megy. Ha visszajött, utána kell valamit tennie, hogy az otthoniaknak meglegyen télire a kenyérük is a krumpli mellé. – Nekifogott tehát tanulni és június végére átvette egyszer a teljes matematika-fizika alapvizsga anyagot. Közben bátyja – a tartományfőnök engedélyével – átment Ausztriába, hogy édesapjukat megpróbálja felkutatni. Meg is találta nyomát a Stockersu-i hadifogoly-táborban, de onnan már hetekkel korábban továbbvitték Oroszországba. Bécsben felkereste – a Tartományfőnök, P. Borbély megbízásából – az osztrák jezsuita Tartományfőnököt, beszámolt a magyar Rendtartomány helyzetéről. Egyben azt is elmondta: jelenleg ugyan tűrhető a jezsuiták helyzete, de nagyon könnyen lehet, hogy a novíciusokat és a skolasztikusokat ki kell majd küldeni Nyugatra tanulmányaik elvégzése céljából. Az osztrák tartományfőnök ígérte, hogy segítségükre lesznek a magyaroknak, ha szükséges. Sanyi beszámolt családjuk és Csütörtök helyzetéről – Édesapjuk fogságban, öccse tanulna, másik öccséről nem tudnak semmit, stb. – mire a Tartományfőnök valamennyi dollárt adott, amiből írógépszalagot és indigót vásárolt. Abból remélte Csütörtök tanulmányi költségeit és vizsgadíjait fedezni. – Július elején csütörtök elutazott Nagyszőlőse Iluékhoz. Ott mindenki nagy szeretettel fogadta. Ilu aranyos volt és jó humorú, dolgos édesapja szőlőjüket művelte és mások szőlőjét is gondozta, édesanyja nagyon kedves és jókedvű asszony volt, a testvérek is szeretettel fogadták Csütörtököt. – Iluval naponta jártak templomba, bejárták a környéket és lejárta fürödni Királymezőnél a Tiszára. (Csütörtök még soha nem csókolózott senkivel, Ilu volt az első, akivel csókolóztak. Ez Csütörtököt eléggé bántotta, mert kísértéseket okozott számára. Félt, hogy Ilunak is kísértést okoz, ezért két alkalommal elmentek gyónni és a másodiktól kezdve csak testvéri ölelést engedtek meg maguknak.) – A hét bizony hamar eltelt. Ilu nagyon nehezen búcsúzott, félt, hogy nem látják többé egymást. Azt rebesgették ugyanis, hogy egész Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolják és attól kezdve se be, se ki. – Csütörtök megígérte: ősszel visszajön, és akkor átviszi Ilut Magyarországra, hogy befejezhesse tanulmányait és ott kaphasson állást. – Csütörtök aztán minden baj nélkül visszaérkezett. Első dolga volt újra megkapálni a krumplit, utána pedig egy volt elemista osztálytársa: Nagypál Berci segítségével elment dolgozni egy hónapra cséplőgép mellé. Így tudott keresni a család számára 6 mázsa árpát, amelynek a felét Berci becserélte búzára. Ezzel biztosítva volt a család számára a – felesben árpából és búzából készült – kenyér. Augusztus utolsó hetében Csütörtök fölszedte a bőséges krumplitermést és lehordta a pincéjükbe: ruháért cserébe vett egy kocsifát, azt és a még meglevő fát felvágta, mindent bekészített a lakatlan szobába (azt a szobát találat érte a harcok alatt), aztán visszautazott Szegedre.

– Ott a teológusok – így Sanyi is – részben pótolták a háború alatti mulasztásukat a tanulásban, részben pedig kijártak a szegedi tanyákra élelmiszert „koldulni” a rendház számára. Tekintettel arra, hogy Csütörtöknek sok barátja volt a teológusok között, így ő sem éhezett, lakása pedig az Apáca utcában volt P. Omerovitséknál. Közben újra átvette az alapvizsga anyagát és jelentkezett vizsgára. Fizikából – nem a legjobb eredménnyel – hamarosan túlesett a vizsgán, matematika vizsgáján viszont olyan erős fejfájás, szédülés és hányás fogta el, hogy visszalépett a vizsgától. És most már végleg lemondott arról, hogy tanár legyen, mert csak a tudományos munkának akarta szentelni az életét.

Miután beiratkozott az 1945/46. tanév első félévére, ígéretéhez híven elutazott, hogy Ilut áthozza Magyarországra. Bizony nem volt szóbeszéd Kárpátaljának Ukrajnához – és így a Szovjetunióhoz – való csatolása. Mindez megtörtént, lezárták a határt és csak engedéllyel lehetett átmenni és visszajönni. Ez pedig Csütörtöknek nem volt. – Így aztán a Csap mellett levő Kiszelmence ment, amely akkor még Csehszlovákiához tartozott (két hét múlva már az is ukrajnai terület lett). – Ott aztán bement a plébánoshoz tanácsot kérni. A plébános nem tanácsolta az átmenetelt, mert szigorúan őrzik a határt: inkább várja meg, amíg az ő faluját is Ukrajnához csatolják. Csütörtök türelmetlen volt, elbúcsúzott a plébánostól és nekivágott toronyiránt a legközelebbi kis állomásnak, mely a Beregszász-Nagyszőlős vasútvonal mellett volt. De igaza volt a Plébános úrnak: hamarosan járőrrel találkozott, akik igazoltatták. Elővette egyetemi diákigazolványát, melyben csupa piros pecsét volt és átadta nekik. Azok annyira meghatódtak a piros pecsétektől, hogy visszaadták az igazolványt és továbbengedték. Így érte el Csütörtök a kis állomást, ahol rövid várakozás után fel tudott kapaszkodni egy lassan dőcögő tehervonatra. Jó két óra alatt beérkezett Nagyszőlősrre, s az állomástól már csak 20 percre volt Iluék háza. Szinte el sem akarták hinni, hogy megjött. Nagy volt az öröm: mintha el sem indult volna két és fél hónapja. (Persze közben írtak 2-3 levelezőlapot, de a posta annyira bizonytalan volt, hogy talán csak 1-2 érkezett meg). – Másnap Ilu és Csütörtök templomba mentek, menet és jövet próbálták megbeszélni a helyzetet. Ilu unokanővére a tanácson dolgozott: tőle bizonyára meg lehet tudni mindent a külföldre menetelről. Ha ő nem tud kellő felvilágosítást adni, akkor tőle kérhet Ilu valaki – jó ismerős – nevét a kerület székhelyének – Ungvárnak – a megfelelő hivatalában és ott kérnek majd felvilágosítást. A kapott felvilágosítások alapján aztán eldönthetik, hogy mitévők legyenek. Mert szökni csak akkor akartak, ha semmi más lehetőség nincs: a szökés tűnt a legnagyobb kockázatnak. Ilu elhatározta, hogy másnap fel is keresi az unokanővérét. – Otthon persze nem mutattak semmi aggodalmat. Megnyugtatták a szülőket, hogy minden baj nélkül: lehetőleg legálisan fognak elmenni. – Ilu lassan kezdte összeszedni holmijait, amit magával akart vinni. Kassai jegyzeteit lassan előszedte, bár az utolsó két hónapban mindent átismételt, így egész tananyaga frissen volt a fejében. – Este elég sokáig beszélgettek, Ilu szeretett volna csókolózni, de Csütörtök határozottan – ugyanakkor szeretettel – elhárította. Erre Ilu olyan erősen és szorosan magához ölelte, hogy Csütörtök nem tudott neki ellenállni: sokáig ölelkeztek. Csütörtök nehezen tudott elaludni: még mindig érezte az érzéki örömet, amit Ilu ölelése okozott... Másnap reggel újra együtt mentek templomba, mert Csütörtök elmondta aggodalmát és belső feszültségét menyasszonyának és kérte, hogy kerüljék az érzéki öröm keresésének ezt a fajtáját is. A templomban meggyóntak: a gyóntató pap megkérdezte Csütörtöktől, hogy komoly-e a szándéka a leánnyal keresztény házasságot kötni. Ebben az esetben ugyanis más minősítés alá esik az ölelés és a csókolózás. Csütörtök azt felelte, hogy szándéka komoly, de szeretné, ha kerülnék az érzéki öröm keresésének minden módját. Annál is inkább, mert még elég hosszú idő van hátra a házasságuk kötéséig. – A pap azt válaszolta, hogy komoly jegyeseknek vannak bizonyos jogaik és ezekkel a jogokkal nem élni csak közös megegyezéssel lehet.

„És mi történjék akkor, ha ezek a jogok komoly testi-kísértést jelentenek és féltő, hogy nem tudnak ennyinél megállni?...” A gyóntató pap azt válaszolta: mindenképpen közös meg-egyeződésre kell jutni, mert a nők másként reagálnak a csókra és ölelésre. Csütörtök megígérte, hogy mindent komolyan megbeszél menyasszonyával és kérte a feloldozást. – Közösen megáldoztak és utána hosszan imádkoztak. – Templom után Ilu bement a Tanácsházba az unokanővérehez, Csütörtök pedig hazament. Jó óra múlva megérkezett Ilu egy üres nyomtatvánnyal és egy már lejárt, más névre kitöltött másik nyomtatvánnyal. – A kitöltött nyomtatvány egy férfi nevére szólt, akinek Prágába való utazását – igazolások beszerzése céljából – javasolja a Nagyszőlősi Tanács aláírással és hivatalos pecséttel. Ugyanezen nyomtatvány felső részén a kerületi – Uzsgorodi (Ungvári). Központi Hivatal engedélyezi az utazást aláírással és hivatalos pecséttel. Természetesen a nyomtatvány is és annak kitöltése, az aláírás és a pecsét cirill-betűkkel volt. Ilyent kell szerezni, vagy kiállítani (esetleg hamisítani). – Este együtt értékelték a napot. Ilu azt mondta: másnap felutazik Ungvárra és megérdeklődi, hogyan kaphat kiutazási engedélyt Budapestre tanulmányai befejezésére. – Ezt követően megbeszéltek a gyónás következményeit: Ilu nagyon sajnálta, hogy nehézséget okozott Csütörtöknek és bevallotta, hogy benne is támaszt érzéki vágyat a csók és a forró ölelés. Így abban állapotok meg, hogy egymás kezét megfognak, reggel és este pedig testvéri öleléssel, csókkal üdvözlnek egymást, illetve búcsúznak el egymástól. – Másnap pedig együtt felutaztak Ungvárra. Amíg Ilu a Hivatalban volt, Csütörtök körülnézett a városban. Szomorúan látta a tönkrement és tönkremenőben lévő épületeket. Azért örült, hogy építést is látott. De aztán megtudta, hogy a Párt és a KGB, a Rendőrség és a Katonaság épületeit építik és hozzák rendbe. – Mikor Ilu végzett, leültek az Ung partján egy padra és elmondta elutasításának történetét. Azt mondták neki, hogy Kijevben – ha leteszi ukrán nyelven valamennyi vizsgáját – megkaphatja az Egészségügyi Főiskolai diplomát, sőt még egy vizsga letételével a felcseri – vrszs – diplomát is. Egyébként Ungváron is van Egészségügyi Középiskola, az képesíti a gondozói feladatokra. Ott kell megérdeklődni, hogy a Kassai Főiskola vizsgáiból melyeket fogadják el. Budapestre utazni azonban nem adnak engedélyt. – „Ez a nagy helyzet!” – fejezte be Ilu. Csütörtök megfogta a kezét: „Ne búsulj! Majd kitalálunk valamit! – Én úgyis illegálisan vagyok itt, nekem szöknöm kell. Hát majd szökünk együtt!...

Nem volt más hátra, mint az Ilu unokanővérétől kapott nyomtatványok alapján engedélyt „hamisítani”. Így is történt. – Az üres nyomtatványra az unokanővér cirill-betűkkel ukránul rágépelte: „Javasolom, hogy Csütörtök Emberov és felesége, Jelena Emberova egyetemi tanulmányaik befejezésére Magyarországra, Szeged városába utazhasson. Szevljus, 15.09.1945.” A nyomtatványon felülre pedig odagépelte ukránul – ugyancsak cirill betűkkel – az engedélyt: „Engedélyezem, hogy lent nevezett Csütörtök Emberov és felesége, Jelena Emberova Magyarországra, Szeged városába utazhasson egyetemi tanulmányai befejezésére. – Uzsgorod, 21.09.1945.” A kitöltött nyomtatványról a pecséteket átlátszó selyempapír és tintaceruza segítségével át lehetett vinni a másik nyomtatványra és már készen is volt a határátlépési engedély. – Csak azt kellett még eldönteni, hogy hol lehet megkísérelni a határátlépést komolyabb veszély nélkül. – Leültek Kárpátalja térképe mellé és végignézték az egész magyar határt. Egyetlen biztos átkelőhely volt a Tiszán: Csapnál. Viszont – bizonyára – ott a legnagyobb az ellenőrzés. Át lehetne menni Romániába, ott – valószínűleg – nem túlságosan nagy az ellenőrzés. De a román-magyar határról nem tudnak semmit. Marad Csehszlovákia. Ez annál is inkább biztató, mert Csütörtök ott jött át. Most, hogy Kis-Szelmencet Ukrajnához csatolták, ott lehetne megpróbálni. Van vasútállomása, út vezet rajta keresztül a már Csehszlovákiában levő Nagy-Szelmencre. Bizonyára ott az útnál állnak a határőrök. De csak kisforgalmú hely lehet, így nem olyan nagy az ellenőrzés. – Viszont nincs messze Ungvártól, bizonyára telefon összeköttetése is van Ungvárral: percek alatt megtudhatják, hogy adtak-e ki határátlépési engedélyt... És mégis! Ez tűnt a legkevésbé veszélyesnek.

– Megbeszélték a dolgot Ilu édesanyjával és a jövő vasárnapot követő hétfőn – miután mindent összeszedtek és pár napi élelmet is összecsomagoltak – vonatra szálltak és elindultak Csapon keresztül Ungvár felé. Kis-Szelmencen leszálltak az ungvári vonatról és bementek a plébániára. A Plébános úr megismerte és örömmel üdvözölte Csütörtököt. Ilu is bemutatkozott. Ezt követően elmondták tervüket és érdeklődtek a határőrség felől. A Plébános úr felvilágosította őket, hogy a határnál – az út mellett – kis bódé áll, két-két határőr felváltva őrködik 24 órán keresztül délután 2-től másnap délután 2-ig. Legalkalmasabbnak tűnik a déli 12 és 1 óra közötti jelentkezés átlépésre, akkor már nagyon fáradtak lehetnek, és nem csinálnak az ellenőrzésből nagy cirkuszt. Viszont Csehszlovákiában elég gyakran járőröznek a határőrök és valakihez be kell kéredzkedniük éjszakára. Tekintettel arra, hogy ő – a Plébános úr – egy jó ideig helyettesítette a nagy-szelmenci plébánost, ismer néhány megbízható családot. – Teri nénit ajánlaná, aki a falu kezdetétől az út jobb oldalán az ötödik házban lakik, hivatkozzanak őrá, és szívesen befogadja Csütörtöket. – Mindezen felvilágosítás után egy jó teával és vajas-kolbászos kenyérrel megkínálta, majd 12 óra után – Isten áldásával – útnak indította őket. Hosszan nézett utánuk és bizonyára fohászkodott értük, de Csütörtökék is imádkoztak a jólelkű idős papért.

Szép nyugodtan ballagott Ilu és Csütörtök az országúton a határ felé. Odaérve kölcsönösen köszöntötték egymást a katonákkal, Ilu elmondta, hogy mi járatban vannak és átadta a határ-átlépési engedélyt. A katonák elolvasták és mondták, hogy minden rendben van, de nekik kötelességük vámvizsgálatot tartani. Csütörtökék levették és kinyitották hátizsákjaikat, a katonák tökéletesen átnézték, lepecsételték a határátlépési engedélyt és azzal átengedték őket Csehszlovákiába. – Csütörtökék elbúcsúztak és megindultak Nagy-Szelmenc felé. Alig mentek egy-két kilométert, amikor két cseh katona megállította őket: mit keresnek itt? Ilu elmondta, hogy Ukrajnából mennek Magyarországra tanulmányaikat befejezni. – Miért erre jönnek? – Nagynénjük lakik Nagy-Szelmencben, akit nagyon régen láttak és szeretnék őt meglátogatni. – A katonák melléjük csatlakoztak és megindultak a falu felé. Hamarosan beértek a faluba, jobbra az ötödik ház előtt ott állt egy kedves idős néni, Ilu odaszaladt hozzá, a nyakába borult és megcsókolta jobbról-balról. Közben odasúgta, hogy a Plébános úr köszönti és kéri: fogadja be őket, mint a testvére gyermekét és vőlegényét. A Néni nagy szeretettel fogadta őket, ami a katonákat teljesen megnyugtatta. Csak annyit kérdeztek még: mikor mennek tovább. Ilu mondta, hogy másnap akarnak átmenni Magyarországra, de Teri néni nagyon kérte: legalább még egy napot maradjanak nála. – Bementek a házba, ahol a Néni azonnal asztalt terített és kínálta őket. Nekik ugyan volt csomagolva ennivalójuk, de örömmel fogadták a Néni kínálását, asztalhoz ülte és hosszasan beszélgetve vacsoráztak együtt. A Néni beszélt magáról és a faluról, ők is beszéltek magukról: honnan hová és miért mennek. Lassan besötétedett, a Néni Ilunak és saját magának megágyazott benn a szobában. Csütörtök mondta, neki jó lesz kinn a konyhában az ott levő heverőn, nem kér mást, csak egy pokrócot. Vacsora után Ilu és Csütörtök hosszán imádkoztak: megköszönték a jó Isten segítségét. Aztán lefeküdtek. – Másnap reggel Teri nénit elkísérték a templomba és ők is megáldoztak a szentmisén. Mise után jól bereggeliztek, aztán elbúcsúztak Teri nénitől és torony iránt átmentek a magyar határon. Nem akartak még egy napot maradni, mert nem lehetett tudni, hogy a katonák nem terveznek-e ellenük valamit. A Néni is megértette ezt és nagy szeretettel elbúcsúzott tőlük, amikor ők a kertek alatt elindultak a határ felé. – Szerencsére nem találkoztak járőrrel, így minden baj nélkül átjutottak Magyarországra.

Hamarosan egy kis faluban találták magukat. Nyugodtan átmentek a falun, amikor utánuk futott egy férfi és kiabált, hogy álljanak meg. – Ők megálltak, a férfi odaért hozzájuk és megkérdezte: honnan és hová tartanak. Csütörtök udvariasan megkérdezte tőle: kit tisztelhetnek benne és miért tartja fenn őket.

A férfi azt válaszolta, hogy ő a község párttitkára és kötelessége megtudni: mit keresnek az idegenek az ő falujában. Csütörtök elmondta, hogy feleségét hozza át Ukrajnából tanulmányai befejezésére, közben meglátogatták nagynénjüket Nagy-Szelmencen, s azzal megmutatta egyetemista igazolványát. A párttitkár megnyugodott és útjukra engedte őket. – Amely út – bizony – nagyon hosszú volt, mert a kb. 20 km-re levő Kisvárdára akartak eljutni estig. Kisvárdán lakott ugyanis Ilunak egy kassai évfolyamtársa – Vörös Bori – akit Csütörtök is ismert még a kassai kórházból. A nyáron – miután Ilu Pesten megtudta a tanulás befejezésének és a diplomázásnak a lehetőségét – levélben megállapodott Borival: ha Csütörtök áthozza Magyarországra, hozzájuk viszi Kisvárdára és majd ketten együtt utaznak fel Pestre az Egészségügyi Főiskola befejezésére. (Úgy látszik, hogy a Zöldkeresztes mozgalmat megszünteti a Minisztérium és helyette főiskolai végzettségű gondozókat tesznek az Egészségházak élére.) – Bizony, alaposan kifáradtak, mire estére Kisvárdára értek és megtalálták Boriékat. Bori nagy szeretettel fogadta őket, jó vacsorával kínálta, kényelmes fekhelyet készített számukra: Ilunak a saját szobájában, Csütörtöknek a fiúk szobájában, akik nem voltak otthon. – Másnap Csütörtök megköszönte Borikának és szüleinek a szíves-látást, kérte, hogy vigyázzanak egymásra Iluval, aztán Ilu elkísérte a vasútállomásra és elbúcsúztak egymástól, megígérve: naponta imádkoznak egymásért és gyakran írnak, nehogy megint elveszítsék egymást. – Csütörtöknek sikerült egy tehervonat lapos kocsijára felmennie, azon utazott Szolnokig, ott hamarosan egy Hódmezővásárhelyre induló vonatra kapaszkodott fel, onnan pedig egy orosz teherautó vitte Szegedre. Isten segítségével sikerült ezt a nagy utat megtennie, Ilut áthoznia minden baj nélkül. Bizony nem kis dolog volt ez! – Ugyanezzel az erővel – Isten különös segítsége nélkül – az oroszok elkaphatták és elítélhették volna őket, vagy Szibériába száműzik mindkettőjüket és ki tudja, mikor szabadulhatnak. Nem is tudja: hogyan adjon hálát mindezt a jó Istennek... És Ilu is, akivel sikerült keresztény módra megértetnie magát és a jegyességnek az igazi – Isten szándéka szerinti – formáját. Hála legyen érte!...

Hogy túljussunk Csütörtök életének egyik legfájdalmasabb részén, talán legjobb lesz, ha befejezzük Ilu történetét. – Valójában Csütörtök maga sem tudta: mi és hogyan történt, csak annyit tudott, hogy minden igyekezete ellenére elveszítette Ilu bizalmát, majd magát Ilut. – A problémához hozzátartozik, hogy Csütörtöknek két év alatt kellett végeznie matematikából és fizikából. Ehhez járult még az antropológiai, kémiai és biológiai tanulmánya. – Így például kísérleti fizikai és laboratóriumi gyakorlatból két év – heti 10 órai – anyagát kellett egy év alatt teljesítenie. Ez annyit jelentett, hogy az 1945/46 tanév mindkét félévében legalább két-két hónapot kellett eltöltenie – reggeltől estig – a kísérleti fizikai intézet gyakorló termében kísérletek összeállításával, mérésekkel, számításokkal – (akkor még nem voltak elektronikus számológépek!) – és laboratóriumi-kísérleti jegyzőkönyvek elkészítésével. A kollokviumokhoz pedig meg kellett tanulni a kísérletek elméletét és a gyakorlatok levezetését, egyben bemutatni az összes jegyzőkönyvet. – Elméleti fizikából meg kellett tanulnia a teljes mechanikát, elektro- és termodinamikát, az elemi-részecskék elméletét, mindezek teljes matematikai alapjaival és apparátusával együtt. És ez csak a fizika volt. Ehhez jött a matematika, három kiváló professzor előadásaival, hogy csak Szőkefalvi-Nagy Béla Hilbert-tér elméletét említsem, vagy Rédei professzor nem-euklideszi trigonometriáját. És mindehhez nem volt sem könyv, sem professzori jegyzet, mindent a hallgatónak kellett jegyzetelni. – Még szerencse, hogy filozófiából-pszichológiából-pedagógiából alig kellett tanulnia, sőt – az egyetemi követelményeken túl – még a jezsuitáknál is megszerezte a filozófiai licenciátust. – S mindezek közben kéthetenként részletes beszámolót írt Ilunak. Igen ám! De Ilunak csak az egyetemi túlfeszített munkáról tudott beszámolni, meg napi imáinak, szentáldozásának belső tartalmáról és a lelkiatyjával történt megbeszélésekről.

Ez pedig Ilunak kevés volt! Ilu most már tele volt érzelmi igényekkel, a jövő tervezésével... Nehéz egy szerelmes leány lelki és érzelmi igényeit kielégíteni! (Különösen ilyen Csütörtök-félenek, aki teljesen értelmi és akaratilag beállított volt.) – Tanult Ilu, de kínlás volt a tanulása: szülei, és testvérei elérhetetlen távolban, nem is tud róluk semmit... Vőlegényéről tud, de csak az egyetemről, a tanulásról, a kísérletekről tud írni... Ha legalább közelebb lenne Csütörtök és időnként találkozhatnának, beszélgetnének, terveznének... esetleg megölelnék, megcsókolnák egymást... Így teltek a hetek egymás után.

Közeledett a Karácsony. Istenem, milyen lesz a Karácsony?! – Csütörtökhöz nem mehet! – Igaz, Csütörtök írta, hogy nővére, aki a szomszéd községben van férjével, két kislánya van már – egyik Csütörtök keresztlánya: de akkor az övé is! – meghívta karácsonyra, Csütörtök is ott lesz. De jó lenne!... De ha az édesanyjának nem kell, akkor nem lesz igazi az a karácsonyozás! – Kiss Erzszi társnője – Kassán is jóban voltak, bár kissé primitív és a férfiak túlságosan érdeklik – hívta az ünnepekre Békésszentandrásra. Így aztán Csütörtök hívására azt írta, hogy Erzsinek már hamarabb elígérkezett. De karácsony után Csütörtököt szívesen látják Békésszentandrason. – Így aztán a karácsonyt otthon töltötte Csütörtök, másnap átment nővéréhez, harmadnap pedig Újszászon át – vonat tetején – Mezőtúrra, ahonnan átgyalogolt Békésszentandrásra. – Ilu nagy örömmel fogadta, össze-vissza ölelte... csókolta... és bizony rosszul esett neki, hogy Csütörtök tartózkodó volt vele szemben. Meg is mondta nyíltan: „Nézd Erzsinek milyen jó! Van, aki szereti... van, akit szeressen... Csak te vagy ilyen hideg velem szemben. Néha úgy kívánlak, akár az árokparton is lefeküdnék veled...” – Csütörtök döbbenetesen hallgatta, aztán így válaszolt: „Ne hidd, Ilu, hogy én nem kívánlak téged! De mi keresztény házasságra készülünk. És a család megtartásához fel kell készülni lelkileg is, aztán az egyetemet is el kell végeznem, mert a családnak élnie is kell valamiből. – Ilukám! Gondolkozz egy kicsit! Jó neked itt?! – Erzszi és környezete nincs rád jó hatással. Ha nem akarsz a nővéremhez menni, jöjj le velem Szegedre, Szörényi Erzsike néni szívesen lát. – Igaz, hogy nekem tanulnom kell és vizsgáznom vagy 6-7 tárgyból, de akkor is találunk időt sétára, beszélgetésre. – Mit szólsz hozzá?” – „Majd gondolkodom, de egyelőre még maradok” – mondta Ilu. – Csütörtök eredetileg 3-4 napot akart Békésszentandrason eltölteni, s bízott abban, hogy újra megtalálják a régi hangot egymással. De úgy látta, hogy ez – pillanatnyilag – reménytelen. Így aztán másnap – rövid búcsúzás után – visszautazott Szegedre és nekifeküdt a tanulásnak. – Rövidesen levelet kapott Ilutól, melyben elnézést kért viselkedése miatt, de a karácsony – szülők, testvérek és Csütörtök nélkül – nagyon elkeserítette. „Nem könnyű dolog ám másokat boldognak látni, magunknak meg teljesen egyedül lenni!” – Csütörtök szeretetteljesen, de nyugodt hangon válaszolt: leírta karácsonyát a Duna parton és – amiről soha nem írt Ilunak – a fronton való egyedüllét elkeserítő magányát. Kérte a leányt, hogy legyen meggyőződve: ő gondolatban szinte állandóan vele van, s a hajszát a tanulásban azért vállalja, hogy minél hamarabb végezzen, és együtt lehessenek: keresztény családot alkothassanak. – Egy lapon nyugtázta Ilu a levelet, utána hosszú ideig „se hang, se kép” – mondanánk ma. Pedig közben Csütörtök volt Fehérgyarmaton – bátyjával ment Erdélybe a jezsuita Rendtartománynak sóért – beszélt a csonka-Szatmár egyházmegyei püspöki helynök úrral, kérte, hogy legyen gondja menyasszonyára, aki hamarosan odakerül zöldkeresztes-gondozónak és az egészségház vezetőjének. – Februárban azután Ilu lediplomázott és megkapta kinevezését Fehérgyarmatra. Mindjárt írt Csütörtöknek, beszámolt helyzetéről és munkájáról; egyben megköszönte, hogy szólt a Helynök úrnak, aki vezető-orvosával is beszélt, kérve támogatását Ilu számára. – Két hét múlva újabb levelet kapott Csütörtök, Ilu a munkájával és környezetével meg volt elégedve, de a levél hangja szomorú volt, nem olyan felszabadult, mint az előző. – Csütörtök mindkét levélre válaszolt, örömét fejezte ki és önmagáról, félévi eredményeiről is beszámolt.

– Márciusban aztán „becsapott a villám”. Ilu írt egy hosszú levelet, melyben Csütörtököt mindenben elmarasztalta. Első sorban azért, mert édesanyja – annak idején – úgy fogadta és Csütörtök egyáltalán nem védte meg. Aztán Szegeden a legmélyebb érzéseit kiszolgáltatta Szörényi Erzsébet nének – talán még Zsuzsának és Erzsókanak is – és mindenben alávetette magát bátyja, Sanyi véleményének. Szegedről nem kísért fel Pestre, mert – bizonyára – nem érdekelte, hogy mi lesz a sorsa további tanulmányaival. Vali néni sem látogatta meg, pedig megígérte. Nagyszőlősen sem, Békésszentandrásán sem törődött az ő érzelmeivel, hideg értelmességgel kezelte mindig. Kisvárdán is otthagya, Szentandrásán sem maradt tovább egy napnál, még a diplomaosztásra sem ment fel és nem kísért el Fehérgyarmatra. Leveleiben – önző módon – csak magáról és a tanulásról írt... Egyáltalán, miért hozta át Magyarországra, ha nem törődött és nem törődik vele?! Így aztán semmi értelme, hogy kapcsolatukat fenntartsák! Hiszen annyira különböznek egymástól, hogy meg sem érthetik egymást! Ő ezennel bejelenti, hogy szakít Csütörtökkel, nem ír neki és Csütörtök se zavarja többet!... Úgy gondolja, hogy nincs mit megköszönnie Csütörtöknek, hát nem is köszön meg semmit! Éljen ki-ki magának, úgy ahogy akar és ahogy tud!...

Csütörtök teljesen megdöbbent ezen a levélen. Elment bátyjához és megmutatta neki a levelet és megkérdezte: mitévő legyen? Mert felelősséget érzett Iluért, hiszen ő hozta át Magyarországra, igaz, az ő kérésére és hosszas közös mérlegelés, megbeszélés és döntés alapján. Legjobban a dolgoknak ezen ferde, igazságtalan beállításán csodálkozott, nem tudta mire vélni a dolgot. – Nem ismert rá Ilura, mintha nem is ő írta volna a levelet. Arra is gondolt: hátha akadt valakije, akivel jobban el tudja képzelni az életét, mint vele. – De akkor miért nem azt írja meg?! – Hát hol a megígért és megfogadott nyíltság és őszinteség?!... Bátyja próbálta megnyugtatni: valami – sajnos nem tudni mi – miatt depresszióba süllyedt és annak az eredménye ez a szakító levél. Kérte öccsét, hogy imádkozzon sokat, és ha megnyugodott, írjon egy kedves levelet, mintha mi sem történt volna. Meg kell hagyni a – megszégyenülés nélküli – visszafordulás lehetőségét Ilu számára. – Legjobb persze az lenne, ha Csütörtök fel tudna utazni Fehérgyarmatra, személyesen utána nézni a dolgoknak, de erre a tanév vége előtt nincs mód, nem beszélve arról, hogy Csütörtöknek az anyagi lehetőségei is szinte a nullával egyenlők. – Mindenesetre Sanyi is imádkozni fog a probléma – Isten akarata szerinti – megoldásáért. Hazafelé menet Csütörtöknek eszébe jutott a Zöldkeresztes Igazgatónőnél lefolytatott tanácskozás. – P. Petz: „... ha megnősül, csak vele egyenlő szellemi és erkölcsi nívón levő nő jöhet számításba.” – Az Igazgatónő: „A szellemi és erkölcsi nívó egyenlősége miatt zöldkeresztes nem jöhet számításba. (Szegény Ilona testvér! – tette hozzá félhangon.)” – Úgy tűnik, hogy nekik volt igazuk és ő tévedett. – Mindenesetre bátyjának igaza van. Nem bízik ugyan benne, de a visszafordulás lehetőségét meg kell adni Ilunak. – Így is tett: hosszas ima, szentmise és szentáldozás után megírta a levelet. Ugyanolyan hangnemben, mint máskor, de több szeretettel és érdeklődéssel Ilu dolgai, eredményei, érzései és hangulata iránt. – Eltelt újabb négy hét válasz nélkül. Ekkor újra írt még melegebb hangú levelet, melyben a jövő kibontakozásának lehetőségét is megpendítette. De erre sem kapott választ. Június első hetének végén megint próbálkozott. Ebben beszámolt év végi eredményeiről, nyári terveiről, melyben Fehérgyarmatra történő látogatás lehetőségét is előíranyozta június utolsó hetére.

20-án távirat érkezett. Ilona testvér a félévi kiértékelő konferencia szünetében társaival a Tisza holtágába fürödni ment, váratlanul szívgörcsöt kapott és az 50 cm-es vízből holtan emelték ki. Temetése 25-én lesz. Aláírás: Dr. Deák.

Csütörtök 26-án érkezett vissza Pusztamérgesről, ahol az egyetem katolikus csoportja részére tartott két hetes előadássorozat egyik előadója volt. – A Rendházban megkapta bátyjától a táviratot. – Csütörtök – a távirattal a kezében – kitámolygott a Rendházból. Leült a kint levő padra. Észre sem vette, hogy Jutka már ott ül. (Jutka I. éves kis szívbjajos leányka volt, bölcsészhallgató, Csütörtök a Jezsuita templomban látta meg először, megvárta és rövid beszélgetés után testvérévé fogadta. Azóta, mint testvérek, gyakran voltak együtt, sokat beszélgettek, de – kölcsönösen – csak testvéri szeretet kapcsolta őket egymáshoz.) – Jutka kivette Csütörtök kezéből a táviratot, elolvasta, és sírva ölelte meg Csütörtököt. Aztán kézen fogta és elvezette a jezsuiták kis templomába és ott imádkoztak együtt szegény kis Iluért, és Csütörtökért, és mindenkiért, aki gyászol... vagy szomorú...

Másnap táviratozott Csütörtök Dr. Deáknak, hogy az értesítést – távolléte miatt csak 26-én kapta meg. Kérte az orvost, hogy levélben tájékoztassa a történetekről. – Ugyanakkor levelet írt a püspöki helynök úrnak – hivatkozva januári találkozásukra – és kérte, hogy Ilona testvérről, halálának körülményeiről, mint a Testvér völegényét, tájékoztassa.

Az orvos levele rövid és precíz volt: a megbeszélés szünetében a Testvérek fürödni mentek. Egyszer csak észrevették, hogy Ilona testvér nincs sehol. Keresni kezdték, és a térdig érő vízben holtan találtak rá. Tekintettel arra, hogy Ilona Testvér szívével sem kassai, sem pesti, sem fehérgyarmati leletein semmi probléma nem volt, a tüdőt boncolták először, és a tüdőben vizet nem találtak. Akkor a szívet vizsgálták meg, és a szív hátsó falán infarktus felismerhető jelei mutatkoztak. A halál tehát nem fulladás, hanem szívinfarktus következtében állt be. Ilona Testvér igen képzett, jó gyakorlattal rendelkező gondozónő volt, nagy részvét mellett temették el, a járás egészségügye számára nagy veszteséget jelent. Aláírás: Dr. Deák Árpád járási főorvos.

A Helynökség a következő levelet írta: Ilona Testvér nemcsak kiváló gondozónő volt és az Egészségház lelkiismeretes vezetője, hanem az egyházközségnek vallás-erkölcsileg kitűnő tagja. Ha nem volt ügyeletes, mindig jelen volt a vásár- és ünnepnapok szentmisén, a szentiségekhez gyakran járult. Az egész község szerette a kisgyermekektől a babát váró anyáig, az idősek gondozását is szeretettel végezte. – Időnként felkereste a Helynök urat, ha tanácsra volt szükséges. – A Helynök úr temette a két káplánja asszisztenciája mellett, a szentmisét is Helynök úr mondta el, rövid méltató szentbeszéddel. – A Helynök úr betegsége miatt írom én a levelet, Urunk vigasztalását kívánva. – Aláírás: Józsa István káplán.

Orosz Bandi és az abban az évben szentelt társai – folyamatban – 30 szentmisét mondtak el Ilu örök boldogságáért. – Csütörtök pedig szomorú volt nagyon...

P. Sass – értesülvén Csütörtök gyászáról – szentmisét mondott, melyen az egyetem katolikus közössége – majdnem teljes létszámmal részt vett. – P. Sass elhatározta, hogy segít kiemelni Csütörtököt szomorúságából. Neki néhány nap múlva – családi okból – el kellett utaznia testvéréhez Somogyvárra, gondolta: magával viszi Csütörtököt, az okos és határozott Évát, meg a kis Jutkát, akit kölcsönös testvéri szeretet kapcsol össze Csütörtökkel. Őket Zamárdiban hagyta, amíg Somogyvárra lesz. Így is történt: Csütörtök Varga Józsi, szegedi papnövendéknél maradt; Évának volt ismerőse még a Zamárdiban tartott Katolikus Ifjúsági megbeszélés idejéből; Jutka pedig a plébános úr húgának lett a vendége. Egy jó hétig maradtak Zamárdiban, sokat úsztak és csónakáztak, Évával komoly beszélgetéseket lehetett folytatni, melyeket Jutka is élvezett. – P. Sass azonban nem jött, hosszúra nyúlt a családi ügyek intézése. Hogy tudnak most Szegedre visszajutni? Közben ugyanis megtörtént a forint bevezetése, a vasúti jegyet forintért kellett volna váltani... Mit tegyenek?...

Csütörtöknek jött az ötlete, hogy vasárnap, a gyerek-mise után, rendezzenek bábszínházat. Így is történt, de még mindig kevés volt a pénz. Pedig a plébános úr pesti vendége vállalta, hogy felviszi őket Pestre autóval. A szegedi jegyhez azonban még mindig hiányzott 10 Ft – és ez akkor elég nagy összeg volt. Erre Csütörtök Pesten kiment a Manrézába, ahol P. Somogyi, a volt Tartományfőnök volt a P. rektor. Nagy örömmel fogadta Csütörtököt, kifaggatta mindenről: a Rendből való távozásától kezdve a fronton keresztül a szegedi egyetemig és Ilu haláláig. Nagy részvéttel hallgatta mindazt, amin Csütörtök keresztülment, annál is inkább, mert sejtette, – inkább tudta – hogy a nehezebbje még hátravan. Megígérte, hogy napi imájába foglalja Csütörtököt és problémáit; most pedig odaadta a hiányzó összeget, hogy vissza tudjanak utazni Szegedre. – Csütörtök hálásan megköszönt mindent az Atyának és a jó istennek. – Hamarosan vonatra ültek és még este visszaérkeztek Szegedre. – A következő hetek az egyik szegedi tanyaközpontban, Kistemplom-tanyán tartandó kéthetes közösségi táborozás és továbbképzés előkészítésével teltek el. – Ebben az előkészítésben Csütörtök is részt vett, mert egy idő óta nemcsak az egyetemi egyesület elnökségének várományosa volt, hanem a katolikus egyetemisták férfi-közösségének vezetője is. – De mit tud kezdeni valaki másokkal, amikor önmagával sem tud mit kezdeni?... Mert úgy érzi... úgy gondolja...

Intermezzo: Jelenti magát Jézus...

Jelenti magát Jézus háromszor esztendőben,
Jézus magát így jelentgeti már...
Először jelenti Nagy-Karácsony napján,
Jézus magát így jelentgeti már...
Másodszor jelenti hangos-Húsvét napján,
Jézus magát így jelentgeti már...
Harmadszor jelenti piros-Pünkösd napján,
Jézus magát így jelentgeti már...
Nagy-Karácsony napján hatalmas hó esett,
Jézus magát így jelentgeti már...
Hangos-Húsvét napján Duna megáradott,
Jézus magát így jelentgeti már...
Piros-Pünkösd napján rózsza kivirágzott,
Jézus magát így jelentgeti már...

(Népdal)

Sajnos, a népdal téved: Jézus nem háromszor jelenti magát az esztendőben. Legalábbis az utolsó 45 évben – vagy mondjuk nyugodtan: az utolsó fél évszázadban, 1940-1989-ig – évenként többször is jelentette magát a Szenvedő Jézus és mi is szenvedtünk Vele együtt: zsidó-üldözéskor; a háború rengeteg halottjával, sebesültjével és fogságba esettjével; a megszállások – előbb a német, aztán az orosz megszállás – erőszakosságaival, letartóztatásaival, kínzásaival és kivégzéseivel; a diktatúrák minden átkával, tilalmával, mondhatni borzalmával; az egyesületek betiltásával; a hitoktatás eltörlésével; a szerzetesek szétzavarásával; a letartóztatási hullámmal és internálásokkal; a forradalom és ellenforradalom harcaival, áldozataival és bosszúállásával; a félelemmel és megalkuvással; azzal, hogy „megverem a pásztort – nemcsak megverem, hanem igen gyakran megölöm – és elszélednek a nyáj juhai”; és máig sem tértek vissza igen sokan, pedig 13 év telt el a szörnyű fél-évszázad óta. – A Szenvedő Jézus máig így jelentgeti magát!... Még most is!... És úgy látszik: amíg világ a világ!...

7. Fejezet: Dr. Paprika Jancsi és társai

Csütörtök – már gyásza előtt is, és főleg gyásza után – belevetette magát a munkába: mint már megjegyeztem, két év alatt négy év anyagát kellett elvégeznie matematikából-fizikából és bizonyos természettudományi tárgyakból; ugyanakkor filozófiából, pszichológiából és pedagógiából négy év anyagát kellett egy év alatt teljesítenie. (De a jezsuitáknál a skolasztika-filozófiából is vizsgázott.) – Meg kellett írnia disszertációját, ha egy év múlva doktorálni akart, egyben készülnie kellett bölcslettudományi doktori szigorlatára. Disszertációjának címe: **A Front lélektana**, az első vonal harcolójának lelki alkata. – Az egész három nagy részből állt, mely a következőket tartalmazta:

1. A front általános lélektana.

A front, mint tömeglélektani objektum és annak fő jellemzői

- a kényszerítettség;
- a kiszolgáltatottság;
- a gyökértelenség és céltalanság.

A lelki képességek működésének módosulása

- szenzitív síkon: az érzékszervek, memória és fantázia, ösztönösség;
- szellemi síkon: kedélyvilág, értelem, akarat.

2. Speciális front-lélektani kérdések:

- A félelem és halál probléma.
- A Hőstett lélektana.
- A harcmód és hadművelleti terület hatása az egyéniségre.
- A vallásosság és erkölcsiség.
- A front poézise.

3. A front lélektana az ösztöndiagnosztikai kísérletek tükrében

Ugyanakkor már megkezdte Csütörtök rehabilitációs dolgozatának tervezését, és anyaggyűjtést. A két kötetre tervezett munka előirányzott címe: **A népiség filozófiai és teológiai alapjai, népiségi pszichológia és szociális pedagógia.** – Ez tartalmazná – a filozófiai és teológiai vonatkozásokon túl – a legfontosabb népiségi alkotások, mint népmese, népdal, népballada és népi-tánc pszichológiai alapjait és belőlük sarjadó szociális magatartásformát és magatartás-változásokat, valamint közösségformáló erejét.

Mindezekkel párhuzamosan népiségi csoportot hozott létre a katolikus egyetemisták közösségén belül, megvalósítva – ténylegesen – rehabilitációs témáját mind a népi-játékok és táncok, mind a szociális magatartásformák, valamint a népiség bölcséleti-teológiai alapjainak kidolgozása területén.

Népi-csoportjukkal járta a szegedi tanyavilágot, a környező közösségeket, egy-két városba is ellátogattak: új típusú vásár- és ünnepnapok megünneplését vezetve be, reggeli szentmisével, délelőtti bábszínházzal a gyermekeknek, délutáni foglalkozással a fiatalok részére, este népi játék, vagy ballada-estet tartva az egész tanya- és faluközösségnek. (A gyerekek, ha meglátták valamelyik tanyaközpontban, tódultak utána: „Itt a Csütörtök bácsi, lesz bábszínház!”)

Tanulás, disszertáció, doktori szigorlatra készület, népiségi csoport-munka, bábszínház, – és mindez állandó, erős, sőt fokozódó fejfájás, szédülés, gyakran hányinger, hányás mellett... Ki gondolta volna, ezt?... És időnként megjelenni otthon, mert édesapja még mindig orosz fogságban. Igaz, öccse megérkezett a jugoszláv internálásból... Gyakran gondolt P. Dombira. Ennek az Atyának kellett rávennie, hogy elhagyja a Rendet?!... Vagy valóban Isten akarata volt?!... Ennek a kérdésnek a boncolását talán hagyjuk későbbre, amikor már nyilvánvalóvá válik Isten akarata. – Bár P. Békési szerint más most – ebben az időszakban is – kezd egészen nyilvánvalóvá válni, hogy Istennek valami különleges terve lehet Csütörtökkel, – és úgy látszik – a Renden kívül.

Apropó, P. Békési! – Utoljára Kassán találkozott vele Csütörtök, amikor ő filozófus volt, P. Békési pedig a skolasztikusok filozófia-történet tanára és tanulmányi felügyelő. Abban az időben nagyon jó viszonyban voltak egymással és P. Békési volt az, aki biztatta és irányította Csütörtököt kórházban töltött ideje alatt egyes Nővérek és Zöldkeresztes testvérek lelki irányításában. – P. Békési – annak idején – Csütörtök bátyjának volt – mint felszentelt pap – a novícius társa. Ugyanis, mint világi pap lépett be a Rendbe, másodéves korában már egy év alatt átvette a teljes jezsuita filozófiát és letette az ún. „universát”, vagyis megszerezte a bölcséleti licenciátust. Ezt követően Rómában két év alatt megszerezte a filozófiai és teológiai doktorátust a Gregoriana Egyetemen. Utána volt egy éven át filozófia-történet tanára Csütörtöknek Kassán, majd a Szegedi Teológiai Főiskolán tanított. – Mikor Csütörtök Szegeden egyetemi hallgató lett, akkor találkozott újra P. Békésivel, akit azonnal megkért, hogy legyen lelkiatyja. P. Békési egyébként is foglalkozott az egyetemista fiúkkal, mint a katolikus férfi-egyetemista közösség – Mária kongregáció – vezetője. – 1945/46 tanév első felében minden rendben is indult a közösségben, de 1945 novemberében a Politikai Rendőrség letartóztatta P. Békésit a kis jezsuita templomban mondott beszédei miatt. – (Szegeden általában erősen figyelemmel kísérte a Rendőrség a templomi prédikációkat, minthogy abban az időben a katolikus hitélet még erőteljes volt, hiszen 1946. október végéig még a katolikus ifjúsági és felnőtt egyesületek is működhettek. Időnként azonban – példát statuálандó – egy-egy papot, aki bátrabban hirdette Krisztus Evangéliumát, bevitték kihallgatásra, esetleg fél évre, vagy egy évre internálták.) – Hát ez történt P. Békésivel is. Mint később elmondta Csütörtöknek, nem nyúltak hozzá, sőt: beültették egy kis kihallgató szobába, és magára hagyták. Egyszer csak belépett hozzá volt osztálytársa, a Szeged-szerte rettegett Bolgár főhadnagy, akivel együtt érettségizett a Piarista Gimnáziumban, kézfogással üdvözölte, majd a következőket mondta: „Nézd, Pista, én most kiviszlek innen. De azonnal eltűnsz és még ma éjszaka elutazol Szegedről, mert ha itt találnak, újra behoznak, és akkor már nem tudlak innen újra kivinni.” Így is történt, Bolgár főhadnagy kivitte P. Békésit az első sarokig, ott megfordult, Békési Pista pedig azonnal eltűnt, még az éjszaka felutazott Pestre. Néhány hétig Kíspesten volt, majd P. Vargha Andorral – a Kiszgazda Párt alelnökének öccsével – elutazott az USA-ba, harmadik próbációját eltölteni. (Ütlevelet is a Kiszgazda alelnök segítségével kapott. Végleg kinn is maradt.) – Csütörtök viszont elveszítette gyóntató atyját, ott állt egyedül erős fejfájásaival, szédülésével és nem kevés problémájával. Akkor megkérte P. Sass Imre jezsuita atyát, akivel Szegeden már 1945 őszén találkozott. Egyébként már ismerték egymást Kassáról, mert P. Lányit, a kritika és etika tanárt – betegsége miatt – vagy másfél hónapig helyettesítette. Ő segítette át Csütörtököt akkor az első vizsga „nehézségein”. (Képességeit és tudását hamar megismerte, viszont az első vizsgán – logikából – egyetlen latin szó sem jutott eszébe. P. Dombi, a Rektor ugyan mondta, hogy kezdje el magyarul, de P. Sass volt az, aki akkor újra rávette a latin beszédre, melyet egyébként Csütörtök szinte anyanyelvi szinten beszélt.) – Szóval, mint említettem, P. Sassal már találkozott előzőleg is Szegeden, most – P. Békési után – felkereste és megkérte, hogy legyen gyóntató-atyja.

Ő nagyon szívesen elvállalta, egyben meghívta a katolikus egyetemista lányok közösségének filozófiai-teológiai előadásaira hallgatónak, illetve hozzászólónak. Együttal megbeszélték azt is, hogy – P. Békési távoztával – az egyetemista fiúknak nincs közösségük, jó lenne összevonni a fiú és leány közösséget. (A fiúknak se ártana keresztény filozófiát és teológiát hallgatni.) –

Aztán meg is indult a közös filozófia-teológia tanulás. A fiúk közül hárman-négyen – az ún. „fejek” – kimaradtak, de a többiek jöttek. – Ha tekintetbe vesszük, hogy P. Sass Olaszországból való hazajövele előtt a nápolyi Szent Szív Egyetemnek volt tanára, az általa vezetett „hittudományi Főiskola” nívója igen magas volt, volt is vagy 40-45 hallgatója. Belőlük alakult aztán az Egyetem Katolikus Népi-közössége, ahol Dr. Dávid Lajos gyógyszerész professzor, az Orvosi Kar dékánja volt az Egyetem részéről a felügyelő, P. Sass volt a csoport lelki-vezetője és a főelőadó. Időnként mások is adtak elő, így P. Mócsy Imre, a Gregoriana Egyetem volt professzora, a Szentírás-tudományok többszörös doktora, továbbá Dr. Bálint Sándor néprajz professzor, aki a népi vallásosságról adott elő. Csütörtök nemcsak hallgató és hozzászóló volt, időnként előadásokat is tartott a népiség bölcséleti, dogmatikai, szentírás-tudományi és liturgiai alapjairól. – Nem volt mindennapi Csütörtök megismerkedése – annak idején – a lányokkal. A matematika-fizika hallgatók óráinak egy része a kémiai intézetben volt, amikor az oroszok lefoglalták az egyetemi épületek egy részét. Óráközi szünetben pedig a könyvtárban voltak. Egyik alkalommal két vegyész-lány – mint kisült: az egyik Vera, a másik pedig termetre a legkisebb, ezért „Mikro” becenevű Klári volt, – az Isten-érvekről vitatkozott. Csütörtök egy darabig hallgatta őket, aztán közbeszól és a természettudományos Isten-érveket megcáfolta. A lányok döbbenet hallgatták, erre Csütörtök elnevette magát és az „etikai Isten-érv” segítségével bebizonyította nekik Isten létezésének lehetőségét és valószínűségét. A lányok erre még jobban megdöbbenek, aztán Mikro megkérdezte: „Valójában milyen világnézetet vall magáénak?” Csütörtök azt mondta: „Utilitarista vagyok. Az utilitarizmus a világnézetem.” – A lányok – a P. Sassal tartott – következő filozófia-órán megkérdezték az Atyát: „Mi az az utilitarizmus? Ki az utilitarista?” – „Az haszonelvűség” – mondta a Páter és megkérdezte: honnan szedték ezt a kifejezést. Erre a lányok beszéltek kalandjukról az ismeretlen fiúval, akiről elmondták, hogyan néz ki. A Páter elnevette magát: „Hiszen ez a fiú a legtehetségesebb tanítványom volt, Csütörtöknek hívják, és csak ugratta magukat. Legközelebb hozzák magukkal.” Így került be Csütörtök a katolikus egyetemisták közösségébe. – Ez 1945 novemberében történt, amikor már P. Békési Pestre, majd az USA-ba került. Csütörtök számára bátyja addigra kerített lakást egy kedves bácskai testvérpárnál – a bácsi özvegy nyugdíjas vasúti műszaki tiszt volt a néni pedig nyugdíjas óvónő, aki nem volt férjnél, – akik nagy szeretettel fogadták, és fiukként szerették Csütörtököt. Sanyi sorkosztot is szerzett Csütörtök számára különböző katolikus intézményeknél. Igaz, hogy két esztendeig nem volt reggelije Csütörtöknek, – ez még nem is lett volna nagy baj, hiszen megszokta a fronton, – de a hét két napján nem volt ebédje, vacsorája pedig csak két napon volt. (A pech az volt, hogy amikor nem volt ebédje, vacsorája sem volt. Ilyenkor a jezsuiták ebédlős segítő-testvére, Fr. Győrváry adott neki kenyeret – s ha volt – valami sajtot vagy felvágottat. Bizony ebben az időben elég gyakran éhes volt Csütörtök, de valamennyire már a fronton megszokta az éhezést. – Később pedig, amikor már az egyetemi katolikus közösséghez tartozott, gyakran hoztak neki a lányok és a fiúk valami ennivalót. – Itt kell megjegyezni, hogy a Dávid Lajos professzor úrnál, akinek 10 gyermeke volt, mindig lehetett kapni rántott levest, és ha Csütörtök nagyon éhes volt, felment hozzájuk és mindig megkínálták egy tányérra. – Egy ízben pedig a lányok kaptak valahonnan egy zsák dohos lisztet, abból főztek tésztát, így három napig – világnézetre való tekintet nélkül – minden éhes egyetemistának jutott egy tányér tészta.)

Csütörtöknek azért kellett új lakást szerezni, mert az Apáca utcai házból az ideiglenesen ott lakó jezsuiták kiköltöztek, helyükre beköltözött a baleset következtében meghalt Somogyi professzor úr özvegye 5 gyermekével, a fennmaradó 3 szobában öt egyetemista leány lakott, egy nagy szoba pedig a katolikus egyetemista leányok közösségi terme lett, ahol P. Sass az előadásokat is tartotta. – Ebben az időben fejezte be Ilu Pesten tanulmányait. Csütörtök, menyasszonyának létéről mindjárt kezdetben felvilágosította a közösséget, azt óhajtotta ugyanis, hogy a közösség tagjai tartsák tiszteletben lekötött voltát. Ezt a lányok – Aranka kivételével – figyelembe is vették és jó katolikus keresztény módon, mint testvérüket kezelték Csütörtököt. Arankával viszont – ilyen szempontból – nem törődött Csütörtök, ami a leánynak felettébb rosszul esett és ezt nem is titkolta. – Pedig nagy kár volt, mert Aranka remekül zongorázott és tangóharmonikázott, – még egészen fiatalon, Hitler bevonulásáig, Bécsben végezte a Zeneakadémiát – és ez a bábszínház játékoknál felettébb hasznos és kíváncsi volt. Csütörtök ugyanis bevezette a bábszínházis játékokat mind a szegedi tanya-világban, mind magában Szegeden, sok örömet szerezve a gyerekeknek. Paprika Jancsi a kis majom, a macska és a kutya, a mackó és a néger-szereplők, na meg a krokodilus közkedve váltak a szegedi és a szeged-környéki gyerekek között, az egyetemista lányok pedig szívesen segítettek Csütörtöknek a bábszínházis játékoknál. Tudták, hogy Csütörtök írja doktori disszertációját és készül doktori szigorlatára, néha nem is hívták másként, mint Doktorandusz Paprika. Doktorátusa után pedig: Dr. Paprika Jancsi, a bábszínház pedig: Dr. Paprika Jancsi Bábszínháza.

Lassan kialakult katolikus egyetemi közösségüknek az igazi profilja – természetesen a keresztény filozófiai és teológiai önművelés elsődleges célján túlmenően –: a szegedi tanya-világ és a környező települések számára a népi értékek átmentése és a vasárnapok új-típusú megünneplése. Természetesen ehhez kellett, hogy elsősorban saját magukban besorolják értékrendjükbe a magyar népi-értékeket. Ezt sikerült a keresztény dogmatika segítségével teljesen megalapozni: „**Gratia non destruit, sed supponit, perficit et elevat naturam.**” – Vagyis „A kegyelem nem rombolja le, hanem éppen feltételezi, kiteljesíti, és kegyelmi szintre emeli a természetet és a természet értékeit.” (Érdekes módon később, az 1950-es évek végén megismert Teilhard de Chardin által megfogalmazott filozófiának és teológiának éppen ez az egyik alaptétele). – Ez a megalapozás nemcsak ésszerűvé teszi a népiségi értékek megbecsülését, magunkévá tételét és továbbadását, hanem egyenesen kötelezővé tette, s mi megértettük annak számunkra kötelező voltát. – Csütörtök irányításával a közösség nemcsak saját maga számára alapozta meg a népiség értékelését, hanem művelésének és továbbadásának szükségességét is indokoltta tette. – Így épült fel fokozatosan a közösség által képviselt új-típusú ünneplés programja. Kezdődött az **ünnepléses szentmisével**, melyet P. Sass mondott, a szentmisén négyen ministráltak, a többiek pedig – a liturgiának megfelelően – egyszólamú és egy-két többszólamú éneket énekeltek. – A szentmise után a gyermekek számára **bábszínház előadás** volt, kb. 1-1,5 órás időtartammal, tréfás népi és nem népi jelenetek, zenével és énekekkel, a végén a templomnál közös imával és énekekkel. – **Ebédelni a családok vittek el 1-1 egyetemistát**, akik az ebéd alatt igyekeztek megismerni a család történetét és körülményeit. – Ebéd után az egyetemista lányok a mosogatásnál és rendcsinálásnál, az egyetemista fiúk pedig az állatok ellátásánál segítettek. – Ezt követően **a leányokkal az egyetemista leányok, a legényekkel az egyetemista fiúk foglalkoztak**: megfelelő versek, elbeszélések, énekek előadásával, utána pedig közös játék következett a szabadban, vagy az iskolai teremben, az időjárástól függően. – Kb. 5 órakor következett **az egész tanya- vagy faluközösség számára 2-2,5 órás előadás**: népdalok, népi játékok, népi-táncok, népballadák. – Utána vagy ott aludtak az egyetemi közösség tagjai a vendéglátó házaknál, és másnap utaztak vissza Szegedre, vagy még aznap este, ahogy a közlekedés megengedte.

– Minden esetben elkísérte az egyetemi közösséget Dávid Lajos bácsi, így – ha a hivatalos község hívta meg a társaságot, akkor Egyetemi Kulturális Közösség címen mentek, ha pedig az egyházközség hívta meg őket, akkor Egyetemi katolikus Közösség címen adták az ünnepi műsort. – Természetesen ez nem egyszerre alakult ki ilyen formává. Végleges alakját az 1946. júniusi Pusztamérgesi Tábor alkalmával kapta meg. Ugyancsak itt vált háromszor 2 órássá a tanya vagy faluközösség számára adandó műsor. Így aztán egy helyre három különböző alkalommal is el tudott menni az egyetemi közösség, mert így nem ismételte önmagát. – Amíg Csütörtök irányította a templomi éneket, a bábszínházat és a 2-2,5 órás műsort – a majd másfél év alatt – kb. 20 ilyen új típusú ünnepi napot tartottak. Ezen kívül rendeztek Karácsonyi ünnepséget népi betlehemes játékkal és egy farsangi mulatságot is, melyre a közösség tagjainak családját is meghívták. De mindent népiségi formában.

Igaz, ez mind nagyon szép! Sőt 1946 őszén egyetemi választások is voltak: a MEFESZ – Magyar Egyetemi és Főiskolai Egyesületek Szövetsége – szegedi tagozata, a SZEFI – Szegedi Egyetemi és Főiskolai Ifjúság – megválasztotta vezetését, amelynek elnöke Csütörtök lett. A megválasztott vezetés legnagyobb része a keresztény közösségekhez tartozott, bár volt szociáldemokrata és Kiszegedpárti tagja is, de ők kérték csatlakozásukat a keresztény közösségek tagjaihoz. – Viszont a kommunista és a kommunistákhoz kapcsolódó parasztpártiak bosszút akartak állni vereségükért, ezért feljelentették Csütörtököt az orosz városparancsnokságnál azzal, hogy valójában jezsuita és az egyetemi ifjúság bomlasztása céljából jár az egyetemre. (Lökös Zoltán, a későbbi baloldali újságíró, volt az értelmi szerzője a feljelentésnek.) – Így aztán az orosz parancsnokság letartóztatta Csütörtököt. Kihallgatása során elmondta, hogy Bátyja jezsuita teológus, Szegeden jár teológiára, nagyon hasonlítanak egymásra, de Bátyja magasabb nála. Az egyetemre csak ő, Csütörtök jár, Bátyja a jezsuiták Teológiai Főiskolájának a hallgatója. Ő maga semmi bomlasztó tevékenységet nem folytat, igaz, hogy hithű katolikus, a templomot látogatja, szentségekhez járul, de egyébként a matematika-filozófia-fizika tanulmányaival foglalkozik, és bölcslelettudományi doktorátusra készül. – Három napig tartották a városparancsnokság pincéjében, többször is kihallgatták, kérte, hogy szembesítsék feljelentőjével, de ezt nem tették meg. – Úgy látszik, hogy bátyja és ő után részletes nyomozást végeztek, s meggyőződtek arról, hogy igazat mond, mert harmadik nap este elengedték azzal, hogy minderről senkinek sem beszélhet. Sietve ment a Rendházba bátyjához, de – hála Istennek – őt nem zaklatták az oroszok, bár utólag úgy tűnt számára, hogy többször is kísérték az utcán, amikor a püspöki szemináriumban tartandó órára ment. – Csütörtök hálát adott Istennek, hogy csak ővele volt problémájuk. És érdekes módon – ettől kezdve – sem Lökös Zoltán, sem Péter László barátja nem volt látható Csütörtök közelében, úgy látszik, letolták őket az oroszok. – Furcsa módon, ettől kezdve nyugodtabb és bátrabb lett Csütörtök és az október 6-i ünnepélyen beszédében nem kímélte Paskievicset és csapatait.

Ha valaki megfigyelte volna, azt tapasztalja, hogy Csütörtök körül egymást érték a különböző – szinte érthetetlen – események. Egyik a másik után: operációk, egészségügyi problémák, életforma változások, harc és háború, sebesülések, szeretet és halál, különböző tanulmányok és népiségi élet- és művészi formák, disszertáció és letartóztatás, fejfájás minden mennyiségben és szédülés, hányinger, depresszió... Mi jöhet még ezután?... na, igen, a cipők!... Csütörtöknek volt egy 45-ös katona-bakancsa és – ünneplőnek – egy fapapucs. Ugyanakkor tudta, hogy egyetemista társai közül sokan utolsó pár cipőjüket szagztatják a meleg nyár-eleji napokban. Miben fognak télen járni?... Ezért elhatározta, hogy néhányukat ráveszi és elkezdenek mezítláb járni, ezzel őszre és télre megspórolják a cipőjüket. Így is tettek, de egy hétig alig néhányan mezítlábaztak, meg is szólták miatta őket. És akkor jött a szombat: és Dávid professzor úr 10 gyermekéből heten kivonultak mezítláb.

Megnyerte Csütörtök a mezítlás csatát, mert attól kezdve igen sok – és mindig több – egyetemi hallgató járt mezítlás: boltba, egyetemre, templomba, mindenhová... Fröhlich professzor úr, a kísérleti fizika professzora, fekete öltönyben, fehér ingben, sötét nyakkendőben vizsgáztatott – mint mindig – az 1945/46 tanév végén. Csütörtök katonaingben, rövidnadrágban és mezítlás ment hozzá vizsgázni. A professzor úr végigégett rajta és megkérdezte: „Csütörtök úr! Miért van mezítlás?” „Azért Professzor Úr, – felelte Csütörtök – mert csak egy 45-ös katonabakancsom van, és az kell télire.” „Értem!” – mondta a Professzor úr és felelete végén két „jeles és igen szorgalmas”-t írt be az indexébe. És attól kezdve, ha találkoztak az utcán, a Professzor úr megállt, kezét fogott Csütörtökkel és érdeklődött hogyléte felől. – Nem így mások! Szidták Csütörtököt, hogy rávette a lányokat – „az ő ideáljait” a mezítlás járásra: „Pedig egy deszkát igazán szerezhetne a talpa alá!”... – Egy budapesti lap pedig első oldalán hozta: „Jól szituált úri gyerekek mezítlás tüntetnek Szegeden a demokrácia ellen!” – Ősszel aztán egy csomag várta a jezsuita Rendház portáján: egy pár fekete félcipő volt benne. Máig sem tudja Csütörtök, hogy kitől kapta.

Csütörtök tanulása ellen senkinek sem lehetett kifogása: minden félévben tandíj-mentes volt és minden félévben ösztöndíjas. Persze ez az ösztöndíj nagyon viszonylagos volt: a forint bevezetéséig egy havi ösztöndíjából legfeljebb egy levelezőlapot lehetett volna feladni, azt is leginkább helyben. A forint bevezetése után havonta 72 forint ösztöndíjat kapott, ami abban az időben, amikor egy tisztviselőnek 200-250 Ft volt legfeljebb a fizetése, nagy összeg volt. 1947-ben pedig felemelt pályadíjat – 200 forintot – kapott biológia pályázatára. (Lassan kezdett már kialakulni új gondolkodási rendszere, ezt mutatta díjnyertes biológia pályázata is.)

1946 októberében benyújtotta doktori disszertációját, miután a Bölcsész Kar kari ülése elismerte a jezsuitáknál végzett bölcséleti tanulmányait és 1946 júniusa után engedélyezte bölcslettudományi disszertáció benyújtását és doktori szigorlat letételét. – Nem volt azonban Csütörtöknek pénze, hogy befizesse a disszertáció bírálati díját és a három szigorlatoztató professzor szigorlatoztatási díját. – A Bölcsész Kar dékánja, Dr. Mester professzor úr segített Csütörtökön, ő maga lemondott a vizsgáztatási díjról, professzor-társainak díját pedig a Kar pénztárából folyósította. – Így 1946. december 14-én Csütörtök letette a doktori szigorlatot, 1946. december 16-án pedig Paprika Jancsít a Bölcsélet-tudományok doktorává avatták. – Hátra volt még egy félév a matematikai és fizikai tanulmányai befejezéséhez. 1947 júniusában megszerezte az abszolutóriumot matematikából és a természettudományokból, biológiából pedig felemelt pályadíjat nyert. – Csütörtöknek matematikával az a – mondhatni – legnagyobb öröme, hogy Szőkefalvi Nagy Béla professzor engedélyt kért tőle, hogy „a végtelen-dimenziós Hilbert-tér függvényeinek ortogonalizációjánál” felhasználhassa Csütörtök megfigyelését az egyszerűbb megoldásra.

1946 őszén – a már sokat emlegetett – UNRA-segély valóban megérkezett, amelyet az Egyetem Ifjúsági Egyesülete osztott szét. Csütörtök, aki az egyesület elnöke volt, semmit sem fogadott el a segélyből. A keresztény egyetemisták közösségét bizta meg az igények felmérésével és a ruhanemű szétosztásával. Minden a legnagyobb rendben történt, általában mindenki meg volt elégedve a kapott holmival. – Mindenesetre örültek a segítségnek, mert az egyetemisták igen nehéz körülmények között voltak, sok szülőt „B-listáztak” – vagyis: elbocsátottak állásából – a háború alatt elég sok anya maradt özvegy és – sajnálatos módon – sokan Nyugatra távoztak, gyermeküket egy szülőre, vagy szülő nélkül hagyva. Nem beszélve a németek által elhurcoltakról, vagy orosz fogságban levőkről. – Isten óvjon mindenkit még egy olyan – vagy akármilyen – háborútól!

1946 őszén egy dolog nagyon megrázta Szeged ifjúságát és magát az egész várost, melyről azóta is hallgatnak: a hittan-tüntetésről van szó. – Amikor híre ment annak, hogy az iskolákban bevezetik a fakultatív hitoktatást, a középiskolások és a felsős általános iskolások – teljesen önmaguktól és önmaguk szervezésében – abszolút fegyelmezett felvonulást szerveztek a Dóm-térre, ott sorba állva teljesen megtöltötték a Fogadalmi templom előtt a Dóm-teret és hangosa, egyöntetűen elmondták az „Apostoli Hitvallást”. Majd „Hittant akarunk!... Hittant akarunk!” ütemes hangoztatásával – ugyancsak fegyelmezetten – kezdtek kivonulni a Dóm-térről. – Igen ám! De addigra a Párt mozgósította a kendergyár munkásait, s azok láncokkal és ólomcsövekkel teherautókon megérkeztek a Dóm-tér bejáratához és a fegyelmezetten kivonuló gyerekeket és fiatalokat durván és könyörtelenül szétverték. Ezt látván az egyetemi intézetek ablakaiból, kitódultak az egyetemista fiatalok megvédeni az iskolásokat. Persze komoly verekedés lett az eredmény, amelybe a rendőrség is beavatkozott és egy csomó egyetemistát elhurcolt. Az egyetemisták nem hagyták annyiban a dolgot, délután felvonultak a rendőrség elé és követelték a letartóztatott egyetemisták szabadon bocsátását. Erre a rendőrség bevette a vízágyút, mire széteszlott ugyan a tömeg, de másutt újra gyülekezett. – Ez napokon keresztül így ment, az iskolákban megszűnt a tanítás, az egyetemen megszűnt az oktatás, mire Budapestről repülőgépen hozták a Karhatalmi Zászlóaljat, hogy az csináljon rendet. A városban teljes volt a felfordulás, még a Püspök úr is beavatkozott és kérte, hogy szüntessék meg a rendbontást. – Végül a keresztény közösségek csináltak rendet az egyetemen: 3 napos lelkigyakorlatot hirdettek, amely három nap alatt lecsendesült a város, az általános- és középiskolások újra megkezdték a tanulást, a lelkigyakorlatok végeztével az egyetemen is megkezdődött az oktatás. – Csütörtök a sztrájk elején összehívta az Egyetemi és Főiskolai Ifjúság vezetőségét, megbeszélte velük a megoldás lehetőségeit, ő pedig – a vezetőség kérésére – elhagyta a várost, kiment Pusztamérgesre, előtte volt ugyanis orosz letartóztatásban és nem akarták újra veszélyeztetni. Egyébként a város és az iskolások lecsendesítése az előzetes megbeszélés alapján történt. – Az egész dologban az a legfurcsább, hogy ma már senki nem tud az ifjúságnak ezen spontán és fegyelmezett hitvallásáról és annak brutális szétveréséről. Hiába! Az emberi emlékezet gyöngé, főleg akkor, ha valamire nem mer, vagy nem is akar visszaemlékezni!...

1946 második felében – az ifjúság spontán és fegyelmezett hitvallásán kívül – még két fontos dolog történt Csütörtök életében. – Az első: Édesapjának az orosz fogságból történt hazatérése. A Kaukázus északi lejtőjén, Armavir melletti fogolytáborban volt. Egész ottléte alatt engedték dolgozni – egyébként a tisztek számára nem volt kötelező a munka – a munka egy fogoly számára bizonyos megnyugvást jelent, amennyiben a munkával foglalkozhat le magát. Egészsége viszont meggyengült, ezért is került bele az első szabaduló transzportba, amelyet hazaengedtek. Mindenki megnyugodott, hogy Apa otthon van: Anya, Gyerekek – csak Nagyanya, aki annyira várta, a Mennyben tudott csak örülni, mert a nyáron meghalt. Csütörtök is hazaszaladt 3 napra. – Édesapa aztán lejött Szegedre Sanyit és Csütörtököt meglátogatni. – Csütörtökék éppen azokban a napokban rendezték bemutatójukat a Tisza Szálló nagytermében: három balladát mutattak be, melyből a középsőt – Kőműves Kelemen balladáját – Csütörtök dolgozta fel előadásra. – Édesapjuknak nagyon tetszett minden. – Nagyon örült fiainak és annak, hogy úgy meg tudják állni a helyüket a nehézségek között.

A másik fontos dologról – Á L D Á S –ról külön fejezet szól.

Intermezzo: „Á L D Á S ...”

És a hegyen még egyszer visszanéztél
És megálltál és magasra emelted
Malasztos Dús kezed.

És szóltál: Útravalónak
Szegecs ostornak, örök ősztökének
Áldást hagyok neked;

Bélyeget írok nyugtalan szemedre,
Hogy bármit nézel, nézvén meg ne állhass,
Amíg a látás hozzámig nem ér.

És törvényt írok szomjazó fülednek,
Hogy semmi hanggal meg ne békélj,
Míg ki nem hallod, hogy rólam beszél.

Futó lábadnak rendelést vetek,
Hogy menjen, menjen szerte-széjjel,
Föld ezer útján nappal-éjjel,
Pihenhetetlen szenvedéllyel,
Míg el nem ér hozzám megint.

És kezedre jelet égetek,
Hogy olthatatlan fájva-fájjon,
És mindig-mindig mélyebb mélyre vájjon,
Míg engem ki nem tapint.

És szíveden élő parazsat gyűjtök
Gyötrő és győzelmes jelül:
Legyen a lelked minden kincssel terhes,
De tenmagadra addig rá ne lelhess,
Míg énbőlőlem nem lesz újra teljes,
És tengerembe vissza nem merül

(Sík Sándor)

Világszép népdalunk világosan tudtunkra hozza:
JÉZUS MAGÁT JELENTGETI MÁR!...

De ha jobban végiggondoljuk a dolgot, meg kell állapítanunk, hogy nemcsak Karácsonykor a hatalmas hóval, nemcsak Húsvétkor a Duna áradásával, és nemcsak Pünkösdkor a rózsa kinyílásával jelentkezik számunkra Jézus, hanem állandóan velünk van, mint

ÁLDÁS.

Hiszen Jézus állandóan megjeleníti magát és „ÁLDÁS” minden gondolat és cselekedet, amit az Ő nevében vagyunk képesek elgondolni, kimondani és létrehozni, és mások javára fordítani. – De „ÁLDÁS” minden személy is, aki Jézus nevében közeledik hozzánk, szólít meg bennünket, és Jézust közvetíti számunkra. – „ÁLDÁS” minden, amit Jézusról közvetít látásunk, hallásunk és szívünk dobbanása. – Mert Csütörtök számára Jézus jelentkezik minden formában – még a sikertelenség, meg-nemértés és szenvedés formájában is: „ÁLDÁS”. – Agatha leendő Édesanyja is csak mint az áldások „ÁLDÁS”-a képzelhető el, gondolható el és fogadható el Csütörtök számára. – Ezért is várja és megköszöni az „ÁLDÁS” minden formáját, mert hiszi és tudja, hogy egyszer csak megjelenik, mint „útravaló...”, mint „szeges ostor és örök ösztöke...”, mint „a szívén eleven parázs...”, aki Csütörtök számára „gyötrő és győzelmes jellé” válik és állandó segítséggé, hogy együtt „váljanak teljessé” Jézusban és „tengerébe együtt merüljenek” egy örökkévalóságon át...

8. Fejezet: Áldás! ... Ki vagy?! ... Hol vagy?! ...

Mikor 1946 elején Ilu szakított Csütörtökkel, – Csütörtök hiába írt neki többször is, Ilu nem válaszolt, majd egy szerencsétlen szívinfarktus következtében meghalt Ilu, Csütörtök nagyon elszomorodott. – Orosz Bandi és Csütörtök felszentelt pap barátai miséztek Iluért, de Csütörtök nem tudott megnyugodni. – Ő hibázott? ... Mit Hibázott? ... Hol hibázott? ... Vagy nem Ilut szánta Isten „ÁLDÁS”-nak? ... De akkor kit? ... Hányszor felsóhajtott: Áldás! ... Ki vagy? ... Hol vagy? ... Miért nem jelentkezel? ... Egyáltalán: vagy?! ...

Többször gondolt a kis szőke Máriácskára, aki a népiségi programokban fő társa volt: hátha ő lenne Áldás?! ... De Máriácska szerzetes Nővérnek készült, így még közeledni sem mert hozzá Csütörtök. Csak a népiség, a népdal meg a nép-játékok és – főleg – a napi szentáldozás kapcsolták őket össze egymáshoz. – Bár ezek erős kapcsolatot jelentettek, de nem Áldást.

És akkor eszébe jutott P. Petz Ádám és a zöldkeresztesek Igazgatónöje, Vali néni. – P. Petz azt mondta: „... Vagy pedig családalapítás vele egyenlő szellemi, erkölcsi és tudományos értékű nővel.” – Az Igazgatónő pedig: „... szellemiekben, erkölcsiekben és vallási vonatkozásban egyaránt egyenlő értékű nőt javasolt.” (Még hozzáfűzte egész halkan: „Szegény Ilona Testvér!...”) – Csütörtök egészen megdöbben és most így nézett körül: „Hogy ez eddig nem jutott eszébe! Az egyetemi katolikus leányközösség vezetője: Marika, ugyanúgy matematika-fizika szakos, mint ő; ugyanúgy bölcsélet-tudományi doktorátusra készül, mint ő; ugyanúgy napi áldozó, mint ő; szellemes, ugyanakkor komoly; mindenkinek segítségére siet, aki rászorul. P. Sass is – a lányok között – őt becsüli legtöbbször, őt becsüli igazán...” – Hogyan is ismerkedtek meg? Még 1945 májusában történt, akkor jött le Csütörtök Szegedre, az „integrálás technikája” című óráját tartotta Kalmár professzor, a lépcsős padsorokban az előtte levő padban egy vékony barna lány ült és az óráközi szünetben kötött. – „Mit csinál?” – kérdezte Csütörtök. „Kesztyűt kötök egy boltnak. Most ebből élek.” – felelte a leány, akinek még a nevét sem tudta Csütörtök. – „Így nagyon lassan halad, ha csak az óráközi szünetben köt. Miért nem köt óra alatt is, akkor jobban haladna.” – „Igaz, akkor ki írja a jegyzetet?” – kérdezte. (A matematikus-fizikus hallgatóknak nem volt se könyvük, se kiadott tanári jegyzetük. Mindenki abból tanult, amit az órákon jegyzetelt.) – „Majd én jegyzetelek – mondta Csütörtök, – de akkor kössön nekem is valamit.” – „Jó! Majd egy csomót.” – nevetett Csütörtök szemébe a leány. – „De szellemes ez a leány – gondolta Csütörtök, – érdemes lenne megismerkedni vele.” – Idővel meg is ismerkedtek, ő volt Marika, az Egyetemi Katolikus Leányközösség vezetője, nagyon okos, nagyon határozott, nagyon mélylelkű valaki volt, senkivel nem járt együtt; csak az egyetem és a tanulás, csak a jezsuita templom és a napi áldozás, csak az imádság és a közösség létezett számára. – Csütörtök aztán „lekérdezte” a kis szőke Máriácskától, akivel egy szobában lakott az Apáca utcában. A kis Mária nevetve mondta: „Ó a Mari! Őt nem érdeklik a fiúk! Azt szokta mondani, hogy olyan bolond nincs, aki őt feleségül venné, aki meg feleségül venné, az már olyan bolond, hogy ő nem megy hozzá.”

Szóval így jutott Csütörtök eszébe Pusztamérgesen Marika. De nem mert közeledni hozzá, még emlékezett a csomóra, félt, hogy visszautasítja és azt nehezen viselte volna el. – De ha ő lenne „ÁLDÁS”, akkor nem utasíthatja vissza, – gondolta tovább a dolgot. Mindenesetre megkérdezi Dr. Sáfrány Györgyit, aki az egyetemen tanársegéd volt és az egyetemista lányoknak volt olyan „nagyobb testvér, kis-mama”-féléjük a pusztamérgesi filozófiai-teológiai és népiségi továbbképzésnél. – Egy kirándulás alkalmával Csütörtök odacsapódott „Györgyinéni” mellé és elkezdett Marikáról kérdezősködni: Milyennek ismeri? ... Lehet-e hozzá közeledni? ... Ő, mármint Csütörtök, úgy hallotta, hogy nincs szándékában férjhez menni...

Talán szerzetes akar lenni? ... Nem fogja egyszerűen elküldeni, ha közeledni akar hozzá? ... Neki most nincs senkije, volt Menyasszonya, aki hónapokkal ezelőtt szakított vele, leveleire nem is válaszol, úgy látszik, véglegesen elhagyta. – Ha közeledne Marikához, csak egészen komoly szándékkal közeledne és – úgy érzi – nem tudná elviselni, ha faképnél hagyná, vagy elzavarná magától... Mi „Györgyi-néninek” a véleménye erről az egész dologról? ... – Györgyi – rövid gondolkodás után a következőket mondta: a maga részéről mérhetetlenül becsülte Csütörtöknek azt a tartózkodását, ugyanakkor testvéri magatartását, amit a leányokkal szemben tanúsít. Menyasszonyáról tudott, de nem ismerte a hónapokkal ezelőtt bekövetkezett változást. Úgy véli, hogy senki a közösség tagjai közül nem tud erről. Így természetes, hogy nem közeledhet Csütörtök senkihez sem, különösen nem Marikához. Marikáról valóban ő is azt hallotta, hogy nem szándékozik férjhez menni, nem mintha a házasságot lenézné, vagy mert szerzetesnő akarna lenni. Ha valaha valakihez férjhez megy, az – Györgyi meggyőződése szerint – Csütörtök lesz. De – mielőtt közeledne hozzá –, fel kell világosítania helyzetéről, és csak azt követően lehet majd – lehetséges, hogy csak jelentős idővel később – közösen tervezni. – Csütörtök megköszönte Györgyinek a véleménynyilvánítást. Ennek megfelelően egyelőre hallgatott és figyelte Marikát. A hosszabb és komolyabb beszélgetést Szegedre tartogatta. – Szegeden aztán a távirat várta Csütörtököt. Másnap P. Sass szentmisét mondott Iluért, amelyen az egész „pusztamérgesi-banda” megjelent. Utána pedig P. Sass elvitte Csütörtököt a Balatonra, Zamárdiba. – Marika is elutazott, föl Budapestre Szüleihez és beteg Nővérehez. Így aztán csak augusztus első napján kezdődött meg a beszélgetés Marika és Csütörtök között. A három napig tartó beszélgetés során mindketten elmondták egymásnak származásukat, életük fontosabb eseményeit. – Csütörtök elmondta a „szakadékot”, melynek szélén tántorgott és tántorog bizonyos mértékig ma is: szerzetesi hivatását és annak felismerését, hogy „nem kell Istennek ilyen formában”; a front szenvedéseit és kilátástalanságát; Ilu iránta érzett és az ő Ilu iránt vélt szerelmét, az érzett érzékiséget, Ilu érthetetlen szakítását és teljesen váratlan halálát; és most itt áll és nem tud mit kezdeni önmagával. ... – Marika hasonlóképpen elmondott mindent: a családi kör visszasságait; hogyan szeretett volna kitörni családjá – bizonyos mértékig „vissza és lefelé húzó” köréből; miért nem sikerült azzá lennie, ami szeretett volna, hogyan csalódott – igen szeretett apján keresztül – a férfiakban; Nővére korai súlyos betegségét; gazdag édesanyja teljes elszegényedését; Bátyja elpusztulását a Doni-visszavonulásban; Buda ostromát, alatta való félelmét és félelmének elvesztését; szegedi nyomorgását és élete céljának megtalálását; Csütörtök iránt érzett szerelmét...

Csütörtök elővett egy almát a zsebéből, megfelezte, odaadta a felét Marikának és csak annyit mondott: „Tudja, hogy most megelőzött?... Én szerettem volna először kimondani!... – Marika egy darab kenyeret vett elő, ő is megfelezte és csak annyit mondott: „Nem bánom, hogy én mondtam ki először... De ez nem kötelez!... Mindketten gondolkozzunk három napot, imádkozzunk... és három napig ne találkozzunk! ... „Csak reggel a templomban és az áldoztató rácsonál ...” – válaszolta Csütörtök. – Ültek a Tisza gátján, megették az almát és a kenyeret, aztán hazamentek. – Három napig valóban csak a templomban találkoztak, nem beszéltek egymással, de mindketten beszéltek P. Sassal, mint lelki-atyjukkal. – Csütörtök beszélt Bátyjával is, elmondott neki mindent Marikáról, azt is, amit Marika mondott neki. P. Sassal való beszélgetéséről is beszámolt, akinek egyetlen problémája volt csupán: mindketten szinte azonos képességekkel rendelkeznek és mindketten nagyon erős, akaratos – és bizonyos mértékig – kevély jellemek... Hogy jönnek majd ki egymással?... (Furcsa módon: Isten a későbbiek során erről is gondoskodott, amikor Marika több mint fél évig – élet-halál közt lebegő – beteg volt, majd Csütörtököt előbb két év fegyházra ítélték, utána pedig három évig semmit sem tudtak egymásról: élnek-e... halnak-e... Ekkor tudták meg valójára és valóságban: kik is ők egymás számára, és ekkor szoktak le – úgy-ahogy – akaratosságukról és elbizakodottságukról).

– Harmadnap délután – tele jó elhatározással – találkoztak újra a Tisza gátjánál. Elmondtak mindent egymásnak, amit gondoltak, amit lelki-atyjuktól hallottak, amit elhatároztak. – Elhatározásuk elsősorban jellem-nevelésükre és abban egymás segítésére vonatkozott. Ehhez tartozott a teljes nyíltság és őszinteség. Egymás szabadságának, lelkének és testének tiszteltben tartása. Ez utóbbira vonatkozott, hogy nem csókolóznak és ölelkeznek, egyetlen kivétel a testvéri csók és ölelés, találkozáskor és elbúcsúzáskor. Megszólításnál megmaradnak a magázásnál, majd a házasságkötésnél – ami még időpont tekintetében bizonytalan, de szeretnék a következő év szeptember 8-án, Kisboldogasszony-napján megtartani – úgyis rátérnek a tegeződésre. Addig mindenképpen szeretnék és igyekeznek megtartani a jelenlegi magatartást egymással, valamint a közösséggel szemben. (Ehhez érdemes hozzáfűzni, hogy a közösség tagjai észre sem vették Karácsonyig, hogy Marika és Csütörtök egymáshoz tartoznak. Akkor is csak onnan, hogy Karácsonyra kapták ajándékba – Csütörtök házigazdájától – Tivi bácsitól a jegygyűrűket). – 8 órai harangszókor Csütörtök hazakísérte Marikát az Apáca utcába, ahol már várta őket Csütörtök Bátyja és testvéri öleléssel, hideg vacsorával várta őket. – Így történt meg Marika és Csütörtök megállapodása, amely még most 80 éves koruk – 5 gyermek és 21 unoka – után is – Isten segítségével – fennáll. És Csütörtök naponta hálát ad „ÁLDÁS”-ért, akit Istentől kapott...

Augusztus közepén Kistemplom-tanyára ment ki a közösség két hetes továbbképzésre. P. Sass tartotta a délelőtti előadásokat, délután pedig a főiskolát végzett és évekig a híres Szöghy kórus tagja, Varga Klári – becenevén Őz – meg Csütörtök felváltva tanították a társaságot népdalokra és népi-játékokra. (Egyébként Őz volt a továbbképzés házigazdája, ő szerezte a szállásokat, mert oda való volt, Édesapja volt az iskola igazgatója). – Itt kapta Áldás a táviratot, hogy Nővére – Ilonka – haldoklik. Csütörtök azonnal kivitte kerékpáron az állomásra, hogy haza tudjon utazni. Ilonka augusztus 26-án meghalt. P. Sass mondta érte a szentmisét, melyen mindenki részt vett, Csütörtök pedig értesítette jezsuita bátyját azzal a kéréssel, hogy mondjanak jezsuita barátai szentmisét Ilonka menyei boldogságáért. – Áldás már vissza sem jött továbbképzésre, csak Szegeden találkoztak újra: Csütörtök pedig megkísérelte pótolni Marika számára elköltözött Testvérét. – Annál is inkább, mert 22-én, a Szépszeretet Anyjának ünnepén, este 9-kor a kistemplom-tanyai templomban – P. Sass jelenlétében és áldása mellett – megtartották eljegyzésüket Áldás és Csütörtök, amikor is P. Sass figyelmeztette őket: „Nehogy azt higgyék, hogy mostantól kezdve más értékrend érvényes rájuk.” – Ezt egyébként hármukon és Csütörtök Bátyján kívül más nem is tudott az eljegyzésükről. – Ez annál érdekesebb volt, mert a közösségben mindenki azt hitte, hogy Csütörtök a kis szőke Máriának udvarol. Karácsonyi ajándékként lepte meg Tivi bácsi a saját széles jegygyűrűjéből készült jegygyűrűvel őket, melyeket aztán P. Sass megáldott és egymás ujjára felhúzták, a Karácsony előtti vasárnap miséje után a sekrestyében. – Délután a „banda” Máriaföldy Juliséknál volt, a Volly-féle pásztorjátékot adták elő családnak. (Julis is a „bandához” tartozott.) A fiúk észrevették a gyűrűt Csütörtök ujján, amikor az éneket vezényelte, körülvették és faggatták: hol a gyűrű párja. Csütörtök azt mondta: „Keressétek meg!” – Erre végigjárták az összes lányt, amíg Marikánál megtalálták a gyűrű párját. Gratuláltak, de ugyanakkor rettentően csodálkoztak, mert semmi jelét nem látták annak, hogy Marika és Csütörtök összetartoznának.

Talán be kellene számolnom még a leánykérésről is. Csütörtök Bátyja szeptember elején felutazott Pestre, a Rendház számára valami hivatalos dolgot elintézni. Csütörtök előzőleg mondta, hogy neki is fel kellene mennie Pestre, megkérni Marika kezét édesapjától. Erre a Bátyja: ne törje ezen a fejét, van éppen elég dolga Szegeden, majd ő felkeresi Marika szüleit és elintézi az Édesapával – Csütörtök nevében – a leánykérést. Csütörtök megnyugodott és Bátyjára bízta a dolgot.

– Mikor Sanyi visszajött Szegedre, Marika és Csütörtök első kérdése – természetesen – az volt: „Hogy sikerült a leánykérés?” „Minden a legnagyobb rendben van” – nyugtatta meg őket Sanyi. Mindenesetre volt azért probléma, mert amikor októberben Csütörtök – Marikával együtt – felment Pestre valami hivatalos MEFESZ ügyet elintézni, először is: Csütörtökre, aki szívből utálta a nyakkendőt és a kalapot, Marika Édesapja rákényszerítette a fogságban levő sógor nyakkendőjét és kalapját. Csütörtöknek első dolga volt valahol elhagyni a kalapot. (Elképzelték, hogy mit kapott érte leendő apósától ...) Másnap végigjárta mindazt a helyet, ahol előző nap járt, – teljes sikerrel – mert az Orvostanhallgatók Egyesületének helyiségében – egy szekrény tetején – megtalálta a kalapot. Mindenesetre annyi haszon származott belőle, hogy a kalap kötelező voltáról lemondott Marika édesapja. De a nyakkendőről – sajnos nem! – Ettől kezdve, ha Pestre utaztak, Csütörtök a belső zsebébe tett egy nyakkendőt, s mikor a Nyugatiba érkeztek, felkötötte. Szegedre visszamenet a Nyugatiban első dolga volt levenni a nyakkendőt és zsebre vágni. – Na, ez csak mellékes dolog volt. A fő probléma a leánykérés maradt. Marika édesapja és Csütörtök beszélgettek a szobában, Marika édesanyjával a konyhában izgult. – „És mi lesz a leánykéréssel?” – kérdezte a leendő Após. – „Bátyám azt mondta, – válaszolt Csütörtök – hogy mindent elintézett Pista bácsival, én ezért már szóba sem hoztam.” „Nagyon rosszul tetted, – mondta az Édesapa, – Bátyád nagy nevetve mondta: Most tulajdonképpen meg kellene kérnem Marika kezét Csütörtök számára. – Tegyé! – mondtam én. Hát akkor úgy tesztek! – mondta nagy nevetve Bátyád... Vedd tudomásul, Csütörtök, hogy ez nem elintézés! Én igenis ragaszkodom hozzá, hogy tisztességesen megkérdezz az egyetlen... megmaradt... lányom kezét!... – Mondta nagy szomorúan Apa. – Csütörtök felállt, megcsókolta leendő Apósa kezét és így szólt: „Tessék megengedni, hogy feleségül kérjem Marcsukát, igaz férje szeretnék lenni és tisztességes, jó fia Édesapának, Édesanyának. Tudom, hogy Ilonkát nem tudom pótolni, de szeretnék némi kárpótlást nyújtani azzal, hogy Marcsit boldoggá igyekszem tenni.” – „De úgy tudom, – mondta Édesapa, – hogy júniusban meghalt első menyasszonyod. Hogy-hogy ilyen hamar mást választasz?” „Volt Menyasszonyom február végén – általam ismeretlen okból – teljesen szakított velem, leveleimre egyáltalán nem válaszolt. Nekem viszont nem volt módom Fehérgyarmatra utazni, illetve amikor vizsgáim után menni akartam, hogy utánanézzek a dolognak, akkor már meghalt szegény. Így semmi kötelezettséget nem éreztem pl. gyászév tartására. – Marikához egyébként csak volt Menyasszonyom halála után közeledtem.” – Leendő Apósát kielégítette Csütörtök válasza és beleegyezett, hogy Marika és Csütörtök együtt járjanak, mint leendő házaspár. Beleegyezésénél az is jelentősen nyomott a latban, hogy Csütörtök már beadta doktori disszertációját, az egyik felülbíráló professzor már gratulált is neki. Úgy tűnt, hogy még abban az évben, decemberben leteszi Csütörtök doktori szigorlatát és a Bölcslelettudományok Doktorává avatják. – Marika és Édesanyja nagyon örültek az Édesapa beleegyezésének...

Csütörtök Szülei már ismerték Marikát: Édesapja a fogságból történt szabadulása után volt lenni Szegeden fiait meglátogatni; Édesanyja pedig – minthogy Sanyi utánajárt és elintézte – kb. egy hétig a Belklinikán feküdt, ahol Puriesz Professzor úr, az egyetem rektora irányította a kivizsgálását, melynek során vért is kellett kapnia. (Orosz Bandi volt az egyik véradó). – Ez alkalmakkor mindketten megismerték Marikát, nagyon megnyerte a tetszésüket és örültek, hogy Csütörtöknek ilyen okos, rendes és vallásos felesége lesz. – Egyébként az Egyetem Katolikus Közösségének tagjaival is megismerkedtek Csütörtök Szülei, a lányok legtöbbször meglátogatta Édesanyját klinikai kivizsgálása alatt. – Csütörtök házigazdája is nagyon megszerették Marikát, mindig örültek, ha meglátogatta őket. – A jegygyűrűk történetéről már volt szó. Erzsike néni az arany és ezüst láncait tette félre, hogy majd Marika és Csütörtök gyermekei kapják meg keresztelői ajándékként.

Mindezek közben Csütörtök állapota – mondhatni – semmit sem változott. Feje állandóan fájt, igen gyakran szédült és hányingere volt. Mintha csak visszafordult volna az állapota: keveset tudott pihenni, étkezése nagyon gyatra volt, hangulata pedig – a sok jó és eredmény ellenére – eléggé hullámzott. Szemét újra megvizsgáltatta, Dr. Faltha szemész magántanár nem találta kielégítőnek szemüvegeit, újakat rendelt, a kettős-látása miatt viszont ő is szükségesnek látta mielőbbi operációit. P. Sass és a jezsuiták segítségével megcsináltatta az új szemüvegeket: a távolbalátót beszűrítették, az olvasót viszont nem. Fejfájása egyáltalán nem csillapodott, de legalább nyugodtabban tudott tanulni, és viselkedésmódja is lényegesen nyugodtabb lett. – Készült doktori szigorlatára: a pszichológia és pedagógia nem jelentett számára különösebb problémát, a filozófia-történetől sem félt, mert kezében volt P. Békési remek jegyzete. Viszont Halassy-Nagy: Filozófia-történetét alaposan át kellett volna tanulmányoznia, mert nála fog filozófiából szigorolni. – Különösebben tőle sem félt, mert ő volt disszertációjának egyik bírálója és gratulált már neki, mert tetszett a munka. Nem gondolt viszont arra, hogy – már október elmúlt – és abban az évben Halassy-Nagy még senkit sem engedett át a doktori szigorlaton. Ezt most közölte Csütörtökkel a tanársegédje. – Ezek után mit lehet várni a Professzortól?... Fejfájása lényegesen fokozódott...

Intermezzo: Isten lánc

(Áldás éneke)

Nem, nem engedlek, fogom a kezéd:
Az Isten lánc vagyok én neked.

Kötlek, magadhoz, élő köteléssel,
Komoly, virrasztó, nehéz szeretettel.

A ködlő múltat – akarom – feledd,
S állj meg hajnalló mélyeid felett.

És nézz magadba boldog félelemmel:
Isten szemével és az én szememmel.

És tépd el mind a félig-fátylakat –
Akarom, láss: és megszeresd magad.

Hogy lásd magad: ifjúnak és igaznak,
Erősségnek és mosolygó vigasznak.

Lásd, hogy világít a boldog titok:
A zengő porta, mit Isten nyitott.

Akarom: keljen új életre benned
Alvó dala az építő IGEN-nek.

És mosolyogd rám, édes jó barát,
az erős Isten élő mosolyát.

(Sík Sándor)

Ekkor döbrent rá Csütörtök, hogy „ÁLDÁS” az ő számára „ISTEN LÁNCA”, mely eltéphetetlenül köti Istenhez és egyúttal magához kapcsolja. És jelenti számára Isten és az Ő követelményét: lekötni hármas köteléssel – Istenhez, Áldáshoz és önmagához; elfeledni a múltat, mely rátelepszik a lélekre; Isten és Áldás szemével nézni a jövőt; saját magáról tudnia kell, hogy ifjú és igaz, és erős; és életre kell keltenie magában és másokban az „IGEN”-t, amely ébreszt és épít; és Isten mosolyát kell rámosolyognia Áldásra és mindenkire, akivel csak találkozik...

9. Fejezet: A hatodik és hetedik szentség

Csütörtök doktorátusát azért le kell írnom. Nem mintha olyan kitűnő lett volna – csak jeles –, hanem a mellékkörülmények és maga a szigorlat mikéntje miatt. Arról már részben megemlékeztünk, hogy a disszertációt „az egyik bíráló, majd a másik bíráló is Summa cum laude értékelte”. – A szigorlat maga úgy kezdődött, hogy a két Mária nagytakarítást rendezett az Apáca utcában, saját szobájukban és a közösségi helyiségekben. Csütörtök mindenben segített nekik: a fürdőszobából ő fogta ki az egércsaládot, – a fagy miatt nem lehetett használni a fürdőszobát –, a szobákban pedig minden pókhálót ő szedett le. – Nem tudni mitől, de Marikának az egész szigorlat alatt az volt a „fixa ideája”, hogy Csütörtök ruháján pókhálók vannak. (Pedig nem voltak). – A nagytakarításból rohantak a szigorlatra, ahol a Professzorok már várták a doktorandust.

Először a pszichológia Professzora faggatta egy óra hosszat a delikvenst, elsősorban a disszertáció anyagáról; saját önálló kategorizálási módjának tartalmáról; összefüggéséről a Dr. Szondy Lipót féle ösztöndiagnosztikai rendszerrel. A Professzor bencés szerzetes lévén különösen érdeklődött a vallásosságról és erkölcsiségről az első vonal harcolóinál, ezek megfigyelésének és elemzésének módjáról, valamint XII. Pius pápa 1942-es Karácsonyi Üzenetének tartalmáról, okairól és eredményeiről.

A pedagógia Professzora, aki egyben a Bölcsész Kar dékánja is volt, fél óra hosszat faggatta Csütörtököt: a disszertáció pedagógiai vonatkozásairól és értékelési módjáról érdeklődött; majd Vico és Pestalozzi pedagógiai módszereiről, azok esetleges rokonságáról kérdezte Csütörtököt. Végül a jövőt illető pedagógiai elképzelése érdekelte. Csütörtök őszintén bevallotta, hogy nem kíván tanár lenni, tudományos munkát szeretne folytatni. Mindezek keretében egyetemi magántanár habilitációt kíván tenni, amint a kar Professzorai engedélyezik számára. Habilitációs témája részben filozófiai, részben pszichológiai, részben pedagógiai. Minthogy az utóbbi időben sokat és behatóan foglalkozott a magyar népi kultúrával, szeretné tisztázni a népiségi kultúra filozófiai-teológiai-etikai alapjait, mindezt szeretné kiegészíteni népiségi pszichológiával és szociális pedagógiával. – Természetesen mindezt még csak körvonalalaiban látja maga előtt, sokat kell mindhárom tárgyban és magában a néprajzban fejlődnie.

Harmadik vizsgáztatója a filozófia Professzora volt, aki előre bocsátott két dolgot. – Először: ő volt a disszertáció egyik bírálója és őszintén bevallja, hogy nagyon tetszett és jelentősnek tartja a disszertációt, részben azért, hogy ilyen nehéz témát kívánt feldolgozni a doktorandus, részben pedig, hogy ilyen jól és érzékelhetően nyúlt hozzá a témához. – Másodszor: disszertációjának jegyzetében igen gyakran idézi Aquinói Szent Tamást és más scholasztikus filozófusokat, ebből arra következtet, hogy jezsuita tanulmányai során sokat foglalkozott a scholasztikával.

Első kérdése: Hol jelent meg és kik jelentették meg Aquinói Tamás kritikai kiadását? – Csütörtök erre a kérdésre nem tudott választ adni, mert a jezsuiták nem tanítottak filozófiai irodalom-történetet, de a vizsgáztató Professzor Úr filozófia-történet könyve sem tartalmaz erre nézve elirányítást.

Második kérdés: Melyek azok a városok Európában, amelyek scholasztikus centrumot képeznek és melyek azok a folyóiratok, amelyek a scholasztikát tárgyalják? – Csütörtök erre is az előző választ tudta adni azzal a kiegészítéssel, hogy tudomása szerint a domonkosok és a jezsuiták foglalkoznak legbehatóbban a scholasztikával, így az ő központi egyetemeik képezik a scholasztika centrumait. Egyébként a jelentős filozófiai könyvtárakban utána lehet nézni mind a két kérdésnek.

Harmadik kérdés: Abelard filozófiája. – Csütörtök Abelardot, mint a Párizsi Egyetem Professzorát, egyben Nagy Szent Albert és Aquinói Szent Tamás elődjét mutatta be, aki Arisztotelész filozófiájának elemeit használta fel, minden valószínűség szerint az arab filozófusok segítségével. Ő vetette fel az „általános fogalmak” reális létének lehetőségét, melyet aztán Duns Scotus és követői még tovább kívántak fejleszteni. (Egyébként Abelard munkáinak legnagyobb része ma is kéziratban fekszik).

Az egy óra, majd kétszer félóra vizsgaidő eltelve a Professzorok visszavonultak. Tanácskozásuk eredményeként kihirdették az eredményt: pszichológiából *summa cum laude*, pedagógiából ugyancsak *summa cum laude*, filozófiából viszont – tekintettel *summa cum laude* disszertációjára – *rite*. Vagyis kitűnő – kitűnő – jó. Ennek következtében Csütörtök doktora *tusa cum laude*, vagyis jeles. – Mester Professzor úr, a pedagógia professzor és a bölcsészkar dékánja, vigasztalta Csütörtököt: Ő is *cum laude* doktorált. „Igen, – mondta Csütörtök, – de Rómában” – Nem kellett Csütörtököt vigasztalni. Ha tekintetbe vesszük, hogy a filozófiai Professzor 1946-ban egyedül Csütörtököt engedte át a doktori szigorlaton, akkor Csütörtök meg lehetett – és meg is volt – elégedve a másfél év alatt elért eredménnyel.

Karácsonykor három napra hazament, hiszen Édesapja is otthon volt már. (Csak a Nagymama hiányzott, nem tudta megvárni fogságából hazatért szeretett vejét, mert június közepén meghalt). – Édesapja megkérdezte Csütörtököt hazaérkeztekor: „Marikát miért nem hoztad magaddal, fiam? Nagyon fog hiányozni mindnyájunknak.” – Édesanyja kétségbeesetten nézett Csütörtökre, mindkettőjüknek Ilu érkezése jutott az eszébe, Édesanyja azt hitte, most fog törleszteni Csütörtök. – Csütörtök azonban nyugodtan válaszolt: „Nem lehetett, Édesapa! Marika szüleinek olyan nagy veszteség és szomorúság Ilonka halála, hogy Marikának velük kellett maradnia legalább Karácsonykor. Majd máskor pótolni fogja ezt a mulasztását...” – Édesanya hálásan nézett fiára, hiszen már százszor is megbánta, hogy annak idején úgy fogadta Ilut. – Karácsony után Csütörtök elutazott, mert Cegléden, Szolnokon, Kecskeméten, Kiskunfélegyházán tartottak Betlehemes-játékot és Ballada-estet. – Utána visszautaztak Szegedre. – Csütörtök nekifogott a biokémiai pályázat megírásának. A bőséges vázlattal és az áttekintéssel már megvolt, amikor Hódmezővásárhelyről az ifjúsággal foglalkozó P. Németh János – csak Istenes Szent Jánosnak becézték mély vallásossága miatt – bejött P. Sasshoz és kérte, hogy Csütörtök néhány hétre kimehessen hozzájuk népdalt, népi-táncot és népi-játékokat tanítani az Egyházközségi Ifjúsági Közösség számára. P. Sass hívta Csütörtököt, és hármasban megbeszélték a dolgot. Megállapodásuk szerint Csütörtök négy hétre kimegy Hódmezővásárhelyre a jezsuita plébánia vendégeként kap kosztot és külön – fűtött – szobát, hetenként háromszor foglalkozik a fiatalokkal, szombaton viszont visszamegy Szegedre és az ottani közösséget vezeti vasárnap. Hétfőn aztán újra kimegy Vásárhelyre.

Így is történt: négy hétig kint volt Csütörtök, ötödik héten pedig megtartották a „záró vizsgát”, vagyis bemutatták az Egyházközségnek és a Szülőknek mindazt, amit négy hét alatt tanultak. A siker óriási volt. A vásárhelyi másik plébánia is meg akarta hívni Csütörtököt, ő azonban – elfoglaltságaira hivatkozva – a kiképzettek közül a legjobb legényt és leányt ajánlotta, hogy ők tanítsák a másik plébánia fiatalságát. A népi játékok bemutatása előtt azonban kimegy Csütörtök 2-3 napra és átveszi a teljes műsort a másik Egyházközség Fiataljaival. – Csütörtök nagyon jól érezte magát Vásárhelyen, igen kedves volt hozzá mindenki, és délelőttönként a pályamunkáján is tudott dolgozni. Mikor pedig – hétvégeken – bement Szegedre, mindig el-látták friss cipóval, abált-szalonnával, füstölt kolbásszal, sonkával, amit persze Csütörtök sohasem egyedül fogyasztott el. – A másik Egyházközség bemutatója is remekül sikerült, így Hódmezővásárhely a környező tanyak és falvak számára egy új népi kultur-bázist jelentett.

Április utolsó hetére elkészült Csütörtök a biokémiai pályázattal, és benyújtotta. Címe: **Mendel negyedik törvénye.** (Tudvalevőleg Mendelnek – az átöröklés vonatkozásában – csak három törvénye van. (Csütörtök pályázatában a „mendeli három törvénynek” egy – nem kevésbé fontos – következményét tárgyalta: **a természet tiszta típusokra törekszik.** Ennek az állításnak igazolására a homozigóták és heterozigóták – generációnkénti – számának növekedését hatványsorba lehet fejteni és a tizedik generációnál már határozottan igazolt, hogy a homozigóták száma jelentősen meghaladja a heterozigóták számát. – Mindez természetesen nem akadálya a fejlődésnek, csak azt kell figyelembe venni, hogy a makro-mutációk általában – mondhatni minden esetben – életképtelenek; a fejlődőképességet a mikro-mutációk hordozzák magukban. Új faj kifejlődéséhez azonban – emberi léptékkel mérve – mérhetetlenül sok idő, hosszú intervallum szükséges.

Május hónapban Szegedre látogatott P. Kerkai Jenő S. J. a KALOT megálmodója, megalapítója, irányítója és 10 esztendő alatt olyan mértékű fejlesztője, hogy 4000 taggyesülettel és fél millió taggal és 20 Népfőiskolával számolhattak, nemcsak ők, hanem a katolikus Magyarország is. (1946-ban a kommunista Belügyminiszter feloszlatta – elsősorban a KALOT-ot – több tucat egyéb egyesülettel együtt). P. Kerkai hosszan beszélgetett P. Sassal, délután pedig magához kérte – Marikával együtt – Csütörtököt. Úgy tűnt, hogy P. Sass már beszélt róluk az Atyának, mert tudta, hogy matematika-fizika-bölcsélet szakosok mind a ketten; tudta, hogy jegyesek; tudott arról, hogy az egyetem katolikus közösségeinek vezetői; tudott Csütörtök doktorátusáról és népiségi elkötelezettségéről; tudott a nyári továbbképzésekről és a környék tanyaközpontjaiban, valamint falvaiban bevezetett új típusú ünneplésekről; tudott arról, hogy Marika is bölcséleti doktorátusára készül. – Megkérdezte őket P. Kerkai, hogy valójában mivel szándékoznak foglalkozni. Csütörtök bevallotta, hogy nincs szándékukban tanítani, legszívesebben tudományos munkával foglalkoznának. Életük célja viszont elsődlegesen: Isten szolgálata. – Ekkor P. Kerkai elmondta nekik, hogy a Jezsuiták Általános Rendi Gyűlése minden Rendtartomány számára kötelezővé tette ún. „Centrum Sociale” – magyarul – „Szociális Központ” létrehozását. Ennek a Központnak a célja az, hogy figyelemmel kísérje a szociális kérdéssel kapcsolatos – minden irányú – megnyilatkozásokat, ezeket olyan eszköztárban – kartotékrendszerben, szociológiai könyvtárban, folyóírártárban – gyűjtse, hogy a rendtartomány tagjai és más egyháziak közül, akik szociális problémákkal foglalkoznak, arról írni, vagy előadást tartani kívánnak, megfelelő anyaghoz jussanak a Centrum Sociale révén. Természetesen ehhez megfelelő szociológiai könyvtárat és folyóírártárat kell létrehozni, kartotékrendszert felállítani, kartotékozáshoz a megfelelő megállapításokat, idézeteket kijelölni, olyan fordítókat szerezni és alkalmazni, akik a szükséges intelligenciával és ismeretekkel rendelkeznek. – De mindezen túlmenően P. Kerkai a Centrum Socialet olyan „MŰHELY”-nek is szánja, ahol a – kor igényeinek megfelelő – vallási és tudományos szükségleteket megállapítani, felvázolni, kidolgozni, kísérletileg kipróbálni és értékelni, és az értékelésnek megfelelően módosítani lehet. Szóval MŰHELY, ahol előre gondolkodni, előre tervezni, előirányozni, új módszereket kidolgozni lehet és szükséges. Az egész munka irányítója ő, P. Kerkai és az ország legintelligensebb Professzora lenne, kiváló fordító személyek már vannak, két olyan személyre lenne szüksége, akik megfelelő tudással, kellően széles látókörrrel, mély hittel és komoly érzéssel rendelkeznek a sokrétű munka koordinálásához és elvégzéséhez. P. Sass Marikát és Csütörtököt ajánlotta, kérdés: vállalják-e szívesen ezt a munkát és kielégíti-e őket?! – Az Atya hozzáfűzte, hogy ez a belső munka – bár sokrétű, de – nem lenne akadálya a saját tudományos munkájuknak. Sőt! – Csütörtöktől szeretné a rehabilitációs ígéretet kérni, Marikától pedig a doktorátust. – Amennyiben „igen”-t mondanak, az Atya elintézi, hogy a P. Provinciális engedélyezze alkalmazásukat és ezáltal ők a Jezsuita Rend Magyarországi Rendtartományának polgári alkalmazottai lesznek tudományos munkára. – Marika és Csütörtök egymásra néztek és az Atyának boldog „igen”-t mondtak.

– A következő hét péntekén – Jézus Szívének ünnepén – kapták meg a választ: Csütörtököt és feleségét – mint házastársakat – alkalmazza a Rend a megbeszélte munkára. „De polgári szép álmaik ne legyenek!” – fűzte hozzá P. Kerkai. – Csütörtök Bátyja, Sanyi, a következő pozíciót tette: őket június 24-én szenteli pappá a Püspök Úr, első ünnepélyes szentmiséjén otthon, a szülők falujában legyen Csütörtökék esküvője. Ebbe örömmel beleegyeztek és ennek megfelelően jelentkeztek a polgári házasságkötésre, melyet június 25-re tűztek ki.

Az öröm azonban csak néhány napig tartott. Jött a levél P. Kerkaitól: nem alkalmazhatja Csütörtökéket, mert a Bíboros úr – nézeteltérésük miatt – minden egyházi vezető szereptől és egyházi jellegű szerepléstől eltiltotta az Atyát, így a Centrum Socialénak sem lehet a vezetője. Reméli, hogy útjaik egyszer még találkozni fognak. – Csütörtökéket a hír ugyan leverte, de következő hétfőn mindketten felutaztak Pestre Kerkai Atyához némi magyarázatot kérni. – P. Kerkai örömmel újságolta, hogy a nehézség megszűnt, bár a Bíboros úr véleménye nem változott, de Róma – a jezsuiták központja – ragaszkodik hozzá, hogy Kerkai Atya legyen a szociális központ vezetője. Ő pedig csütörtökéket szeretné legbensőbb munkatársainak, így 1947. július 1-jétől a Rend polgári alkalmazottai lesznek – a Szociális Központ keretén belül – tudományos munkára. – Csütörtökék örömmel és köszönettel vették tudomásul a döntést, egyben közölték az Atyával, hogy 1947. június 29-én, Csütörtök Bátyjának első ünnepélyes szentmiséjén kötnek Csütörtök szüleinek lakóhelyén házasságot. – Nagy örömmel búcsúztak P. Kerkaitól azzal, hogy július 1-jén jelentkeznek munkára.

(Itt szükségesnek látszik röviden vázolni a Bíboros úr és P. Kerkai között fennálló nézeteltérés okát és mibenlétét. – A Bíboros úr az orosz megszállást csak hónapokban számította, annyira bízott az amerikaiak beavatkozásában. Éppen ezért az Állammal szemben a merev ellenállás álláspontjára helyezkedett. – Ugyanakkor P. Kerkai és hasonló gondolkodású társai 30-50 évben számolták Magyarország megszállását, ezért szükségesnek tartották, hogy – az egyenlőség alapján és elv-feladás nélkül – folytassanak tárgyalásokat az Állammal. Egyébként ez volt a Szentszék álláspontja is).

Visszautaztak Szegedre. Volt persze öröm. Azonnal jelentkeztek – az akkor még kötelező – orvosi vizsgálatra, Marikát pedig Puriesz belgyógyász Professzor úr, az Egyetem Rektora vizsgáltatta meg gyermekkori szívbántalmai miatt, s a vizsgálatok befejeztével maga megvizsgálta és kijelentette: „Keresztény házasságra alkalmas”. – Áldás és Csütörtök hálát adott a jó Istennek, hogy minden akadály elgördítettett házasságuk elől, olyan munkával ajándékozta meg őket, amilyenről álmodni sem mertek, és megkérték P. Sasst, hogy három napos lelkigyakorlattal készítse elő őket a házasság szentségére, jövődi munkájukra és közös életükre. A lelkigyakorlatot Ilu halálának évfordulóján kezdték meg és Ilu temetésének évfordulóján, június 25-én kötötték meg a polgári házasságot, kérvén az Ő imáit és segítségét is a jó Istennél, közös életükre. Mert a jó Isten előtt szeretnének majd találkozni mindnyájan, és szeretni egymást. Mindenesetre lelkigyakorlatuk minden napján imáikban velük volt Ilu és tudták, hogy szereti őket, és ők is szeretik őt...

Elérkezett június 24-e, Sanyiék szentelésének napja. Megható volt, ahogy a szentelésre indulók elbúcsúztak Szüleiktől, Testvéreiktől, bocsánatot kérve mindazért, amivel eddigi életük folyamán megbántották őket. Csütörtök és Áldás közösen búcsúztak Sanyitól, megköszönve mindent, amit értük tett. – A szentelés alatt – mivel ott hozzátartozó nem lehetett jelen – a Rendház melletti iskola udvarán voltak a hozzátartozók, az előző évben szentelt jezsuitákkal – tehát Orosz Bandiékkel – együtt. Ott is ebédeltek, mivel a Püspök úr – régi szokás szerint – az újonnan szentelteket ebéden látta vendégül. Persze a hozzátartozók ebédje is finom és választékos volt, utána rendkívül jó aprósüteményeket tálaltak.

Áldás nagyon restellte, hogy ő ilyen finomakat eszik, s közben – azt sem tudja, hogy kis szobatársának, a szőke Máriának van-e mit ennie. Csütörtök biztatta Áldást, hogy legalább a süteményből tegyen félre társuknak-testvérüknek, ami megtörtént azzal a befejezéssel, hogy a végén mindent kitálalt a földre a körben álló vendégek között. Áldás majd elsüllyedt szégyenében. Orosz Bandi találta fel magát és felkiáltott: „Marika csak annyit akart vinni a kis Máriácskának?”! – Mire sürgősen összekapoltak egy jókora süteménycsomagot a kis Mária részére, így ő is részesült a szentelési ebédből. – Hamarosan megérkeztek az újonnan felszentelték a püspöki ebédről és volt öröm, közös beszélgetés, aztán félrevonulás családonként. Csütörtökék Orosz Bandival vonultak félre és elmesélték összes viszontagságukat a házasságkötéssel kapcsolatban. Kérték Bandit: örüljön velük, imádkozzon velük és lélekben legyen velük másnapi és 29-i házasságkötésükkor. – Bandi nagyon meghatózott szeretetük láttán, és megígérte, hogy lélekben, szentmiséiben mindig velük lesz, s végén testvéri öleléssel búcsúzott tőlük. – Sanyiek is elbúcsúztak, Csütörtökék Édesapát, Édesanyját megcsókolták, Csütörtök hazakísérte Áldást, és ő is hazament.

Másnap volt a polgári esküvő a városházán. Marikának P. Sass volt a tanúja, Csütörtöknek házigazdája, Tivi Bácsi. Bármennyire is vallás nélküli a polgári házasságkötés, mégis megható az igen kimondása, a házasság akarása, az egymás megbecsülése, a kitartás egymás mellett jóban-nehézségben. Persze, ha az ember magában hozzámondja: „Isten segítségével”. – Az emeletről lefelé jövet P. Sass még annyit mondott: „Ezt még meggondolhatja, még van rá három napja”. – Áldás csak annyit mondott: „Tudom Atya, de volt rá majdnem egy évem, hogy meggondoljam. Igaz, Csütörtök?” „Igaz! Már százszor mondtuk az **igent**.” –

Másnap hazautaztak, mindenki nagyon örült nekik. Csütörtök elment menyasszonyi csokrot rendelni, de csak művirág csokrot lehetett kapni a község egyetlen virágüzletében. – (A szomszéd városba kellett volna elmenni virágért). – Csütörtök kiment a tőlük nem messze levő kertészetbe, és kérte a Nénit, hogy egy menyasszonyi csokrot állítson össze a számukra. A Néni nagyon sajnálta, de az egész virágházban zöldséget termeltek eladásra. És ekkor a leányának, aki valaha Csütörtök osztálytársa volt, eszébe jutott, hogy a kert végében látott margarétát. Odamentek, hát vagy 20 szál gyönyörű, tenyérszerű margaréta volt ott, szép hosszú szárral. Megígérték, hogy másnap, 29-én reggel beviszik a gyönyörű margaréta-csokrot Csütörtök Édesapjának irodájába, mert onnan indulnak át a templomba. – Az ünnep – valójában – Sanyi első ünnepélyes szentmiséje volt, Csütörtökék esküvője ehhez az ünnepi fényhez csatlakozott. – A templom melletti iskolában, Édesapjuk irodájában öltöztek fel a papok: Sanyi miseruhába, az Apát úr – mint kézvezető – palástba, a gimnázium hittanára – mint ünnepi szónok – karingbe, stólával. Őket kísérte Édesapjuk és Édesanyjuk, majd Marika tanújával, Tivi Bácsival, Csütörtök tanújával, Józsival, Nővére férjével, mögöttük jöttek Marika szülei Erzsike nénivel, majd a Testvérek és a Rokonságból, Ismerősök közül, akik el tudtak jönni. – Beléptek a templomba, az egész templom – minden oltár és minden szobor – minden-minden margarétával volt díszítve, az egész templomban nem volt más virág, csak margaréta, de legszebb volt a menyasszonyi csokor. – Megszólalt az orgona, az orgonánál az Apát úr sógora ült, és az egész templom egy emberként rázendített az éneke:

„Bemegyek szent templomodba, Uram, a szent oltárhoz...”

Az Apát úr üdvözölte az Újmisést, a Házasulandókat, Szülőket és az egész Egyházközséget abból az alkalomból, hogy 30 év után újra adott papot a község az Egyháznak. Csütörtök Bátyja köszöntötte az Apát urat, az Egyházközséget és Szülei áldását kérte, ugyancsak üdvözölt Csütörtök mindenkit és Áldással együtt kérte mindkét Szülő-pár áldását. – Aztán kezdetét vette a szentmise, mely egyszersmind nászmise is volt:

*„Introibo ad altarem dei:
Ad Deum, qui letificat iuventutem meam...”*

Evangeliumkor – még az ünnepi szentbeszéd előtt – Krisztus újmisés papja megáldotta Testvére és Sógornője házasságát, akik ettől kezdve – már a szentmisén és a szentáldozáskor is – és utána mind a mai napig „egy test és egy lélek”, mint Urunk Jézus Krisztus mondta, és soha el nem szakadtak egymástól, még ha földi tér és idő időnként – néha?... gyakran?... – gátat is vet közéjük. Mert mindig – ha másként nem, de lélekben! – együtt vannak, és együtt maradnak, hiszik: Isten segítségével egy örökkévalóságon át...

Intermezzo: KISATYA (I)

Köszöntő Kerkai Atya sírjánál

Kisatyának hívtunk, pedig
Fejjel magasodtál lélekben fölénk.
Karoddal átöleltél Egyházat... Hazát...
S benne minden parasztlegényt.

Meghirdetted a négyes programot:
Krisztusibb embert!... Műveltebb falut!...
Életerős népet!... Öntudatos magyart!...
S lelkünk visszhangja mondta: Megyünk... vagyunk!...

Szerveztél, oktattál fáradhatatlan, pihenéstelen,
De kitepték – ellenid – a zászlót kezedből.
Mégis bontottál újabbat, még szebbet,
Hogy meg tudd váltani szerelmes Népedet.

Rajtunk is teljesült az Írás szava:
„Megverték a pásztort, széthullott a nyáj!...”
Téged elnyelt a dantei pokol,
Társad elfogták, mind szétfavarták.

S a nyomokat elfújta a szél,
Ami megmaradt, befedte a por...
Neved, munkád, mint egy szép mese:
Hol volt... hol nem volt... egyszer... valahol...

(Csütörtök)

Csupán egy év és születésednek 100 éves évfordulója, Atyánk... Két esztendő és haláloznak
35 éves évfordulója már!... És nem esik rólad szó, csak a szívünkben élsz... De ott igazából:
hiszen családunk, hazánk Védőszentje vagy!... Ha mindenki el is feledkezik Rólad, – ebben
biztos vagyok – kettőnkön kívül 5 gyermekünk és 21 unokánk nem felejt el soha. Ők és
utódaik mindig gondolnak Terád... És kérnek majd: Kisatya! Légy mindig velünk! Mint
ahogy velük – őseinkkel – voltál, vagy és leszel egy örökkévalóságon át!...

10. Fejezet: A „MŰHELY” és munkái

Csütörtök – feleségével együtt – 1947. július 1-jén jelentkezett munkára Kerkai Atyánál. Az Atya szeretettel fogadta őket, de tudván, hogy utolsó heteik igen nagy strapával teltek el, a következő hét elejéig elküldte őket pihenni, és adott 500 Ft-ot útiköltségre. Csütörtökék megköszönték az Atya jószágát és eltűntek 5 napra Szegedre, ahol nagy örömet szereztek Csütörtök házigazdájának azzal, hogy náluk töltik a pihenésüket. Találkoztak P. Sassal és a „banda-tagokkal” is, szóval jól töltötték az időt és kipihenték magukat. – Hétfőn aztán – teljesen kipihenten – jelentkeztek Kerkai Atyánál munkára. Az Atya elvitte őket az Üllői út 26-ba, ahol a lebombázott Cukor utcai helyett az új központot kapták a KALOT helyett – a jóváhagyni remélt – új egyesület számára. Illetve, ha az augusztus végi új választásokon a volt-KALOT által támogatott Demokrata Néppárt jelentős sikert ér el, akkor ott lesz a Párt központja és a HAZÁNK c. hetilap szerkesztősége. Addig azonban Csütörtökre volt bízva az épület és – átmenetileg – az volt a munkahelyük. – Az elkövetkező napokban az Atya megismertette őket Dr. Kovrik Béla közgazdász és szociológus Professzorral – (a következőkben „MACKÓ” néven szerepel) –, aki a Centrum Sociale – (a következőkben „C.S.” megjelöléssel szerepel) – helyettes irányítója lesz Kerkai Atya mellett. Ez alkalommal megállapodtak abban is, hogy Csütörtökék összeállítják a C.S. 15 szekcióját és azok tartalmát, mely a teljes emberi életet felöleli. – A továbbiak során megismerkedtek Pongrácz grófnővel – a következőkben „Lóry” – és Szegedy-Masszák Aladárnéval – a következőkben „Lily” – akik a külföldi kapcsolatokat biztosították a C.S. számára, egyben bizonyos „kényesebb” fordításokat végeztek, Lily pedig vatikáni – és svájci rádió adásait figyelte és azokról készített heti összefoglalást. Csütörtök hamarosan megismerkedett Pongrácz Eugéniával, Lóry leányával – a következőkben „Enci” – aki a magyaron kívül három nyugati nyelven beszélt, és mint gép- és gyorsíró Csütörtök titkárja lesz a jövőben. Dr. Thaisz Andorné – a következőkben Lily Néni – ugyancsak három nyelven beszélt a magyaron kívül, ő volt a C.S. első számú fordítója. A Demokrata Néppárt vonalán – az Atya révén – megismerkedtek Dr. Barankovics István főtítkárral, Dr. Eckhard Sándor Professzorral, a Francia Akadémia tagjával, a Párt elnökével, – Dr. Bálint Sándor Professzorral, a Párt alelnökét már Szegedről ismerték, – Dr. Esztrehás Györggyel a Párt fővárosi főtítkárával. – Lóry révén Csütörtök hamarosan megismerkedett Mr. Koczak Istvánnal, az USA követség kultur-attaséjával, valamint Mr. Reed Wood fedőnevű angol attaséval. – Marika megismerkedett Dobos Testvérrel, a Jézus Szíve Népkegyelmei főnöknőjével és Pesti Testvérrel, a Szív-szerkesztőség Adminisztrációs vezetőjével. – Az Actio Catholica egyes szekcióvezetőit is megismerték, és az Ifjúsági Mária-Kongregációk Országos Vezetőségével is – főleg P. Cserjes jezsuita Atyával, aki Csütörtöknek Kalocsán egy évig hittanára volt – szoros kapcsolat épült ki, náluk több ízben tartottak előadást. Hasonló kapcsolat létesült hamarosan a Szív-szövetségben tartott filozófiai-teológiai kurzus vezetőivel és előadóival, elsősorban P. Borbély István jezsuita Provinciális, teológiatanárral. – Itt Csütörtök hosszú ideig filozófiát, pszichológiát, sőt néprajzot is adott elő.

1. A Centrum Szociáléban végzett munkák

A C.S.-ben az első feladat: magának a Szociális Központnak a létrehozása volt, megfelelő könyv- és folyóirattárral és a szociális problémára vonatkozó kartotékrendszerrel. – Mackóval felkeresték Csütörtökék a **Grill Testvérek** idegen-nyelvű könyvesboltját és kb. 40-50 idegen nyelvű szociális folyóiratot rendelték meg. De megrendelték pl. a **Neue Züricher Zeitung** című napilapot és a **The Times Litterari Supplement** angol nyelvű hetilapot is. a SZÍV-szerkesztőségébe már úgyis járt kb. 25-30 külföldi vallásos folyóirat, a következő időben ezek is mind a C.S.-ben kerültek feldolgozásra és deponálásra.

A Grill-nél ugyancsak megrendeltek – Mackó javaslata alapján – kb. 75-80 db – 1940 és 1945 között megjelent – nyugati szociológiai tárgyú könyvet, mert ezek a háború alatt nem jöhettek be az országba.

(A következő év folyamán a további megrendelt könyvek és a hazánkban is kapható szociológiai tárgyú könyvek beszerzése folytán a C.S. szociológiai könyvtára kb. 350 kötetre gyarapodott). – Marika megrendelt 10 ezer – megfelelő méretű – kartotéklapot, ezekre gépelte Enci a kijelölt és lefordított idézeteket és fontos megállapításokat: a kartotéklap egyik oldalán eredeti nyelven, a másik oldalán pedig a magyar fordítást. Csütörtök letartóztatásáig 7 ezer kartotéklap készült el és került rendezésre a 15 szekció tartalmának megfelelően. (1947-1948-ban még nem volt számítógép, Neumann János 1948-ban szerkesztette az USA-ban az első belső-programozású számítógépet, így a C.S.-ben a kartotékrendszer volt az egyetlen lehetőség a korszerű adattárolásra. – Nem beszélve arról, ha valamely jezsuita vagy más papi személy szociális tárgyú cikket akart írni, vagy ilyen előadást tartani, a szükséges kartotékokat kellett csak kiemelni számukra a kartoték-rendszerből. Természetesen a kiadott kartotékok nyilvántartása mellett). – Az angol és francia nyelvű folyóiratokat, könyveket Mackó jelölte ki fordításra, a németeket általában Csütörtök. A fordítások legnagyobb részét Lily néni végezte, a különösen fontos, igen jelentős fordításokat Lili vagy Lóry vállalta. (1948-ban Zsuzsa férje – Dönci – aki az olaszt anyanyelvi szinten beszélte, vállalta a **Civiltà Cattolica** és az **Osservatore Romano** fontos cikkeinek – Csütörtökkel történt megbeszélés utáni – fordítását. Mackó 1948 közepén nyugatra távozott, attól kezdve az általa végzett munka is Csütörtökre szakadt. Az angol és francia nyelvű folyóiratok kijelölésében Lóry volt segítségére, együtt beszéltek meg a fordításra kijelölendő cikket. – A könyvek feldolgozása jelentősen körülményesebb volt, mert az idézetek fordításán és kartotékozásán kívül magáról a könyvről, annak tartalmáról 3-5 oldalas összefoglalás készült, az írójáról pedig külön kartoték életrajzi adataival, világnézeti felfogásával, ismert műveinek címével.

A C.S. második feladataként „Élet a betűk mögött címmel, 100 példányú sokszorosításban, évenként 6-8 alkalommal összefoglalást jelentettek meg a legérdekesebb külföldi és belföldi cikkekből, – valamennyi hazai lap és folyóirat járt a C.S.-hez – kommentár nélkül: világnézet, kultúra, szociale, gazdaság, közélet csoportosításban. Az ugyanazon témájú ismertetéseket egymás mellé tették, mintegy ütköztetve őket. Az egész összeállítás kiegészült egy-egy érdekesebb szociológiai könyv ismertetésével. Az „Élet a betűk mögött” 100-120 oldal külföldi és 30-50 belföldi folyóirat-ismertetésből állt. – P. Kerkai ezt nagyon fontosnak tartotta és minden egyes alkalommal ellenőrizte az összeállítást. – Kapták a jezsuita Intézmények és Rendházak, valamennyi Püspök és a szerzetesrendek Tartományfőnökei, valamint a szemináriumok Rektorai. – Nagy közkedveltségnek örvendett ez az olvasmány, olyannyira, hogy vád tárgyát is képezte P. Kerkai Jenő és Csütörtök büntetőügyi tárgyalásánál az „Élet a betűk mögött” szerkesztése, sokszorosítása, terjesztése.

A C.S. két vezetője – Csütörtök és felesége – külön feladatként kapták: az 1947. augusztus végi országgyűlési választás előtt **a Demokrata Néppárt propagálását**, vagy legalábbis az ellenpropaganda leállítását az egyházi vezetőknél. – Marika a szerzetesnővérek tartományfőnöknőit látogatta végig és Budapest legnagyobb zárdáinak Főnöknőit a Jézus Szíve Szövetség és az Ifjúsági Mária-Kongregáció Országos Központja nevében, kérve, hogy Barankovicsék Demokrata Néppártjára szavazzanak a szerzetes-nővérek és tanítványaik Szülei, tekintettel arra, hogy ők fogják képviselni a keresztény ellenzékét az Országházban. – Az A.C. nőbizottságban pedig sikeresen elérte, hogy nem foglaltak állást Barankovicsék ellen, hanem mindenkinek meggyőződésére és férjeikkel való összhangra bízták a választást. A férfiak ugyanis – értesülésük szerint – A Barankovics pártban látják a keresztény ellenzékiség megvalósulását.

(Mindez azért volt nagy eredmény, mert a bíboros úr mindenkit a Keresztény Női Tábor – a Schlachta-párt – támogatására biztatott.) – Csütörtök a nyári Püspökkari Konferenciára érkezett Püspököket kereste fel, valamint a férfi-szerzetesrendek Tartományfőnökeit, a Pannonhalmi és Zirci Főapátot, kérve, hogy ne tiltsák el papjaikat, szerzeteseiket a Barankovics párt támogatásától, tekintettel arra, hogy ők fogják képviselni a Parlamentben a keresztény ellenzéket. A Püspökkari Konferencia aztán a papok és a hívek lelkiismeretére bízta a választást, vagyis nem foglaltak állást egyetlen párt mellett sem. A Szerzetesfőnökök viszont kifejezetten megígérték Barankovics támogatását. (Közben Kerkai Atya legfelsőbb munkatársai a KALOT-nál – Meggyesi Sándor, Dr. Farkas György, Babóthy Ferenc és Ugrin József – páronként végigjárták a fél-fél országot, két hétig nem volt se éjjelük, se nappaluk, felkeresték a volt KALOT-csoportok vezetőit és felvilágosították őket, hogy a Barankovics-párt fogja képviselni a Parlamentben a KALOT négyes programját). – Az eredmény, mint tudjuk – a választási csalások ellenére – 66 képviselővel Barankovics pártja lett a második legnagyobb képviselő-csoport, akik pl. az iskolák államosításakor névszerinti szavazást kértek, és 100 főt meghaladta az ellenszavazatok száma. (Pedig addigra a Pfeifer-pártot már feloszlatták).

A C.S. harmadik feladata: a telepes-pasztoráció kísérleti megvalósítása

A földreform során a nagybirtokok – köztük az egyházi birtokok – egy részét (másik részéből állami gazdaságokat alakítottak), másrészt a kitelepített sváb lakosság földtulajdonát volt gazdasági cselédeknek, földnélküli földmunkásoknak és nincstelen igénylőknek juttatták. Így – főleg a Dunántúlon – olyan helyzet alakult ki a falvakban, hogy teljes békétlenségben éltek együtt volt-gazdák, volt-gazdasági cselédek, földműveléshez egyáltalán nem értő földhözjuttatott nincstelenek és az itt maradt svábok. Nem egy helyen véres összetűzésekig ment a békétlenség. P. Kerkai – több helyen és több ízben tapasztalva az áldatlan telepes-problémákat – Dr. Bánáss veszprémi Püspök úrral megállapodott abban, hogy kísérleti telepes-pasztorációt kezdenek az egyházmegye területén. – A C.S.-ben dolgozta ki csütörtök – P. Kerkai irányítása mellett – a telepes-pasztoráció elvi alapjait és gyakorlati menetét. – A Püspök úr, akitől 80 ezer holdas birtokot vett el a földreform, igen szép pásztorlevélben fordult az új-gazdákhoz és Isten áldását kívánta új életformájukra és munkájukra. Sajnos, sok helyen még a papok sem értették meg Püspökük szándékát és nem támogatták a régi- és új-gazdák megbékélését. Ezért a következő lépéseket tették meg P. Kerkaiék:

- A Püspök úr esperesi kerületenként összehívta plébánosait és az egyházközségek elnökeit.
- P. Kerkai munkatársaival – Meggyesi Sándorral, Csütörtökkel és Feleségével, vagy hozzáértő Népleánnyal – egy-egy órában ismertette a telepes-pasztoráció formáját és annak tartalmát. – P. Kerkai a Papok magatartásáról, szentbeszédek tartalmáról és stílusáról, az egyházközségi vezetőség gyűléseiről, lelkigyakorlatairól tartott előadást.
- Meggyesi Sándor a papok, valamint az egyházközségi vezetőségi tagok családlátogatásáról, közösségi találkozásokról és együttlétről, a közösségek vezetőinek megbeszéléseiről, valamint nagyobb ünnepeken a közösségek együtt-ünnepléséről beszélt.
- Csütörtök az egymás segítéséről és megbecsüléséről, a mezőgazdasági munka megszerettetéséről, a közös mezőgazdasági munka lehetőségeiről; a legények közös képzéséről és együtt szórakozásról, a gyermekekkel – kistestvéreikkel – való foglalkozásról, közös imáról és éneklésről, lelkigyakorlataikról, egymás kultur- és háztartási értékeinek megismeréséről.
- Új-típusú egyházközségi testület megalakításáról, melyben régi gazdák, maradék svábok, új-gazdák, telepesek egyenlő arányban vesznek részt; problémáikat előre

összeszedve, hogy közösen tudják megbeszélni és közösen dönthessenek. Az új-típusú egyházközségi vezetőség tartson minden hónapban közös lelki napot.

- Kéthavonta más-más csoport vezetője legyen az egyházközségi testület vezetője, akivel a plébános külön foglalkozzék.
- Asszonyok-lányok számára a Jézus Szíve Szövetség megalakítása és összejövetelei legyenek a megbékélés eszközei. Szorgalmazni kell a családi szentórát, azokon a szomszédok jelenlétét.
- Gyermek számára a templomi hittan bevezetése, hittani ismeretek szerint 2-3 csoportra osztva, heti egy óra foglalkozás mesével-játékkal, bábszínházzal kiegészítve.

Az eredmény nem maradt el. Dr. Bánáss Püspök úr a Püspökkari Konferencián is beszámolt az eredményről. Más Püspökök is kérték P. Kerkaitól az esperesi kerületenkénti oktatást, de ekkor már a C.S.-nek más munkája volt folyamatban. (Azoknak a Püspököknek, akik szorgalmazták a telepesei pasztorációt, az oktatás anyagát írásban megküldte a C.S.). – Azonban probléma esetén a C.S. szívesen állt rendelkezésre, P. Kerkai – ha ráért – vagy Csütörtök révén.

2. A Falu-Manrézák mozgalma

A C.S.-ben született meg a Falu-Manréza gondolata. Egy alkalommal – az akkor már feloszlott KALOT-ról beszélgetve, Csütörtök azt mondta: Véleménye szerint a KALOT-ban nem volt elég a lelki-mélyszántás; elsődlegesen a népfőiskolai továbbképzésre helyezték a hangsúlyt, a lelkieket – maguk az igazgatók és az előadók – nem tartották elég fontosnak. – P. Kerkai megkérdezte Csütörtöktől: Ő hogyan csinálta volna? – Csütörtök 4-5 napos zárt lelki gyakorlatot említett és évenként 1-2 napos rekollektációt. – „De nem volt annyi pap” – mondta P. Kerkai. „Nem is kell pap, maguk a lelkigyakorlatos-ház Igazgatói adják a lelkigyakorlatot. A Püspök, ha tud, adjon papot a misézéshez, gyóntatáshoz, közös áldozáshoz. Ha nem tud, akkor a község plébánosa el tudja végezni ezeket a feladatokat.” – Harmadnapra P. Kerkai készen volt a Falu-Manréza mozgalom teljes gondolatmenetével és programjával.

Falu-Manréza helye: A volt KALOT-Népfőiskolák épülete, amelyek az Egyházmegyék tulajdonában vannak. Csupán némi átalakítás szükséges: a volt játszótérmet kell átalakítani kápolnává, a könyvtárakban pedig Bibliákat, misszálakat, és lelki olvasmányokat kell elhelyezni.

Falu-Manréza vezetője és előadója: A volt Kalot-Népfőiskolák Igazgatói és előadói közül a kellő vallási ismeretekkel rendelkezők, azokat néhány napos átképzéssel segíteni, továbbá a megírt lelkigyakorlatos előadások, elmélkedések, konzultációk anyagát kezükbe kell adni.

Falu-Manréza lelkigyakorlatainak elmélkedései:

- Első nap: Krisztus és az egyén
- Második nap: Krisztus és a család
- Harmadik nap: Krisztus és a nép, nemzet
- Negyedik nap: Krisztus és a társadalom
- Ötödik nap: Krisztusi közösségek: Krisztusi Lét- és Életközösség: „Ahol ketten-hárman összegyűltek...”, Krisztusi Ige-és Igazságközösség: „Ahol hallgatjátok és hirdetitek...”, Krisztusi Asztalközösség: „Aki eszi az én testemet... „
- Minden nap négy elmélkedés, délután az első konferencia-jelleggel: Mit vétettem az egyén, a család, a nemzet, a társadalom ellen. – Utolsó délután bűnbánati liturgia és szentgyónás.

Falu-Manréza liturgiája: Lelkigyakorlatot megnyitó- és elbocsátó liturgia, bűnbánati liturgia, valamint közös reggeli és esti ima, étkezés előtti és utáni ima.

Falu-Manrézák szentmiséinek homíliái: Amennyiben van szentmise a lelkigyakorlatos házban, a homíliát a miséző pap mondja, de annak vázlata is – a lelkigyakorlat szelleme alapján, a nap témájának megfelelően – a lelkigyakorlat elmélkedéseivel együtt készül el. – Ha nincs helyi szentmise a lelkigyakorlatos házban, akkor a homília ige-liturgia formájában a kápolnában hangzik el.

P. Kerkai irányítása és ellenőrzése mellett Csütörtök és Marika – Sándor bácsi, Atya jó barátja és régi munkatársa közreműködésével – készítették el a Falu-Manréza elmélkedéseit és liturgiáját, Kerkai Atya a homíliákat állította össze. Az Atya a Püspökökkel külön megbeszélte a Falu-Manréza mozgalmat, ismertette annak programját, elmélkedéseit, a homíliákat és a liturgiát. Az anyag sokszorosítása után a Püspökök kaptak egy-egy példányt. (Csak az esztergomi és váci Egyházmegye nem vett részt a Falu-Manréza mozgalomban, a Bíboros és Péteri Püspök ellenállása miatt).

1947. november hóban a kiválasztott Igazgatók és Előadók három napos – továbbképzés jellegű – megbeszélésen vettek részt Budapesten; a Falu-Manrézás lelkigyakorlatok pedig 1948. január hónapjában indultak. – Az első lelkigyakorlatot Balatonberényben Csütörtök vezette, hogy – a tapasztalatok alapján – a szükséges módosítást elvégezhessek. Egy-egy lelkigyakorlaton 30-36 legény vett részt. Tekintettel a 8, majd 10 lelkigyakorlatos házra – sőt 1948 végén még ún. „vándor-Manréza” is kezdett működni – 1948-ban 12 ezer, 1949-ben pedig 10 ezer parasztleány végzett Falu-Manrézás lelkigyakorlatot, melynek alapvető célja az volt, hogy falusi legényeink lélekben megerősödjének a mindinkább fokozódó ateista propagandával szemben, és bátran vállalják hitüket és vallásos meggyőződésüket.

3. A falvak újra történő evangelizációjának terve: A SOMOGYI KÍSÉRLET

A Falu-Manréza mozgalom sikeres indulása és várható eredményei további tervezésre és munkára sarkallták Kerkai Atyát és munkatársait. Dr. Bánáss Püspök úrral történt megbeszélés után – 15 évvel a II. Vatikáni Zsinat előtt – megindította P. Kerkai a falu újra történő evangelizációjának tervét: az ún. **Somogyi kísérletet**. – Ez a terv több lépcsőben kívánta szolgálni a falvak újra történő evangelizálását és egy kész, minden szempontból kikísérletezett módszert kívánt valamennyi egyházmegye rendelkezésére bocsátani. – Az új pasztorációs módszer lépései a következők:

Első lépcső: Egyházközségi lelki nap megrendezése, ahol – Püspöki megbízott irányítása mellett – a falu minden korosztályával külön foglalkoznak fiatal és idősebb jezsuiták, valamint fiatal és idősebb szerzetesnővérek. – Az egyházközségi lelki nap a Püspöki Megbízott szentmiséjével kezdődik, melynek elején tolmácsolja a Püspök üdvözlését és felolvassa üzenetét. Délelőtt a gyermekekkel és fiatalokkal, délután az idősebbekkel történik a foglalkozás, ahol az előadást jezsuiták és népleányok – illetve más szerzetes-Nővérek – tartják. – A nap befejezése pedig a templomban történik, ahol az egész falunak – a plébánossal az élen – a felajánlása megtörténik.

Második lépcső: Lelkigyakorlatok tartása. – A lányoknak és asszonyoknak az egyházmegye női lelkigyakorlatos házában; a legényeknek és fiatal férfiaknak az egyházmegye Falu-Manrézájában; a családós férfiaknak Adventben 3-5 napos terjedelemben lelki napok tartása elmélkedésekkel, konferenciákkal; az idősek számára pedig Nagyböjtben 3 napos lelkigyakorlat formájában. A gyermek-lelkigyakorlatok legkedvezőbb időpontja a Pünkösdi előtti napok, valamint egy napos tanévnnyitó lelki nap.

Harmadik lépcső: Évenkénti rekollekció: évvége előtt az éves lelkigyakorlat gondolatainak, elhatározásainak, jócselekedeteinek felelevenítésére. A rekollekcióhoz kapcsolódhat az Év végi hálaadás.

Negyedik lépcső: Családi szentóra bevezetése, heti egyszeri alkalommal, melynek során minden családtag – és a jelenlévő szomszédság – számára a jó szándék felindítása és megerősítése történik.

Ötödik lépcső: Biblia-társaság létrehozása a férfiak, Jézus Szíve szövetség pedig az asszonyok számára. – A fiatalok számára – a régi KALOT és KALÁSZ mintájára – Bibliái és Jézus Szíve Szövetségi előkészítő. A gyermekeknek ugyancsak a Jézus Szíve Szövetség keretén belül, havi 1-2-szeri alkalommal gyűléssel és játékkal, a végén imával.

Hatodik lépcső: Az egyházközségi lelki nap évfordulójának megünneplése, a falu felajánlásának megújításával egybekötve.

A SOMOGYI KÍSÉRLET előkészítése minden eddigi munkánál jelentősebb előkészületet igényelt. Kerkai Atya elgondolása szerint ugyanis az előkészítésnek olyannak kellett lennie, hogy a SOMOGYI KÍSÉRLET egy esztendei gyakorlati megvalósítása, ellenőrzése és részletes elemzése után az ország minden egyházmegyéjére ki lehessen terjeszteni.

Első lépésként a C.S. összehívta a női szerzetesrendek előjáróit és számukra az egyházközségi lelki nap megindulását és első lépcsőjét ismertette. Az ismertetés nagy részét P. Kerkai tartotta, de Csütörtök is tartott előadást a gyermekekkel való foglalkozásról, a bábszínházazásról, valamint a népi játékokról, különös tekintettel a népballadákra és azok felhasználhatóságára a bűn elleni küzdelemben. Remek előadást tartott Bárdos Lajos zeneakadémiai Professzor gyönyörű népekeinkről, aki kórusát is magával hozta, és bemutatót tartott.

Második lépésként a női lelkigyakorlatok adásának elméleti és gyakorlati lélektanáról, módszeréről Pécelen, a női lelkigyakorlatos házban tartott előadást és bemutatót Dobos Testvér, a Népleányok Főnöknője elsősorban azoknak, akik a SOMOGYI KÍSÉRLET során a lelkigyakorlatok adásában vesznek részt.

Harmadik lépésként P. Kerkai megszervezte a jezsuiták harmadik próbaévet végzők számára – közülük akarta kiválasztani a SOMOGYI KÍSÉRLET előadóit – háromnapos továbbképzést a zugligeti Manrézában. – Az előadások nagy részét ugyan Kerkai Atya tartotta, de előadott Dr. Kovrig Béla közgazdász és szociológus Professzor a magyar faluban történt jelentős átalakuló változásokról, Dr. Bálint Sándor néprajz Professzor a népi vallásosságról és Csütörtök a népiség bölcséleti és teológiai alapjairól.

Negyedik lépésként a veszprémi egyházmegyei s benne a Somogy megyei papságnak esperesi kerületenkénti összehívása, tájékoztatása és közreműködésének kérdése szerepelt.

A SOMOGYI KÍSÉRLET központja Kaposvár volt, ahol az akkor alapított Rendház előjáróságát Kerkai Atya vállalta. Oda járt le két héten keresztül 3-5 napra Csütörtök, hogy megírja az egyházközségi lelki nap valamennyi előadását és szentbeszédét Kerkai Atya irányítása mellett. A kaposvári Rendházban laktak azok a fiatal Atyák, akiket a Manrézában – a C.S. keretében képeztek ki, és akiket P. Kerkai választott ki a somogyi munkára. – Maga a SOMOGYI KÍSÉRLET 1948 végén, 1949 elején indult és 1949 végéig 54 községben tartottak egyházközségi lelki napot, 2500 felnőtt férfi, 3000 idősebb nő végzett adventi, illetve nagyböjti lelkigyakorlatot, 2500 legény és fiatal férfi vett részt Falu-Manrézában lelkigyakorlaton, valamint 7500 asszony és leány végzett zárt lelkigyakorlatot.

– Minden készen volt arra, hogy valamennyi egyházmegyében megindulhasson a falvak újra történő evangelizálása, ha sikerült volna az Egyház és az Állam közötti – az egyenlőség alapján történő – „modus vivendi” megkötése, melyet a Szentszék annyira szorgalmazott. De Bíborosunk mindent megtett annak megakadályozására. – (Szeretném megjegyezni, hogy a „modus vivendi” hazai szorgalmazói nem voltak naivak, tudták, hogy a kommunista Állam előbb-utóbb felrúgja a megállapodást és végrehajtja a KOMINFORM határozatát az Egyház visszaszorítására – és lehetőleg eltiprására – de a „modus vivendi” révén lehetséges, hogy pár évre meghosszabbíthatták volna ezeket a jelentős pasztorációs munkákat. Bíborosunk azonban három hónapokban mérte az amerikaiak beavatkozását az ország felszabadítására, ezért megakadályozott minden megegyezést. – A „modus vivendi” hívei hosszú évtizedekben gondolkodtak és – sajnos – nekik lett igazuk...)

Itt kell megemlíteni Kerkai Atya Rómába történt kétszeri – illegális – kiutazását. Első alkalommal 1948 januárjában Dr. Bánáss Püspök úr római útját készítette elő, és ez alkalommal Mons. Montini – a későbbi VI. Pál pápa – helyettes államtitkárnak, valamint XII. Pius pápa magántitkárnak – P. Leiber Professzornak – a magyar egyházpolitikai helyzetről és a C.S. munkáiról számolt be. – Másodszor 1948 augusztusában Dr. Czapik Érsek úr római útját készítette elő és ugyancsak beszámolt a magyar helyzetről, a Falu-Manrézák működéséről és a SOMOGYI KÍSÉRLET előkészületeiről. Mindkét alkalommal sürgető üzenetet hozott Kerkai Atya Rómából a Szentszéktől a magyar Püspöki Kar számára a „modus vivendi” szorgalmazásával kapcsolatban, ugyanakkor a Szentatyától anyagi támogatást is kapott a C.S. munkák számára. A Bíboros úr lefogása és elítélése után pedig a Püspöki Kar – sajnálatos módon – megalázó megállapodást kötött az Állammal. – Kerkai Atyát pedig utolsó munkatársával – Csütörtökkel együtt – letartóztatták és koncepciós perben elítélték. Letartóztatásuk évében ugyan még folyamatosan mentek az előzőleg megindult munkák – a Falu-Manrézák lelkigyakorlati és a SOMOGYI KÍSÉRLET egyházközségi lelki napjai – de 1950-ben valamennyi munka leállt. Pedig ha a „modus vivendit” megkötötték volna, akkor valamennyi egyházmegyére kiterjeszthető lett volna a SOMOGYI KÍSÉRLET, a Falu-Manrézák pedig jelentősen felfuthattak volna.

Csütörtöknek 5 évi fegyházi és recski tartózkodása alatt volt éppen elég ideje és lehetősége alaposan végiggondolni: miért is volt szükség letartóztatásukra? – Azt még 1948-ban Barankovics Istvántól megtudta, hogy Rákosi egy ízben elszólta magát: „Mindszenty kellemtlen, Kerkai veszélyes!” – Töprengései eredményeként Csütörtök a következő megállapításhoz jutott letartóztatásukat illetőleg.

Előszőr: Ha a kommunista hatalom a magyar Egyházat térdre akarta kényszeríteni, – márpedig minden eszközzel ezt akarta, ez ma már a KOMINFORM 1947 és 1948 évi jegyzőkönyvéből nyilvánvaló, – akkor Mindszenty bíboros után egy ilyen nagy hatású, nagy tapasztalatú, nagy tudású embert, mint P. Kerkai, minden eszközzel félre kellett állítani, hogy a Magyar Püspöki Kar tanácsadó nélkül maradjon. (Dr. Bánáss püspökön és Dr. Czapik érseken kívül tanácsadója volt Papp Kálmán győri, Kovács Sándor szombathelyi, Hamvas Endre csanádi és Dudás Miklós hajdúdorogi püspököknek, ugyanakkor az ország valamennyi szerzetes-főnökét, a világi papoknak jóval több, mint a felét személyesen ismerte és szuggesztív egyénisége révén igen nagy hatással volt mindenkire, aki csak ismerte őt.)

Másodszor: P. Kerkai kikapcsolásával a Centrum Sociale és annak mozgalmi: a Falu-Manréza mozgalom és a SOMOGYI KÍSÉRLET halálra volt ítéelve, a falvak újra-evangelizálásának országos kiterjesztéséről pedig szó sem lehetett.

Harmadszor: Kerkai Atya kikapcsolásával – különösen a Földművelésügyi Minisztérium vezetőgárdájának bebörtönzése után – úgy vélte a kommunista hatalom, hogy az utolsó akadály is elhárult a mezőgazdaság kényszerkolhozósítása elől.

– És ez valóban így is volt, mert a KALOT-ban és a Falu-Manrézában nevelkedett fiatalok utoljára léptek a kolhozokba, vagy inkább bementek a városokba építőipari- vagy gyári munkásnak.

Csütörtök személyét – valószínűleg – eltúlozta az Államvédelmi Hatóság. Úgy vélte Csütörtök, hogy letartóztatásának oka – a feltételezett főpapi kapcsolatokon túl – az amerikai kultúrattasé ismerete, a Centrum Sociale-ban betöltött vezető szerepe és az „Élet a betűk mögött” szerkesztése lehetett.

Intermezzo: MAGNIFICAT...

Imádság női hangra

Magasztalja az én lelkem az Urat mindenkoron...
Örvendjen mindig üdvözítő Istenem felett!...

Mert a Nem-lét puszta partjáról: a Semmiből
A Létre hívtál s Életre keltettél engemet.

Megajándékoztál az Értelmes-élet adományával:
Tudatos és szabad Személyiséget nyújtva át nekem,

Mely magában hordja az Isten-Gyermekség méltóságát:
Egyszeri, teljes és megismételhetetlen.

Anyám öletől gyermekségem évein keresztül
Kegyelmed sugárzó Erejét mindig éreznem engeded.

Csiszoltad értelmemet a Tudomány köszörűjén,
Hogy megtapasztaljam Elégtelenségünk és Tudatlanságunk mértékét.

Hűséges Férjet, egy kicsi Életet és sok-sok Ember-Testvért kaptam Tőled,
Hogy minden nap áldhassam Neved és rajtuk keresztül szolgálhassak Neked.

Nehéz a lelkem most... Mi a szándékod Velem?...
Add Szentlelked, hogy mindig felismerjem látogatásod idejét!...

Meghagysz Nekik?... Kiket Te adtál nekem?...
Hogy szeretetben szolgáljam őket Akaratod szerint?...

Vagy úgy akarsz, hogy Kereszted-útján kísérjelek végig?...
S életem áldozatát egyesítsem Veled?...

Ki ismeri Isten útjait?... Ki igazodik el Alternatívái között?...
Ki olyan okos, hogy tanácsot tudna adni most nekem?...

Leteszem hát Kezedbe életem, Istenem!
Tégy velem mindig szent Akaratod szerint!...

Sorsommá lettél! Szeretlek Téged Krisztusom!
Add Lelkedet, hogy kapkodó lélegzetemben vezéreljen Ő!
Ámen.

(Áldás)

11. Fejezet: Ki tudja Isten útjait?...

Minthogy Csütörtök életéről beszélünk, mindenképpen meg kell emlékeznünk Áldás súlyos – mondhatni: halálos – betegségéről. Hogy aztán mégis életben maradt? Ezt – a jószágos Isten után – P. Békésinek és Szörényi Erzsike néni húgának, Emmynek köszönhetik. – Talán kezdjük ott, hogy 1948. április elején Áldás megszülte Agathát, aki arany-szőke, göndör hajú, kékszemű Csöppség volt, ahogy Csütörtök megálmodta... Augusztusban viszont Áldás kétoldali mellhártyagyulladás és bal oldali beszűrődést kapott a tüdején. Egyik éjszaka súlyos tüdővérzése volt, amellyel beszállították a Szent János Kórház tüdő-osztályára. Osztályos orvosa – Süle Éva doktornő – megpróbálkozott a tüdőtöltéssel, de az egész tüdő fertőzött lett, „miliáris tüdő-TBC” következtében, vagyis véráramába bekerült a fertőzés. (Abban az időben a „miliáris tüdő-TBC” halálos volt, hiszen Kassán Gemma Nővér is abban halt meg, nem egészen két hónap alatt.) – Éva doktornő őszintén megmondta Csütörtöknek, hogy – ha nem tud sürgősen „streptomycint”-t szerezni, akkor – Áldás heteken belül meghal. (Ebben az időben már a haldoklók szobájában feküdt, P. Dombi látogatta és készítette elő a halálra.) – Csütörtök Barankovics Pista révén elkerült Dr. Cavallieri Professzorhoz, a Magyar Vöröskereszt Elnökéhez, aki a MABI Igazgatóságának telefonált – Csütörtök ugyanis a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének volt a tagja – és hozzájuk küldte Csütörtököt. – Csütörtök két ellenőrző főorvost taxiba ültetett, kivitte őket a Szent János Kórházba. Éva doktornő megmutatta nekik Áldás leleteit, – jellemző: megvizsgálni nem merték, még csak be sem mentek a haldoklók kórtermébe – és azonnal felírtak 10 gramm Streptomycint. Amint a gyógyszer felírták a Főorvosok, Éva doktornő még aznap megkezdte Áldás streptomycin-kezelését – más beteg gyógyszeréből – Csütörtök pedig két nap alatt beszerezte a receptre felírt gyógyszert. Bizony, több mint egy havi fizetésébe került, mert a streptomycin egy árban volt az arannyal. – P. Kerkai akkor Rómában volt, így P. Somogyitól, a Manréza rektorától kérte kölcsön Csütörtök a pénzt. – Honnan-honnan sem P. Békési megtudta Áldás betegségét és további egy hét alatt 10 gramm streptomycin érkezett tőle az USA-ból. – Csütörtök Bátyja, Sanyi révén pedig egy hónapon belül Dr. Szörényi Emmy, aki akkor már az USA-ban főiskolai Professzor volt, a teljes kezeléshez szükséges 60 gramm streptomycint megküldte. (Így tartalék is maradt, amire később szükség is volt, mert a véráramból nem pusztult ki a TBC, és másfél év múlva Áldás szemére ment, jó két hónapig nem is látott, de – Isten segítségével – a tartalék gyógyszer ezen is túlségítette.) De hogyan tudta Csütörtök visszaadni a kölcsönkapott összeget P. Somogyinak? (Mint mondtam, nem volt kis összeg: a streptomycin ára egyenlő volt az aranyéval.) – Még az első időben, a gyógyszer utáni szaladgálás idején történt: Lóry felhívta telefonon Csütörtököt, hogy keresse fel. A megadott időben Csütörtök fel is ment hozzájuk és ott várakozott rá Mr. Koczak, az USA követségének kultúrattaséja. Elmondta, hogy Pongrácz grófnőtől tud Csütörtök Feleségének halálos betegségéről, és hogy streptomycinre lenne szüksége. Csütörtök mondta, hogy 10 grammra kapott receptet, amit ki is váltott a Manréza Rektorától kapott kölcsönből, így meg tudták kezdeni a kezelést. De bizony még több streptomycinre lenne szükség. Ekkor Mr. Koczak kérte Csütörtököt – minthogy Streptomycint most szerezni nem tud – fogadja el tőle a streptomycin árát, mint baráti segítséget. Ezzel egy nagyobb összeget nyújtott át. Csütörtök elfogadta, mert akkor nem volt semmi pénze: Agatha Anyósáéknál volt Irsán, nekik mindenképpen kellett pénzt adnia; Áldásnak szüksége volt gyümölcsre és tápláló dolgokra; aztán – mivel motorkerékpáron járt – benzinre is kellett pénz. (Saját magára nem is gondolt.) Így a kölcsönt is vissza tudta adni P. Somogyinak, Áldásnak is tudott gyümölcsöt bevinni, tankolni is tudott, Irsára is kiment a jó hírrel, hogy megkezdték a kezelést. Visszajövet bement a Jézus Szíve templomba hálát adni. Aztán felkereste P. Dombit, vele is közölte a kezelés megkezdését és kérte, hogy továbbra is látogassa Feleségét és vigyen számára Eucharisziát.

– Harmadnap éjszaka megérkezett Rómából P. Kerkai, Csütörtöknél aludt, próbálta vigasztalni: „Fel a fejjel! Voltunk már nagyobb bajban! És leszünk is!” – De amikor másnap meglátogatta Marikát, bizony megijedt, mert szinte csonttá le volt soványodva – úgy nézett ki, mint Gemma Nővér halála előtt 2-3 héttel – most már megértette Csütörtök ijedtségét és szinte kétségbeesett voltát. – Hogy figyelmét némileg elterelje, annyira munkába fogta az Atya Csütörtököt, hogy éppen csak Marika látogatására, meg egy kevés alvásra maradt ideje, és hét végén meg tudta látogatni kislányát. Csütörtök szinte hullafáradt volt állandóan, viszont a terápia használt: Áldást a jó Istenre bízva úgy dolgozott, mint soha. Mondta is P. Dombi Marikának, hogy P. Kerkai véleménye szerint: ilyen munkatársa még nem volt soha, mint Csütörtök. – „Igaz, én is megmondtam neki, hogy a kezem alatt még nem volt ilyen okos, határozott, biztos ítéletű tanítvány, mint a maga férje, Marika”.

Áldás lassan, de fokozatosan gyógyult, Éva doktornő meg volt vele elégedve. Megmondta azonban mindkettőjüknek, hogy még évek kellenek ahhoz, hogy teljesen rendbe jöjjön. – És a jó Isten gondoskodott ezekről az évekről, igaz nem úgy, ahogy ők elképzelték... Karácsonyra kiengedte a kórházból Áldást Éva doktornő; január közepén átmenetileg elhagyhatta a kórházat, de naponta 1-2 óránál többet nem lehetett fenn. – Hol legyenek?... Ki gondolja Áldást?... Csütörtök Bátyja, Sanyi időnként misézni járt a budai Dénes utcába. Egy emeletes villa a Heidecker vaskereskedő család tulajdona volt, melyet szerzetesnőknek engedtek át. – Ők fogadták be Csütörtököt Áldással, szinte az utolsó percben. Mert Csütörtököt – Kerkai Atyával együtt – 1949. február elején letartóztatták... Így Áldás egy darabig – árván, egyedül – az apácák gondoskodására maradt a Dénes utcában... Ki tudja Isten útjait?!...

Utolsó reggel csütörtök azzal búcsúzott Áldástól: „Lehet, hogy kicsit késni fogok este.” – De nagyon késett!... Egyáltalán nem jött!... Helyette házkutatást tartottak és Csütörtök minden írását elvitték. Tudományos munkáiból – májusban lett volna a habilitációja – nem maradt egy szál sem. – Áldás az orvosi tilalom ellenére felkelt és bement az Andrássy út 60. egyik mellékutcai bejáratához. Érdeklődni akart Férje után, de elzavarták. – Elment az utca sarkáig, ott várakozott vagy két óra hosszat és látta, hogy a legkülönbözőbb korcsoportokhoz és társadalmi osztályhoz tartozók – felmutatván igazolványaikat – bementek az épületbe. „Istenem! Mennyi ÁVO-s vagy ÁVO-t kiszolgáló!” – újra megpróbált érdeklődni, megint elzavarták, mire visszament a Dénes utcába. Halálosan fáradt volt... És teljesen egyedül... Hová lett a párja?... Igaz, mondta, hogy mindenre lehet és kell számítani... Hát erre számított Csütörtök?!... – Nem lehet mit tenni, csak várni... várni... várni... és imádkozni!... Aztán teltek a napok, teltek a hetek. Öt hét múlva kapott egy lapot, Férje írásával: „Vasárnap délelőtt felkeresheti a Margit körüti Katonai Ügyészségen.” – És 10 perc beszélő... De legalább láthatta... Igaz, agyongyötört... de él!... És egy hét múlva újra jöhet. – Jön is, de Férje nincs! Kinn fekszik a Róbert Károly úti Kórház zárt osztályán. – „Istenem, mit tettek vele?” – Kimegy a megadott címre: Katonakórház, benne a letartóztatottak osztálya... Férje magas lázzal fekszik, kétoldali tüdőgyulladás... Egy percre láthatja... Egymásra nevetnek, hiszen láthatják egymást és élnek mind a ketten. – Jóindulatú, kövér fegyőr: „Egy hét múlva jöhet újra, Asszonyka... Most gyorsan csókolják meg egymást. Tulajdonképpen nem szabad, de nem nézek oda!... Most menjen. Amit hozott, odaadom neki... Ne féljen! Jó az orvosuk! A legjobb kezelést kapja!...” És ez így megy három hétig, szerencsére mindig az a jóindulatú fegyőr – csak „kenőmájasnak” hívják. – Negyedik héten újra nincs. „Hová vitték?” – „Visszavitték oda, ahonnan hozták. Sajnos nem tudok semmi mást...” – Vissza a Margit körútra. Nincs ott, elvitték onnan. „Hová?...” – „Nem tudjuk. De ha tudnánk, akkor sem mondhatnánk semmit” Megint a bizonytalanság... megint a várakozás... megint csak az ima!... Abban legalább együtt vannak!...

Újabb hét telik el. Újra egy levelezőlap: Markó utcai fogház... Mit akarhatnak vele?... Dr. Székely ügyvéd, az Atya barátja: „Nincs semmi baj, Marika! – A Margit körül az baj volt: kémkedést akartak rájuk húzni...” „Rájuk?...” „Igen, Kerkai Atyára és Csütörtökre. De itt enyhébb dolgokról lesz szó, még nem tudom miről, de a jövő hétre igyekszem megtudni.” „S mikor láthatom?...” – „Mindenesetre kérek beszélőt Marikának.” – Az ügyvéd meg is szerezte két hét alatt a beszélőt. Aztán így ment az élet egy darabig: beszélőtől beszélőig. – Majd megkezdődött a tárgyalás, ahová senkit sem engedtek be... Áldás kint ült az előcsarnokban és várt: az egyik óra telt a másik után. Aztán elnapolták a tárgyalást: Atyát is, Csütörtököt is visszavitték a börtönbe, még egy szót sem szólhattak egymáshoz. De legalább látták egymást és Áldás láthatta az Atyát is, aki főnök volt és munkatárs, lelki-anya volt és jó barát. És Áldás tudta, hogy vigyáz Csütörtökre is. – Aztán újra eltűnt Csütörtök, hiába ment be Áldás a heti beszélőre. „Majd kap értesítést!” – mondta az ügyeletes fegyőr. – Közben a Dénes utcai lakás megszűnt: az Állam lefoglalta a Heidecker család minden tulajdonát. – Hová menjen Áldás? A régi lakásba nem mehet, ott halt meg Tbc-ben Ilonka. Valahol a hegyek között kellene találni helyet, ha meg akar gyógyulni. Már pedig – Isten segítségével – meg akar! Hiszen ott van Agatha!... Ott van Csütörtök!... Éva doktornő tartja benne a lelket: meg fog gyógyulni!... Igaz, hogy évek kellene hozzá!... De ki kell bírnia Csütörtök nélkül az éveket!... Bele kell nyugodnia, hogy Csütörtök évekig nincs, csak ritkán, és akkor is csak percekre!... De addig: Istenem, Istenem, hol leszen lakásom?... És akkor jön Anaklét Atya a kassai, diákkori hittanár: „Jöjjön Marika, ott a Kis-Svábhegyen az Alverna: ferences apácák otthona... Néhány hónapig ott lehet!” – Milyen más is ez a „gyöngébb értelmi képességű” ferences, mint a nagyszerű jezsuiták! No, nem azok, akik ülnek: Atya, Mócsy Imre bácsi, Tüll Lojzi bácsi, vagy akiről Csütörtök annyit beszélt: Alszeghy Atya... Hanem a többi, mint Fritsy és P. Kollár munkatársai, akik azt mondják: P. Kerkai miért dolgozott családossal együtt, most eltarthatja a Rend a családot?! – Hogy is becsülnék sokan Atya munkáját, mikor meg sem értik, hogy miért dolgoztak?!... Mikor tudomásul sem veszik, hogy a Szentszék mennyire értékelte azt a munkát, amit ők a C.S.-ben megvalósítottak?!... Áldás szólt P. Fritsynek, hogy a C.S. értékeit: fordításait, kartoték-rendszerét, könyv- és folyóírástárát meg kellene menteni, hiszen a „MŰHELY”-ben annyi munka, fáradság valósult meg. – Mi volt a válasz? „Ugyan Marika, mi az ahhoz a rengeteg szénhez képest, ami a Rendház pincéjében fekszik és odavész?... Áldás felköltözik a Svábhegyre, erdők között a ház... itt még a jó Isten is közelebb van! – Néhány hónap múlva Pécelre hívja Dobos testvér, a Népkegyek lelkiigazgató házába. Ott is nagyon jó: szép kert, kis kápolna és ott az Eucharisztia...

Közben Csütörtök hol előbukkan, hol újra eltűnik. A Markó utcai börtön után a Pestvidéki börtönbe kerül, a Gyorskocsi utcába. – Ott az Atyával egy zárkában van, naponta miséznek az Atya. Mit számít ilyenkor, hogy hatszemélyes zárkába 30 főt zsúfoltak össze?... Aztán folytatódik a tárgyalás, továbbra sem engednek be senkit, továbbra is „zárt tárgyalás” folyik, nehogy külföldi újságírók bemehessenek. – A teremőr néha kinéz: „De tudnak ezek... a pap is, meg a civil is... darabokra szedik a tanukat, meg az ügyészt...” Kijön Dr. Székely ügyvéd: „Nagyon jól megy minden!... Estére otthon lesznek!...” (Szegény Ügyvéd úr! Atyát és Csütörtököt a forgalomból kívánják kivonni, bármit tesznek, bárhogy védekeznek! Áldás számára ez olyan világos, mint a nap! De Isten szándékát köszönettel kell fogadni... és hálát kell mindenért adni!...) – Nagyanyóka készül Csütörtök fogadására: lekváros gombóc, 100 darab. Ki fogja ezt megenni?... Az ítélethirdetés után – az Atya hat év kényszermunkát, Csütörtök két év fegyházatot kapott – Sanyi és Gazsi, Csütörtök testvérei összenéznek, és szemük azt mondja: Két hétig fogják sírva enni ezt a gombócot... Hazakísérik Áldást és estig gombócot esznek, hogy ne maradjon nyoma sem a szomorú tévedésnek. – Az ítélet után Atya is, Csütörtök is újra eltűnik. – Mi lett velük?... Visszavitték az ÁVÓ-ra őket?... Nem lehet mondani, hogy unalmas lenne az élet, tele van csupa izgalommal.

– A Markó utcában egy jóindulatú fegyőr azt a tanácsot adja: érdeklődjének a Gyűjtőben – Kozma utca 13 – a Köztemetővel szemben. – (De közel van a temető! Hányat vittek már át a börtönből oda?!) – Végre jelentkeznek a Gyűjtőből. Egyelőre, amíg nem jogerős az ítélet – hetenként látogathatók, adható be tisztasági csomag. – És kezdődik a heti sorban állás a csomaggal, a beszélőre várva. (Istenem! Hányan lehetnek ide bezárva, ha ennyien adnak be csomagot, ennyien várnak a beszélőre?!...) – Majd ha elmúlik ez a rendszer, ide Mária-szobrot kell állítani, csomaggal a kezében: „A cucc-hozó boldogasszony szobrát” – (Bár a Szent Szűz nem tudott „cuccot” vinni letartóztatott és elítélt Szent Fiának...) – Aztán hamarosan megtörténik a feljebbviteli tárgyalás, az ítélet jogerőre emelkedik. És ettől kezdve a fegyenc csak háromhavonta írhat és kaphat levelet, háromhavonta van beszélője és adható be számára csomag. Így legközelebb hiába megy Áldás, közlik vele, hogy a Kisfogházban mikor van látogatás, mert Csütörtök – újabb vándorlás után – a Kisfogházba kerül. De ott is legfeljebb egy fél évig lehetett, mert a Kisfogházat kiürítették. Azokat, akiknek még egy évnél több volt hátra a büntetésükből, Márianosztrára; a papokat és a súlyosabb büntetésűeket Vácra; Csütörtökéket – mivel már csak egy évnél kevesebb büntetésük volt hátra – Szegedre, a Csillag-börtönbe vitték.

Keresztes Anci, Áldás régi szegedi lakótársa, írt Áldásnak, hogy Apáca utcai szobájában éktelen csörömpölésre figyelt fel, szaladt az ablakhoz, hát mit lát: több mint 500 megláncolt rabot – ötös sorokban – kísérek a körúton. Az egyik sor szélén Csütörtököt látja, aki kifejezetten az ő ablakukat nézi. Gyorsan utcai ruhába öltözött és sietett a rabok után és kísérte őket a Mars térig, ott bevitték a Csillag-börtönbe őket. Csütörtök meglátta őt, oda is szólt neki, hogy értesítse Marikát, de egy fegyőr odament mellé, így aztán nem tudtak többet beszélni. – Mint később Áldás megtudta: a Kispest-állomásig gyalog mentek a Gyűjtőből – persze „biztonságosan” összeláncolva – ott nagy nehezen fölhajtották őket egy személyvonatra, így kerültek le Szegedre. – Áldás azonnal leutazott Szegedre, de semmi felvilágosítást nem kapott a Csillagban. – Azt mondták: ha a Férjét valóban lehozták Szegedre, akkor majd értesítést is kap róla. – Valóban, három hét múlva meg is érkezett az értesítés, hogy Férje a szegedi Büntetőintézetben van, a legközelebbi látogatása két hét múlva esedékes. Ugyanakkor egy 2 kg súlyú csomag is beadható számára az ismert feltételekkel. – Közben megérkezett Csütörtök rendkívüli levelezőlapja is az áthelyezésről, a számára küldhető levélről, a látogatásról és a csomag beadásról. – Ezek a háromhavonkénti levelek, látogatások, csomagok és az állandó ima jelentette a kapcsolatot Áldás és Csütörtök között. – Közben volt Csütörtök húgának, Klárikának az esküvője, melyről értesítést küldtek neki is, amit – természetesen – soha nem kapott meg. Viszont – amit évek múlva tudott meg – nevében dísz-táviratot küldött a Börtön az esküvőre a következő szöveggel: „Sok örömet-boldogságot, esztendőre apróságot! Szabadság!” Mindenesetre szép volt Csütörtöktől, hogy – ha tudtán kívül is – „Szabadságot” kívánt Testvérének a börtönből...

Két szegedi látogatás között zajlott le Áldás Tbc-s szem-folyamata. Egyik nap azt tapasztalta, hogy a fehér színt nem látja, csak a pirosat és a zöldet, illetve azok különböző fajtáit. Azonnal felkereste Éva doktornőt, aki akkor már Főorvos volt, és elmondta panaszait. Éva áttelefonált a szemészeti osztályra, ahol az adjunktus volt csak benn – Dr. Csapody Professzor szabadságon volt – és leküldte hozzá Áldást. Az Adjunktus hosszasan vizsgálta, de nem értette, mi lehet az oka, hogy a piros és a zöld fényt látja, a fehéret azonban nem. A végén már rettentő ideges lett, azt hitte, hogy Áldás „hisztizik” és a vizsgálóból kiküldte a folyosóra. Áldás, mint szófogadó gyermek, kiült a folyosói padra, amikor is bejött az osztályra Csapody Professzor. Bement az adjunktushoz, aki elpanaszolta, hogy Éva Főorvosnő leküldött egy „hisztis” nőt, akivel sehogy sem boldogul. A Professzor megnyugtatta az Adjunktust, hogy ő majd megvizsgálja a páciens, csak hívja be.

– A Professzor beültette Áldást a műszer mögé és egy-két perc múlva úgy leordította az adjunktust, hogy Áldás egészen megsajnálta. „Hát vak a Kolléga? Nem látja a látóidegen a Tbc-s muffot? Még soha nem látott ilyent? Hát jöjjön és nézze meg! Utána telefonáljon Évának, hogy a Doktornét beláthatatlan ideig itt tartjuk! És intézkedjék, hogy megfelelő helye legyen szegény kis Doktornénak! De ne feledkezzék meg arról, hogy bocsánatot kell kérnie tőle!”

Megnyugtatta Áldást a Professzor, hogy idejében sikerült megtalálni a bajt és időben kezdődhet a kezelés is. Áldás egy napot kért, hogy Kisleányát, Agathát a Nagyszülőknél elhelyezze, azzal távozott, hogy másnap befeküdjön a Szemészeti osztályra. – Másfél hónapig egyáltalán nem látott. Az első napokban nagyon el volt keseredve: Nem láthatja Agathát!... Nem látja többé Csütörtököt!... De aztán megnyugodott: „Ha ez is beletartozik a jó Isten akaratába, hát legyen!... Akkor ad hozzá erőt is, hogy elviselje!...” – Meglátogatta Éva Főorvosnő, megvizsgálta. Ő nem látta ennyire tragikusnak a helyzetet: gyógyszer még van, eddig is használt a gyógyszer, most is fog! Nem szabad kétségbe esni! Főleg Marika lelkiületével nem! De türelem az kell!... És türelme Marikának mindig volt... Áldás szülei, Ernő sógora, Csütörtök testvérei gyakran látogatták; beszámoltak Agatháról: minden este külön imádkozik Anya gyógyulásáért, Apa hazajöveteléért. – Maga a Professzor úr – még a szabadsága alatt is – mindennap bement megvizsgálni Áldást és a legszigorúbban megkövetelte utasításainak megtartását. – Aztán már nem volt semmi probléma: a jó isten visszaadta Áldás látását, a következő látogatóra már el tudott menni. Csütörtök nem is tudta meg, csak hazatérése után, hogy mi mindenen kellett Áldásnak átmennie.

Karácsonykor nagy szomorúság érte Áldást. Már maga a Párja nélküli ünnep is szomorúság volt. De lehetett levelet írni, csomagot küldeni és egy látogatás is esedékes volt. – Azonban egy személyi- és cellamotozás – magyarul: hipis – alkalmával Csütörtöknél megtalálták az elrejtett rózsafüzért, ezért 10 nap sötétzárkát és minden kedvezménynek egyszeri megvonását kapta büntetésül. Valójában ez nem elsősorban Csütörtöknek volt büntetés, hanem sokkal inkább Áldásnak. A sötétzárkát kenyérrel és vízzel vasárnaponként kellett letöltenie, mert hét közben dolgozott. Ez még jól is esett neki, mert a vasárnapokat így tudta megünnepelni: imával, énekkel, elmélkedéssel... Áldás levele és látogatása borzasztóan hiányzott, de ezeket a vasárnapok mellé tette: följajánlásképpen... – Viszont Áldás nem kapott levelet, a beszélő elmaradásáról – még szerencse – értesítették, így nem utazott le hiába Szegedre. A csomagot azonban visszakapta, éppen december 24-én. Szinte ez esett neki a legrosszabbul, hiszen minden szeretetét igyekezett beletenni abba a 2 kg-os csomagba, és pont Szenteste hozták vissza, amikor úgysí olyan nagyon hiányzott Csütörtök. Legalább az otthoni ízeket érezhette volna!... És azt sem tudta Áldás: miért volt a büntetés?!...

Három hét múlva azonban Csütörtök – a szabó-műhelyben végzett jó munkájáért és a „termelést növelő újításért” – rendkívüli levelet, rendkívüli beszélőt és rendkívüli csomag-küldést kapott jutalmul. Bizony nagy öröm volt ez mindkettőjük számára. Annak ellenére, hogy további három hét múlva, február 15-én járt le büntetése, vagyis szabadult.

És ez az annyira várt örömnappá lett számukra – emberileg szólva – a legnagyobb csalódás napja, eddigi életük legnehezebb napja. Mert Csütörtököt – szabadulás helyett – visszakérte az ÁVÓ és három esztendőre megszűntek egymás számára létezni. Eltűnt csütörtök, mintha a föld nyelte volna el.

Áldás már 14-én leutazott Szegedre és 15-én délelőtt odaállt a Csillag-börtön elé, amikor kezdtek szállingózni a szabadulók. És ott állt délutánig, amikor már senki sem jött ki. – Az őr megszánta: „Kire vár Asszonyka?” – „A Férjemnek ma kell szabadulnia. Meddig kell még itt várni?” „Ne várákazzon már, kedves szegény Asszonyka! A szabadulók már mind kijöttek. Ha nem jött a férje, akkor azért nem jött, mert visszavitte az ÁVÓ.” – „Hová vitték?... Segítsen már rajtam jó ember!...” „A Tisza-szálló az ÁVÓ tanyája. De én nem mondtam semmit! Ugye megértett?!” – „Megértettem és köszönöm!” – mondta Áldás és elment a Tisza-szállóba. – Az előcsarnokban ott látott jó néhány férfit, a fal felé fordulva. Megismerte Csütörtököt: ott állt közöttük. – „Mit keres itt?” – mordult rá az egyik ÁVÓ-s – „A férjem, Dr. Csütörtök, most szabadult volna a Csillagból. Őt keresem”. – „Itt nincsen semmiféle Dr. Csütörtök. Menjen, amíg jó dolga van!” – mondta az őr és kituszkolta Áldást az előcsarnokból...

Most vesztette el talán végleg Csütörtököt?!... Ki tudja Isten útjait?!...

Áldás még az éjszaka visszautazott Pestre.

„Elmúlhat a tél, el a május... a nyár...
Elfuthat az év: az idő sosem vár...
De egyszer visszajössz... majd egyszer...
Visszajössz... és itt maradsz velem...
Várlak, mert megfogadtad, s te nem vagy hűtelen...
Te nem vagy hűtelen...”

(Ibsen: Per Gynt)

Intermezzo: De profundis clamavi ad te, Domine!

A mélységből kiáltok hozzád Uram!
Halld meg szómat, istenem!
Füled figyeljen föl könyörgő szavamra!
Ha számon tartod minden vétkeket,
Ki áll meg akkor színed előtt Uram?!
De Nálad bocsánatot nyer minden vétek,
Ezért remélek az Úrban, Benne bízok lelkem...
Mert az Úrnál az irgalom, és bőséges Nála a megváltás (Zsolt.129)

Csütörtök imája:

A mélyből, második emeletnyi pince mélyéből,
ahol a falon csöpög a víz, a padló nedves és a levegő dohos,
ahol a cella szélessége legfeljebb két és fél méter,
egy deszkapriccs foglalja el majd az egész helyet,
előtte fél méter ha van... Innen kiáltok hozzád, Uram!
Itt állok, vagy csoszogva járkálok egész nap,
mert ülni nem szabad... Csak azt próbálja meg valaki!
Ha leülök, már üt a pusztaság; üt, ahol ér.
Pedig állni és csoszogva járni oly nehéz:
cipőmet még felhúzni sem tudom, mert dagadt a láb a gumibot ütéseitől.
Tenyérem fekete és kétszer olyan vastag,
mint azelőtt, hogy ide kerültem.
Pedig már lohad, két hét nagy idő. –
Talán még két hét és elmúlnak a nyomok,
s lehet, hogy akkor elkerülök innen...
– Uram! Innen a pincék mélyéről kiáltok Hozzád!
Nem is magamért, hanem Áldásért, akit lehet, hogy idehoztak,
és itt sínylődik ő is valamelyik pince mélyén.
Uram! Könyörülj rajta, mert ha behozták, ő innen élve ki nem kerül soha...
És mindenkiért kiáltok hozzád, Uram! – Innen a pincék mélyéről:
Agatháért, akit talán többé már nem látok soha.
És Atyáért és Lórántért, Liliért, Enciért és a többiekért mind:
a hősökért és a gyávákért;
az erősekért és a gyöngékért...
És azokért kiáltok legjobban, Uram, Hozzád, akik ott fenn gyötörnek...
rúgnak és ütnek... és káromolnak Téged...
Mert – minden bizonnyal – nem tudják mit cselekednek...
Ámen

12. Fejezet: Andrásy út 60. És ami utána következik.

Két munkatárs járt Csütörtök eszében. Az egyik nagy tudós volt, Atya egyik legszorosabb munkatársa. A másik magas rangú – de kidobott – katonatiszt, az első világháború hőse: Csütörtök munkatársa. – Milyen félelmeken, gyötrődésen, milyen mély megaláztatáson mehetek keresztül, amíg eljutottak a megbízatás vállalásáig a beszámolásra: egyikük az Atyáról, Atya munkáiról és megnyilatkozásairól, Atya terveiről; másikuk Csütörtökről, Csütörtök munkáiról. Milyen lesújtó lehetett számukra: bevallani gyengeségüket. – De Atya is, Csütörtök is megértéssel fogadott mindent. Mindkettőjükkel külön-külön megbeszélték: mit mondjanak, mit írjanak le, miről számoljanak be. Ennek ellenére szörnyű volt látni rajtuk a megaláztatást, az önmegvetést. Hiába próbálták tartani bennük a lelket... Vajon mi lehet most velük? – Mikor Atya és Csütörtök az Andrásy út 60. pincéjében „rohad”, most kezdik csak megérteni: mi mindenre mehetett át az a két szerencsétlen ember...

De hát kezdjük az elején. Csütörtök valóban késett aznap este, s ahogy az autóbustól sietett a lakás felé, egy férfi állta útját és megkérdezte a nevét. Válaszára igazolványt mutatott fel és egy mellettük álló autóba invitálta: „csak egy rutinellenőrzés, hamarosan visszahozzuk”. Csütörtök nem szólt. Tudta, hogy most érkezett el az a pillanat, amelyről már többször beszéltek Atyával. – Egy jó idő óta barátai, ismerőseik biztatták őket, hogy menjenek Nyugatra. – Kerkai Atyának, aki a magyaron kívül három nyelven beszélt, még a római Általános Rendfőnök is felajánlott Nyugaton tanári, szerkesztői, vagy szervezői pozíciót. Csütörtöknek pedig – ő a magyaron kívül két nyelven beszélt – Atya ajánlott fel lehetőséget, ha Nyugatra akarna családjával távozni. Ők azonban – még a letartóztatás kilátása mellett is – itthon akartak maradni, a magyar népért dolgozni, akár szenvedni is. Hát most itt a lehetőség... Vajon Atyával mi van? Jó lenne értesíteni, meg kellene kímélni az ÁVÓ-s letartóztatással járó szörnyűségektől... És ő, Csütörtök? Vajon hogy fogja bírni? – „Istenem, adj erőt! Légy velünk!...” – Beérkeztek az Andrásy út 60. udvarába, felvitték az első emeletre: egy csoport már várta, élükön – kék melegítőben – kopaszodó férfi. „Décsi alezredes vagyok. Ez a csoportom. Előre bocsátom, hogy Mindszentyvel is az én csoportom foglalkozott. Nem nyúltunk hozzá egy újjal sem, mégis mindenre válaszolt, amit kérdeztünk. Remélem, maga is okos lesz és válaszol a kérdéseinkre.” – Azzal megindult a kihallgatás, és tartott 72 órán át...

Egymás után záporoztak a kérdések: személyi adatai; iskolai végzettsége; családi körülményei; egyetemi ismerősei; jezsuita barátai; munkaterülete. Főpapi ismeretsége: Czapik érseket, Bánáss püspököt honnan ismeri? Kiket ismer a főpapok, szerzetes főnökök közül? Honnan ismeri Pongrácz grófokat? Kik Pongráczék rokonai, ismerősei? – Csütörtök közbevágott: „Alezredes úr! Pongrácz Éva kisgyerek korától cukorbeteg. Szíveskedjék azonnal hazahozni és lássák el gyógyszerrel, ha nem akarnak gyilkosai lenni egy ártatlan fiatalnak! Vagy csak a holttestét akarják majd kiadni?...” – „Mi köze magának az Évához? Csak nem a szeretője? – Vagy az Enci kisasszony az?...” – „Van szép és okos feleségem, nincs nekem szükségem másra! Éva soha nem volt benn az irodánkban, Encihez pedig egy újjal sem nyúltam hozzá soha, kérdezzék meg Benker Józsi bácsit, a munkatársunkat. Küldjék haza Évát, Alezredes Úr! Tudom, hogy itt van, hallottam a hangját a szomszéd szobából, amikor felhoztak! Beteg gyereket ne tartsanak itt!! Intézkedjen már, Alezredes úr!” – Décsi intett egy magas kövér nyomozónak, félrevonultak, ott tárgyaltak, aztán a nyomozó eltűnt. – (Mint a Markóban – egy jó hónap múlva – megtudta Csütörtök, még éjszaka hazavitték Évát az Édesapjával együtt, orvosukat is értesítették telefonon.)

– Csütörtököt ketten közrefogták és végigvezették az emeleten, felvitték a másodikra, ott is végigvezették, – nem tudta mire vélni az egész – míg az egyik szobában a nyitott ajtón keresztül meg nem látott egy betakart, fal felé forduló nőt, akinek a haja teljesen olyan volt, mint Áldásé ... Istenem! Csak nem hozták be őt is?...

Aztán visszavitték az első emeleti szobába és folytatták a kihallgatást. Décsi kezdte: „Nézzé Csütörtök! Azt mondja: van magának szép és okos felesége, nincs szüksége másra... És ha rájön, hogy csak volt?! Ha itt van nálunk és meghal?! Mert tudjuk, hogy súlyos beteg... És akkor maga lesz az oka a halálának.” – Csütörtök egy pillanatra megdöbben: „Ezek mindenre képesek!... De határozottnak kell maradnom!” – Odafordult Décsihez: „Ha behozta a feleségemet, Alezredes, akkor mielőbb hozassa be Süle Éva főorvosnőt is! Gyógyszerrel együtt! Magának is van felesége, bizonyára szereti is! Mielőtt jóvátehetetlent cselekedne, gondoljon rá! Egyébként mit valljak? Még semmit sem kérdeztek! De addig nem is vallok, amíg a Feleségem itt van, ha nem jön a Főorvosnő gyógyszerrel és én nem látom őket!” – azzal elhallgatott. Az Alezredes senkire sem nézett rá, őrá sem nézett senki kérdő tekintettel...” Tehát Áldást nem hozták be, – gondolta végig Csütörtök, – akkor tartom magam ahhoz, amiben Atyával megegyeztünk.” – (Atyával ugyanis már hónapokkal ezelőtt megegyeztek, hogy önmagukról és egymásról mindent elmondanak, de mindenki másról hallgatnak, nem mondanak senkiről terhelő dolgot.) – Csöndben fohászkodott Csütörtök és azzal teljesen megnyugodott. – Vallomása is teljesen nyugodt volt. Beszért Kerkai Atyához való viszonyáról, hogy ő volt a helyettese, mikor nem tartózkodott Pesten. Mióta Kaposvárott házfőnök, azóta ő az állandó helyettes. Beszért a jezsuiták Általános Rendi Gyűléséről, a Centrum Sociale-ról, a Telepes Pasztorációról, az „Élet a betűk mögött”-ről, a SOMOGYI KÍSÉRLET-ről; a szociológiai folyóirat-tárról, a fordítások kijelöléséről amelyeket ő végzett; a fordításokról, melyeket angol és francia nyelvről Enci végzett, a német és olasz szövegeket ő, Csütörtök fordította. – Beszért Kerkai Atya két római útjáról, római tárgyalásairól. Beszért saját tudományos munkájáról, májusi egyetemi magántanári habilitációjáról, megírt és megírandó könyveiről, előadásairól a Jézus Szíve Szövetségben tartott filozófiai-teológiai továbbképzéseken, stb... Décsiék egy darabig türelmesen hallgatták, aztán Décsi ráordított: „Hallja, ne nézzen bolondnak bennünket! Beszéljen a demokrácia-ellenes tevékenységekről! A külföldi kapcsolatairól és a külföldre küldött jelentésekről! A katolikus főpapokkal meglévő kapcsolatairól és a főpapság demokrácia-ellenes tevékenységéről. A Falu-Manrézákról és az Élet a betűk mögött kiadványuk titkos céljairól! Van magának miről beszélnie! Rajta, amíg finomak vagyunk!...” – Csütörtök megmondta, hogy csupán egyetlen külföldi személyről tud: Mr. Koczakról, az USA követség kultúrattaséjáról, aki Pongrácz Eugéniának udvarolt. Tud arról, hogy Mr. Koczak Kerkai Jenőt, Kovrig Bélát és Feleségét, Barankovics Istvánt és Feleségét, Jánosi József és Borbély István jezsuitákat illegálisan külföldre juttatta maga és barátai segítségével. De – tudomása szerint – az illegális külföldre jutás szabálysértés és nem bűncselekmény, ezért nem tett róla jelentést.

Na, akkor következett a haddelhadd ... Az első pofont és rúgást magától Décsitől kapta, s erre az egész kihallgató társaság nekiesett: ütötték, verték, pofozták, rugdalták, amíg földre nem esett, akkor meg is taposták, amíg mozdulatlan nem maradt Csütörtök. – Décsi intésére az egyik pribék vödör vizet hozott, ráöntötte Csütörtökre, aki a vödör víztől magához tért. – Akkor újraindult a kérdésőzőn. Majd gumibotokat vettek elő és módszeressé vált a verés a következő eszméletvesztésig. – Megint felocsolták Csütörtököt, szembeállították a fallal, két őrt kijelöltek, aztán elmentek aludni. Kint már világosodott... Másnap, harmadnap – pihenés nélkül – folytatódott tovább, azzal a különbséggel, hogy írnia is kellett – alig tudta fogni a golyóstollat – de az írásaival nem voltak meglegedve.

– 72 óra hosszat tartott az első kihallgatás, még egyszer elvesztette az eszméletét csütörtök: csak 69-ig tudta számolni a talpára mért gumibotütéseket. – Akkor aztán levágták a pincébe. – Ruhája nedve volt, még szerencse, hogy a télikabátot a kihallgatásnál levették róla, az legalább száraz maradt. De a pincébe az is átnedvesedett egy nap alatt. Ott topogott-csoszogott a nedves levegőben és nedves ruhában naphosszat a szinte tenyérnyi helyen... És a legváratlanabb időben nyílt ki a „cirkli” – ahol az őr be tudott tekinteni – és nagyon gyakran megnyílt az ajtó, hogy ellenőrizzen valamelyik parancsnok. – „Hogy áll itt maga?! – ordított rá a hadnagy Csütörtökre egy alkalommal. – Mit gondol? Az Elite-kávéházban van?...” – „Nem, kérem! Azt hittem, hogy a Caffee de la Paix-ban vagyok” – válaszolta szelíden csütörtök. Olyan frászt kapott, hogy beesett a priccs alá és még bele is rúgott Csütörtökbe. Az őrnek kellett kirángatnia. – „Még van kedve pofázni?” – ordított a hadnagy, amikor elment. – Naponta-kétnaponta feltámogatták Csütörtököt kihallgatásra. Mindig ugyanúgy mondott el mindent, hiába akarták belezavarni a mondókájába. – Aztán írnia kellett: mindig ugyanazt a 2-3 dolgot. Várták, hátha eltéveszti és bele lehet kötni. De – Isten segítségével – jól működött a memóriája, tudta magát tartani az Atyával történt megállapodáshoz. – Egy alkalommal – mint utólag megtudta – maga Péter Gábor helyettese hallgatta ki. Hosszú és fárasztó volt a kihallgatás – (nem mondta ki az ezredes, de elsősorban Mackóról, Benker Józsi bácsiról, az Atya és Csütörtök lehetséges kommunista és beépített kapcsolatairól, a külföldre távozottakról és távozásuk okairól, a távozás mikéntjéről, stb.) – minden szóra vigyáznia kellett Csütörtöknek, ha nem akarta, hogy mások is belekeveredjenek a dologba. – Jó másfél óra múlva az ezredes az asztalra csapott. „Arra válaszoljon, amit kérdezek!” – Csütörtök nyugodtan mondta: „Higgye el, a lehető legjobb tudomásom szerint válaszolok a kérdéseire.” – „Egy fenét! – legyintett az ezredes. – Maga öt kérdéssel előre válaszol!” – (Jezsuita kora óta nem kapott ilyen dicséretet Csütörtök!) – Aztán folytatták a kihallgatásokat tovább. Volt, amikor pofont és rúgásokat kapott. Főleg akkor, ha beleszólt abba, amit a kihallgatója jegyzőkönyvbe akart diktálni. Vagy amikor nem volt hajlandó aláírni a felvett jegyzőkönyvet. – A pofon és a rúgás ellenére néha jót derült: az egyik kihallgatója „CIC”-nek mondta a „Szi-Aj-Szi”-t és ő elkezdett nevetni és figyelmeztette a nyomozót, hogy azt nem úgy kell mondani. – „Mi így mondjuk!” – torkolta le a nyomozó és pofonjával leborította a székről Csütörtököt. – Három hét után eljutottak addig, hogy olyan jegyzőkönyvet vettek fel, amit már alá is írhatott, mert csak saját magára és az Atyára nézve voltak benne „terhelő” adatok. Ezt követő második napon megfürdették, megborotválták, adtak neki ebédet: rántott húst, sült krumplival. Ebéd után Decsi bevezette egy szép nagy irodába, ahol tekintélyes íróasztal mögött Péter Gábor és helyettese ült. Péter Gábor elolvasta a jegyzőkönyvet, melyet Decsi nyújtott oda neki, és megkérdezte Csütörtököt: „Mindezt elismeri?” – „Igen, elismerem, alá is írtam” – válaszolta Csütörtök. – „Bántották?” – kérdezte Péter Gábor. „Igen, sokszor és nagyon megvertek, összerugdaltak” – mondta Csütörtök. – „Miért verték meg?” „Azt szíveskedjék megkérdezni Decsi alezredes úrtól, aki itt áll mögöttem.” – „Na, Decsi, hogyan volt?” – kérdezte Péter Gábor. „Nem akart vallani, Altábornagy elvtárs. Hallgatott.” – „Így volt ez, Csütörtök?” – „Nem! Én beszéltem, csak nem úgy, ahogy ők szerették volna. Ezt mind elmondtam, ami a jegyzőkönyvben van, de ez nem volt nekik elég. Többet akartak. De több nincs!” – „És most haragszik rájuk?” – „Nem én! Akkor sem haragudtam, amikor eszméletlenre vertek. – Csak akkor haragudtam, amikor azt mondták, hogy súlyos beteg Feleségemet behozták és én leszek az oka, ha meghal. Mire volt ez jó?! Kinek volt ez jó?! Többet se így, se úgy nem tudtam mondani!... De aztán megnyugodtam, mert láttam rajtuk, hogy a Feleségemet békén hagyták.” – „Kapott enni, Csütörtök?” „Igen! Most, hogy az altábornagy úr elé hoztak, adtak rántott-szeletet, sült krumplival.” – „És előtte?” „Előtte a pincében voltam, ott naponta egyszer adtak enni. – Volt már a pincében, Altábornagy úr?... Érdemes lenne egyszer végig járnia... Tanulságos!...” „Na, elég volt! Vigye, Decsi, minden rendben van.

Ja, igaz: mi van Kerkaival?” „Aláírt mindent, amit Csütörtök.” „Remélem hozzá nem nyúltak a kórház után.” „Nem, Altábornagy elvtárs. Már rendben van, – úgy látszik – nyoma sem maradt a karambolnak.” – Újra visszavitték Csütörtököt a pincébe, de most már az a néhány nap, ami hátra volt, nyugodtabban telt el. – Áldást, – jól gondolta – nem hozták be. Atyának valami karambolja volt, de most már – bízik benne – jól van, hála Istennek. Most már – valószínűleg vége a kihallgatásoknak, talán csak néhány napot kell kivárnia. – Hogy mi lesz aztán?... Csak a jó Isten tudja! – De érzi, tudja Csütörtök, hogy Isten velük van és velük is marad...

Három nap múlva zárt rab-autóban elszállították őket az Andrássy út 60-ból. Négy hetet töltött a Terrorizmus-házában. Atya, Lóry, Lily, Enci és még két ismeretlen férfi voltak velük a „rabomobil”-ban. Vajon hová mennek?... Mi lesz a következő állomás?... Magában a rabomobilban nem lehetett az őrség miatt beszélni egymással. Pedig annyi megbeszélni való lett volna. – Így érkeztek el a Margit körúti Katonai Ügyészségre és Fegyházba. Csütörtököt egy egyszemélyes zárkába tették, ahol egy rendőr hadnagy volt már. A zárkatárs nagyon beszédes volt, tőle megtudta Csütörtök, hogy egy kémkedési ügybe keveredett, melyet Mózes-ügy címen a Katonai-Politikai Osztály göngyölített fel. – Másnap sétán sikerült Atyával beszélnie csütörtöknek. Atya meg volt elégedve Csütörtök vallomásával, azt egészítette ki és írta alá. Egyébként Atya megúsza az Andrássy út 60-at, igaz, hogy egy autókarambol árán Pestre feljövét Kaposvárról, melyben egyik rendőrtiszt meghalt, a másik – Atyával együtt – koponyasérülést szenvedett és elvesztették eszméletüket. A sofőr karját törte, ő kért mentőt Székesfehérvárról. Atya így került a rabkórházba, ahol 3 hétig feküdt, míg valamennyire rendbejött. Akkor vitték át néhány napra az Andrássy út 60-ba, de valóban – egy újjal sem nyúltak hozzá. Megmutatták neki Csütörtök aláírt vallomását, amit ő is elfogadott, sőt – a római utakat illetően – ki is egészített. Atya tudomása szerint Pongráczék lakásán tartóztatták le Lilyt Lóryval és Encivel együtt és a két férfit, akik közül az egyik a Hajózási Vállalat Igazgatója, a másik pedig a Csepeli Vasmű Igazgatóhelyettese. – Az egész ügy Barankovicsék és P. Jánosi József S. J. külföldre távozása és bécsi sajtóértekezlete miatt vált ilyené. Csütörtök tudott a távozásukról, mely azért vált szükségessé, nehogy felhasználják őket a Mindszenty-perben a Bíboros ellen tanúnak. – (Barankovics Pista a következőket mondta Csütörtöknek: „A Bíboros kibontott egy olyan zászlót, melyet mi nem helyeseltünk. De most, hogy kitépték a kezéből ezt a zászlót, mi nem taposhatunk rá!”) – Csütörtök hozta őket össze Dr. Koczakkal és ő szerzett igazolásokat Barankovics Pista és felesége számára Meggyesi Sanyitól és Lívia testvérétől. Vissza már csak Sándor igazolványát tudta adni, Lívia testvérenek igazolványát postán adta fel, mert látta, hogy Erzsébetet munkahelyéről elvitték. Viszont Lívia testvére nem volt velük, Meggyesi Sándorról pedig nem beszélt az ÁVÓ-n. – Egész röviden beszámolt saját „kalandjairól” az Andrássy út 60-ban és örömét fejezte ki, hogy Atya mindezt megúsza. – (Bezzeg nem örült volna Csütörtök, ha tudja, hogy a karambol és a koponya-sérülése következtében több mint egy évig fekszik majd Atya vakon, bénán és némán, és 66 éves korában temetik el, ami egy jezsuitánál egyáltalán nem idős kor.) – Csak aznap a sétán tudtak beszélni egymással, mert néhány nap múlva – kétoldali tüdőgyulladással, amit az Andrássy út 60. pincéjében szerzett – kórházba került Csütörtök. Három hét kórházi kezelés után egyszer csak jöttek érte a Katonai Ügyészségről, visszavitték a Margit körútra és még aznap – Kerkai Atyával együtt – átvitték a Markó utcai Népbíróság börtönébe. Ott a II. emeleten külön cellákba helyezték el őket. Tekintettel arra, hogy a séta emeletenként történt, így időnként tudott találkozni Kerkai Atyával és Tüll Atyával is, aki szintén II. emeleti zárkában volt. Tüll Atya volt a jezsuiták utolsó kinevezett Provinciálisa, miután P. Borbély – ugyancsak Csütörtök segítségével – külföldre távozott. – (Míthogy P. Borbély távozása Róma engedélye nélkül történt, Nyugaton nem is lehetett többé előljáró, de teológiai-tanári tanszéket azért kapott, mert nagyszerű teológus volt.)

– P. Tüll megmondta egy sétán Csütörtöknek, hogy üzent ki a még szabadon levő Atyáknak: legyen gondjuk Marikára, Csütörtök feleségére, tehát Csütörtök ne aggódjon. Közben Csütörtök Marikától megtudta, hogyan vélekednek egyes jezsuiták róluk, de ezt nem mondta el Tüll Atyának, csak P. Kerkainak, akinek mérhetetlenül rosszul esett, hogy utolsó munkatársát, aki annyit szenvedett – az előtte végzett munkáról nem is beszélve – és Isten tudja csak, hogy még mennyit fog szenvedni, ilyen kevésre becsülik és beteg Feleségét – Tüll Atya utasítása ellenére – nem támogatják.

Közben az élet zajlott tovább. Megvolt Kerkai Atya és Csütörtök első tárgyalása, – zárt tárgyalás – nehogy külföldi újságírók jelen lehessenek a koncepció per tárgyalásánál, – melyet elnapolt a bíróság. – Egyébként a tárgyalásra – terhelő-tanúként – áthozták a Margit körútról Lóryt, Lilyt, és Encit. Vallomásuk azonban egyáltalán nem felelt meg a bíróság szándékának, tanúvallomásuk inkább mentette Atyát és Csütörtököt. (Mikor a bíró a tanúknak szemére vetette, hogy vallomásuk eltér a rendőrségen tett vallomásuktól, Kerkai Atya kért szót és a következőket mondta: „Tisztelt Bíróság! Ha valakinek csak halvány fogalma is van arról, hogyan születnek az Andrassy út 60-ban a vallomások és a jegyzőkönyvek, akkor nem csodálkozik azon, hogy a Rendőrségen tett vallomás eltér a Bíróságon tett vallomásuktól.” – A bíró azonnal megvonta a szót P. Kerkaitól, a tanúkat pedig elküldte. – Az elnapolás oka – minden valószínűség szerint – az lehetett, hogy nem tudtak velük mit kezdeni, mert a Pártbizottság még nem döntött a sorsukról. Egyébként is ekkor zajlott a Rajk-ügy és a Párt szempontjából az sokkal fontosabb volt. Ki is ürítették a Markó utcai vizsgálati fogházat a Rajk-ügy szereplői számára, s akik addig ott voltak – így Csütörtökék is – átkerültek a Pest-vidéki Bíróság börtönébe a budai Gyorskocsi utcába. Ez számukra jó volt, mert egy cellába kerültek – igaz, a 6 személyes zárában 40 főt zsúfoltak be – de az Atya minden nap tudott misézni és nagyon sokat tudtak beszélgetni, tervezni az esetleges jövőre vonatkozóan. – Hogy szavamat ne vétsem, még a Markó utcából átvitték őket a Margit körútra: Lóryék tárgyalására tanú-kihallgatásra. Az ügyész idéztette meg őket és terhelő tanúnak szánta a vallomásukat. Ezzel szemben olyan tanúvallomást tettek mindketten: az Atya is, Csütörtök is, hogy Csütörtök kihallgatása után a Bíró ingerülten szólt rá az Ügyészre: „Mentő tanúkat idéz meg terhelő-tanúként?! Hová tette a józan eszét?!” (Persze mindez nem számított, elítélték őket: Enci – szerencsére – csak 1 évet kapott, de Lóryt és Lilyt 12, illetve 10 évre ítélték. Viszont a férfiak első fokon halálos ítéletet kaptak, de a fellebbezés folytán – Csütörtök tudomása szerint – életfogytiglanra változtatták az ítéletet. – A bűnük: kémkedés volt. Mármint az ítélet szerint!) – Egyébként az Atya és Csütörtök a Gyorskocsi utcában maradt egészen az augusztusi tárgyalásig, amikor is „demokráciaellenes szervezkedésre irányuló szövetkezés” címén P. Kerkait 6 év kényszermunkára, (később még 4 évet szabtak ki rá, nehogy túl korán szabaduljon) Csütörtököt pedig két év fegyházra ítélték. Az ítélet után kiszállították őket a Kozma utcai Gyűjtő Fogházba. Ott 3 napig együtt voltak, amíg az adminisztratív ügyeiket elintézték és helyüket kijelölték, – sajnos, nem kerültek egy zárába, de még egy ágába sem a fogháznak. – Amíg ítéletük nem emelkedett jogerőre, hetenként látogathatták őket: ennyi vigasztalása volt Áldásnak és Csütörtöknek. Október elején azonban megtörtént a feljebbviteli tárgyalás, ítéletük jogerőssé vált, ekkor már csak háromhavonként volt beszélő, levélírás és csomag-beadás.

És ekkor kerültek át az un. Kisfogházba, ahol a háborús főbűnösök, a papok, a doktorátussal rendelkezők, a legsúlyosabb politikai elítéltek voltak. És ott volt a földszinten a „siralomház”, vagyis a halálraítéltek cellái. Egyébként a Kisfogház udvarában voltak a kivégzések is. A félév alatt, amennyi időt Csütörtökék a Kisfogházban töltöttek, kb. 50 kivégzés történt. Olyankor korán reggel, már 6 óra előtt mozgás volt a földszinten, a zárában tilos volt a mozgás. 6 órakor volt a kivégzés, hallották az ítéletek felolvasását és fűltanúi voltak a kivégzettek utolsó kiáltásainak.

Csütörtökék pedig – két felszentelt pap volt a zárkájukban – egész idő alatt imádkoztak a kivégzettekért, családjainkért, országunkért és népünkért, de imádkoztak azokért is, akik a halálos ítéleteket hozták és a kivégzést végrehajtották.

Csütörtök legszebb fegyház-élményeihez tartoztak Fedor Gábor premontrei pap-tanár szentmiséi, melyeket csak úgy emlegetett: „Krisztus és a Donald-kacsa”. Gábor bácsinak ugyanis egy alumínium bögréje volt, melynek oldalára Donald-kacsát festették. Amikor a csomagjában sikerült egy kevés misebort becsempészni, akkor a börtönbeli komisz-kenyérből vágtak ki nagy- és kis-ostya alakú darabokat, kehely helyett pedig a Donald-kacsás kisbögrét használta. Csütörtök sohasem fogja elfelejteni azokat a pillanatokat, amikor a komisz-kenyérből kivágott „ostyát” felemelte: „Hoc est enim Corpus meum...” és a Donald-kacsás bögrét, benne Krisztus vérével: „Hic est enim Calix Sanguinis mei...” – Ezek a szentmisék felejtethetlenné válnak végeig – nem! – egy örökkévalóságon át Csütörtök számára. – Egy séta végén sikerült fellógnia Csütörtöknek, aki egyébként az I. emeleti nagy zárkában volt, a fölöttük levő II. emeleti zárkába, ahol P. Kerkai volt. A házimunkás közreműködésével sikerült egész nap az esti létszámenellenőrzésig együtt maradniuk. Csütörtök meggyónt, megáldozott, kapott több napra Eucharishtiát Kerkai Atyától. – És beszélgettek, beszélgettek egész nap. Ekkor ismerkedett meg jó barátja, Kass Ervin apósával, Dr. Perneczky Béla államtitkárral Csütörtök. De a lényeges az volt, hogy Atyával hosszasan beszélgethettek: múltból, jelenről, jövőről, Áldásról, Agatháról, Sanyiról, Orosz Bandiról... Atya ekkor tudott meg sok mindent Csütörtök múltjáról, ötévi jezsuita voltjáról. – És ekkor mondta el Csütörtöknek P. Dombi – volt Rectora – véleményét, amely Csütörtök minden képzeletét meghaladta. – Atya külön kérte Csütörtököt, ne feledkezzen meg arról, amire P. Borbély, mint Provinciális utasította: keresse az érintkezési felületet a modern természettudományok és a keresztény bölcsélet problémái között. (Ebből lett a későbbiek folyamán Csütörtök – rendszerelméleten alapuló – új-típusú gondolkodási rendszere, és az azzal kapcsolatos legfontosabb keresztény és bölcséleti problémák tárgyalása.) – Csütörtök kérte Atyát, fohászkodjon Áldásért és érte, mert – úgy érzi – még nagyon sok megpróbáltatás és szenvedés vár rájuk. Ugyanakkor azt is tudja, hogy Atyára még több megpróbáltatás vár, ezért meg ő imádkozik minden nap az Atyáért. – Létszám-ellenőrzés előtt házimunkás jó barátjuk lecsempészte Csütörtököt a saját zárkájaiba. Nagyon hálásak voltak neki, hogy ilyen ajándékot – egy teljes napot – kaptak tőle és általa...

Nem sokkal ezután kiürítették a Kisfegyházat és még elbúcsúzni sem tudtak egymástól. – Először a papokat és a háborús főbűnösöket szállították el teherautókon Vácra. (A Váci Fegyházat ekkor vehették át az ÁVÓ-sok, mert a teherautókon ÁVÓ-s kíséret volt.) – Másodszor azokat vitték el Márianosztrára, akiknek több mint egy évük volt hátra a büntetésükből. – Maradtak vagy 500-an harmadik transzportként Szegedre. Csütörtöküket korán hajnalban felverték, cuccaikat – már ami volt még – összeszedték, aztán az udvaron ötösével felsorakoztatták őket. Az ötös sorokat külön-külön összeláncolták, aztán a két szélén levőket – hosszában – megfelelő hosszú láncsal újra összeláncolták. Így mindenképpen megakadályozták a szökési kísérletet. – De hová szökhettek volna?!... Kicsörömpöltek Kőbányáról Kispestra, a vasútállomásra, és amikor bejött a szegedi személyvonat, nagy nehezen feltuszkolták őket a számukra fenntartott vagonba, szigorúan elkülönítve a „szabad civil” utasoktól. – Szegeden aztán újra – nagy nehezen kihajtották őket a vonatból és végig-csörömpöltek az állomástól a Nagy-körúton a Csillag Börtönig. Csütörtöknek szerencséje volt, mert találkozott ismerőssel – Keresztes Anci gyógyszerésznővel – és tudott vele üzeni Áldásnak. – A Csillagban kiürítettek egy teljes emeletet számukra, de még így is a 6 személyes zárkába 38-40 személyt zsúfoltak be, az ablak nélküli falak mellett plafonig voltak felrakva a szalmazsákok, vacsora nélkül feküdtek le, az egész zárka padlója szalmazsákokkal volt leterítve, azokon feküdtek, mint a heringek a dobozban.

Egy személynek kb. 40 cm jutott, ha valaki fordulni akart, az egész sornak fordulni kellett. – A sarokban volt 3 kübli – volt olyan zárka, ahol 4 kübli is volt – ha valakinek éjszaka a dolgát kellett elvégeznie, nehezen talált újra helyet, mert azonnal elfoglalták a fekhelyét. – Egy éjszaka Csütörtök felébredt és látta, hogy Kásás Bandi vezérkari alezredes szomorúan ül a szalmazsákja szélén. – „Mi van, Bandi? – kérdezte, – miért nem fekszel le?” „Elfoglalták a helyemet, örülök, hogy ülőhelyet hagytak” – mondta. „Szoríts magadnak helyet! Nem ülhetsz így reggelig!” „Öregem! – mondta, – egy alvót megzavarni: egyenlő a hullagyalázással!” – (Istenem, hányszor eszembe jutott azóta – gondolta később Csütörtök, és igazat adott neki Recsken, amikor az ÁVÓ-sok – igen gyakran – álmukból verték fel őket és zavarták ki a barakkból, miközben ütötték és rugdalták az elmaradókat.). – Az első napokban alig őrizték őket, átjárhattak egyik zárkából a másikba, sőt: egy zárkába kerülhettek azzal, akivel akartak. Így került Csütörtök egy zárkába Dr. Kozmovszky Tibor ügyvéddel, akivel a Kisfogházban is együtt volt, Dr. Sibelka-Perleberg Artúrral, aki a Földművelésügyi Minisztériumban volt közgazdasági főosztályvezető, (a Magyar Nemzet híres „Tempefői”-je), Dr. Náray-Szabó István vegyész Professzorral, Kásás Bandival, a vezérkari tiszttel és még néhány komolyan vallásos, vagy komoly tudós és humanista rab- vagy fegyenc-társával. – Egyik reggel a szomszéd zárkából átjött egy volt rendőraltisztt és megkérte Csütörtököt: „Doktor úr, jöjjön át hozzánk egy kicsit és meséljen epizódokat az életéből, úgy kaleidoszkópszerűen, mert mi nagyon szeretjük az ilyen deliciádesz-dolgokat”. Alig tudta visszatartani Csütörtök a nevetést, de átment a szomszéd zárkába és mesélt nekik az egyetemről, frontról, Andrassy út 60-ról, stb., úgy össze-vissza, ahogy éppen eszébe jutott, lehetőleg derűs dolgokat, hiszen ő is,ők is tele voltak feszültséggel, aggodalommal, problémákkal. A végén néhány szép népballadát mondott el nekik, bizony meghatódott, mikor meglátta szemükben a könnyecseppek fényét. – Ennek híre ment az egész emeleten, úgy, hogy minden zárkába meghívták, még az is előfordult, hogy az örök is bementek meghallgatni a mondanivalóját.

A Csillag Börtönnek volt egy szabóműhelye, ahol a katonáknak-rendőröknek alsónadrágokat varrtak villany-varrógépeken. A műhely a börtönnel szemközti telken volt, alagúton kellett átmenni a szomszéd utca alatt. Az Igazságügyi Minisztériumé volt a műhely, amelyet két-műszakossá akartak átszervezni. Ezért a műhely civil vezetője átment a börtönbe egy fegyőr kíséretében munkásokat toborozni. A fegyőr a Csillag közepén elkiáltotta magát: „Aki tud varrni varrógépen, az álljon ki a zárka elé!” Csütörtök is kiállt, mert szeretett volna dolgozni. A civil vezető mindenkiel külön beszélt. Amikor Csütörtök ment le hozzá, először a nevét kérdezte. Csütörtök megmondta. – „Maga Doktor, hol tanult meg varrni?” „Anyám varrónő volt, neki segítettem” – mondta Csütörtök. „No, majd meglátjuk!” – szolt a vezető. – Csütörtök nem hazudott, mert Édesanyjuk sokszor varrt nekik nadrágot, inget, leány-testvéreinek szoknyát, még ruhát is. – Betették Csütörtököt az egyik zárkába, ahol egy 5 tagú varróbrigád volt elhelyezve, a szobaparancsnok és brigádvezető: Takács Matyi, szűcs-segéd. Neki megmondta Csütörtök, hogy mi a helyzet, mire Matyi azt mondta: „Ne gyulladj be! Majd én megmutatok mindent.” – Délután átmentek a telepre átvenni a második műszakot. Matyi odahívta saját gépe mellé Csütörtököt, szétszedte és megmutatta, hogyan kell megtisztítani, összerakni. Akkor odamentek Csütörtök gépe mellé: „Szedd szét! Tisztítsd meg! Rakd össze!” – mondta Matyi. Csütörtök nekifogott, Matyi kétszer segített. „Most újra csináld meg!” Hiba nélkül megcsinálta. „Rendben! Mindig így csináld!” – mondta Matyi és azzal megmutatta, hogyan kell varrni a gatyamadzagot. – Vagy 3 hétig úgy varrta Csütörtök a gatyamadzagot, ahogy Matyi megmutatta. Akkor keménypapírból szerkesztett egy formát, amelyen csak át kellett húznia a vászoncsíkot, azt rácsavarozta a varrógépre a tű elé. Ez után csak hozzá kellett tenni az újabb vászondarabokat és a gép hajtogatás nélkül, folyamatosan varrta a madzagot a tetszőleges hosszúságban. Matyi megnézte, bólintott és szolt a vezetőnek.

A vezető odaállt Csütörtök mögé, nézte egy darabig, aztán odahívta a technikust és bádogból csináltatott három darab szerkentyűt a Csütörtöké mintájára. – Amikor ezek elkészültek, leállította a vezető a műhelyt. Eddig minden brigád mellett volt egy fő, aki gatyamadzagot varrt. Most a 6 brigádból 7 brigádot alakított: $7 \times 4 = 28$ és 2 fő gyártotta az új szerkentyűvel a madzagokat. Csütörtök az új brigádnak lett az egyik tagja. – Nem vitás: eddig 6 alsónadrág készült egy folyamatban, mostantól 7, vagyis 10 folyamatban 60 helyett 70 darab készült el. – A vezető boldog volt, s mindenképpen szerette volna elérni a műhely termelésének 50%-os növekedését. Közben Csütörtök sorra vette mind a négy összevarrási műveletet és – mivel nagyon gyorsan megtanult mindent – másfél hónap múlva a 7. sz. brigád vezetője lett. –

Igen ám, csak közben történt egy személyes – és zárka hippis, melynek eredménye az lett, hogy megtalálták Csütörtöknél a ruhájába rejtett rózsafüzért. Matyi próbálta megagitálni a fegyőrt, de nem lehetett elsimítani a dolgot, fegyelmi ügy lett belőle: 10 nap sötétzárka kenyérrel és vízzel, egy levél, egy beszélő és egy csomag megvonása. Pont Karácsony előtt! – Mivel a szabóság vezetője ragaszkodott Csütörtök munkájához, így vasárnaponként kellett a sötétzárkát letöltenie, ami még jól is jött Csütörtöknek, mert így a vasárnapot csöndben és sötétben egyedül ünnepelhette meg. A levél, a beszélő és a csomag megvonása főleg Áldást büntette. Ezért Csütörtök sokat imádkozott, hogy nyugodt lélekkel tudja mindezt elviselni. – (Csütörtöknek volt egy jó barátja, Kovács Józsi, aki irodán dolgozott, ő aztán a rózsafüzért Csütörtök letétjébe csempészte, így szabaduláskor Csütörtök visszakaphatta. – Kovács Józsi, aki hamarabb szabadult, mint Csütörtök szabadult volna, saját letétjébe helyezte azokat a meséket, amelyeket Csütörtök Agatha számára írt – „Mesék a Nagyhegyről” – és szabadulása után elvitte Áldáshoz, aki nagyon örül a meséknek.). – Január közepén a szabóság vezetője jelentette a termelés jelentős növekedését és abban Csütörtök szerepét, ezért Csütörtök jutalomként rendkívüli levelet, beszélőt és csomagot kapott, aminek – Áldással együtt nagyon örültek. – Viszont február 15. mindkettőjüknek nagy csalódást okozott: a szabadulás helyett az ÁVÓ visszakérte Csütörtököt. Így még csak nem is találkozhattak. – És Áldás nagy bánatával és szomorúságával még akkor éjszaka visszautazott Pestre. – Akkor újra elvesztették egymást, csak a jó Isten tudta, mennyi időre...

Intermezzo: Sume, Domine et suscipe...

Fogadd el, Uram, szabadságomat, fogadd egészen el,
Vedd értelmemet, akaratomat és emlékezetem.

Mindazt, amim van és ami vagyok, Te adtad ingyen,
Visszaadom, Uram, visszaadom: legyen Tiéd minden.

Legyen fölöttük korlátlan úr a rendelkezésed.
Csak egyet hagyj meg ajándékokul: szeretni Téged.

Csak a szeretet maradjon enyém, a kegyelemmel,
S minden, de minden gazdagság enyém, más semmi sem kell.

(Loyolai Szent Ignác)

Áldás imája:

Uram! Mindent odaadok Neked és könyörögve kérlek: fogadd el tőlem, még akkor is, ha úgy gondolod, Uram, nem érdemlem meg, hogy valamit is elfogadj tőlem... És mégis fogadj el engem: minden képességgemmel, tudásommal, vágyammal, akaratommal. De nemcsak engem, hanem mindenemet és mindenkimet, amim és akim van. – Nemcsak az érzelmeimet, értelmemet és akaratomat adom oda Neked, hiszen a Tiéd mind, Tőled kaptam, Téged illet minden... Nemcsak a mozgásom, a látásom, a hallásom a beszédem és a gondolataim; hanem a Személyek is, akiket Tőled kaptam, akik olyan drágák nekem és annyira hiányoznak, hogy kimondani sem tudom: Agathát, akit alig láthatok, nehogy megfertőzzem a Tőled kapott betegséggel... Csütörtököt, akit most vesztettem el újra, csak Te tudod: hányadszor, mert én már számon sem tudom tartani. És csak Te tudod, hogy hányszor fogom még – újra meg újra – elveszteni... Azt hiszem, az a legegyszerűbb, ha őket is odaadom Neked: fogadd el őket, legyenek a tieid, de és is a Tied akarok lenni... akkor Nálad, Veled, Érted együtt leszünk és egyek leszünk mind, azokkal is, akiket még nekünk szántál... Mindörökké, mindörökre...
Ámen

13. Fejezet: Áldás volt és az is maradt...

Megérkezett Pestre Áldás. De éjszaka átfázott a vonaton: tüdeje, mellhártyája szúrt. Otthon megmérte a lázát: hőemelkedése volt, mint mostanában soha. – Agatha Csütörtök szüleinél volt így rá – pillanatnyilag – nem volt gondja. Sógorának pár soros üzenetet hagyott, írt egy lapot Sanyi lakására is, azzal kiment a Szent János Kórházba a Tüdő Osztályra. Igaz, hogy Éva főorvosnő már jó ideje nem volt a kórházban (egy budai Tüdőgondozó főorvosa lett), de szerencsére Kovács Professzor úr bent volt. Megvizsgálta, megröntgenezte, aztán felvette az osztályra, mert gyanúsaknak találta a leleteket. – Az elkövetkező napokban újra megismételt minden vizsgálatot. Utána lehívta Áldást az irodájába, próbálta megnyugtatni, hogy még nincs nagy baj, de mindenképpen meg kell előzni egy újabb tüdővérzést. Aztán folytatta: „Az lenne a legjobb, ha néhány hónapra ki tudna menni Budakeszire, a Szanatóriumba. A Fiam a főorvos, de magam sem tudok mást tenni, mint beutalót adni, a többi a Fiamtól függ. – Azzal kiállította a beutalót. – Áldás szólt Ernő sógorának, akinek barátja volt egy tüdőgondozó főorvosa. Ernő megkérdezte barátját, de az azt mondta: nem tud segíteni; Budakeszire kijutni szinte lehetetlen. – Áldás elhatározta, hogy legközelebb, ha bejön a Kis-Kovács – csak így hívták a Szanatórium Főorvosát – lecövekel a motorja mellé és megpróbál beszélni vele. Így is tett, kora délután odaállt a motor mellé és megvárta, hogy kijöjjön a Főorvos az Osztályról. A motorhoz érő Főorvoshoz odalépett Áldás, bemutatkozott, átadta a beutalóját és nagyon kérte a Főorvos urat: ha egy mód van rá, vegye fel a Szanatóriumba, hogy teljesen rendbe tudjon jönni. Őszintén megmondta, hogy kislánya 3 éves lesz, Férfjét pedig – pillanatnyilag – eltüntette az ÁVÓ. A Főorvos csak annyit kérdezett, hogy mi kifogás van a férje ellen, követett-e el valamit. Áldás megmondta, hogy a jezsuita Rendtartomány polgári alkalmazottja volt tudományos munkára, és hogy semmi törvényelleneset nem követett el. A Főorvos összehajtotta a beutalót és betette a zakójának a bal felső zsebébe – ahol a díszszekendőt szokták tartani a férfiak – és annyit mondott: „Ide tettem! Isten vele!” – Azzal elmotorozott. Áldás pedig visszament a kórterembe és várt... és imádkozott... Két hét múlva megkapta a Szanatórium Főorvosának értesítését, hogy következő hétfőn elfoglalhatja ágyát a Szanatóriumban. Áldás azonnal írt Ernő és Sanyi sógorainak, valamint Szüleinek és Csütörtök Szüleinek, hogy a Budakeszi Tüdőszanatóriumba költözik, jelenleg bizonytalan időre. További értesítést küld, amint valami bizonyosat megtud saját magáról, vagy Csütörtökről.

Hétfőn – Sanyi sógora kíséretében – kiment a Szanatóriumba, ahol Sógora minden adminisztratív dolgot elintézett, addig Áldás kint ült az előcsarnokban és gyönyörködött a – még havas – fenyőfákban. Azután bement a kórterembe, jelentkezett a kórterem Alorvosánál és a Főnővérnél, majd ebédig pihent. Délután vizitet tartott a Főorvos úr. Nagyon kedves volt Áldáshoz. Odahívta az ablakhoz és megmutatta az udvaron levő nyitott folyosót, melyben ágyak voltak elhelyezve, a levegő viszont szabadon járt a tető által védett folyosóban. Mondta a főorvos, hogy a minden szempontból megbízható nők és férfiak számára van ilyen egy-egy folyosó, ahol – megfelelő takarókkal ellátva – éjszaka aludni is lehet. Tekintettel arra, hogy a lehető legjobb információkat kapta Áldásról, és a gyógyulását szeretné minden eszközzel előmozdítani, már most – a szükséges vizsgálatok befejezése után – felajánl számára a női folyosón éjszakai alváshoz – esetleg napközben 2-3 órai pihenéshez – egy ágyat takarókkal. – (A Főorvos óvatossága egyáltalán nem volt felesleges, amint azt Áldásnak is döbbenet kellett tapasztalnia, hogy a TBC-s betegeknél fokozott a szexuális vágy és törekvés. Ezért kell – a lehetőségekhez képest – kerülni a nemeknek egymással való közvetlen kapcsolatát. – Áldás mindig vigyázott arra, nehogy valamelyik férfiban szexuális vágyat támasszon, a férfiak szexuális közeledésének eleve gátat vetett.)

– Áldás köszönettel igénybe vette a Főorvos által felkínált és biztosított lehetőséget a szabad levegőn való tartózkodásra és éjszakánként – az időjárási körülményeknek megfelelően – kint aludt a szabad folyosón. – Igyekezett minél többet imádkozni, mert szentmise – ebben az időben – már nem volt a Szanatóriumban, a falu templomába pedig nem lehetett kimenni. P. Papp József és Orosz Bandi, Csütörtök jó barátai – és természetesen Sanyi sógor – időnként feljártak hozzá, ők aztán Eucharisziát is hoztak magukkal és megáldoztatták. Ezek voltak az igazán boldog napok Áldás számára: előre készült a szentáldozásra, utána pedig napokig hálát adott érte. – (Szent Alajosról írta le az életrajz írója, – mivel abban a korban a papnövendékeknek is csak vasárnaponként lehetett szentáldozáshoz járulniuk, – csütörtök-péntek-szombaton készült a szentáldozásra, hétfőn-kedden-szerdán pedig hálát adott érte. – Áldás is, ha tudta, hogy mikor hoz valaki Eucharisziát, valahogy így készült és adott hálát a szentáldozásért.) – Állapota lassan, de fokozatosan javult. Nyár vége felé a Főorvos megengedte Áldásnak, hogy időnként bemenjen Budapestre állást keresni magának. Arra gondolni sem mert, hogy taníthasson: hiszen Férjét elítélték, fegyházban volt, utána pedig eltűnt és nem tud róla semmit. – Ki tudja, mi lett vele?... Talán kivitték a Szovjetunióba?... Sajnos, itt minden lehetséges...

Egy alkalommal újra bent járt a Fővárosban, amikor a Széll Kálmán téren – akkor már jó pár éve Moszkva tér volt – Süle Éva Főorvosnővel találkozott. Régen nem találkoztak, örömmel köszöntötték egymást. Éva kezdett érdeklődni Áldás állapotáról, Agatháról, Csütörtökről. Mikor Áldás mondta, hogy „Hosszú!...”, akkor Éva bevitte egy cukrászdába és részletesen kifaggatta mindenről. Mikor Áldás mondta, hogy állást keres, Éva megkérdezte: „Miért nem mégis tanítani? Matematikusokban – úgy tudom – nagy hiány van.” – „Ezzel a múlttal és jelennel?” – kérdezte Áldás. „Kinek kell azt tudnia, hogy mi van a férjeddal? Nem éltek együtt... Nem tudsz róla...” – „Igazad van, Éva, ezzel még csak nem is hazudom!” – „Idefigyelj, Marika! Ha szeretnél tanítani, a Nővérem osztályvezető a Minisztériumban, ő az ország főbiológusa. Szólsz neki telefonon és a jövő héten bemehetsz hozzá. De – az Istenért – nehogymondj valamit neki a Férjedről!...” – „Ne félj, Évike! És nagyon-nagyon köszönöm.” – Egy hét múlva, telefonon történt megbeszélés után, Áldás felkereste Éva főorvosnő Nővérét az Oktatási Minisztériumban. Az Osztályvezető „Elvtársnő” szívélyesen fogadta és átkísérte a Személyzeti Osztályvezetőhöz, és beajánlotta neki Áldást. – A Személyzeti Osztályvezető kis fiatal nőcske volt. Mikor megtudta, hogy Áldás matematika-fizika szakos, örömmel mondta: „Kartársnő, Budapest kivételével bárhol az országban kaphat középiskolai tanárságot. Mi lenne a kívánsága?” – „Tekintettel arra, hogy súlyos TBC-n estem keresztül, nincs más kívánságom, csak az, hogy hegyes-erdős hely legyen, ahol taníthatok.” – „Nagykörös jó lesz?” – kérdezte az Osztályvezető kedvesen. Áldással fordult egyet a világ: Hát ez még azt sem tudja, hogy Nagykörös a Nagyalföld közepén, homokos síkságon fekszik? – Hangosan csak azt mondta: „Úgy tudom, hogy Nagykörös homokos, sík területen van. A Főorvos szerint hegyes-erdős vidék szükséges számomra.” – A kis nő csodálkozott: „Nagykörös homokos alföld? Nem is tudtam... Na, mindegy...” – Kicsit gondolkodott: „Pécs!... Igen, Pécs talán jó lesz?!...” – Áldás örömmel mondta: „Igen, Pécs nagyon jó lesz!” – A kis Osztályvezető azonnal kiállította a kinevezést. „Még ma este értesítem a pécsieket, úgy hogy Kartársnő a jövő héten jelentkezhet is. Talán segítenek majd a lakáskeresésben... Hát minden jót kívánok!” – Áldás nagyon megköszönt mindent és elbúcsúzott. A Minisztériumból kifelé menet még benézett Éva főorvosnő Nővérehez, elmondani és megköszönni az eredményt. – Áldás pedig középiskolai tanár lett.

Sanyi, Csütörtök Bátyja, aki két évig volt Pécsen hittanár, kísérte le Pécsre Áldást és segített lakást szerezni számára. Áldás olyan lakást szeretett volna, ahová Agathát is magával viheti és ahol – ha lehetséges – vigyáznak Agathára, amíg ő tanít.

Mindezt elmondta Sanyinak, neki aztán eszébe jutott nőtlen tanár-barátja, aki özvegy édesanyjával és apáca-Nővérével, a Pius-templom és volt jezsuita gimnázium – most Tanárképző Főiskola – közelében lakott szép kertes-gyümölcsfás házban. – Áldás jelentkezett szolgáltatételre a Városi Tanács Oktatási Osztályán., ahonnan a Leőwey Klára Leány-Gimnáziumba – (volt „Mi Asszonyunk” apáca-zárda és Gimnázium) – irányították. Ott is jelentkezett az igazgatónál, majd Sanyi ismerősehez, Kis-Horváth Jenőékhez mentek. Juliska Néni, Jenő Bácsi és Rózsika Néni örömmel fogadták Áldást és Sanyit, leültek megbeszélni a dolgokat és vacsorához már úgy ültek, mint Juliska Néni Fialasszony lányával megnövekedett család. – Sanyi aztán hamarosan visszautazott Pestre. Agatha akkor Csütörtök Szüleinél volt. Sanyi Agathát levitte Pécsre, s vele együtt Áldás és a Kislány cuccait is. Volt nagy öröm: Anya és Kislánya együtt lehettek egy olyan Családnál, akik szerették őket. – Csak Csütörtök hiányzott... De ő nagyon!... Agatha minden esti imájához hozzáfűzte: „Édes jó Istenem! Gyógyítsd meg teljesen Édesanyát és hozd minél hamarabb haza Édesapát!” – És még volt egy esti szokás a kis „árva” Családban: Agatha kapott egy szem cukrot azzal, hogy „Apa küldte”. – Sajnos minderről Csütörtök semmit sem tudott, azt sem tudta, hogy élnek-e, halnak-e?... Csak egyet tudott: Isten szerető Atyai kezében vagyunk mindannyian és semmi sem történhet az Ő akarata nélkül velünk. Csütörtök mindent felajánlott Szeretteiért és azokért, akik szeretik és támogatják azokat, akiket ő életénél jobban szeret...

A Gimnáziumban az Igazgató úgy mutatta be Áldást a tanári-karnak: „Dr. Csütörtökné, az új matematika-fizika szakos tanár, aki elvált a férjétől.” Áldás tiltakozott: „Nem váltam el, csak nem élek együtt a Férjemmel.” – A tanárok jó része hamarosan megszerette Áldást, nyugalmat, eredeti humorát, segítőkészségét. Mondták is, amikor jobban megismerték őt és a kislányát: „Micsoda férj ez a Csütörtök, hogy ilyen rendes, komoly, okos Asszonyt és ilyen tüntető Kislányt otthagyt?!”. – (Bizony, milyen is? – gondolta szegény Áldás.) – 1951. szeptember első hetében megindult a tanítás. Áldás – úgyis, mint „Csüti”, a Csütörtök beceneve – három párhuzamos harmadik osztályban tanított matematikát, ezek közül kettőben fizikát is. Az épületben levő Zene-gimnázium egy osztályában pedig mindkét tárgyat. – Október végén az iskola matematikai-fizikai ellenőrzést kapott, melyet Székely Jenő, a tanárképző Főiskola Professzora tartott. Az ellenőrzés során három osztályban Áldás óráit is meglátogatta. Az ellenőrzést követő konferencián külön kiemelte Áldás szakmai felkészültségét, pedagógusi magatartását, fegyelmező készségét. Az Igazgatóságnak pedig külön felhívta a figyelmét az ilyen tanár megbecsülésére, aki kezdő tanárként ilyen jól és eredményesen dolgozik. – A főiskolai Professzor látogatása után azonban Áldás újra kórházba került. Még az ellenőrzés megkezdése előtt nagyon megfázott, hőemelkedése is volt. Nem akarta azonban, hogy azt higgyék, és azt híreszteljék, hogy megijedt a „rettegett Székely Jenőtől”, ezért elment tanítani az ellenőrzés napjain. Utána azonban ágynak esett: újra vért hányt, így néhány hétre kórházba került. Ott kivizsgálták és gyógyszerezték – még volt tartalék gyógyszere – a kórházi kezelés után pedig pár hétig otthon volt. – A kórházban létekor az igazgató sápítozott a tanári kar előtt: „Pont Dr. Csütörtöknével kellett megtörténnie, akit éppen most dicsért meg az ellenőrzés és példaként állított az egész testület elé. Hát ez borzasztó!” – A hasonló világnézetű kolleginák meglátogatták Áldást a kórházban, meglátogatták Agathát is, ajándékot vittek mindkettőjüknek és alig várták, hogy újra közöttük legyen. – Agatha sírt, hogy Anya megint kórházban van, Juliska Néniék minden nap meglátogatták, Jenő bácsi pedig mekereste orvos barátait és ismerőseit, akik mindent megtettek Áldás érdekében. – Áldás már nem emlékszik, hogy 3 vagy 4 hétig feküdt-e kórházban, s utána meddig volt még otthon, mindenesetre mindent megtett, hogy minél hamarabb meggyógyuljon, hogy újra együtt lehessen Agathával, és hogy újra taníthasson. – Gyógyulása után nemsokára tört ki az első botrány Áldás körül: osztályának egyik éltornászát a klubja – hamis orvosi igazolvánnyal – felvitte Budapestre versenyezni.

Áldás nem volt hajlandó hiányzását igazoltnak venni, pedig még jóakarató barátai is intették: „Csüti! Ne csinálj ügyet ebből a dologból, mert te ütöd meg a bokádat!” – Mikor azonban az Igazgató, a Párttitkár és a Szakszervezeti-vezető idézte maga elé és először szépen fogalmaztak: „Kartársnő! Bizonyára tudja, hogy Rákosi Elvtárs mennyire támogatja és szorgalmazza a sportolást.” És aztán ráparancsoltak, hogy igazolja a tornász-tanuló igazolatlan óráit, különben a jutalmazásból is kimarad. Ekkor aztán Áldásnak elege lett a cirkuszból és először szelíden, végül magából kikelve utasította vissza az iskola vezetőségének törvénytelen magatartását: „Engem nem érdekel, hogy mit mondott Rákosi Elvtárs, az sem érdekel, hogy kapok-e jutalmat vagy sem, engem a középiskolai szabályzat, az osztályom fegyelme, az iskola és a nevelés becsülete érdekel!” A végén már sírva kiabált. Ettől úgy megijedt a vezetőség, csitítgatták, mert attól féltek, hogy újra kórházba kerül. – Így aztán az igazolatlan órákat kiszabták, az osztály előtt nagy prédikációt tartottak, ahol Áldást az egekig dicsérték. A rendes tanárok – élükön Stefikével és a matematikusokkal – meggyőződtek róla, hogy Áldással nem lehet a vezetőségnek, a pártnak és a szakszervezetnek sem kukoricáznia. És még jobban a szívükbe fogadták.

Áldás életéhez lényegesen hozzátartozott a napi szentmise és szentáldozás. A Plébános úrral és Káplánjával hamarosan őszinte barátságba került: a papok ismerték jezsuita Sógorát, tudtak Férje ügyéről, jóban voltak Jenő bácsival, Rózsi néni pedig sekrestyés volt a Pius-templomban. – Agatha még nem volt egészen 4 éves, amikor – egy vasárnapi szentmisén – Édesanyja indult szentáldozáshoz, a Kislány ott szaladt mellette és azt kiabálta: „Én is akarok áldozni! Én is akarok áldozni!...” – Édesanyja hiába próbálta megmagyarázni Agathának, hogy ő még kicsi, ha nagyobb lesz – természetesen – együtt fognak áldozni, legközelebb ugyanezt tette. Mikor harmadszor is előfordult, a Kislány „követelőzése”, Áldás beszélt a Plébános úrral. Mindketten ismerték X. Pius pápa enciklikáját, melyben a kisgyermek áldozását is engedélyezi a Pápa, amennyiben felfogják a különbséget a közönséges ostya és az Oltáriszentség között. – Megbeszélésüknek az lett az eredménye, hogy a Plébános úr úgy döntött: „Próbáljuk meg!” Ettől kezdve hetenként egyszer hittan órája volt Agathának. A furcsa az volt, hogy minden érdekelte, ami a Plébános úr szobájában volt, mindenre rákérdezett, Áldás már azon volt, hogy szól a Plébános úrnak: „hagyjuk abba!” De amikor a Plébános úr visszakérdezte az elmondottakat a Kislánytól, kitűnt, hogy Agatha mindent tud, mindenre figyelt, még ha ez nem is látszott rajta. – Urunk mennybemenetelének ünnepén, Édesapja első áldozásának 24. évfordulóján – még alig múlt 4 éves Agatha – magához vette első ízben „Kicsi-Jó” az Oltáriszentséget, és attól kezdve – édesapja helyett – minden vásár- és ünnepnapon Édesanyjával együtt áldozott. –

Péter-Pálkor volt a Székesegyház búcsúja Pécsen. Áldás – Agathával együtt – elment a székesegyházi szentmisére, utána kimentek a székesegyház mögött felállított búcsúok sátrait megnézni. Tudva levő, hogy a pedagógusok fizetése soha nem volt egetverő, sőt, a legalacsonyabban fizetettek közé tartoztak, különösen, ha kezdő volt a pedagógus. Így Áldásnak nagyon kevés volt a fizetése, annak is legnagyobb részét Juliska Néninek adta, hiszen – bár ingyen laktak nála – de Juliska Néni főzött rájuk, adta számukra az egész napi kosztot. Így csak éppen annyi maradt a havi fizetésből, írószerre, szappanra, fogkrémre és cipőpasztára jutott, meg aztán Agathának – ahogy nőtt – egy-két fehérneműre. – A búcsúban meglátott Agatha egy kaleidoszkópot: belenézett, forgatta, nagyon tetszett neki. „Édesanya, vedd meg ezt nekem, búcsúfiának!” „Nem lehet, Kislányom, nincs rá pénzünk!” – „De Édesanya, én soha nem kérek semmit, mert tudom, hogy milyen szegények vagyunk, hiszen nincs itthon Apa. Ha itt lenne, ő biztosan megvenné!... És két könnycsepp csillogott a kék szemekben. Áldás majdnem elsírta magát: „Ez a Kislány soha nem kér semmit, mert tudja, hogy nincs Apa, most az egyszer kér valamit, mert nagyon tetszik neki.”

Elkezd magában számolni: pont annyi az ára, mint egy fogkrémé. Megveszi a kaleidoszkópot, Agatha a nyakába ugrik: „Köszönöm, Édesanya!” – És Áldás attól kezdve hónapokig szappannal mossa a fogát. – Csütörtöknek biztosan még ez sincs...

Áldást szerették a diákjai, elsősorban nem a saját osztálya. Igaz, azok is becsülték és bíztak benne, de nagyrészt már materialista szellemben nevelkedett és azt is vallotta magáénak. Egyik osztály azonban, ahol tanított, jórészt keresztény világnézetű volt, jártak templomba: a katolikus templomba, a protestánsok a protestánsba. De tiszteletben tartották egymás meggyőződését. Osztályfőnökük ugyan titkolta vallásosságát, de legkedvesebb tanárnőjük, Stefi, mélyen vallásos volt. Ő volt két matematikus tanárnővel együtt Áldás legjobb barátja. Mártika és még Szegedről a „bandából” ismert Julis volt a két matematikus barátnő. – (Stefi egyetemet végzett és a Sorbon-on volt ösztöndíjas, anyanyelvi szinten beszélt a németet, franciát, tudott még angolul és oroszul, később a Leánygimnáziumból átment az Egyetemre és a nyelvi lektorátusnak lett a vezetője. Mártika Debrecenben a híres magfizikus Szalay Professzornak volt tanársegéde, mielőtt Pécsre költöztek. Áldás a Főiskola után Apponyi Kollégiumot – Tanítóképzős tanárit – végzett, a súlyos betegsége akadályozta meg abban, hogy utolsó vizsgáit letegye és doktoráljon. Julis ugyancsak Szegeden végzett főiskolát. – Áldás és Julis gimnáziumban tanított ugyan, de – ha nem végzik el az egyetemet – félő volt, hogy idővel általános iskolába teszik át őket. Ezért fizikából jelentkeztek két éves levelező oktatásra és az 1952/53 tanévben az első évet el is végezték, 1953/54-ben számították befejezni az egyetemi tanulmányt, hogy meg legyen az egyetemi végzettségük. – A rendes gyerekeknek tetszett, hogy tanáraik tovább tanulnak. Ebben a továbbtanulásban az ideológiai tárgyak kellemetlenek voltak ugyan, de így legalább tudták mire fölkészíteni rendes tanítványukat, akik majd továbbtanulnak, és tudták, hogy miben kell megerősíteniük keresztény világnézetüket. (Horváth Edit, Scahalcz Ági és társaik így lettek Stefi és Áldás tanítványai a világnézet területén.) – Minthogy Áldás és barátai – iskolán kívül mindig foglalkoztak néhány lánnyal, ezért gyakran cseréltek gondolatot arról, hogyan lehetne hatékonyabban foglalkozni a gyerekekkel. Persze, jó lett volna, ha mindegyiküknek külön lakása van – Stefinek és Mártinak volt – ahová oda lehet vinni 5-6 leányt. Éppen ezért nagyon sikeresek voltak kirándulásaik a Mecsekbe, ott aztán igazán nem kellett attól félni, hogy kihallgatják az embert, nem beszélve a természet szeretetére történő nevelésről. – Voltak azután olyan tanulók, akikkel a Pius-templom káplánja, darabos Laci bácsi foglalkozott. – Agatha is egy időben Laci Bácsihoz járt hittanra. Mikor Áldás érdeklődött Laci Bácsinál, hogy milyen Agatha a hittanórán, a jó Laci Bácsi így válaszolt: „Pimasz az Isten-adta, könyörgöm!” (Nem vitás, hogy Agatha – kis korához viszonyítva – roppant szellemes és nem kevésbé szellemesen-szemtelen is tudott lenni. Ezt Csütörtök is tapasztalta, amikor hazatért.) – Áldás egyébként házassági előkészítő sorozatot is tartott tanítványai közül azoknak a keresztény világnézetűeknek, akik szívesen vették és örültek ennek. – Beszélt az érdeklődőknek a szerzetesi hivatásról és életről is. Érdekes, hogy első tanítványai közül – ha az első 5-6 évet számítjuk – többen lettek szerzetesek.

Áldás az első időben még nem volt tisztában azzal, hogy a kommunista ideológia igyekszik felszabadítani a fiatalok szexuális vágyait és igényeit, joggal reménykedve abban, hogy így inkább fognak hallgatni rájuk. – Első éve végén felszólítás jött Dunaújvárosból, – akkor Sztálinvárosnak nevezték – hogy szervezzenek nagyobb tanulókból munkabrigádokat, akik – tanári felügyelet mellett – dolgozni fognak Dunaújvárosban. Közölték, hogy rendes ellátást kapnak, külön lesznek elszállásolva lányok és fiúk, a tanári felügyelet egész nap, éjszaka is fennáll. – Áldás arra gondolt, hogy ezeknek a lányoknak Szülei nagyrészt komoly fizikai munkások – pl. bányászok – ezért jól keresnek, s amit csak lehet, megvásárolnak gyermekeiknek. Jó lenne, ha ezek a gyerekek egyszer már megtapasztalnák, hogy mennyi munka, fáradság van a Szülők keresete mögött, mellyel gyermekeik minden kérését teljesítik.

– Megbeszélte a gyermekekkel, utána behívta a Szülőket, ismertette a felszólítást és az abban közölt feltételeket. Így aztán sikerült rávennie a Szülőket és a gyerekeket egyaránt a jelentkezésre. – Bár ne tette volna! – Bántotta is a dolog, ezért elhatározta, hogy „tanári felügyelet” címén elmegy, körülnéz, és amennyiben szükséges, felvilágosítja a gyerekeket és az iskola Igazgatóságát. – Elintézte a Megyei KISZ-Bizottságnál, hogy engedélyezzék Dunaújvárosba menetelét, mert engedéllyel lehetett csak Dunaújvárosba bemenni. – Megtudta ezt Csütörtök pap barátja, aki Dési János név alatt élt Pécsen és az egyetemistákkal foglalkozott. – (János Atya történetéhez hozzátartozik, hogy Kecskeméten volt hittanár és a prédikációi miatt az ÁVÓ le akarta tartóztatni. Templomból hazamenet várta is két nyomozó a plébánia ajtajában, ő udvariasan előreengedte őket, bevitte a saját szobájába, majd kívülről rájuk zárta a szoba ajtaját, az udvari- és az utcai ajtót és meglepett. Mire az ÁVÓ-sok kiszabadultak, akkorra már bottal üthették a nyomát. – Így került Pécsre, de más nevet vett fel. – Persze a végén csak le tartóztatták, de 10 hónappal megúsza, és addig is komoly papi munkát tudott végezni.) – János Atya megkérte Áldást, hogy szerezzen számára is engedélyt. Így ketten utaztak el. – János körülnézett az építkezéseken, majd elment a dunapentelei plébániára. Áldás pedig megkereste osztályának gyerekeit. Hát rémálom volt, amit elmondtak: nincs egyáltalán tanári felügyelet; este nincs világítás; a fiúk oda és akkor mennek, amikor ahová akarnak. Ők eddig még megúszták, mert magukra zárták az ajtót és ágyakat toltak akadályoknak. – De hát ki tudja?... Aki akar, azt csinál, amire a lelke ráviszi... Áldást nagyon megdöbbenetette mindez, de nem vesztette el a fejét: nyugodtan beszélt a gyerekekkel, hivatkozott női mivoltukra, leendő feleség voltukra és férjhez menetel után várható-óhajtott anyaságukra. Megmondta nekik, hogy ez nemcsak fizikai próbatétel, hanem lelki próbatétel is: most tudják megmutatni, hogy helyt tudnak majd állni az élet megpróbáltatásaiban. Persze azt sem titkolta előttük, mennyire fel van háborodva, hogy a KISZ- Bizottság egyáltalán nem tartja meg ígéreteit. – Aztán elvitte őket cukrászdába, fagylaltozott velük, történeteket mesélt nekik saját nehéz leánykoráról, az ostromról, egyetemista koráról, a „bandájuk”-ról, jókat nevettek és az indulásig jól eltöltötték az időt. – Úgy érezte Áldás, hogy minden probléma ellenére közelebb került osztályához és a lányok is őhozzá. – Mindenesetre írásban számolt be az Igazgatóságnak, a Művelődésügyi osztálynak és a KISZ- Bizottságnak is felháborító tapasztalatairól. Hogy lett-e ennek tartós eredménye, azt nem tudta. De az iskola ezen túl nyári munkára csak tanári kísérettel engedett osztályokat. – Ő pedig a következő tanévben a leányok nevelésében külön gondot fordított a szexuális nevelésre: mi az Isten terve és akarata ezen a területen.

Azután Áldás Édesapja, „a becsületes ügyvéd”, aki inkább tollfosztásból élt, minthogy eladja magát, nagy jogi tudását és gyakorlatát a kommunista rendszernek és igazság-szolgáltatás helyett a „Párt jogait” szolgálja, combnak-törést szenvedett. Embertelen szenvedések között szekéren szállították haza és onnan vitte mentő Ceglédre, a Városi Kórházba. Ott megoperálták és – mivel akkor még a húzatás volt divatban a baleseti sebészen – pokoli kínokat állt ki a húzatás következtében. – Azután hazaszállították Irsára. Áldás Édesanyja apró, törekeny asszonyka volt, nem tudta a majd két méteres férfit emelgetni, ezért a község káplánja jött el naponta segédkezni a beteg mosdatásánál. – 1953. január 3-án halt meg Áldás édesapja. Áldásnak dupla volt a gyásza: szeretett Édesapja halott, szeretett férje – csak Isten tudja – él-e még. Csak Kislánya, Agatha, és idős Édesanyja létezett számára. –

(Férjével kapcsolatban még egy dolgot el kell mondani. Nekünk, katolikus keresztényeknek az az óriási előnyünk a többi emberrel szemben, hogy mindig tudunk egymásnak ajándékot adni. Mert bármikor, szeretteink bármely ünnepén tudunk értük szentmisét mondatni, szentáldozást felajánlani, s annak kegyelmeit az ünnepelt mindenképpen megkapja Krisztus Urunk megváltó áldozata és feltámadása által. – 1952. október 14-én, Csütörtök születésnapján, Áldás – ajándékként – szentmisét mondatott Férjéért.

A pécsi Kerek-templom egyik mellékoltáránál mondta a szentmisét – a „civilben” lazarista szerzetes – Köves Atya nagy áhítattal. Szentmise végén letérdelt az oltár lépcsőjére és „Imádkozzunk meghalt testvérünk lelki üdvéért” bevezetéssel egy Miatyánkot, Üdvözlégyet és Dicsőséget imádkozott el a megholtért, hozzáfűzve: „adj Uram örök nyugalmat neki...” – Szegény Áldás! Belényilallt: „Édes Istenem! Ezek tudnak valamit Csütörtökről!” – Mise után bement a sekrestyébe az Atyához és megkérdezte, mit tudnak a Férjéről. Az Atya – sűrű bocsánatkérések közepette – bevallotta, hogy elfelejtette megnézni a mise intencióját és azt hitte, hogy halottért mondja a szentmisét. De igazán mondja, hogy mise elején kifejezetten az intencióért tette a felajánlást. Egyébként Csütörtökről ők sem tudnak semmit. – Így adódott aztán, hogy amikor a jó Isten haza segítette Csütörtököt és először találkozott az Atyával, így mutatkozott be: „A halott, aki köszöni a szentmisét.”)

Visszatérve Áldás Édesapjának halálára: a temetés után Áldás magával vitte Édesanyját Pécsre, akivel egy ideig együtt laktak Juliska Nénéknél. Tekintettel azonban arra, hogy Juliska Néné lakása nem volt elég nagy a megnövekedett létszámhoz, a Gimnázium Igazgatója, Dr. Görcs, az iskola földszintjén – kintől való bejárással – egy használaton kívüli, lakásnak valamelyest alkalmas helyiséget Tanára és Édesanyja rendelkezésére bocsátott átmenetileg. – A Városi tanács Oktatási osztálya igyekezett a lakás nélküli tanárok részére lakást biztosítani, ezért megállapodott az Építési osztállyal, hogy amennyiben található olyan lakásépítkezés, amelyet – pénz hiányában – nem tudtak befejezni, azt a Tanács befejezteti és a lakás egy részét pedagógus rendelkezésére bocsátják. – Így talált Áldás egy már tető alatt levő, de még nem kész házat a Gyümölcs utcában, melyet a férj halála miatt az özvegy nem tudott befejezni. Ezt a házat fejeztette be a Tanács és adott benne egy szobát, konyhát, előszobát és kamrát tartalmazó lakrészt Áldás, Édesanyja és Kislánya számára. (Nagy volt az izgalom, mert az utolsó pillanatig nem lehetett tudni, hogy ki kapja meg a lakást.) – Október második felében kezdték meg a költözködést, melyben darabos Laci Bácsi és Jenő Bácsi is nagy segítséget jelentett. Szerencsére 1953 októbere nagyon szép volt és a költözködés október 28-án befejeződött.

Ezen az estén a Pius melletti keresztnél egy férfi szállt ki a taxiból. Kifizette a taxit és körülnézett. Meglátta, hogy a Pius kerítése mellett egy idősebb néni jön lefelé. Hozzálépett és megkérdezte: „Szíveskedjék megmondani: melyik a Csoronika utca?” „Ez, ahonnan jövök le, – mondta a néni. Melyik számot, és kit tetszik keresni?” „A kettes számot keresem és Dr. Csütörtöknét.” – Erre a néni a férfi nyakába borult: „Doktor Úr! Hát haza hozta a jó Isten!” „Kit tisztelhetek a néniben?” – kérdezte a férfi. „Szarvas néni vagyok, Márti unokám a kis Ágika legjobb barátnője.” „Mi van a Feleségemmel? Él?” – „Él, hála Istennek! De nem laknak már itt, kaptak lakást és elköltöztek.” „Hol laknak? Hogy hozzájuk mehessek!” – „Én sajnos nem tudom, de Pirike lányom, aki elé lejttem, mert a Kesztyűgyárban dolgozik, ő tudja, segített a költözködésnél. Nemsokára itt lesz, ő majd elkíséri a Doktor Urat.” – Rövid idő múlva megjött Pirike, bemutatkoztak egymásnak és elindultak Áldásék lakásához. – Hamarosan odaértek, a kapu ugyan be volt zárva, de átmásztak a kerítésen. Pirike felment a teraszra, bekopogtatott az ajtón és beszólt: „Ne ijedjen meg Marika! Én vagyok Pirike és hazahoztam a Férjét.” – Áldás azonnal ajtót nyitott, sírva borult Férje nyakába, aki csak annyit tudott mondani: „Ne haragudj Áldás, hogy kicsit elkéstem!...”

Intermezzo: Miserere mei Deus

Könyörülj rajtam, Istenem,
Hiszen irgalmas és jó vagy,
Mérhetetlen jóságodban töröld el gonoszságomat.
Mosd le bűnöm teljesen,
Tisztíts meg vétkeimtől!...
Hints meg izsóppal és megtisztulok,
Moss meg és a hónál fehérebb leszek!...
Fordítsd el arcodat bűneimtől,
És töröld el minden gonoszságomat!
Teremts új szívet belém,
És éleszd fel újra bennem az erős lelket.
Ne taszíts el színed elől,
És Szent Lelkedet ne vond meg tőlem!
Add meg újra üdvösséged örömét,
Erősíts meg a készséges lelketben!...
Nyisd meg, Uram, ajkamat,
És szám hirdetni fogja dicsőségedet!...
Áldozatom a bűnbánó lélek:
Az alázatos és töredelmes szívet nem veted meg... (Zsolt. 50.)

Töredék a „recski siralmak”-ból

Vétkezett az ország, bűnössé változott.
Aki rég tisztelte, most mind megveti.
Látja gyalázatát és megvetett voltát,
Ő meg szégyenében arcát elfedi.
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

Szeméttel borítva mindenki ruhája,
Ki gondolta volna, hogy ily mélyre szállt?
Nincs, ki vigasztalja, nincsen pártfogója,
„Pusztuljanak mind el!” – így döntött a Párt.
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

Ó, ti mind, akik csak átmentek az úton,
S láttok nagy kerítést és őrtornyokat.
Mondjátok! Sújt-e mást olyan nagy fájdalom,
Miként ezeket a szegény rabokat?...
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

Nézd, Uram, mennyire szorongok és félek!
Megrendült a belsőm, szívem megszakad!
Mi van az asszonnyal?... Mi lesz gyermekemmel?...
Vigyázzál reájuk! Óvja szent Szavad!
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

Tudjuk, hogy ismered szívünk minden titkát,
De ne bánj velünk úgy, ahogy ők velünk!
És vigyázz ránk! Vigyázz mieinkre mind!
S bocsáss kínzóinknak, mint ahogy nekünk!
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

„Lobban a szikra, robban a szikla:
Kőzuhatagra újabb körakás...
Csattog a csákány, csörren a csille,
Koppan a kőre száz kalapács...”
Meddig bírjuk még?... Jaj, mi lesz velünk?...
Ég és Föld Ura! Irgalmazz nekünk!...

(Csütörtök)

14. Fejezet: A nem-létező tábor: Recsk

1951. február 15-én ketten szabadultak a zárkából: Dr. Kozmovszky Tibor ügyvéd és Dr. Csütörtök. Korán reggel összeszedték a cuccukat, hogy amint hívják őket, azonnal indulhassanak. – De csak nem akarták hívni őket!... Már jócskán elmúlt dél, talán 2 óra is elmúlt, amikor beszólt a fegyőr: „Mi az, maguk már el sem akarnak menni?” „Dehogynem!” – mondták. „Na, akkor jöjjenek!” – Megindultak, de nem a kijárat felé, hanem az udvarra, ahol egy kis csukott teherautó állt, mellette két civil ruhás férfi. – „Befelé!” – mordultak rájuk. Beszálltak, a két civil ruhás férfi is: összebilincseltek őket. Aztán az egyik előreszólt a vezetőnek: „Indulás!” – És mentek... Hová?... Bárhová is, csak nem haza!... Tibor odasúgta: „ÁVÓ” – Hát persze! Mondták, hogy szabaduláskor van, akit visszakér az ÁVÓ. Hát ők is ilyenek?!... Aztán megérkeztek a Tisza-Szállóhoz, az volt az ÁVÓ központja Szegeden. Bezavarták az előcsarnokba őket, egymás mellett a falhoz kellett állniuk, a fal felé fordulva. Itt álltak jó két óra hosszat. – Közben Áldás bejött az előcsarnok ajtaján, de kizavarták. – Aztán nyilvántartásba vették őket és levitték a pincébe. – Csütörtök úgy emlékszik, hogy egy nagyobb pincében voltak, ahol – végig a fal mellett – fapriccsen néhányan feküdtek. Persze az ajtónyitásra azonnal, vigyázz-ba vágták magukat és egyikük jelentette a létszámot. – „Plusz két fő” – mondta az ÁVÓ-s, aki lehozta őket. – „Aztán kuss! és pofa be! – folytatta, – Egy hangot se halljak!” – Leültek egy priccsre egymás mellé: Szabadok voltak!... Legalábbis így kezdődött a szabadságuk. De vajon hogyan folytatódik?... Még az éjszaka felvitték őket külön-külön kihallgatásra. Három napig voltak a Tisza-Szállóban, s a kihallgatás még négyszer – vagy ötször – megismétlődött. – Negyedik nap – egymáshoz bilincselve – egy rendőr kíséretében felküldték a délutáni személyvonattal Budapestre őket. A Nyugatiban felhívta a rendőr Kistarcsát, ahonnan azt az utasítást kapta, hogy éjszakára tegye be őket a pályaudvar rendőrségi fogdájába, reggel majd értük mennek és átviszik őket Kistarcsára. – (Még szerencse, hogy nem az Andrássy út 60-ban kellett éjszakázniuk.) – Reggel autóval jöttek az ÁVÓ-sok értük, átvették őket és kivitték Kistarcsára, az akkor már több mint fél éve az ÁVÓ kezén levő internálótáborba. Itt újra létszámba vették és újra kihallgatták őket. – Tibor tartalékos repülő-százados volt és nemzeti-szocialista meggyőződése miatt ült hat évet. Őt – mint elmondta – arra akarták rávenni, hogy ügyvéd-ismerőseinek meggyőződéséről és magatartásáról számoljon be rendszeresen, továbbá azokról az ügyvédekről adjon információt, akik annak idején nyilas érzelműek voltak. Érdekelte még az Államvédelmi Hatóságot Tibor angliai, vagy Angliában végzetek ismeretsége, ő ugyanis Cambridge-ben végzett jogot és bölcséletet. Állítása szerint egyik feladatot sem vállalta, erre már Szegeden megpróbálták rávenni, ezért küldték Kistarcsára. Miután sikertelen volt a rábeszélés, közölték vele az internálási végzést, melyet ő nem írt alá. – Csütörtök igen erős rábeszélésen esett át már Szegeden. Róla tudták egyetemista múltját, egyetemi egyesületi elnökségét, nagy ismeretségét az egyetemisták körében, valamint az egyetemi tanszemélyzet, sőt az egyetemi tanárok között, a jezsuitákkal való kapcsolatát és számos jezsuitával való barátságát. Felajánlották neki az egyetemi tanársegédi állást és a gyors előmenetelt, amennyiben beszámol bőséges ismeretségének magatartásáról és meggyőződéséről rendszeres formában. Mivel Csütörtök erre nem volt hajlandó, kihallgatásai során fokozatosan erélyesebben, fenyegetően és durván léptek fel, sőt testi fenyegetés alkalmazásával próbálták rávenni a velük való együttműködésre. S minthogy ekkor sem állt kötélnek, megfenyegették és olyan büntetést helyeztek kilátásba, amit el sem tud képzelni. – Ezt követően küldték fel – Dr. Kozmovszkyval együtt – Kistarcsára, ahol a kihallgató őrnagy közölte vele az internálási végzést azzal, hogy akár elfogadja, akár nem, többé innen már nem szabadulhat. Csütörtök – ismervén az ÁVÓ mentalitását – ezt elhitte és aláírta az internálási végzést. – Két nap múlva Tiborral és néhányadmagával kora hajnalban teherautóra tették és Recskre szállították a „megsemmisítő kényszermunka-táborba”.

– S ezzel egy olyan fejezet kezdődött Csütörtök életében, amelyhez hasonlót – beleszámítva az Andrassy út 60-at is – soha nem tapasztalt, de még elképzelni sem tudott.

Megérkezvén Recskre civil ruhájukat azonnal elvették, – Csütörtök csak fekete svájci-sapkáját tarthatta meg, mert nem találtak a fejére megfelelő katonasapkát, – kaptak két – miniummal megjelölt – katonaköpenyt, két rend – ugyancsak megjelölt – katonaruhát – (fehérműjüket egyelőre meghagyták, hét végén volt a fehérmű csere) – és azonnal beosztották a Juhász-brigádba, amely brigád a Csákyánykő-hegy földszintjén dolgozott. A földet és kőtörmeléket hordták el kubikus-talicskákon, miután a hegyoldal fáit és tuskóit az ősz végén és télen – az ősszel odavitt internáltak – kivágták és kiásták. – (Juhász Géza, volt hadnagy és válogatott focista, az ÁVÓ részéről igen nagy kegyben állt, a 3 év alatt, amíg Recskén volt Csütörtök, soha nem dolgozott, mindig brigádvezető volt, sokat focizott az ÁVÓ-sokkal és a többi brigádvezetővel. Az internáltakkal nem törődött, igaz, nem ártott nekik, de nem is segített rajtuk. Viszont – vele ellentétben – az internált brigádvezetők között voltak olyanok, akik durvák és kegyetlenek voltak internált társaikkal szemben, sőt fel is jelentették őket az ÁVÓ-soknál. Ilyen volt pl. Jecsmenik brigádvezető – Csütörtök háromnegyed évig hozzá tartozott – aki mint ÁVÓ-s tiszt került internálásra.) – Az újakat a kubikus-talicskák mellé állították és a púposra megrakott talicskákat – azon a héten – kb. 250 méterre kellett kitolni és ott borítani. Három planírozó állt ott, akinek szét kellett teregetniük az odahordott földet, ha pedig kő volt benne, azt a meredeken legurították. A planírozók vezetője Vietórisz Géza, volt őrnagy volt, rászólt Csütörtökre: „Lassabban, Öcsi! Ezt nem fél órát, de nem is fél napot kell csinálni. Nem fogod bírni ezzel a tempóval!” – Csütörtök lassított, de még így is ő volt a leggyorsabb. A földszinten végigmenő Juhász brigádvezető észre is vette, nem szólt, de vacsorakor, a maradék szétosztásánál – a brigádvezető mondta meg, hogy ki kap duplát – először Csütörtököt szólította: „A fekete-sapkás új fiú! Jól merítsd meg a kanalat!” – szólt a szakácsnak. – Az első hetekben még vagy háromszor kapott duplát Csütörtök, de Vietórisznak igaza volt: bizony, estére kimerült a napi 200-250 fordulótól. De nem akarta hagyni magát, bele kellett jönnie a fizikai munkába, hiszen két évig – mint fegyenc – csak a napi séta volt a mozgása. – Tibor viszont a második hét végén eltűnt: a bányából lehívták, egy ÁVÓ-s jött érte. Mire a 12-14 órás munka végén bevonultak, cuccostul eltűnt. – (Mint 3 év után megtudta, visszavitték Kistarcsára, de ő is csak 1953-ban, az internálótáborok feloszlása után szabadult.) – Viszont rátalált Csütörtök néhány régi ismerősre: Kaas Makit, Jónás Palit, B. Rácz Pistát, Benkő Kutyát, akiket a MEFESZ-ből ismert és rajtuk keresztül hamarosan egy csomó ismerősre tett szert. – Nemsokára alapvető változás állt be a munkában: a talicskázás távolsága lassan elérte az 500 métert, ekkor csilléket és a csillékhez vágány-hálózatot hoztak és azt mindjárt le is fektették. A brigádon belül a munkacsoportokat újra felosztották: az új munkacsoportok 2-2 csillét kaptak; két fő a csillét rakta, kettő pedig a másik – megrakott – csillét kitolta a meddőhányóra. Amíg az egyik csille kint volt, addig rakták meg a másikat, a nagy köveket pedig összetörték. – Tekintettel arra, hogy Bánya Vállalattá vált a kényszermunkatábor, az ÁVÓ által megbízhatónak tartott civil munkavezetőt és ugyancsak civil csille-számlálót kaptak. A bányával kapcsolatos minden műszaki és adminisztratív munkát „megbízható internáltak” végezték, akik sokszor kegyetlenebbül bántak internált-társaikkal, mint maguk az ÁVÓ-sok. (Csak nem verték és nem rugdalták, de feljelentették és büntetést javasoltak a szerintük „bűnösök” számára.) – Legaljasabbak voltak név szerint: Koós Zsigmond és Tamás Dezső, akik „internált bánya-vezetői” posztot töltöttek be, Körmöczy György „mérnök”, Jecsmenik és Kerekes a legrettegettebb „brigád-vezetők”, Ludvig Imre és Kröninger István „fejtők és szállítók”, akik Csütörtökkel kapcsolatban besúgóként működtek. – (Valószínűleg mások is szerepeltek a bányában ilyen minőségben, mert nem egy alkalommal kapott büntetést Csütörtök – állítólagos – szabálytalanságai miatt. – Ugyanez másokkal is – igen gyakran – előfordult.)

– Benn a táborban rettegett „internált-parancsnokok” voltak Pellach Kornél és Jeges Sándor; besúgó „barakk-parancsnokok” voltak Pathó László, volt ÁVÓ-s főhadnagy és Szlávik Zsigmond – előző foglalkozása, ha egyáltalán volt neki, ismeretlen. Ugyancsak besúgók voltak, valószínűleg sok mással együtt, Golda Győző (pedig vallásos gyerekként nevelkedett), Incze László az ÁVH volt hadnagya, aztán a szakács Lencsés, stb. stb...

Minden valószínűség szerint az 1951-es „Pünkösdi szökés” tagjait is – egyedül Michnay Gyula volt vezérkari tisztnek sikerült Ausztriába szöknie – besúgás alapján fogták el. Az elfogottakat visszavitték a táborba és végigverették azokkal az internáltakkal, akik hajlandóak voltak rá. – Michnayról pedig – a nyugati határőrség által kiállított – jegyzőkönyvet olvasták fel az egész tábor jelenlétében: „Szökés közben a határőrség golyóitól meghalt.” – (Így lehet egyébként hinni a „Szökés” című filmnek, amely alig-alig tartalmaz valami igazságot.) – A szökést követő 3 nap időtartamra, bezárták az egész tábor a barakkokba, étkezést nem adtak nekik, viszont naponta többször az un. „Felügyelő Urak” bementek a barakkokba és végigverték az internáltakat gumibotokkal, és összerugdalták, végigtiporták őket. **Erről pl. soha és sehol nem esett szó!** – A szökést követően az amúgy is – hivatalosan – csupán 1960 kalória napi étkezést lecsökkentették 1600 kalóriára, ugyanakkor a bányában és a hatóság részére végzett munkában fokozták a tempót és megkövetelték a teljesítményt. Ennek következtében az internáltak komoly súlycsökkenést szenvedtek, egészségileg komoly mértékben leromlottak. Állítólag másfél tucat volt az éhen haltak száma. (Itt nem lehet biztos számot tudni, mert csak néhány társukat találták holtan, sokat elvittek – állítólag kórházba – és csak kevesen tértek vissza közülük.) – Az éhezés és az egész tábor leromlása következtében csökkent a teljesítmény, ezért a bányában dolgozókat vonták felelősségre. – (Kröninger pl. azt mondta Jecszenik brigádvezetőnek, hogy Csütörtök azért néz ki náluk jobban, mert nem dolgozik rendesen. Erre Csütörtököt áthelyezték Ludvig Imre mellé – Ludvig egyébként a besúgás miatt állandóan külön-koszon volt – aki aztán úgy meghajtotta Csütörtököt, mint még soha senki se azelőtt, se azután. Csütörtök – Isten segítségével – bírta a hajszát, hiszen fiatal korában rengeteget sportolt, és 100% fölött teljesített. Hat hétig hajtották így a munkában, de – szinte érthetetlen módon – kondíciója megmaradt. Munkáját és teljesítményét látva új munkahelyre tették, kapott egy új munkatársat és ő lett a vezetője ennek a 2 fős csoportnak. Pokol Gyula volt a társa, akivel nagyon jól megértették egymást, félévig dolgoztak együtt, de még szóváltás sem volt közöttük. – Szeptember második felében külön orvosi vizsgálatot tartottak, mely a tábor minden internáltjára kiterjedt. Megmérték mindenki súlyát és megtapogatták comb- és karizmaikat. Csütörtök 52 kg volt, de voltak 38 kilogramm súlyú internáltak is. – Ami természetes: felelősségre vonás nem történt, a tábor Vezetősége és a Felügyelők maradtak. Viszont az orvosi bizottság javaslatot tett az élelmezés feljavítására és az élelmiszer-adag emelésére. A tábor Parancsnoksága meg is kapta az utasítást és 1951. október 1-jétől literes kanállal mérték a reggelit, az ebédet és a vacsorát. Így – a minőség ugyan nem emelkedett – a mennyiség viszont napi 2 literrel több lett. A tábor lakói jórészt megnyugodtak, megszűnt a nyers gomba és makk evése, ugyancsak megszűnt – egy időre – az internáltaknak az erdőbe való bevitele és – szórakozásból – eszméletlenségig történő megverése a belső őrszemélyzet: a „Felügyelő Urak” részéről. Viszont a szökésben elfogottak és priccszomszédaik nem tértek vissza, mert azokat hadbírótság elé állították és elítélték őket. – De nem is telt el hosszú idő és a belső őrség újra visszatért a régi szokásaihoz: veréssel szórakoztak; éjszaka lejöttek egy-egy barakkba és végigverték a népet; alvás helyett kihajtották egy-egy barakk lakóit a „sorakozó-térre” és „testgyakorlást” csináltattak velük; volt, akikkel körbefuttatták a belső-tábor. – (A tábor körül két kör volt; a nagy-kör magába foglalta a tábor a bányával és minden munkahellyel; a kis-kör a barakkok és a kórház-barakk körül volt. – Minden körben – meghatározott távolságra – őrtornyok voltak, s azokat 2 és fél méter magas dupla kerítés kötötte össze.

Éjszakára a külső őrség mindig bement a belső-körre. – A kerítés közti őrtornyokon kívül volt még a nagy-körben három dupla-magas őrtorony géppuskával felszerelve, melynek tűzhatása az egész területet elérhette.)

Mindezekről függetlenül Csütörtök néhány komoly barátra tett szert, akikkel meghatározott időközökben igyekezett találkozni: együtt imádkoztak, elmélkedéshez gondolatokat adtak egymásnak, János Evangéliumát olvasták, rózsafüzér egy-egy tizedét közösen elmondták. – Itt meg kell jegyezni, hogy a Szegeden elvett rózsafüzérét letétbe tették, s amikor Csütörtök átöltözött, a rózsafüzért azonnal elrejtette. (Valószínűnek tartja, hogy Kovács József barátja, aki a fegyház adminisztrációjánál dolgozott, és aki hamarabb szabadult, mint ahogy Csütörtök az ÁVH-ra visszakérült, volt az, aki a rózsafüzért és a francia nyelvű János-Evangéliumot is elrejtette az átöltözésnél.) Recskre megérkezve, amikor a civil ruhát le kellett adni, a katonaruhába újra elrejtette a rózsafüzért és az Evangéliumot. Ezek segítségével a barátokkal való együtt-imádkozás sokkal könnyebben ment. Akik tudtak franciául, azoknak felolvasott az Evangéliumból Csütörtök, utána magyarul fűzött hozzá néhány gondolatot; a többieknek lefordította Csütörtök, vagy valamelyik franciául tudó barátja és akkor fűzött hozzá gondolatot. Mindenesetre megkérte barátait, hogy ők is egy-egy gondolattal járuljanak hozzá az elmélkedéshez. – Persze csak 3-4 barát volt egyszerre együtt és olyan helyen tartózkodtak ilyenkor, ahol nemigen láthatták őket. Nem akarta ugyanis Csütörtök, hogy bármelyiküket kihallgatásra vigyék. Legjobb barátai a következők voltak: Varga Józsi, Csáthy Dini, Péter Ernő, Csanád Vili, Kaas Maki, Györgyey Ali, Sztáray Zoli, Tabódy Pista, Czebe Valér, Musza Pali, Kiss Dani... Voltak nem-vallásos jóbarátjai is: Jónás Pali, B. Rácz Pista, Nyeste Zoli, Ráczkövy Bandi, Konnerth Artúr, Péntek Gabi, Benkő Zoli... Aztán néhány fiatal: Zichy Péter, Haluska Zoli, Sugár Sanyi, Dienes Pisti, Vajkó Pali... (Már nem emlékszik Csütörtök mindenki nevére, akikkel kapcsolatban volt. Annyit azonban tud – olvasván a recskiek kissé hiányos névsorát – hogy az 1200-1300 internált közül legalább 300-zal személyes kapcsolatban volt, vagy legalábbis beszélő viszonyban. Büntetései alatt – mert elég gyakran volt fegyelmi büntetése – ez a szám csak növekedett.)

A következőkben szeretnék beszámolni Csütörtök büntetéseiről. Természetesen voltak „véletlenszerű” büntetések, melyekbe bárki, bármikor beleeshet. Ilyenek voltak az ÁVÓ-sok éjszakai szórakozásai egyes barakkok lakóival. De ilyenek voltak azok az esetek is, amikor a belső őrszemélyzet – csak úgy szórakozásból – a bányából találmányra kiemelt egy-egy internáltat és azt akár az eszméletlenségig is elverték, összerugdalták az erdőben. Ilyenben két alkalommal volt Csütörtöknek része, s azok közül egy alkalommal az un. „Kutyás Felügyelő” – akit mindenki becsült, mert soha, senkit sem bántott – találta meg, egy fához ültette, vizet hozott neki, hogy magához térjen, utána levitte a táborba, a barakkjába, mintha kihallgatásra vinné. (Ugyanez a Felügyelő másnap Csütörtök munkahelye mellett tízórazott egy kövön ülve, majd – a tízórai nagyobb részét a kő mellett hagyva – kutyájával együtt távozott.) – Másik alkalommal késő délután találtak rá brigádtársai, a sorakozónál maguk közé állították és letámogatták a táborig, majd a barakkba. – Néhány ízben volt része Csütörtöknek az éjszakai „ÁVÓ-s szórakozásban”: első két alkalommal a szökés utáni „gumibotok éjszakáján”; egy alkalommal a Vipla és a Vágottnyakú magánszórakozásán; negyedik alkalommal Borzas hadnagy akarta szórakoztatni a minisztériumi Tóth főhadnagyot, ezért rendelte ki a belső felügyelőket, hogy két barakkba rendezzenek „gumibotok éjszakáját”. – **Jól szórakoztak mindnyájan!!!** – Csütörtökék – természetesen – nem tudtak aludni, másnap viszont dolgozniuk kellett. – Három esetben kapott Csütörtök éjszakai fogdát. – (Az éjszakai fogda azt jelentette, hogy éjszakára egy kb. 6-8 m²-es helyiségbe 30-32 embert tereltek, úgy hogy a padlón még leülni sem tudtak, tehát állva – egymásnak dőlve – töltötték az egész éjszakát. Másnap pedig menniük kellett dolgozni a bányába.)

Első alkalommal „életveszélyes fejtés” miatt kapott Csütörtök 5 nap éjszakai fogdát. Akkor a második szinten dolgoztak, újra Juhász volt a brigádvezető, társa pedig Pokol Gyula (Szabolcs megyei alma-kertész). A hegyoldalban volt egy kb. 1,5 m³-es szikladarab, melyet Csütörtök körbefejtett – s minthogy a földszinten egyáltalán nem folyt munka, tehát senki sem tartózkodott ott – de a biztonság kedvéért lekiáltott: „Vigyázat! Megy a nagy szikladarab!” – azzal leeresztette a követ. Nem vitás, hogy a nagy szikladarab jó nagy sebességgel zúdult a földszintre, de ott – hangsúlyozni kell – senki sem tartózkodott. Koós Zsigmond internált „bányavezető” messziről figyelte Csütörtök egész ténykedését, följelentette, akkor kapott 5 nap éjszakai fogdát, melyet – tiltakozása miatt: „Ott nem folyt munka, tehát senki sem tartózkodott ott! Egyébként is leordítottam!” – megtoldottak 2x2 órás gúzsba kötéssel. – Második alkalommal ugyancsak Koós Zsigmond jelentette föl, mert alapkőnek alkalmasnak minősített követ a meddőhányóra vitt ki két csillével. Ekkor 3 nap éjszakai fogdát kapott, most gúzs nélkül. – (A röhej az volt a dologban, hogy másnap megszüntették az alapkő-gyűjtési parancsot.) – Harmadszor: a másfeles szinten dolgozott Vajkó Palival, és amikor ketten tolták ki a csillét a meddőhányóra, a csille – kiborításakor – megbillent, és legurult a meddőhányó alá. Jó félórába telt, míg újra fel tudták vinni a csillét, pedig a végén már a szomszédok is segítettek. Mindezt végignézte Tamás Dezső internált „bányavezető”, megtette a feljelentést, újra éjszakai fogdát kaptak, 5 napot. (Együttal kihírdették, hogy aki le engedi gurulni a csillét a meddőhányóról, az számíthat az 5 nap éjszakai fogdára.)

Csütörtök másik két fenyítése más jellegű és még szigorúbb volt, mint az előző három, és fájdalmasabb is, – nem maga a fenyítés és kapcsolt részei – hanem az oka. – Vipla Felügyelő egy személyi motozás alkalmával megtalálta Csütörtök rózsafüzérét. Azonnal összetaposta a rózsafüzért, Csütörtököt összeverte, összerugdalta, majd a földre taszította és kezére, lábára rátiport, aztán feljelentette a táborparancsnoknál. A táborparancsnok 10 nap éjszakai fogdát adott, minden második napon 2 órás, vagyis: összesen 10 órás gúzsba kötéssel. Csütörtök tehát nappal dolgozott, az éjszaka felében – úgy-ahogy – próbált aludni, aztán 2 óra hosszára – nem akárhogy, hanem a lehető legszorosabban – gúzsba kötötték. És még szerencséje volt, ha nem Vipla vagy Vágott-nyakú volt éjszakai szolgálatban a fogdán, mert azok össze is verték és összerugdalták. – De túlélte ezt is, meg a néhány hónappal később bekövetkezett másik fegyelmit is. – Ez minden bizonnyal besúgás következménye volt. – Mikor bevonultak a munkáról, a barakkjukat megrohanta 6 belső ÁVÓ-s fegyőr, közülük kettő azonnal Csütörtök priccsének esett neki, egy pedig személy szerint Csütörtököt kezdte motozni. Csütörtök egészen bizonyos volt benne, hogy valaki bemószerolta. Tudta, hogy most a János-Evangéliumot keresik és meg is fogják találni. Utolsó támasza is odatesz! – Magában imádkozni kezdett, nem azért, hogy ne találják meg az Evangéliumot, hanem azért, aki feljelentette, és azokért, akik emiatt bántani fogják őt. – A fejrészbe dugva meg is találta Vipla az Evangéliumot és már vitte is Csütörtököt kihallgatásra. Borzas és egy másik Nyomozó elé került. És egymás után záporoztak a kérdések:

- Mikor és kitől tanult franciául?
- Mit tartalmaz az az írás, amit rejtegetett?
- Honnan szerezte?
- Odaadta-e valaki másnak?
- Nem tudja, hogy senkinél nem lehet – különösen vallásos – írás?
- Francia tudását mire használta még?
- Kapcsolatban volt-e Michnay Gyulával, akinek francia volt az anyja?
- Van-e francia ismerőse, és kik azok?
- Üzent-e valakinek Michnay Gyulával?

Csütörtök elmondta, hogy Szegeden – ide „szabadulása előtt” – a holmija között találta, ahová véletlenül kerülhetett. Franciául nagyon keveset tud, beszélni egyáltalán nem. Latin tudása segítségével tudja megérteni a francia nyelvű Evangéliumot. Michnay Gyulát egyáltalán nem ismerte, vele nem beszélt, egyáltalán nem üzenhetett vele senkinek. Francia ismerőse egyáltalán nincs. – Azt tudja – bár soha nem közölték vele, de rózsafüzérét elvették –, hogy vallási dolgokat tartalmazó írás nem lehet senkinél. Éppen ezért azt senkinek nem adta kölcsön, hiszen nem is tudja, hogy ki tud franciául. – Ő maga gimnazista korában egy évig tanult franciát, így olvasni tud és – mint már mondta – latin tudása segítségével érti meg a Biblia szövegét. – A kihallgatók nem hitték el amit mondott, ezért alaposan megverték, összerugdalták, majd fogdára vágták. – Még három alkalommal hallgatták ki, ugyanazokra a kérdésekre ugyanúgy válaszolt. Írásban is kellett vallomást tennie, ott is ugyanolyan válaszokat adott. – Minden kihallgatás alkalmával komoly verést kapott, de semmi mást nem tudtak kiszedni belőle. – A végén összetépték és elégették az Evangéliumot, Csütörtök pedig 10 nap éjszakai fogdát kapott büntetésül, minden második nap 2 órás gúzsbakötéssel. Az örök külön utasítást kaptak, hogy ne kíméljék. Nem is kímélték! – A 10 nap végére alig állt a lábán, Pokol Gyulát elvitték és akkor kapta Vajkó Palit új munkatársul. – Mindenesetre hálát adhatott Istennek, hogy senki nem keveredett bele a fegyelmi ügyébe. Azt is megköszönhette az Úrnak, hogy nem járt úgy, mint pl. Dr. Konnerth Artúr, akit úgy megverték a kihallgatása alkalmával, – egy térképész tiszt mellé rendelték kísérőnek, akivel üzenetet szeretett volna küldeni a családjának, – hogy teljesen elvesztette egyensúlyi és tájékozódó képességét. Ennek következtében, ha egyedül elindult valahová, hamarosan 180°-kal megfordult és visszafelé ment. – Dienes Pistikét pedig – a Michnay-féle szökés alkalmával – széklábbal úgy fejbe verték, hogy azóta dadog szegény fiú. – Csütörtök ezeket megúsza ugyan, ő az állandó fejfájás mellé „trigeminus neuralgiát” szedett össze, amikor 1952. március 15-én mínusz 10 fokos hidegben, nyári sapkában és nagy szélviharban 10 óra hosszat állt egy szélnek kitett helyen, fejteni – szinte – semmit sem lehetett a fagyott föld és sziklák miatt, de nem engedték, hogy szélvédett helyre menjen, és ott próbáljon dolgozni. – A kórház-barakkban próbálták csillapítani fájdalmait koffein injekciókkal. Először morfinnal próbálkoztak, de morfin- és morfin származékokra érzékeny, így aztán még jobban kínlódott napokon keresztül. – Csütörtök minden évben kapott valami „ajándékot” Recskén, amely aztán végigkíséri egész életében. – 1952 nyarán megemelte magát Csütörtök: 35-40 kilós köveket dobott be a csillébe, s úgy látszik, volt közöttük nagyobb is, mert dereka megroppant. A kórház-barakk főorvosa Dr. Ács László internált orvos megvizsgálta és megállapította, hogy „lumbágó”-ja van, mellyel azonban a tábor szabályai szerint nem írhatja ki betegnek. Adott fájdalomcsillapítót Csütörtöknek és kérte, hogy kímélje magát, ne emeljen nagyobb súlyt, inkább törje össze a köveket. Mivel Csütörtök állapota nem javult, sőt tovább romlott, Ács doktor egy hétre felvette – más címen – a kórház-barakkba és injekciókkal nagyjából rendbe hozta. Utána még egy hétig a barakkjában tartotta a Főorvos, mint gyengélkedőt. – És milyen csodálatos a jó Isten ökonómiája!... Mikor kikerült volna újra a bányába, egy csomó fiatal ÁVÓ-s tiszt szállta meg a tábort, – állítólag: a nyomozói tanfolyam befejezéseként, – és az internáltak kihallgatásával vizsgáztak le. Így aztán az egész tábort kihallgatták, a kihallgatottakat elkülönítették a többiektől. A bányában – első időben – még ki nem hallgatottak dolgoztak, utána fordítva: a már kihallgatottak kerültek a bányába. – Az első csoportba – kihallgatásra – bekerült jó néhány bérelszámoló és számszaki szakember. Csütörtök a nyilvántartásban a doktorátusa mellett úgy szerepelt, mint matematikus, így aztán beosztották a bánya központi irodájába számszaki munkára. Itt dolgozott egészen a kihallgatásig, utána pedig – egészen a kihallgatások végső befejezéséig – elkülönítésben maradt. Mindez több mint 5 hétig tartott, ez alatt a „lumbágó”-ja teljesen rendbejött. – (Később még kisebb-nagyobb mértékben ki-kiújult, de megfelelő gyógyszerekkel és kellő pihenéssel mindig rendbejött. Pedig egy alkalommal még „ischiásza” is volt, mellyel 8 hétig kellett feküdnie. De ez már otthon történt.)

– Csütörtöknek kihallgatója egy fiatal – kb. 24-25 éves – igen rokonszenves hadnagy volt. Nagyon sokat érdeklődött Csütörtök családi körülményeiről, tanulmányairól, a jezsuita rendről, különösen P. Kerkairól, a Rendnek végzett tudományos és gyakorlati munkáiról, saját tudományos munkájáról. Természetesen Csütörtök semmi olyant nem mondott, ami az eredeti vallomásban ne lett volna, vagy ami bárkire nézve terhelő vagy dehonesztáló lett volna. A kis Hadnagy elmondta, hogy számára nagyon fontos, hogy Csütörtökről minél bővebb és teljesebb képet kapjon, ez ugyanis „vizsga-jellegű” kihallgatás. Maga részéről igen értelmesnek, okosnak és nyíltan tartja Csütörtököt, megköszönte, hogy Csütörtök látható és érezhető bizalommal volt hozzá, a maga részéről most is igyekezett viszonzni és a jövőben – ha módja és alkalma lesz rá – igyekszik további viszonzásra. – Csütörtök ennek az őszinte beszédnek nagyon örült, és hogy megerősítse a kis Hadnagy bizalmát, megígérte, hogy a jövőben – amennyire lelkiismeretével össze tudja egyeztetni – további segítségére lesz. – Mondhatni: jó ismerősökként váltak el egymástól.

Két hónappal az un. „vizsgálat” befejezése után egy ÁVH-s ezredes és százados kíséretében jelent meg a kis Hadnagy. Hamarosan hívták Csütörtököt az ÁVH-s törzsbe, ahol a Hadnagy fogadta és közölte vele, hogy az Ezredes tőle – Csütörtöktől – akarja hallani mindazt, amit a kihallgatások során neki elmondott. Csütörtök közölte vele, hogy ebben az esetben az ÁVÓ őrségről is el kell mondania mindent, mint ahogy neki elmondta: a fogdáról, a büntetőszázadról, stb. A Hadnagy azt mondta, hogy nyugodtan mondjon el mindent, mint ahogy neki, hiszen ő mindenről írásban beszámolt. – Amikor az Ezredes elé került Csütörtök, megkérdezte, hogy mit óhajt tőle hallani és mennyi ideje van rá. Az Ezredes azt válaszolta: mindent, amit ő lényegesnek tart, ideje pedig van, mert ha ma nem végeznek, itt a holnap és a holnapután is. – A felszólításnak megfelelően Csütörtök elmondta:

- családi körülményeit Felesége súlyos betegségével, melynek kimenetelét nem tudja;
- tanulmányait, megkezdett és tervezett tudományos munkáit;
- jezsuita múltját, jezsuita tanulmányait, jezsuita ismeretségeit;
- P. Kerkai személyiségét, vele való munkáit általa szerzett ismeretségeit, P. Kerkai római útjait, annak eredményeit;
- az Andrássy út 60-ban történt kihallgatásait, ott szerzett kétoldali tüdőgyulladását;
- a katonai ügyészségen további kihallgatásait, a Katonai Kórházi kezelést;
- a Markó-ban történt kihallgatásait, zárt tárgyalásait;
- fegyenc életét a gyűjtőben, a Csillagban;
- szabadulás helyett a recski táborba kerülését, az itt átélt eseményeket, büntetéseit.

Az Ezredes türelmesen végighallgatta, időnként kérdéseket tett fel, melyekre Csütörtök – szükség szerint – röviden vagy részletesen válaszolt. Szavait – Csütörtök úgy látta – a Százados eleitől végéig gyorsírással jegyezte. – Mondanivalója befejeztével Csütörtök elhallgatott és várta: hogyan reagál az Ezredes az elmondottakra. Az Ezredes ránézett a Századosra, az bólintott. – Az Ezredes annyit mondott: „Köszönöm, Dr. Csütörtök. Holnap nem megy fel a bányába, mert kora délelőtt folytatjuk.”

Másnap újra a kis Hadnagy kísérte a kihallgatásra Csütörtököt. A törzsbe menet pirulva vallotta be Csütörtöknek, hogy igen nagy dicséretet kapott azért, mert jelentése precíz és a lényegyet megragadó volt, és nagyon jól jellemezte Csütörtököt. – Az Ezredes – pillanatra megfeledkezve a helyzetről – kézfogással üdvözölte Csütörtököt, a tisztek csodálkozva néztek rá, mire idegesen rájuk mordult: „Maguk nem láttak semmit!” – azok összevágták a bokájukat: „Igenis, Ezredes elvtárs!”

Csütörtök magában mosolygott és arra gondolt: „Mit restelkedsz, Ezredes! Bánáss Püspök úr, és Czapik Érsek úr mindig kézfogással fogadtak, és ugyanúgy búcsúztak!” De nem szólt semmit, várta, hogy az Ezredes szólaljon meg. – Az Ezredes érdeklődése a továbbiakra terjedt ki:

- magyarországi főpapi ismeretsége, egyházi kapcsolatai;
- római ismeretsége, külföldi egyházi kapcsolatai;
- nyelvismerete és nyelvtanulási lehetőségei;
- egyházi ismeretei melyik nyelvterületre terjednek ki;
- tudna-e közreműködni közelebbi kapcsolat létesítésében Állam és Egyház között;
- tudna-e közreműködni közelebbi kapcsolat létesítésében az Állam és a Vatikán között;
- külföldi egyházi személyekkel tudna-e kapcsolatot létesíteni;
- ha kiküldenék külföldre, mennyi idő alatt és hol, milyen kapcsolatot tudna létesíteni;
- hajlandó lenne-e mindezekre, és milyen feltételekkel?

Csütörtök kifejtette, hogy eddig is túl sokra értékelték az ő kapcsolatait és lehetőségeit. Megnevezte Rómában, Európában, Észak- és Dél-Amerikában, Ausztráliában levő egynehány ismerősét, azokkal való kapcsolatfelvétel lehetőségét és esetleges eredményét. Nyelvismertetével kapcsolatban elmondta, hogy német nyelvterületen meg tud állni a saját lábán, egyébként ott vannak a legjelentősebb egyházi kapcsolatai is. Az olasz nyelvet – latin nyelvtudása alapján – intenzív tanfolyam segítségével fél év alatt el tudná sajátítani. Valószínűleg ugyanez vonatkozna a francia nyelvre is. Angol nyelvre viszont legalább egy teljes esztendő lenne szükséges. – Kifejtette, hogy mások megfigyelésére, róluk – magatartásukról és cselekedeteikről – történő besúgásra nem hajlandó. Egyáltalán csak olyan kapcsolattartásra és a kapcsolatokról történő beszámolásra érzi magát képesnek, amely lelkiismeretével összeegyeztethető. – Viszont szeretne volna és most is szeretné a „modus vivendi” előmozdítását szolgálni az Egyház és az Állam között, de csakis az egyenlőség alapján és elvfeadás nélkül. Ehhez azonban a jelenlegi megállapodásokat fel kell számolni! – Ragaszkodna az egyháziak büntetőügyeinek felülvizsgálatához és az ártatlanul bebörtönözöttek, internáltak szabadon bocsátásához. – Tudja, hogy mindezek igen körülményes dolgok és hosszú időt vennének igénybe, azonban a végleges döntésig az egyháziak részére jelentősebb szabadságot, liturgikus lehetőséget – misézés, gyóntatás, áldoztatás – igényelne. – A Vatikánhoz közeledésnek az lehetne az első jele, melyre a Vatikán is megtenné a választ, tekintettel arra, hogy a Vatikán komolyan gondolkodik keleti politikájának kiépítéséről. Azonban ez csak kölcsönösség és kölcsönös engedmények alapján lenne lehetséges. – Az Ezredes kíváncsi volt Csütörtök véleményére a Mindszenty ügygel kapcsolatban. – Csütörtök kifejtette, hogy a Vatikán neheztelt Mindszentyre merevsége, király-pártisága és az Állammal való „modus vivendi”-kötés ellenessége miatt. Akik nem értettek egyet egyház-politikájával, azokat üldözte: Nagy Töbötömöt száműzte Európából, Jánosi Józsefet Budapestről Nagykapornakra – szinte Magyarország végére – helyeztette, Kerkai Jenőt és legfontosabb munkatársait kitiltotta a katolikus egyesületekben való működésből, Kerkai Atya csak Róma ragaszkodása miatt lehetett a Centrum Sociale vezetője, maga Csütörtök is csak Borbély provinciális és Bánáss Püspök úr kifejezett ragaszkodása következtében tudott dolgozni a „Centrum Sociale”, a „Falu Manrézák” és a „Somogyi Kísérlet” területén. Csütörtök szerint Mindszenty tehetetlenségét jelentett mind a magyar Egyház, mind a Világ-Egyház szempontjából. – Viszont a Vatikán egy Bíborost – vagyis: Egyházfejedelmet – nem fokozhat le, legfeljebb „felfelé buktathat” úgy, hogy Rómába rendeli valamelyik Kongregáció vezetésére. (Ha az Állam türelmesebb, minden valószínűség szerint Mindszentynek is ez lett volna a sorsa. – De hát Róma elég lassan mozdul...) – Ehhez kapcsolódóan Csütörtök elmondta még azt, hogy az Államnak Mindszenty ügyében – külön megállapodást kellene kötnie a Vatikánnal. –

A hosszas kihallgatás után a kis Hadnagy kísérté le Csütörtököt a táborba. Közölte, hogy az Ezredes – úgy tűnik – nagyrészt elégedett, de semmit ne reméljen, – ezek magasabb köröket érintő dolgok – és főleg semmit ne mondjon társainak. Mondja azt, hogy letolták a felülvizsgálati vallomása miatt, ahhoz kértek bőséges kiegészítést. Megverni ugyan nem verték meg, de nagyon megfenyegették. – Egyébként nagyon meghatotta a kis Hadnagyot Csütörtök Feleségének súlyos betegsége, melyről eddig nem volt tudomása. Megígérte, hogy megpróbál utána érdeklődni. – Valóban két hét múlva megjelent egy fiatal ÁVH-s tiszt civilben, elvitte kihallgatásra, önéletrajzot íratott vele – Isten tudja csak, hogy hányadik önéletrajz volt már – közben egész halkán közölte Csütörtökkel, hogy az a fiatal tiszt, aki két hete volt nála, utána járt családi dolgainak: Felesége egészséges, gimnáziumban tanít, vele együtt lakik kislánya is, legyen tehát nyugodt, de erről senkinek sem szólhat. (Valóban, hazatérte után Bátyja elmondta Csütörtöknek, hogy felkereste egy fiatalember rendőr-igazolvánnyal és érdeklődött Csütörtök felesége és Kislánya után. Ő megmondta, hogy Pécsen laknak és gimnáziumban tanít. – Megköszönte a felvilágosítást, de kérte, hogy senkinek, még sógornőjének se szóljon az érdeklődésről, ha nem akar senkinek se bajt.) – Az ÁVÓ-sok közt is volt szótartó. – Áldja meg az Isten!

Csütörtök jó pár napig töprengett azon

- vajon helyesen válaszolt-e az Ezredes kérdéseire;
- mit jelenthet ez az egész – ilyen irányú, és ilyen terjedelmű kihallgatás;
- vajon milyen következményekkel fog járni?

Az **első kérdésre** – végig gondolva az egész kihallgatás menetét és a feltett kérdésekre adott válaszait – nyugodtan tudott felelni: semmi olyant nem mondott, amit eddigi kihallgatásai során – Andrassy út 60-ban, Margit körúton, ügyési kihallgatásánál, a tárgyalás alkalmával – ne mondott volna el ő, vagy Kerkai Atya. Mindenesetre az Ezredes ismerte minden eddigi vallomásukat, és a kérdéseit azok ismeretében tette fel. Ő viszont – hála Istennek – még mindig jól emlékszik mindenre, s a mostani vallomása alapján sem Atyának, sem magának, sem senki másnak nem történhet baja.

A **második kérdésre** már nehezebb a válasz. – Egy bizonyos, hogy valami változás készül a belpolitikában, különben nem ment volna bele az Ezredes ilyen kérdéssel kapcsolatban – belső és külső egyház-politika – ennyire részletekbe menő faggatózásba. – (Az egyház-politikát Rákosi, Mindszenty és Kerkai Atya elítélése után már mellékkérdésként kezelte. – Talán megingott Rákosi pozíciója?) – Mindenesetre megfontolandó:

- A magyar belpolitika mindig a Szovjetunióban zajló események függvénye. – (Valami változás várható a Szovjetunióban?)
- Talán Sztálin egészségi állapota megrendült és várható új Főtitkár megjelenése? – (Talán Sztálin halálával?...)
- A Szovjetunióban megindult esetleges belső feszültség netán külpolitikai feszültséggel van kapcsolatban? – (Kínával kapcsolatban vannak problémák?... Vagy a Balkánon a Tito-probléma vált újra aktuálissá?... Esetleg az Amerikában esedékes elnökválasztás veti előre árnyékát?... Vagy talán mind a három?...)

A **harmadik kérdés** teljesen kiszámíthatatlan. – Csütörtök azt hiszi, hogy a kis Hadnagynak van igaza: „Semmit ne reménykedjen!” – Ha történik is változás – márpedig az Ezredes megjelenése változásnak veti előre az árnyékát – annak következményei igen lassúak lesznek. – (Úgy látszik: nemcsak Isten malmai és a Vatikán titkárságai, hanem a „szocializmus” jónak minősíthető irányzatai is „lassan örölnek”. S. vajon tartósan-e?)

Azt hiszi Csütörtök, hogy számára az egyetlen megoldás: imádkozni!.... imádkozni!... imádkozni!...

(Úgy gondolom, ezzel lezárhatom a Csütörtök pót-kihallgatásával kapcsolatos problémát. Mert változás lett ugyan, de nem az egyház-politikában.)

Csütörtök a telet – a „trigeminus neuralgia” jegyében – nagyon nehezen bírta ki, bár a raktáros internált-társ kerített számára a nyári vászonsapka helyett posztósapkát. A főbaj az volt, hogy nem volt az internált orvosok közt ideggyógyász, így a valódi diagnózist – a trigeminus neuralgiát – csak az internáló táborok felosztatását követő szabadulása után határozta meg ideg-elmegyógyász barátja, Dr. Molnár László, akkor a Pécsi Klinika docense. – (Ő próbált ki különböző gyógyszereket Csütörtökön, melyek vagy használtak valamit, vagy nem; egészen addig, amíg a franciák – illetve svájci gyógyszergyárak – forgalomba nem hozták a „Tegretol” elnevezésű gyógyszert, mely a „Seduxen” idegcsillapító adagolásával 2-3 – nehezebb esetben 5-6 – hét alatt megszüntette a borzalmas fájdalmakat. – (A fájdalom mértékét illetően csak idézni lehet Molnár Laci barátja felvilágosítását: „Vigyázzanak Csütörtökre, mert az ebben a betegségben szenvedők közel 50%-a öngyilkos lesz az elviselhetetlen fájdalom miatt.” – Szerencsére Csütörtöknek a fájdalom küszöbszintje jó magasra fölment az addig kiállt természetes és emberek által okozott szenvedések miatt, de időnként így is alig-alig bírta elviselni a fájdalmakat.). – Recsken még azt sem tudták, hogy mi a baja; azt sem tudták, hogy Csütörtök morfin- és morfin-származék érzékenyében szenved, így aztán össze-vissza próbálták gyógyszerezni Csütörtököt a rendelkezésre álló gyógyszerekkel. Legeredményesebb még a „Coffein-injekció” kúra volt, mellyel egy más egészségi probléma után Dr. Ács internált főorvos kísérletezett. Ez a másik egészségi probléma Csütörtök szemsérülése volt.

1953. február 5-én – Agatha napján – Csütörtök brigádját azzal a feladattal bízták meg, hogy a fagyott földet nagyméretű vas-fúrókkal lazítsák meg, hogy aztán csákányozni és csillével elhordani lehessen. Megkapták az 1 méter hosszú, kb. 50-60 milliméter átmérőjű vasfúrókat, 8 kilogrammos kalapácsokat, nem kaptak azonban fúró-szemüvegeket, mert azt a néhányat, amennyi volt, a robbantáshoz történő fúrásokat végzőknek adták ki. Csütörtök reklamálta a fúró-szemüvegeket, a bánya internált-vezetője azonban leintette és fogdával fenyegette, ha nem végzik az előírt munkát. – Kb. fél óra hosszat lazították az erősen fagyott földet a fúrókkal, amikor Csütörtök fúrójáról egy vasszilánk a bal szemébe fúródott. Csütörtök azonnal a bányában levő segélyhelyre ment, ahol Dr. Ráckövi megállapította, hogy vasszilánk fúródott a baloldali szemtestbe és – úgy tűnt – átfúrta a szemlencsét. Az őrmester azonnal lekísértette Csütörtököt egy internált társával a kórház-barakkba, ahol Dr. Ács László internált-főorvos ugyanazt állapította meg, mint Dr. Ráckövi. Adott egy nagyadag fájdalomcsillapítót Csütörtöknek és beküldte a barakkjába, hogy feküdjön le, ő pedig felment az ÁVH-s törzsbe az Egészségügyi Alhadnagyhoz: jelentést tenni a balesetről, egyben kérni, hogy szállítsák fel Csütörtököt Budapestre a rabkórházba. – Az Egészségügyi Alhadnagy – tekintettel arra, hogy egy hónappal ezelőtt halálos baleset történt (egy óriási fagyott föld-göröngy rázuhant egy internáltra és agyonnyomta) – nem akart újabb balesetet jelenteni, ezért elzavarta a Főorvost: szó sem lehet Budapestre történő szállításról, kezeljék ők a sérültet, ahogy tudják! – Közben Csütörtök, mivel a Főorvos – nem tudván morfin-érzékenységről – morfin injekciót adott fájdalomcsillapítónak, attól viszont olyan rosszul lett, – feje majd szétpattant, szédült, hányt, kiújultak trigeminus rohamai, – hogy a közben a bányából bevonult barakk-társai átvitték a kórház-barakkba: csináljanak vele valamit, mert belepusztul a rosszulletbe. A Főorvos – élvén a gyanúval: hátha morfin-érzékeny – coffein-injekciót adott Csütörtöknek, melyet néhány óra múlva megismételt. Így lassan jobban lett Csütörtök, de benntartották a kórház-barakkban.

Három napig benn is feküdt, de nem tudtak rajta komolyan segíteni. A végén már semmi más nem csináltak Csütörtökkel, mint naponta kétszer „kokaint” cseppentettek a szemébe fájdalomcsillapítónak. Már amikor volt kokain... Amikor Csütörtök kikerült a kórház-barakkból, még néhány hétig saját barakkjában volt, mint gyengélkedő. Egy alkalommal találkozott az Egészségügyi Alhadnaggyal és kérte, vigyék fel Pestre kivizsgálásra, esetleges szemműtetre. Az Alhadnagy kereken visszautasította Csütörtök kérését, és egyszerűen faképnél hagyta csütörtököt. – Csütörtök egy hét múlva megpróbált kihallgatásra jelentkezni a Tábor-parancsnoknál, de az ÁVH-s törzshöz vezető híd őre – akit az internáltak egyszerűen Lovásznak neveztek – elzavarta és fogdával fenyegette meg. – Csütörtök ekkor megpróbált az internált táborvezetővel és helyettesével – Pellach Kornéllal és Jeges Sándorral – szót érteni, de azok minden további nélkül kidobták az irodájukból. Csütörtök szeme pedig nemcsak tovább romlott, – bal szemére már egyáltalán nem látott – a gyulladás pedig kezdett áterjedni a jobb szemére is. Fokozatosan kezdte fenyegetni a teljes megvakulás réme...

Közben bekövetkezett Sztálin halála, nálunk pedig Rákosi leváltása a miniszterelnökségről. Az internáltak kezdtek reménykedni, hogy Recsk mégsem lesz „megsemmisítő-tábor”. Annál is inkább, mert új Táborparancsnokot kaptak az igazságügyi Bv. Alezredes személyében. – Sajnos az ÁVH-s belső örök megmaradtak, csak átöltöztek fegyőr ruhába. – Igaz, hogy a verések, rugdosások megszűntek egy időre. Sőt a büntető-századot is ideiglenesen feloszlatták. – Csütörtök 1953. május 2-án éppen a kórház-barakkból volt visszatérőben, amikor találkozott a Táborparancsnokkal és Segédtsíztjével. Előírás szerint megállt „vigyázz”-ban és levette a sapkáját. A parancsnok megállt vele szemben és megkérdezte: „Mi van magával, Fiam?” – Csütörtök röviden beszámolt sérüléséről; arról, hogy kérte magát kórházba kivizsgálásra, esetleg operációra; hogyan zavarták el mindenünnen. Pedig a gyulladás már áterjedt a másik szemére, így a sérülés óta nem lát a bal szemére, és most már a jobb szemére is alig lát. A kórház-barakkból a fájdalomcsillapításon kívül más kezelést nem kap, mert nincs sem szakorvos, sem más gyógyszer. – A Parancsnok Csütörtök adatait felíratta a Segédtsízzel, Csütörtöknek pedig azt mondta, hogy utána néz a dolognak és intézkedni fog. – És valóban: egy hét múlva már Budapesten a Fő utcai Rabkórházban – a volt Erzsébet-apácák kórháza, ahol 1948-ban Agatha is született – feküdt a legfelső emeleten egy elkülönített és külön őrzött folyosón levő kórteremben, ahol az ÁVÓ által fogva tartott betegek voltak. Az Osztálynak egy ÁVÓ-s orvos-főhadnagy volt a vezetője, egy szemész rab-orvos vizsgálata meg és kezelte Csütörtököt. A szemész rab-orvos véleménye szerint a bal – sérült – szem a sérülés és a gyulladás következtében teljesen elfajult – diagnózis: „atrophia bulbi dolorosa” – azt mindenképpen el kell távolítani. De előtte a jobb szemről mulhatatlanul szükséges eltávolítani a gyulladást. Az ÁVÓ-s főhadnagy megtiltotta, hogy penicillint – vagy más antibiotikumot – használjanak. A szemész mondta, hogy ha – a főhadnagy utasítása szerint – tej injekciót használnak, akkor nem teljesen biztos a gyulladás elmúlása és rámehet a másik szem is. A főhadnagy azt mondta: „Akkor úgy kell neki, miért esküdött össze a népi demokrácia ellen?!” – A rab-orvos megkérdezte, hogy nem a gyógyításra tette az orvosi esküt? – Erre az ÁVÓ-s tiszt azt válaszolta: ő a szocializmus szolgálatára tette le a tiszti esküt. – Így aztán a „tej-injekció” maradt csak, amely magas lázat okoz és ezáltal – bizonyos valószínűséggel – megszünteti a gyulladást. (Ezt az injekciót – régebben – a malária gyógyítására használták.) – Még aznap este megkezdtek csütörtöknél a „tej-injekció” kúrát, s az injekciót minden másnap megismételték. Ennek következtében minden másnap 41–41,5 °C-ra felment Csütörtök hőmérséklete. Való igaz, két és fél hét alatt a gyulladás lement a jobb szeméről, kitisztult Csütörtök látása, ugyanakkor az injekció-kúra annyira megviselte a szívet, hogy időnként erős szívgyörcsök jelentkezhettek. (A kórházban kapott is rendszeresen szív-gyógyszert, de Recskre történt visszatérése után azt megszüntették.)

– A szemész rab-orvos az injekció-kúra után megállapította, hogy a szem operálható, így a Kórház értesítette a Szemklinikát és kitűzték az operáció időpontját a következő hétre. – A következő hét elején – Csütörtök úgy emlékszik: május 28-án de. 10 órakor – megjelent a Szemklynika egyik adjunktusa a szükséges műszerekkel, megvizsgálta Csütörtököt és bemo-sakodott a rab-orvossal együtt, aki a műtétnél az asszisztense lett. Csütörtök injekciót kapott a bal szemébe, amikor hatni kezdett, megkezdték a műtétet, vagyis a bal szem „enukleálását”. – Kb. háromnegyed óráig tartott a műtét, közben a rab-szemész figyelmeztette Csütörtököt a szemideg átvágására: amikor egy nagy villanást lát a szemével. Ezután már az erek lekötése, a seb kezelése és bekötése volt még hátra. – Az Adjunktus elvégezte a jobb szem gyógyszeres kezelését is és megadta a további kezelési utasításokat. Közölte, hogy egy hét múlva átjön, megnézi a kivétel helyét és a megmaradt szem állapotát. Ezt követően lekötötték az operált szemgödröt és a másik szemet is, aztán visszavezették Csütörtököt az elkülönített kórterembe. Naponta kezelte a rab-orvos egész héten át, következő héten pedig átjött az Adjunktus, a jobb szemet teljesen rendben találta és szabaddá tette, a bal szem helyét még egy hétig kellett kezelni, annak a külső kötőzéséhez hozott magával egy fekete szemkötést. – Ezen a héten újabb szemsérültet hoztak Recskről, aki Csütörtök kórtermébe került. Köszilánk ment a jobb szemébe, a vizsgálat után úgy határoztak, hogy az ő szemét is enukleálják. Másnap újra átjött az Adjunktus, elvégezte az enukleációt, utána Csütörtök szemét és a műtét helyét is megvizsgálta és állapotát kielégítőnek találta. – Mindenesetre Csütörtöknek meg lehetett az az elégtétele, hogy a másik balesetet szenvedett internált-társnak nem kellett 3 hónapot végig kínlódnia, amíg kórházba került, hanem azonnal vitték a kórházba. Ez a tudat annyira vigasztalta, hogy azzal már nem is törődött: ha azonnal felviszik a kórházba, akkor egy szemlencse műtéttel és baloldali vastag szemüveggel megúszhatta volna a dolgot. – Arra gondolt: van miért és kiért felajánlani szenvedéseinket. Így nem is baj, ha kiegészíthetjük Krisztus szenvedéseit ezért a szerencsétlen Világért és szegény Országunkért. – A következő héten vitték vissza teherautón Recskre, a Lovász fogadta őket, aki annak idején nem engedte kihallgatásra Csütörtököt. Mondta is neki: „Ha akkor kihallgatásra enged, nem kellett volna kivenni a szememet...” Röhögve mondta a Lovász, hogy fél szemmel is lehet szexuális életet élni. (Ezt persze megfelelő durvasággal mondta.) Csütörtök megköszönte a jóindulatát, s miután nyilvántartásba vették és beengedték a barakkba, lefeküdt és imádkozott ezekért a szerencsétlen ÁVÓ-sokért és a tábor minden lakójáért.

1953. július elején újra felállították a büntető-századot. Borzas hadnagy és társai – a Táborparancsnokkal szemben – mindenképpen ragaszkodtak a büntető-brigádhoz. Azzal indokolták: azok a legveszélyesebbek és sohasem lehet tudni, hogy nem terveznek-e valamit. (Ők voltak az ÁVH emberei, úgy látszik a Parancsnok, aki BV-tiszt volt, nem mert velük szembe szállni.) Pedig akkor a táborban már minden internált meg volt győződve arról, hogy pár hónapon belül mindenki otthon lesz. – A munka tovább folyt a bányában, annak ellenére, hogy a drótkötél-pálya feladóállomása állandóan és fokozatosan csúszni kezdett. A feladóállomás megmentése céljából a bányász-brigádok egy része a feladóállomás mögött 3 méter széles árkot ásott és azt mélyítette a tehermentesítés céljából. Úgy tűnt, hogy – talajmechanikai vizsgálat hiányában – a feladóállomást egy olyan agyagtömbbe építették, amely egy sziklateknőben csúszott előre és fölfelé. – Csütörtök egy alkalommal ebédet vitt föl a bányába és akkor megvizsgálta a feladóállomást és környékét. Megállapította, nem valószínű, hogy a csúszást meg lehet állítani, mert a monolit vasbeton gerendákat, melyek a feladóállomás alapjaiba voltak beépítve, a természet erői már megrepesztették. Csütörtök véleménye szerint szét fogják morzsolni azokat a sziklateknőben csúszó agyagtömb nyíróerői és a feladóállomás a használhatatlanságig el fog pusztulni. Egyetlen teendő maradt csupán: a kifejtett követ össze kell törni és elszállítani a még hátralevő időben, a bányászatot folytatni teljesen felesleges.

Mindezt elmondta a bányában ügyeletes őrmesternek, valamint Kisházi Jánosnak, aki a vasút melletti kis-tábornak volt az internált-vezetője. – (A kis-táborban történt a drótkötélpályán leszállított kő vagonokba rakása.) – Kisházi számára az egész jelenségnek fizikai és statikai rajz-vázlatát – metszetekkel együtt – elkészítette Csütörtök. – Mint aztán utólag értesült róla: Kisházi kihallgatást kért a Táborparancsnoktól és – Csütörtök vázlatai alapján – elmagyarázta a jelen helyzetet és annak várható alakulását. A Táborparancsnok értesítette a KÖMI – internált kőbánya-vállalatok – vezetőségét, hogy a hátralevő időben a kőbányát felszámoltatja. Erről értesítette az Igazságügyi Minisztériumot és kérte intézkedésüket. A Minisztériumból Tóth főhadnagy hamarosan lejött Recskre és egy kb. 300 embert tartalmazó listát hozott magával, akiket aztán folyamatosan Kistarcsára szállítottak. – Az egyik ilyen szállítmányba került be Csütörtök is. Így augusztus végén megérkezett Kistarcsára.

Időközben kitelepült Kistarcsára a Népbíróság ügyészségének egy részlege, valamint – a Jónás-tanács – a Népbíróság egyik legszigorúbb tanácsa – és megkezdtek a Kistarcsán levő internáltak kihallgatását, vádiratok készítését és népbíróági tárgyalását. Az ügyészi kihallgatottakat elkülönítették a még ki nem hallgatottaktól. – Csütörtök, amíg ügyész kihallgatásra nem került, jelentkezett munkára és egész szeptember hónapban szénport kevert kevés kátránnyal és a masszából brikettet gyártott egy primitív készülék segítségével. De legalább dolgozott: volt elfoglaltsága és egyedül lehetett. Október elején került ügyész elé, aki – legnagyobb csodálkozására – ugyanaz a Dr. Avar ügyész volt, aki a Markó utcában először hallgatta ki. A vád Csütörtök ellen az volt, hogy tudomása volt és elősegítette Barankovics és Felesége, valamint P. Jánosi József külföldre távozását. Amikor Csütörtök közölte, hogy ezek miatt tartóztatták le és tiltakozott az ellen, hogy újra ezzel vádolják, az ügyész azt válaszolta: ez nem szerepel az ítéletében, márpedig az illegális külföldre távozás elősegítése – sőt még a feljelentési kötelezettség elmulasztása is – 1948 decembere óta büntetett és ezért ítélet jár. „Szóval, amiért 1949. február 4-én letartóztattak, – mondta Csütörtök – azért emelnek most vádat ellenem és ítélnék újra el?!... Mondhatom, szép dolog... Az embert majd 5 évig ütik, verik, rugdalják, fél szemét elveszíti, mert nem viszik időben kórházba... Mondja, mit várhatunk maguktól?!” – „Nézze, nekem ez a kötelességem... De elárulhatom magának, ha nem adja tovább, hogy az első vádiratba nem volt szabad bevennem a disszidálás előmozdítását: így maradt még lehetőség maga ellen. Most pedig az internálási időt kell legalizálni ezzel az utólagos vádemeléssel és ítélettel, nehogy magának legyen követelése az Állammal szemben.” „Értem! – mondta Csütörtök. – Szóval jogállam vagyunk, ugye?!” – „Hát igen!” – vonta meg a vállát az ügyész. – A vádirat valóban azt tartalmazta, amiről beszéltek. – A tárgyalás azonban késett. Addig – többedmagával – egy viszonylag nagy teremben, néhány ismerőssel volt együtt Csütörtök. Vele volt a jezsuiták közül P. Mócsy Imre, a Gregoriana-Egyetem professzora; P. Sass Imre, aki Szegeden a jezsuita Főiskola tanára volt és a szegedi egyetemistákkal foglalkozott, előzőleg azonban Nápolyban volt egyetemi tanár; Recskről együtt volt Péter Ernővel, Kaas Ervinnel, Györgyei F. Aladárral, Czebe Valérral, barátaival és még más ismerősökkel. – Csütörtök innen is lejárt fél napra brikettet gyártani. Így telt el majdnem egész október. A hónap utolsó hetében, október 27-én állították Csütörtököt a kihelyezett Népbíróági Tanács elé. Felolvasták a vádiratot, de a bíró szóhoz sem engedte jutni Csütörtököt, máris kihirdette az ítéletet, mely az internálás időtartamát tartalmazta és azzal szabadlábra helyezték. – Imígyen szabad lett Csütörtök...

Másnap reggel a szabadulókat és az elítélteket bevitték Pestre a Markó utcai börtönbe. Csütörtököt onnan szabadították: kiállították a szabaduló levelet, mellyel majd a rendőrségen kellett jelentkeznie, megkapta személyes holmijából, ami megmaradt, meg párszáz forint keresetét.

Már indult volna, amikor az egyik fegyőr visszahívta, mert a zubbonya hátára egy óriási „B” betű volt fekete festékekkel festve. „Adjanak ennek a szerencsétlennek egy másik zubbonyt, mert ha így meglátja egy rendőr, azonnal visszahozza.” – Az egyik ott maradó elítélttel zubbonyt cseréltek és máris megindult Csütörtök régi otthonuk felé. – Ott a házmesternétől azt a boldog felvilágosítást kapta: felesége él, kislányukkal együtt, de Pécsre költözött, mert ott kapott tanári állást a Leánygimnáziumban. Megnézte a lakó-nyilvántartást, abban benne volt a címe is: Pécs, Csoronika 2. Csütörtök megköszönte a felvilágosítást, nagyon boldog volt, hogy Áldás és Agatha megvannak, és együtt vannak. Jelentkezett a Bimbó utcai rendőrőrsön, bejelentette, hogy Pécsre utazik a családja után. Aztán felszállt az esti pécsi gyorsra, éjfélkor meg is érkezett oda. – Most aztán hogyan tovább?... A pályaudvar előtt állt még egy taxi, Csütörtök megkérdezte a sofőrt: tudja-e, hol van a Csoronika utca? A sofőr intett, hogy szálljon be. Megindultak, és keresztülmentek a városon. Közben a sofőr hangosan spekulált: Csoronika dűlő van három is, Alsó-, Középső-, Felső-. De Csoronika utcáról nem tud. – „Na mindegy, kiviszem Magát a Pius mögötti keresztig, az a Csoronika. Ott majd érdeklődhet.” – Nemsokára odaértek, Csütörtök kiszállt és kifizette a sofőrt. A taxi elment... És akkor Csütörtök meglátott egy Nénit, attól érdeklődött. Tőle tudta meg, hogy Felesége itt lakott a Kislányával, de kapott lakást és elköltözött. A Néni nem tudta, hogy hol van a lakás, de leánya – aki elé jött le – tudja, mert segített a költözködésnél. – Hamarosan megjött a kesztyűgyárban dolgozó leánya, Pirike, aki elvezette Csütörtököt a nem messze levő Gyümölcs utcába. A ház kerítéskapuja már zárva volt, ezért mindketten átmásztak a kerítésen. Felmentek a teraszra, Pirike bekopogott és beszólt a lakásba: „Ne ijedjen meg Marika, én vagyok Szarvas Pirike, hazahoztam a Férjét.” – Az ajtó kinyílt és Áldás sírva borult Csütörtök nyakába, aki könnyezve csak annyit mondott: „Ne haragudj, Áldás, hogy kicsit késtem...” Elköszöttek Pirikétől és bementek a lakásba, ahol sírva ölelték-csókolták egymást. – Aztán Áldás megszólalt: „Gyerünk le Nagyanyóhoz és Agathához!” – A belső lépcsőn lementek a konyhába, ahol egy összecsukható ágyon feküdt – már ébren – Áldás Édesanyja. Csütörtök nagy szeretettel megölelte, megcsókolta Nagyanyót, aztán Áldás kivitte az előszobába, ahol Agatha aludt. A Kislány a villany gyújtására felébredt, ránézett a bekötött balszemű férfira, felállt és nyakába ugrott: „Isten hozott haza, Édesapám! Csakhogy megjöttél!” És ölelte, csókolta... Honnan tudta ez a Kislány, hogy az Édesapja?!... 1949. január 1-jén háromnegyed éves korában látta utoljára Apját, a fényképek, amelyeket ismert mások voltak: ott Apja nem volt ilyen sovány, nem volt fekete kötés a balszemén, ott Apjának szemüvege volt... Anya nem szólt egy szót sem, ez az „idegen férfi” sem szólt... Honnan tudta ez a kis Angyal, hogy az Édesapja tartja a karjai között?... Hétköznapi csoda!... Vagy talán nem is olyan hétköznapi?!... Csak állt Csütörtök karjában Agathával, mellette Áldás, nézték és ölelték egymást és lassan elkezdtek imádkozni, megköszönni Istennek, hogy ezt a csodát megérhették: életben maradtak, megmaradtak egymásnak, és most már – talán – együtt is maradnak és szerethetik egymást... és a jó Istent, aki mindezt 5 év után megadta nekik...

TE DEUM, LAUDAMUS!

Intermezzo: Kisatya (II)

(Köszönő Kerkai Atya sírjánál 2004-ben)

Csak névleges volt a szabadulás csupán:
A 10 évet itthon „száműzetés” követ.
– A hatalom legyint neved hallatán –
S betegségeidet még újabb baj növelt.
 Láttunk eszméletlen a kórházi ágyon,
 – Áldozati bárány lettél a Népedért –
 Feküdtél vakon és megnémulva, bénán...
 Értünk imádkozni sohase feledtél.
Sírva térdepeltünk koporsód oldalán,
Sírodra szórt göröngy mind a szívünkre hullt.
Szemünk már kiszáradt és könnyünk elapadt...
S mögöttünk sötéten, jaj, lezárult a múlt.
 Száz éve, ha „sorsod csalfa, vak szeszélye”
 S Istenünk szándéka nem országunkba tesz,
 Lehettél volna a Világ példaképe,
 Így arcod, alakod mind sűrűbb ködbe vesz.
Kisatyánk voltál, vagy és leszel mindig!
Szívedből sugárod felénk és üzened,
Míg élénk magasodsz a csillagos Égig:
„Velünk az Úr, s Anyánk! Népem, munkára fel!...”

(Csütörtök)

„Nem a magam akaratát kell keresnem, hanem annak akaratát, Aki küldött engem” (Jn. 5.30.)

„Az én kívánságom az, hogy – amennyiben a Te nagyobb dicsőségedre szolgál, Istenem – Krisztust követhessem a jogtalanságok és igazságtalan szenvedések elviselésében...” (Loyolai Szent Ignác: Lelkiyakorlatok L.)

És az Úr teljesítette kívánságát...

33 év hosszú idő!...

„33 évvel ezelőtt, 1970. november 10-én ott álltunk a mi **Kisatyánk** sírjánál. Előtte – Áldással együtt – órákig imádkoztunk a temető kápolnájában koporsója mellett. Bizony sírtunk, mert búcsúztunk a Lelkiatyától, a Főnöktől és Munkatárstól, a Baráttól és Sorstárstól, én pedig a velem annyiszor összeláncolt Fegyenc-társtól. – Utána hallgattuk a volt Provinciális szavait: Kihunyt fáklya!... Kialudt méceses!... és én szerettem volna odakiáltani: A fáklya ég!... A méceses lobog!... Ha másutt nem is: a mi szívünkben, akik utolsó munkatársai voltunk. A mieink szívében, akikben Ő gyújtotta a lángot!... (Csütörtök)

15. Fejezet: Ki volt Kerkai Jenő Jezsuita Atya?

1970-ben még nem lehetett megmondani, hogy ki volt Kerkai Jenő jezsuita Atya, akkor csak a rögök kopogtak koporsóján, meg Csütörtök és Felesége szívéen. – De ma már lehet és kell Róla beszélni – különösen mióta Apor Vilmos Püspök úrral, a Vértanúval együtt a Magyar Örökség díjazottja lett – és égi Születésnapjának 33-ik évfordulóján ki is kell mondani, hogy Széchenyi óta nem hordott nagyobb magyart hátán ez a szegény magyar föld.

A tudós teológiai tanár.

A színjeles diák Jézus Társaságában filozófiai és teológiai tanulmányait olyan magas szinten végezte, hogy Innsbruckból – dupla doktorátussal – az egyházmegye-közi szeminárium dogma-tanárává jött haza Szegedre. Tudása magas szintű volt, előadásai azonban egyszerűek, érthetőek és kiválóak. Tanítványai rajongtak érte, maga azonban állandóan tanult: megtanulta a néprajzot, sorra vette a népírókat. Élete folyamán mindenki természetesnek vette, hogy az egyházi tudományok mellett mindenben tájékozott. Glattfelder Püspök, aki ismerte széleskörű tudását, alig akarta engedni, hogy a magyar parasztleányeknek szentelje életét. – Tudás-szomjára jellemző, hogy 1959. szeptemberi – 10 esztendei fegyház-büntetéséből történő – szabadulása után 3 hónap alatt elolvasta – nem, mondhatni: megtanulta – Herder 35000 címszót tartalmazó Kislexikonának 1952 évi kiadását, hogy teljesen tájékozott legyen minden területen, főleg a tudományok fejlődése területén; Pannonhalmán töltött „száműzetése” éveiben pedig feldolgozta Pastor: A Pápaság Története című – német nyelvű – óriási egyház-szociológiai munkáját, hogy a jövőt szolgálja. (Ez a munkája – sajnos – nem maradt ránk.)

A szociális kérdés apostola.

Már fiatalon megragadta XIII. Leó „Rerum novarum” enciklikája, mely az első szociális pápai körlevél volt. Innsbrucki másodéves teológus korában jelent meg a „Quadragesimo anno”, a második szociális enciklika, mely csak fokozta a szociális kérdés iránti érdeklődését. A „Quadragesimo anno” döntő fordulatot jelentett a fiatal Kerkai Jenő életében: a szociális érzékenység mellett felébresztette benne a szociális felelősséget. Teljes érdeklődését és tudását a hazai szociális kérdés felé fordította és – Varga László jezsuitával együtt – elsőként keresték Magyarországon a szociális kérdés keresztény megoldását. P. Varga a városok proletariátusa felé fordult, P. Kerkai pedig a magyar falu szegény-paraszsága és az egész magyar parasztfiatalság felé.

A magyar nép ismerője és szerelmese.

P. Kerkai már addig is érdeklődött a magyar falu és parasztság problémái iránt, már eddig is jól látta, hogy a haza fő ereje a – viszonylag érintetlen lelkületű – parasztságban van. A falu alkotja az ország lakosságának több mint a felét, a falu adja az értelmiség legértékesebb utánpótlását, viszont éppen a paraszt a legkiszolgáltatottabb, csak másodrendű állampolgára a hazának. Meg kell tanítani mindenre élete egész területén, öntudatra kell ébreszteni, hogy maga intézhesse a sorsát. Meg kell tehát tenni mindent annak érdekében, hogy megmaradjon kereszténynek és magyarnak. – Pedig P. Kerkai akkor még nem is ismerte mindazokat a vallási, kulturális és társadalmi értékeket, melyeket a magyar parasztság hordoz, de lélekben máris úgy elkötelezte magát egy egész életre a parasztfiatalság mellett, hogy teljes őszinteséggel írhatta lelki-végrendeletében: „életem-halálom egyetlen szerelmének most is a magyar népet és a magyar hazát tekintem...”

A zseniális szervező.

P. Kerkai optimizmusára és zsenialitására jellemző, hogy az egész nagy – országos – elgondolást: a KALOT-ot, két – majdhogy nem – ingyen-munkatárssal, Dr. Farkas Györggyel, és Ugrin Józseffel kezdte el 1935-ben, Szeged tanya-világában. (A két kezdő munkatárs hűséges maradt egészen az 1946 évi feloszlatásig.) – Istenen kívül, aki bőségesen árasztotta kegyelmét az „új vetésre”, Glattfelder Gyula csanádi püspök és a Jezsuita Tartományfőnök sietett segítségére. Megkapták a jezsuiták szegedi nyaralóját Népfőiskola céljára. Itt született és bontakozott ki a négyes jelszó: „Krisztusibb embert!” „Műveltebb falut!” „Életerős népet!” „Önérzetes magyart” – S a „jó mag jó földbe” hullott: a négyes-programra a paraszt-fiatalság, akikkel valójában addig senki sem törődött, sereglett a KALOT zászlaja alá. Még 10 év sem telt el és majd félmillió KALOT-legény, 20 Népfőiskola volt a hazában; a Szentatya brévében méltatta a KALOT követésre méltó példáját; a Püspöki Kar elismerte a KALOT eredményeit; az egyházmegyék papjait és a katolikus iskolák tanítóit biztatták Püspökeik a mozgalom támogatására; az állami vezetőség – elsősorban Teleki Pál miniszterelnök – fölismerte a KALOT jelentőségét és lehetőség szerint támogatta. – P. Kerkairól, a szervezőről így ír P. Varga László megemlékezésében: „Mozgalma pár év alatt bámulatosan föllendült, mert szilárd lelkisége, roppant erős akarata és szervezőképessége mindennel megbirkózott... Alázatos, megnyerő modorú, céltudatos és gondos tervező, szerény volt és nem hangoskodó, önmagát nem kereste... Vezérkedés nélkül tudott vezetni, magát nem kereste, csak az ügyet szolgálta...” – 1945 vihara nagyon megtépázta a mozgalmat, ágakat tört le, de a KALOT igyekezett talpra állni, míg aztán 1946 őszén – koholt vádak alapján – a kommunista belügy-miniszter végleg pontot nem tett a mozgalom életére: feloszlatta a KALOT-ot a tulajdonát elkobozta és a falusi kommunista szervezeteknek adta át. – A KALOT élt 10 évet...

A próféta-lelkű látnok.

A KALOT munkatársai elszéledtek. Igaz, maradt egy mag: a Katolikus Parasztfjúsági Szövetség előkészítő Bizottsága, de a KPSZ alapszabály-tervezetét a Belügyminisztérium elutasította. Már senki sem bízott a KALOT – más néven történő – újratámasztásában, még P. Kerkai sem. Az Atya azonban nem veszített Istenbe vetett bizalmából – Imádkozott!... És tovább imádkozott!... És mindig imádkozott!... És a próféta-lelkű látnok megkapta bizalma jutalmát: 15 évvel a Vatikáni Zsinat kezdete előtt támadt fel lelkében az új hivatás: **a magyar falu újra történő evangelizálása**. Új igehirdetés azokkal a módszerekkel, melyeket a KALOT révén kísérletezett ki.

- **A Centrum Sociale** – Szociális Központ – **a szellemi MŰHELY**, ahol az új gondolatok megszületnek, a megszületett gondolatok formát kapnak, a formát kapott gondolatok a kipróbáláshoz valóra válnak.
- **A Falu-Manrézák**: a parasztlegények lelkigyakorlatos házai, ahol a legények zárt lelkigyakorlatot végeznek, így erősödve az ateista kommunizmus lelki-terrorjával szemben.
- **Somogyi-kísérlet**: a falu újraevangelizálásának kísérleti megvalósítása, melynek keretében először **egyházközségi lelkinapon** készülnek a lelki megújulásra; másodszor **nagybőjtben templomi vagy zárt lelkigyakorlatot** végeznek; harmadszor **ádventi rekollekciós napokon** erősítik magukat az eddig megismert jóban.

A Szociális Központ, mely a jezsuita Általános Rendi Gyűlés utasítására létesült, kevés létszámmal, de komoly apparátussal működött: szociális könyvtárat, külföldi- és belföldi folyóírártárat, több mint 7000-es kartotékrendszert hozott létre, állandóan figyelte a külföldi és hazai – világnézeti, kulturális, társadalmi – irányzatokat és azokról időszakos tájékoztatót – „Élet a betűk mögött” címmel – készített.

A Falu-Manréza mozgalom 10 lelkigyakorlatos házban – a volt KALOT Népfőiskolákban – évenként 10-12 ezer legénynek biztosított 5 napos zárt lelkigyakorlatot.

A Somogyi-kísérlet 54 falu lelkinapjával, 2500 férfi lelkigyakorlatos konferenciával, 2500 legény Falu-Manrézás lelkigyakorlatával és 10 ezer asszony és leány 3 napos – főleg – zárt lelkigyakorlatával teljes kikísérletezést nyert és alkalmassá vált országos kiszélesítésre és alkalmazásra.

– De 1949 februárjában közbeszólt az ÁVH...

A soha nem csüggedő áldozat.

1949 februárjában tartóztatták le P. Kerkait utolsó munkatársával – Dr. Csütörtökkel – együtt. Az Atyának az Andrássy út 60-at sikerült megúsznia. – De milyen áron?!... Kaposvárról autóval szállították Budapestre, az autó karambolozott: az egyik ÁVÓ-s tiszt meghalt, a másik P. Kerkaival együtt koponyasérülést szenvedett és mindketten eszméletüket veszítették. – (Ez – a valószínűleg agysérüléssel járó karambol következménye – tette folyamatos kínná az Atya életének utolsó 3 esztendejét.) – Koncepciós perben P. Kerkait és utolsó munkatársát elítélték: az Atya összesen 10 évet töltött fegyházban, munkatársa 5 évet ült, (ha a 3 év recski kényszer-munka-táborban, kőbányában ledolgozott időt ülésnek lehet nevezni); mindketten elvesztették fél szemük világát; mindketten szív- és egyéb súlyos betegségeket szenvedtek. Mint Kerkai Atya mondta: „Kiegészítjük testünkben Krisztus szenvedéseit”. – P. Varga László, aki elhagyta Magyarországot és Belgiumban élt, megemlékezéseiben szemére hányja P. Kerkainak, hogy itthon maradt:

„Bizonyára remek apostoli munkát végzett volna Nyugaton a menekültek körében, ha annak idején hallgat rám...” – De mit tudja a kimenekült és odakint híres szerkesztővé és előadóvá vált P. Varga, hogy **milyen tett volt** vállalni Rákosi és Kádár börtöneit, ott fél szemére megvakulni, súlyos szívbajt kapni és idegileg teljesen megrokkanni?!... **Milyen tett volt** együtt lenni a magyar nép feláldozott fiaival a börtönben és gyóntatni-áldoztatni-vigasztalni őket?!... **Milyen tett volt** példát mutatni, hogy semmiféle szenvedés és megaláztatás nem törheti meg a gerincet, nem ölheti meg az Istenbe vetett bizalmat?!... **Milyen tett volt** szabadulása után vállalni a nehéz fizikai munkát népünk megalázott fiaival együtt?!... **Milyen tett volt** teljesen eljelentéktelenedni és öreg, rendházukból kiűzött szerzeteseket ápolni és eltemetni?!... **Milyen tett volt** tartani mindnyájunkban a lelket, bizonyítani, hogy van értelme mindennek, mert Isten terveiben minden szenvedésnek és áldozatnak megvan a kegyelmi értelme és a maga helye?!... És **milyen tett volt** negyven évig agyonhallgatva és elfelejtve lenni, utána pedig egy újságban úgy megjelenni, mint aki „szövetséget akart kötni az ördöggel?!...”

A szenvedő Krisztus társa.

P. Kerkai 1959 szeptemberében szabadult a fegyházból. Két és fél évig a MAHART – Magyar Hajózási R.T. – dunaharaszti üzemében segédmunkásként dolgozott. Megviselt szíve – egy infarktuson túlesett a fegyházban – tovább romlott, tüdeje sem volt rendben, ezért 1962 tavaszán a Pécs melletti Püspökszentlászló szociális-otthonába került, mint segédkertész és favágó. Itt egy újabb szívinfarktus érte, de rövid gyógykezelés és injekció-kúra után tovább dolgozott.

1964 őszén vitték Pannonhalmára, ahol a betegteremhez kapott beosztást: naponta misézett az ágyhoz kötött beteg szerzetesekkel, a miséken rövid beszédet mondott, sétálni, levegőzni vitte őket, elbeszélgetett velük, igyekezett felkészíteni őket a Nagy Útra, melyre maga is készült... Az 1968-as „Prágai Tavasz” leverése, az abban való magyar részvétel, testi-lelki erejét annyira igénybe vette – hiszen ezzel mindent lerontott a magyarság, amit 1956-os forradalmával a Világ szemében kivívott, – hogy ágnak esett és attól kezdve ő is a betegterem lakója lett. 1969 májusában P. Kerkai elvesztette az eszméletét. Győrbe került hosszú kórházi kivizsgálásra, de semmi bizonyosat nem tudtak megállapítani: csak azt, hogy agyállománya – agyérögörcs?... agyér-elzáródás?... következtében – elhalóban van. Visszakerült Pannonhalmára. Ott fokozatosan megvakult, elvesztette beszélőképességét, teljesen megbénult. Súlyos betegségében semmire sem panaszkodott, teljes öntudattal mindent elfogadott, önmagát és szenvedését Istennek felajánlotta. Egyszerű, természetes emberi magatartása, lelkének jóságos derűje szeretetre méltóvá tette és megkönnyítette az ápolók legkínosabb tennivalóit. Ekkor mondta az egyik fiatal ápoló-leány: „Olyan, mintha az édestestvérünk lenne.” – 1970. november 8-án szólította és ölelte magához a Nagy Szenvedő: Krisztus. 66 éves volt, 47 éve jezsuita, 37 éve felszentelt pap.

Csüörtök vallomása.

Vigaszomra szolgál, hogy halála előtt két nappal az egész éjszakát mellette tölthettem: megismert, együtt imádkoztunk, amíg csöndben el nem aludt. – 1970. november 10. temetésének napja életem legszomorúbb napja volt. Hiszek az Örökkévalóságban és mégis csupa fájdalmat jelentett az egész szertartás. Kerkai Atya, akivel legalább 25-ször voltam összeláncolva, és aki mindig mondta: „Mi már örökké össze vagyunk láncolva”, fizikailag már nem volt többé és én úgy éreztem, hogy abból a mi „közös láncunkból” most már egy életre eltávozott. – Hogyan fogok élni ezután?...

A temetés után megvártuk, míg mindenki elmegy, és amikor már csak ketten maradtunk Feleségemmel, elénekeltem a mi búcsúztatónkat, az Atya legkedvesebb népdlát:

*Szivárvány havasán felnyílt rozmaring-szál,
Haj! Nem találja helyét, el akar bujdosni.
Haj! Ki kell onnan venni, új helyre kell tenni.
Haj! Ki kell onnan venni, új helyre kell tenni...*

Először lázongtam szívemben: miért kellett 66 éves korában meghalnia?! Egy jezsuitánál ez az idő nem jelent öregkort. Hiszen Bea bíboros 80 évesen vett részt a Zsinat előkészítésében; és már elmúlt 80 éves, amikor a Szentatya üzenetével repült a Moszkvai Pátriarchához... Aztán megnyugodtam: ha valaki teljesítette élete hivatását és elérte az Isten atyai szeretete által megálmodott tökéletességet, akkor Isten magához öleli őt Boldogságába, legyen 25, vagy 85, vagy akár 66 éves. – Legyen áldott érte az Ő szent neve!...

Henrich Böll, a Nobel-díjas német regényíró, egyik legszebb és legmegrázóbb könyvének – Haus ohne Hüter – magyar címe: „**Magukra maradtak**”. Bizony, Kerkai Atya halálával mi is magunkra maradtunk, mint a regény hadiárvai. De hisszük, hogy hazánkról nem kell majd elmondani: „Heimat ohne Hüter”, Magyarország soha nem maradhat magára, mert – az Atya búcsúzójában írta – „Odaátról is lehet hatékonyan folytatni a földi feladat szolgálatát...”

Az élet törvénye ugyan a halál, mert a magnak előbb el kell halnia a földben, hogy bőséges termést hozzon. Éppen ezért a sírjára tűzött kereszt nem az Atya élete sikertelenségének szimbóluma, hanem a nagy Szenvedő – de harmadnapon feltámadó – Krisztus hűségének követésének bizonyítéka és jel arra, hogy

P. Kerkai Jenő S. J.
Élt 1904-től 1970-ig
Népéért és hazájáért
Itt a földön.

Hálával és szeretettel utolsó munkatársai: Csütörtök és Felesége, Áldás.

Mert úgy élt Kerkai Atya és mindenkit – minket, Csütörtökéket is – úgy tanított élni, mint ahogy Szent Páltól tanulta:

„Dicsőségben és megszegyenülésben; gyalázatban és jó-hírnévben; mint csalóknak kikiáltottak és mégis igazmondók; mint ismeretlenek és mégis jól-ismertek; mint halálra szántak és mégis élők; mint összeverték és összerugdaltak, de bele nem haltak; mint szomorkodók, de mégis derűsek; mint szűkölködők, de sokat gazdagítók; mint akiknek semmijük sincs, de mindenük megvan.” (2, Kor. 6. 8-10.)

Ez nem más, mint az Istenbe mártott lélek nyugalma és békéje, amin nem foghat ki senki és semmi. – És ma is ezt sugározza az Atya mindnyájunkra az Örökkévalóságból. És mi is ezt kívánjuk sugározni Gyermekeinkre, Unokáinkra, Szeretteinkre, Ismerőseinkre egész életünkön át...

(Csütörtök)

Intermezzo: „Ha nem lesztek, mint a gyermekek...”

Sokszor törtem már a fejem azon:

Az ideálom vajon ki lehet?...

Gyönyörű nő?... Vagy olimpikon?...

Talán tudós?... Nem!... Egy KISGYERMEK!

Mosolygó arcú, aranyos kölyök...

Nevető arcát nem felhózi bú.

Szeme, mint tengerszem ragyog, s örök

Napfényben fürdik: sosincs raj't ború.

A Bibliából léphet ő elénk,

– Ha szívünk-lelkünk elkecseregett –

Urunk az ő arcát fordítja felénk,

S mondja: „Legyetek ilyen gyermekek!”

Ezért csak Istent kérhetem,

Ha egy gyermek – s unokám – rám nevet:

Szomorú vagy bús ne legyen soha!

S áldj meg, Uram, minden gyermeket!

(Csütörtök)

És az ember, aki Csütörtök volt, hiába írta egymás után tudományos munkáit, hiába küldte meg tudományos cikkeit és könyveinek összefoglalását tudós ismerőseinek, külföldi egyetemi tanár barátainak, nem fogadták el munkáit, nem jelentették meg könyveit sem belföldön, sem külföldön. – (Mint ahogy Feleségének, Áldásnak „TÚNŐDÉSEIT” is egy idő után félretették.) – Rendszerelméleti konferenciákon hiába tapsolták meg és hiába ismerték el teljesebb értelemben megfogalmazott rendszerelméletét: egyetlen munkája sem látott nyomdafestéket. – (Ez így nem igaz! Mert egy meséjét – „A kis kökény története” c. mesét – melyet még a fegyházban írt Agatha számára, egy folyóirat leközölte. – A Megújult-KALOT lapja – a HIVOGATÓ – pedig sorozatban közölte Csütörtök megemlékezését P. Kerkairól az Atya születésének 90. évfordulója alkalmából. – Ennyi!) – Alapjában véve nem is érti Csütörtök, hogy miért nem fogadták meglátásait... Nem értették?... Nem akarták érteni?... Egyetlen ember volt, aki felismerte Csütörtök gondolkodási rendszerének jelentőségét: a Pannonhal-mára „száműzött” Dr. Endrédy Vendel zirci főapát, viszont ő matematikus-fizikus-filozófus-teológus volt. – Szerinte az lesz a jövő gondolkodási rendszere, amelyet Csütörtök ismert fel. – De mikor lesz ez a jövő?... Hány esztendő múlva?... És addig mi lesz?... Hogyan kell gyermeknek lenni? Mert ez a járható út Urunk szerint. De erre nem adott receptet az Úr Jézus... Csütörtök elfogadta, hogy azt a jövőt már nem éri meg. De lesz-e aki használatba tudja és akarja venni azt, amit ő felismert?... Ide kell a gyermeki mosoly, a gyermeki optimizmus, a gyermeki bizalom...

16. Fejezet: Tűnődések és valósínűségek

– (Vagy inkább: Tűnődések és Valósínűtlenségek?!) –

Csütörtök és Felesége – Áldás – itt állnak 80. életévük betöltése után 5 gyermekükkel, akik közül az első – Agatha – immár 14 esztendeje – persze földi idővel mérve ezt a 14 esztendőt – immár Istennél van és imádkozik 4 gyermekéért, unokahúgaiért és unokaöccseiért s – reméljük – öreg Szüleiért is. – Az öreg Szülőkről pedig túlzás azt állítani, hogy „itt állnak”, mert Áldás járásképtelenül, tolokocsihoz és ágyhoz kötötten szenved végig hátralevő életét, Csütörtök pedig – a mindenünnen összeszedett rokkantságával, betegségeivel és az ezekkel együtt járó szenvedéssel – örül, hogy Áldást egész nap mozgatni tudja és el tudja látni a szükséges dolgokkal. – De mégis joggal mondható, hogy „itt állnak” Istenük színe előtt és hálát adnak Neki, hogy annyi mindenben át megtartotta őket Magának és egymásnak. És – egyénileg és közösen – nemcsak imádkozni tudnak azokért, akiknek szükségük van rá, hanem Istenünk még gondolatokat is adott számukra és kifejező-készséget azok helyes megfogalmazásához.

Áldás számára – akit végső soron betegsége megfosztott attól, hogy a Bölcsellettudományok doktora legyen, és tudományos munkát végezhesen – a „TŰNÖDÉSEK” sokaságát adta végig gondolni és megírni. Ezek egy része – 6 füzetben – nyomtatásban is megjelenhetett és sok embertársunk – egész- és felebarátunk – épülésére szolgált. – Igaz, hogy kb. négy esztendeje nem látnak nyomdafestéket az újabb „Tűnődések”, de majdnem mindig akadnak fiatal ismerősök – (néha még unokák is) – akik szívesen elolvassák a Csütörtök által legépelt példányokat. Nem beszélve a Lelki atyáról, aki mindegyik „Tűnődés”-ből kap 1-1 példányt és bizonyára értékesíti azokat más lelki-gyermekeknél és ismerőseinél. – Így Áldásnak – jelen állapotában – hármas feladatot adott a jó Isten, amelynek ő igyekszik is Isten szándéka szerint megfelelni:

- a „Tűnődések” végig gondolasát és megírását;
- az egyéni és közös imádságot;
- az állandó szenvedést, melynek révén testében és lelkében „kiegészíti Krisztus szenvedését”.

Csütörtökkel kapcsolatban mit mondhatok? – Ő, akitől annak idején mindenki azt várta, hogy a tudományok csúcsait megjárva, beszámol „kalandjairól” az emberi tudás területén és egyik képviselője és tanítója lesz az új- és alternatív utaknak. – való igaz, hogy egyetemi-magántanári habilitációja nem történhetett meg letartóztatása, fegyházai és Recsk miatt. De nem vitás, hogy az emberi tudományok még-nem-járt csúcsait mászta meg, nem egyszer és nem kétszer éjszakai munkával. Nem vitás, hogy új, alternatív gondolkodási rendszert fogalmazott meg. Nem vitás, hogy az emberi gondolkodásnak új posztulátum-rendszerét fogalmazta meg és teljes szemléletű rendszerelmélet tételeit a transzcendenciára is általánosította. Az sem vitás, hogy többnapos lelkigyakorlati előadásokat és többtucat elmélkedést írt és a transzcendencia mélységeibe kívánt emberi analógiák és leképezések segítségével behatolni. – Ugyanakkor tudta és Isten kezéből – nem könnyen ugyan – de mégis elfogadta, hogy mindezeket a mai ember és a mai tudomány nem tudja – vagy nem kívánja?! – elfogadni. És ezt ajánlotta föl Istennek a sok szenvedés mellé, melyekkel maradandóan megajándékozta őt a mindenható élete folyamán. És ha ez a – jelenleg – 36 könyv nem is fog soha nyomdafestéket látni, mégis megköszöni Istennek, hiszen Érte és Miatta írta őket. Mint ahogy a rengeteg szenvedést is Érte és Miatta vállalta és hordozza mind a mai napig. – Mégis úgy érzi Csütörtök, hogy a legnagyobb ajándék számára Istentől: ÁLDÁS volt, van és lesz. Ma is ugyanúgy szeretné szolgálni, mintha Urunkat szolgálná. Urunknak ajánlja őt, gyermekeiket, unokáikat és az értük végzett egyéni – és közös imákat.

Urunknak ajánlja a különböző – néha majdnem elviselhetetlen – fájdalmakat, melyekkel Isten megajándékozta. És megköszöni azt, hogy – Áldással együtt – Krisztus szenvedő társaivá lehettek. – De külön megköszöni Csütörtök azt is, hogy Istenért dolgozhattak Kerkai Atya mellett és Érte lehetett annyiszor összeláncolva az Atyával.

Legyen áldott Isten neve, hogy – gyermekeiken kívül – 21 Unokával ajándékozta meg Áldást és őt. Csütörtök számára ez a 21 Unoka többet ér, mintha 21 könyve megjelent volna nyomtatásban.

Csütörtök most szeretne leírni néhányat Áldás „Tünődései”-ből és valamennyit saját kóborlásából az emberi és isteni tudomány területéről. De nem teheti, mert nem akar azzal dicsekedni, amit Áldás is és ő is ingyen ajándékként kapott Istentől. – Ha Urunk azt akarja, talán még valamennyit megismernek az Unokák abból, ha nem az idős Nagyszülők életében. Saját életükben – valójában – nem szeretnék mást látni, mint Gyermekeik és Unokáik Isten felé forduló mosolygó arcát. Ezért ajánlanak fel mindent – gondolatot, imát, szenvedést – mindent, amit csak istentől kaptak. – Így kívánják – Gyermekeiken és Unokáikon keresztül – azt a „bibliai-gyermekséget” szolgálni, amelyet Krisztus Urunk minden követője számára példaként állított. – Legyen mindenért hála a Szentháromságos Istennek!

Intermezzo: „Beteljesedett...”

„De beteljesedtem-e én magam?...
A tenger eszmét, a gondolatot,
Amelyet átgondolnom adatott,
Végig tudom-e gondolni odáig?...”

„Vagy csak az élet lesz, ami lezárul?...
És az embernek vég-szentenciául
Ez lesz őszinte sír-felirat:
‘Élt ennyi évet és félbe maradt...’ ”

„Napom hanyatlik. Nagy hegyek megül
Árnyak suhognak. Már-már nehezül
Az író-szerszám hűsülő kezemben.
Ó, teljes Krisztus! Teljesíts be engem!”

(Sík Sándor: XII. stációból.)

Az ember, aki Csütörtök volt, végig járt már egy keresztutat. De vajon meddig jutott el?... Hol tart most?... És mi van még hátra?... Csak Ő tudja, Aki érte és mindannyiunkért – és ezért a szerencsétlen emberiségért – végig járta mind a XIV stációt és eljutott „a harmadik napig: dicsőségesen feltámadt.”

És odaigyekszünk mindannyian: a harmadik nap felé. – Csütörtök is! – Bár sokszor gondolta már élete során, hogy egészen közel van... Hogy hamarosan odaérkezik... De – úgy látszik – Ő, Aki mindenben előttünk jár, még nem akarja. – Legyen meg az Ő akarata!...

De napról-napra várja, bár „nem tudjuk sem a napot, sem az órát” – és – pontosan ezért – vált Csütörtök mindennapi imájává:

„Ó, teljes Krisztus! Teljesíts be engem!”

Ámen.

Befejezés: Variációk egy zsoltár-témára

(Csütörtök panasza és hálaadó imája.)

Téma: „Minden oldalról körülfogtál Uram!
De kezedet rajtam tartod...” (Zsolt. 139.)

1. Variáció: Elgondoltál, Uram öröktől fogva,
És Anyám méhétől óvtál, vigyáztál,
Megajándékoztál igazi Szülőkkel,
Szerető Családban öt testvért adtál.

Komisz kölyök voltam, mégis szeretted.
Nem sajnáltad tőlem Szentlelked nevét.
Bőven elhalmoztál testi-lelki jóval,
S mint tű a mágneshez: vonzódtam Feléd.
Uram, körülfogtál minden oldalról:
Kegyelmed világít elem utamon.
Biztonságban vagyok tenyered alatt.
Te kellesz, Uram! – ez a válaszom.

2. Variáció: Hívtál, mentem. Szemem csak Rád szegeztem.
Fiad Társasága lett a palotám.

Áldott harminc nap és két esztendő
Alatt éreztem, hogy szeretsz, jó Atyám!
„Többet! Többet!” – kértem, én Uram, nagyon.
S reám árasztottad kegyed jeleit:
Adtál szenvedést. És boldog voltam én,
Kiegészítettem Fiad kínjait.
Éreznem kellett, hogy körülöleltél:
– Szeretve szenvedni oly csodálatos –
Köszönöm, Uram! Csak kezed tartsd fölém,
Segíts, hogy hű legyek és alázatos!

3. Variáció: Tanulásban nem volt soha problémám,
Bár fejfájás gyötört, s betegség gyakran.
Új utat kerestem, s az új gondolat
Érlelődött bennem lassan, biztosan.

Te voltál-e Uram, aki megtagadtál?
Az élet állított válaszút elé?
Fiad Társasága ugyan nem küldött el,
Mégis nyílt a kapu a Világ felé.
Körülfogtál, Uram, nem volt menekvés!
Dönteni egyedül magamnak kellett.
Vagy mégis Kezedet tartottad fölém?
Csak Te tudod, Uram! Áldott szent Neved!

- 4. variáció:** Esztelen háború dúlt a Világban,
Mikor az a kapu zárult mögöttem.
S alig hagytam el a kórházi ágyat,
Máris háborúba vittek el engem.
Dantei „inferno”: előbb kaszárnya,
Aztán pedig a front. Mint az Órület!
Menni!... Löni!... Ölni!... Irgalmazz, Uram!
Vadállatok lettünk, nem is emberek...
Így kerítettél be. Mit tettem, Uram,
Hogy elvettél mindent, ami szent nekem?!
Végleg eltaszítva éreztem magam...
Kezedet ne vond el! Uram, kegyelem!
- 5. Variáció:** Elvetted tőlem azt, aki szeretett,
– S akiről azt hittem: őt kell szeretnem –
Hogy azt szerethessem, akit nekem szántál,
Aki egy életen végigjön velem.
Örültem Áldásnak, akit Tőled kaptam,
S boldogan dolgoztunk együtt Teneked.
Aztán úgy látszott: őt is elveszítem...
Bevallom, Uram, hogy pereltem Veled.
Körülfogtál Uram minden oldalról!
Nincs más választásom: magam megadom.
Kegyetlen kegyelem ajándékok sokszor...
Van, hogy Kezed súlya nehéz súly nagyon!...
- 6. Variáció:** Visszaadtad Áldást. Légy áldott, Uram!
De engem elvittél... Hosszú volt az út...
S újabb ajándékok, ez újabb kereszt
A régiek mellé: kínnal teli kút!
A „Terror Háza” négy hosszú héten át:
Kihallgatás... verés... három ájulás!...
És a pincék mélyén, nedves zárkában
Nedvesen feküdni: tüdőgyulladás...
Hozzád fohászkodtam: Ne vess el, Uram!
Tenyered tartsd fölénk! Irgalmazz nekünk!
Vigyázz Áldásra és Kis Agathánkra!
S irgalmazz nekik, kik rút vadak velünk!...
- 7. Variáció:** A fegyházak után a recski táborban
Kőbányában voltam három éven át.
A kényszer-munkában szemem ott veszett,
És szereztem új bajt: arcideg-zsábát.
Volt rózsafüzérem, de széttiporta
Az ÁVÓ-s csizmája; vert, rúgott nagyon...
Örömhír Jánostól volt a vigaszom,
Széttépték, gúzst kaptam értük tíz napon...
Jaj!... De körülfogtál minden oldalról!...
Elfogadtam Uram... Mit tehettem mást?!
Halálra-szánt voltunk mindahányan...
De Te kimentettél! Deo gratias!

8. variáció: Hazahoztál. Legyen áldott szent Neved!
Megőriztél minket minden vészen át.
Megtartottál, Uram szeretettedben,
S adtál öt Gyermekeket, sok-sok Unokát.

Kaptunk tudást, sokat – érdemünkön túl, –
Barátokat adtál, – nem is volt kevés –
Szentlelked ereje a nagy ajándékod;
S koronánk: megváltó, üdvös szenvedés...

Mindig és mindenhol körülöleltél,
S éreztetted velünk Karod erejét.
Örömmel viseljük egy életen át
Szereteted jelét: a Szent Szenvedést!

Záró-tétel: „Mekkora a mélysége Isten bölcsességének,
Gazdagságának és tudásának!
Mily kifürkészhetetlenek szándékai,
Mily megfoghatatlanok útjai?!” (Rom. 11.33.)

„Ha csak a gonoszságra emlékezünk,
A Mindenható előtt nem tudunk megállni...
...Mert rögzös az út a láthatótól a Láthatatlanig...”

(Andrej Rubljov)

Epilógus: Könyörgő ima minden emberért...

(Csütörtök és Áldás közös imája)

Imádkozzunk Istenhez, a mi Atyánkhoz
mindazért, amit szívből kívánunk,
mindazért, amire naponként szükségünk van:
asztalunkra kenyérért, jó egészségért,
biztos útéért és szerencsés hazaérkezésért,
lelkünk békéjéért és nyugalmaért...
Hogy minden embernek emberhez méltó
élete és otthona legyen...
Könyörögjünk az Úrhoz!

Imádkozzunk, hogy mi mindnyájan
és embertársaink valamennyien hűségesek,
igazak és odaadó életűek legyenek...
Hogy szeretet kapjon tőlünk mindenki,
ne csak azok, akik szeretnek bennünket...
Imádkozzunk értelmes és boldog jövőért
gyermekünk és fiataljaink számára,
hogy Krisztusban szeressék egymást
és egymásban Őt...
Imádkozzunk békéért a földön és az emberek szívében.
Könyörögjünk az Úrhoz!

Imádkozzunk mindenkiért,
akik híjával vannak a legszükségesebbnek is...
Hogy igazságot kapjon mindenki,
akikkel igazságtalanul bántak...
Hogy új élet lehetőségéhez jusson
minden szerencsétlen...
Imádkozzunk egészségért betegeink számára,
vigasztalásért mindazoknak,
akik szenvednek és szomorkodnak...
Imádkozzunk öregeinkért és az élet kisemmizettjeiért...
különösen azokért, akiket káros szenvedélyük
sodort az élet peremére...
Könyörögjünk az Úrhoz!

Imádkozzunk hazánkért és
minden lakójáért...
a Családokért és az Édesanyákért,
hogy akarják, vállalják, neveljék
Gyermekeiket: Hazánk és Egyházunk
jövendőjének zálogát...
Imádkozzunk lakhelyünkért,
szomszédainkért és barátainkért,
rokonainkért és munkatársainkért...

De imádkozzunk mindazokért is,
akik szemben állnak velünk,
akik nem szeretnek minket,
rosszat gondolnak, vagy tesznek ellenünk,
szenvédést okoztak és okoznak nekünk és mindenkinek...
Adj bátorságot az élethez, Istenünk,
és boldogságot minden embernek...
Adj bölcs értelmet, Isten-félelmet és jóakaratot azoknak,
akik vezetik hazánkat és a világot.
Könyörögjünk az Úrhoz!

Imádkozzunk Isten Egyházáért, hogy
világosság lehessen ebben a világban
és életre vezető út...
Imádkozzunk önmagunkért: lelki éberségért,
hogy Jézus Krisztus lelkületével élhessünk,
kovász legyünk környezetünkben,
világító mécses és hegyen épült város...
Könyörögjünk az Úrhoz!

Mert Krisztus az Út az Igazság és az Élet.
Őt akarjuk imádni, szeretni és követni
életünk minden napján.
Ámen. (H. Oosterhuis nyomán)

Függelék: Harsányi Kálmán: A harang balladája

– (Mindenki értse, ahogy akarja.) –

I.

Korommá égett két topoly között,
A maga romján gőgösen tiporva,
Áll csonkán, porbadólt oltár fölött
A villámsújtott templom büszke tornya.
Kereszt, gömb, szélvitorla mind alant,
Egy maradt övé fönt: a harang.
A tátott torkú óriás harang...
 Mázsás nyelvén villámok csaptak át
 Rozsdás vasát csengő acéllá edzve.
 És akkor dőlt rá örök némaság,
 Mikor fölzúgott volna az egekbe.
 Kötele csüng. Gazdája lezuhant.
 S most – acél nyelvvel – néma a harang.
 A tátott torkú, óriás harang...
Meghalt, ha néma. Hang nélkül halott.
Ha szava nincs, már lelke sem élhet.
S mely annyi gyászt, vést, üdvöt kongatott:
Egy búcsúszó nélkül szállt el a lélek.
Föl sem hördült, torkán akadt a hang.
Szavától sem búcsúzott a harang.
A tátott torkú, óriás harang...

II.

Éj van, komor éj!
Feketén kavarnak a felhők,
Mint mámoros agyban a rémek.
Borzongnak a fák!
A vihar recsegő szava felbőg,
Mindent fenyegetve, mi élet.
A csonka torony szembe néz vele:
Nem veszthet többet! Kössön csak bele!
 Felsír az avar!
 A gyepen karikázva, robogva
 Ördögszekerek menekülnek.
 Megreccsennek a fák
 Koronás ura lent a fasorba',
 S cafrangjai szerterepülnek.
 A két topolyfa már csak egy halom
 Fekete szén a templomudvaron.
Száguld a Vihar!
Rohanó paripája bevágtat
S megtorpan a csonka toronyba.
Majd újra vadul
Nekidől... nekiront... nekitámad...
S bomlott tetejét lesodorja.

A holt harang megindul csöndesen.
Még járni nem tud, de már állni sem.

III.

Megleng, megindul a holt harang.
Meking, kilendül az érc harang.
A föld megrendül
Bár lomhán lendül
A tátott torkú, óriás harang!
 Az orkán rácsap!
 Két marokra kapja
 A roppant ércet, úgy lódítja fel!
 Rettentő ívet
 Ír le öble, csapja,
 S a nyelvre zúdul, ott kondítja el
 Első szavát az óriás harang:
 Ó, mily komor-szép, csoda-hang!
Kondul!... Dübörög!...
Felüvölt!... Ledörög!...
Félelmetesen öblös a hangja!
 Megrészegül a maga szózatátul
 És zeng, bong és kondul egyre jobban!
 Villámmal edzett kékfoltos vasából
 Minden zuhanásra szikrák tüze lobban
 És újra, meg újra, meg újra ledobban!
Megreccsen a bak, csikorognak a gyámfák,
Hull-mállik a kő, vakolat,
Megnyílik a fal: új rései hányják
A régi romokra az új romokat.
Majd szörnyűt fordul... Kicsapódik a rombul...
S **zuhan!**... Ám szava él a halálban:
Kondul!... Dübörög!... Felüvölt!... Ledörög!...
S vele omlik a büszke torony fala-váltan...

És az ember, aki **Csütörtök** volt, de **Harang** is a **Csonka Toronyban**, nem törődött azzal a sok „rémtörténet”-tel, melyet átélt élete folyamán. – Nem is gondolt már rájuk, – bár „rém-álmá”-ban néha vissza-visszatértek, – hanem naponta felvette keresztjét: operált szemét és a másik hiányát... az állandóan fokozódó fejfájását... a bal-arcának trigeminus neuralgiáját, mely időnként a fél fejét majdnem széttépi... a sokszor jelentkező szédülést és hányingert, – (néha még a hányást is, amely napokra jelentkezik, sorozatban, úgy, hogy az utolsó tíz évben kórházban is feküdt az agyát elérő keringési zavar miatt) – az időjárási frontokkal együtt járó szívgörcsöket...

És nehéz szívvel cipelte a folyamatos meg-nem-értést és elutasítást gondolataival és alternatív gondolkodási-rendszerével kapcsolatban... melyet még gyermekei és unokái sem értenek meg, – (de nem is érdekli őket... legalább is egyelőre... Így biztatja magát...) –

Mindezt teszi azért, mert követni szeretné AZT, Aki Nagypénteken „**Beteljesedett**” és a „**harmadnapon Feltámadott**”, mint a naponta elmondott Credo-ból tudja és hiszi. – Közben időnként rászakad a depresszió sötétje és „**Zuhan**”, de még akkor is vallja és hiszi, hogy „szava él a Halálban...” (Illetve: hiszi, hogy majd élni fog a halála után...) –

Mint ahogy egészen biztos abban: Krisztus megadja számára a kegyelmet, hogy „beteljesedjék” és eljusson a „harmadik naphoz”... Áldással együtt... ahol Agatha már várja őket... és ahol majd együtt várják a többieket is, ahogyan sorra kerülnek... Isten szent Akarata szerint.

Utószó az Önéletrajzhoz.

Szeretnék beszámolni azokról a személyekről, akik meghatározóak voltak életemben: tudásukkal, életük példájával, irántam tanúsított jóindulatukkal. Valójában tizenegy ember – nem is akármilyen ember – határozta meg Isten akaratából az életemet.

FELESÉGEMRŐL, akit Isten Áldásként adott mellém, nem akarok beszélni, mert Ő nem külön személy számomra: Ő egy velem. Egyek vagyunk gondolatban, vágyainkban, cselekedeteinkben – még hibáinkban is. Többet szenvedett, mint én, így – valójában – nem is egy velem, hanem sokkal több nálam, aki mindig mellettem állt, még amikor nem is voltunk együtt, aki Istentől kiesdette számomra, hogy azzá legyek, aki végül is lettem. Hála érte Istennek és Neki...

Most azt a tizenegy férfit szeretném sorra venni, akik segítettek nehéz utamon, vagy annak egyes szakaszain. – Sokáig gondolkoztam: vajon fontossági sorrendben vegyem e sorra őket? Végül is úgy döntöttem, hogy nagyjából időrendi sorrendben beszélek róluk, és írásom olvasója kíséreljen meg fontossági sorrendet felállítani közöttük.

Az első személy Szőkefalvi Nagy Béla professzorom, aki Szegeden 2 évig tanított és megtanított matematikus módra gondolkodni. De példát is adott a más gondolatának elismeréséről.

(Nem akarok sem matematikázni, sem pedig dicsekedni, de ezt szeretném elmondani róla. – A Hilbert-tér elméletéről tartott ragyogó előadássorozatot. A végtelen-dimenziós függvényter merőlegességtételéről magyarázott egyik óráján, amikor is az előadás közti szünetben megkérdeztem tőle: nem lehetne vajon ugyanezt a műveletet lényegesen egyszerűbb módon végrehajtani? És röviden vázoltam megoldási elgondolásomat. A Professzor – elismerő pillantással – megkérdezte: „Megengedi, Csütörtök Úr, hogy ezt a módszert felhasználjam munkámban a továbbiak során?” – „Örömmel, Professzor Úr!” – válaszoltam. – Évtizedek múlva kezembe került ebben a tárgykörben írt könyve. Meglepetéssel tapasztaltam, hogy az általam vázolt módszert alkalmazta, azzal a lábjegyzettel: „Egy volt egyetemi hallgatóm engedélyével használtam fel az ő megoldási formáját.” Óriási tudása mellett szerénységét bizonyítja más – még egyetemi hallgatója – gondolatának tiszteletben tartása. – Sajnálom, hogy – tudása mellett – szerénységben sem tudtam kellően követni.)

A következő férfi, aki fejlődésemre döntő befolyást gyakorolt: „Endrédy Vendel zirci Főapát Úr volt, a matematika és fizika, a teológia és filozófia doktora. Őt valójában alig ismertem, és akivel Hevenesi János jezsuita barátom ismertette meg „alternatív gondolkodási rendszeremet” még kezdeti, kialakulatlan formájában. A Főapát Úr életéhez hozzátartozik, hogy hosszú éveket ült a kommunisták börtönében, azt követően a pannonhalmi Egyházi Szociális Otthonba száműzték. Itt ismerkedtem meg később vele, miután elolvasta „Energetikai axiómarendszeren nyugvó rendszerelméletem” természetbölcseleti kérdésekkel foglalkozó kötetét. – Erről mondta: „Dolgozzon csak tovább ebben az irányban, mert ez lesz a jövő gondolkodási rendszere. Lehet, hogy csak 50 év múlva, de az is lehet, hogy jóval később. Minden esetre ne veszítse el a kedvét, ha most még nem értik meg gondolkodási rendszerét; dolgozza csak ki az ontológiáját, az etikáját, ha kell, akkor az új logikai rendszerét is.” – Ő – sajnos – már nem érthette meg a további köteteket, de bizonyos vagyok benne, hogy Fentről figyelemmel kísérte munkám további alakulását. – Minden esetre, hálás vagyok a Főapát Úrnak, mert meggyőződésemben ő erősített meg, és az ő véleménye oszlatta el Feleségem kételyét munkám helyes irányát illetőleg.

A harmadik személy Mócsy Imre atya, a jezsuiták római Gregoriana Egyetemének szentírástudományi professzora, aki két innsbrucki és három római doktorátussal rendelkezett. Mint Rómában megtudtam: Ő volt kiszemelve – a bíborossá kreált – Bea Professzor utódául a világhírű római Institutum Biblicum igazgatójának. Mikor azonban – biblikus tanár hiányában – Szegeden a jezsuiták Teológiai Főiskoláján szükség volt rá, Tartományfőnöke első üzenetére azonnal jött haza. Másfél évi tanárkodás után összesen 11 évig ült a kommunisták fegyházában. Azt követően a MÁV központi raktárában segéd munkásként dolgozott, ahol is „mindenkinek mindene” lett: úgy szerették fiatalok és idősök, mintha csak bátyjuk és testvérük lett volna. Onnan ment nyugdíjba, de nyugdíját alig élvezhette, mert szívinfarktus végzett vele. – Velem nemcsak azért volt jó viszonyban, mert öccsének osztálytársa voltam, egyébként innen ismertük régről egymást, hanem Kerkai atya révén fogadott bizalmába. Szegeden is gyakran meglátogattam és tájékoztattam az egyházpolitikai és politikai helyzetről. Családunk iránt különös szeretettel viseltetett, bármikor fordulhattunk hozzá tanácsért, többször meglátogatott bennünket. Engem mindig igaz testvéri szeretettel fogadott, óriási tudását mindenkor megosztotta velem. – Temetésén Feleségemmel együtt ott voltunk, igaz testvérként gyászoltuk meg. – „Nyitott szívvel” című könyvét ereklyeként őrizzük, igaz barátságát és segítőkészségét a Mennyből is éreztette velünk.

A következő személy Alszegehy Zoltán atya, ugyancsak a Greoriana Egyetem professzora, aki 18 évig volt a Teológiai Fakultás dékánja. Cikkei, tanulmányai, könyvei szinte megszámlálhatatlanok. Engem a kis, névtelen bölceleti és rendszerelméleti „tudóst” – 1975-ben Rómában – igaz barátságába fogadott. Rengeteg felvilágosítást kaptam tőle a Szentszék és a Jezsuita Rend által követett irányvonalról, egyházpolitikai és világ-egyházi problémákról. Élete további során rendszeresen küldött ünnepekre megemlékezést, mikor hazajött Magyarországra, mindig értesített és találkozott is velem. – Bár a matematikai gondolkodásmód távol állt tőle és rendszerelmélettel sem foglalkozott, mindig meghallgatta gondolataimat, munkáim előrehaladása érdekelte és állandóan biztatott munkám folytatására. Halála nagy veszteség volt számomra, az általa küldött Mária-képet máig ereklyeként őrzöm.

Az egyik hozzánk legközelebb álló személy Békési Pista barátunk volt. Mint felszentelt pap lépett be a jezsuita Rendbe és ott azonnal kitűnt hallatlan képességeivel mind a tudomány, mind a pasztoráció, mind pedig a másokkal szembeni empátia területén. Professzornak szánták, Rómában fejezte be jezsuita teológiai tanulmányait, nem is akármilyen eredménnyel. Már ismertem, mint bátyám jezsuita novícius társát, Kassán filozófia-történet tanárom volt. Egyébként ő volt az, aki – fiatalkori szélsőségeimben és meggondolatlanságaimban – megvédett előljáróimmal és tanáraimmal szemben. És ő volt az, aki megtanított másokhoz úgy közeledni, hogy megérezzék a krisztusi irgalmas szeretetet. – Amerikai tartózkodása idején ő volt az, aki először segített gyógyszer-küldeményével halálosan beteg Feleségemen. – Igaz, hogy kanadai és ausztráliai tartózkodása idején évtizedekre megszakadt kapcsolatunk, de a 70-es évektől haláláig újra felelevenedett és elmélyült családunk iránti érdeklődése és szeretete, mely aztán végig megmaradt. – Mindehhez hozzá kell fűznöm, hogy – bár természettudományos képzettsége nem volt, – mégis ő volt az, aki állandóan biztatott rendszerelméleti munkám folytatására és mindig érdeklődött eredményeim felől. – Hazalátogatásakor mindig meglátogatott bennünket, többször nálunk is aludt, volt, amikor mi vittük el rokonságához. – Halálával óriási veszteség ért bennünket. Természetesen ez a veszteség képletesen értendő, mert értünk való imájának erejét állandóan érezzük.

Somogyi Jenő atya három éven át volt Tartományfőnököm. Nincs olyan nap, hogy ne gondolnék rá. Nem tudom, miért szeretett, hiszen annyi mindent kifogásoltam novícius és magiszter koromban a rend szokásai és egyes előírásai közül. – No, nem a „Szent Ignáci” szabályokat! – És amit kifogásoltam, mind el is mondtam neki. Ő végig hallgatott, volt, amiben igazat adott, volt, amit megmagyarázott, hogy miért van jelenleg így. – És – furcsa módon – kifogásaim ellenére mégis szeretett, sok mindenről – fiatal korom ellenére – kikérte a véleményemet, ő a 60 év feletti, tölem, a taknyostól. (A Bátyám fogadalom-elhalasztását – indokolásom alapján – pár héten belül megszüntette.) – Képességeimet csak hallomásból, és – mondhatni – „pimasz” megnyilatkozásaimból ismerte, mégis Rómába szánt tanulmányaim folytatására. És ha ő marad továbbra is a Tartományfőnök, bizonyára nem enged el megrendült egészségem miatt a Rendből. – De még utána is törődött velem, lelkileg – és még anyagilag is – segített, mikor Feleségem halálos betegségben volt. – A szerzetes-rendek széttűzése után elveszítettük egymást szem elől, de biztosan tudom, hogy imádkozott és ma is imádkozik értem. Nem is tudom, hogy ennyi mindenki támogatása nélkül hogyan tudtam volna ennyit és így dolgozni. Magamtól nem is tudtam volna ilyen gondolatokra jönni, mint amilyeneket a jó Istentől – az ő imájuk révén – kaptam...

Nem szabad megfeledkeznem Orosz Bandiról, gimnazista és magiszter-társamról, aki – annak idején – kalocsai első évemet elviselhetővé tette. Pécsen pedig – a magiszteriumban – életem legszorosabb barátja lett. Évekig távol voltunk ugyan egymástól, de Szegeden újra összerúgtunk: ő a teológiát végezte, én az Egyetemen a matematika-fizika-bölcsélet szakot. Soha többé nem szakadtunk el egymástól, 5 évi kényszer-távollétem alatt lelkileg ott állt beteg Feleségem mellett, haláláig leveleztünk, gyakran meglátogattuk Feleségemmel, ő is volt nálunk többször, írásaimat elküldtem a számára. – Temetése után visszakaptam nála maradt írásaimat, melyeket megható és megdöbbentő megjegyzésekkel látott el: „Mit akarsz ezzel kifejezni? – Hogyan gondolsz? – Istenem! Add, hogy megértsék majd az emberek! – Mert biztos, hogy nagyon jó, amit írsz! – Azt hiszem, bennem van a hiány, hogy nem tudom teljesen felfogni! – Sokat kell imádkoznom, hogy meg tudja valósítani, amit Isten szándékozik vele!” – Orvosi műhiba történt az operációjánál, amibe belehalt. – Sírtunk a sírjánál Feleségemmel együtt. De azóta is, – egész életünkön át, – éreztük, és érezzük, hogy imádkozik értünk, és tudjuk, hogy kapcsolatunk nem szakad meg soha...

Meg kell emlékeznem három Püspök Úrról, akik kitüntettek barátságukkal, és jelentősen befolyásolták életem és lelkiiségem alakulását. – Először Marosi Dórral, a későbbi váci megyés-püspökkel kerültem közelebbi kapcsolatba, még front-katonaként. Ő volt az ezredünk tábori-lelkésze, akit még tiszti-iskolás koromban ismertem meg. Kedves, készséges, jókedélyű és mélylelkű pap volt. Amikor csak lehetett, vele beszéltem meg lelki problémáimat, amelyek – tekintettel arra, hogy harcoló alakulatnál voltam, – nem voltak csekélyek. Nyár elején engem „harciskolára” vezényeltek, ő pedig – mint később értesültem róla – az augusztusi front-áttörésnél fogságba esett. – 1947-ben találkoztunk újra Hódmezővásárhelyen: ő hittanár volt, én pedig a jezsuiták egyházközségénél a fiatalok számára vezettem népi-tánc és népi-játék tanfolyamot. Felújítottuk barátságunkat, többször találkoztunk. – Aztán újra elvesztettük egymást, én fegyházban és Recsken voltam, ő hosszú ideig Izsákon, majd Kecskemét-belvárosban volt plébános. Itt kerestük fel Feleségemmel, mikor segéd-püspök lette. Ebben az időben és később – váci megyés-püspök korában – állandó érintkezésben maradtunk. Mindig csak jót hallottam róla; nagyon örültem, hogy híveinek igazi atyja, papjainak pedig – nem főnöke, hanem – munkatársa volt. Minden bizonnyal bőségesen megáldotta Isten érte...

Másik Bánáss László veszprémi Püspök Úr volt, akivel Kerkai atya révén ismerkedtem meg. – Bárcsak minden püspökünk olyan lenne, mint amilyen ő volt! – Minden jó kezdeményezést támogatott. Az ő egyházmegyéje területén kezdtük meg a telepés-pasztorációt, ott indult meg az első Falu-Manréza Balatonberényben a parasztfiatalok részére szervezett 5 napos zárt lelkigyakorlatokkal, és Somogy megyében kezdtük meg – 15 évvel a Vatikáni Zsinat előtt – a falvak újra történő evangelizációját: Somogyi-kísérlet elnevezéssel. Mindhárom kezdeményezés teljes sikerrel járt: a telepés-pasztorációt más egyházmegyék is átvették, ahol szükség volt rá; a Falu-Manrézás lelkigyakorlatokból komoly mozgalom nőtt ki, működésük alatt az országban 8 Falu-Manrézában és 3 vándor-Manrézában két esztendő alatt 22 ezer parasztleány végzett 5 napos zárt lelkigyakorlatot; a Somogyi-kísérlet is teljes sikerrel járt, és – amennyiben az Egyház és az Állam között létrejött volna a teljes egyenjogúság alapján álló megegyezés, – akkor valamennyi egyházmegyére kiterjeszthető lett volna. A megegyezés azonban nem jött létre; Kerkai atyával kettőnk 1949 elején letartóztattak, s bár abban az évben még működtek megkezdett munkáink, 1950-ben már minden – általunk irányított – munka abba-maradt. – Bánáss Püspök Úr már évek óta rákos beteg volt, mégis – amíg lehetett – minden erejével támogatta munkánkat. Én gyakran találkoztam vele, mert a Püspök Úr és Kerkai atya között én voltam az összekötő kapocs. – Utójára 1948 decemberében látogattam meg az Irgalmas Kórházban. Nagyon szenvedett, de nem panaszkodott, hanem súlyos beteg Feleségem és pici-lányom után érdeklődött nagy szeretettel. Másfél hónap múlva letartóztattak minket, a Püspök Úr még több mint egy évig szenvedett, míg 1950 Húsvétja után meghalt. – Naponta gondolkodom rá és kérem, hogy imádkozzon Feleségemért és értem, gyermekeinkért és 21 unokánkért. Biztos vagyok benne, hogy nem feledkezik meg rólunk...

Nem feledkezhetem meg Belon Gellért Püspök Úrról, akinek írásait – Feleségemmel együtt – máig lelki táplálékként szeretünk és tisztelünk. Vele a Pécsi Klinikán ismerkedtem meg, ahol – általában 2-3 évenként – hetekig kezeltek a Recsken szerzett „baloldali trigeminus-neuralgia” miatt. (Magyarul „baloldali súlyos arcideg-zsábának” lehetne nevezni.) Már 2 vagy 3 hete feküdtem ott egy-ágyas kórteremben, amikor a Docens Asszony kért, hogy betehessenek még egy ágyat, mert Belon Püspök Úrnak van szüksége sürgős kezelésre. Örömmel fogadtam új Beteg-társamat, akinek írásait már régóta ismertem, de vele még nem találkoztam. Hamarosan megismerkedtünk, sőt – ha szabad így mondanom – igaz barátságot kötöttünk. – (Nem jól mondom. Mert egy ízben már találkoztam vele: Kalocsán, érettségizős koromban. Ő akkor került a kalocsai Nagyszemináriumba, mint fiatal dogma-tanár. Egy alkalommal tartott nekünk előadást, mely után uzsonnán láttuk vendégül, és én – mint az ifjúság vezetője – mellette ültem.) – Szóval, mint beteg-társak, igen jó viszonyba kerültünk egymással: közvetlen, mélylelkű és igen jó kedélyű volt, akivel sok mindenről – múltból, jelenről, jövő kilátásairól – elbeszélgettünk. Együtt is imádkoztunk. Őt minden délután elvitték autóval misézni, utána mindig hozott magával Eucharishtiát és megáldoztatott. – Közben meglátogatott Feleségem, vele is összeismerkedett a Püspök Úr, Feleségem is nagyon megszerette őt. – Úgy emlékszem, három hétig feküdtünk egy kórteremben, de ez a három hét szinte elröpült. – Rá egy évre, május 23-án – ugyanazon a napon, amelyen jezsuita bátyám, – meghalt. Együtt kopogtattak a „Mennyország kapuján”. – Azóta minden fellelhető könyvét megszereztük, Feleségemmel együtt azokból élünk, és Gellért Püspököt – Bátyámmal együtt – kérjük naponta, hogy imádkozzanak értünk...

És elérkeztem ahhoz, akit legelőször kellett volna említenem: KERKAI JENŐ jezsuita atyához, a magyar nép szociális apostolához, aki korát megelőző gondolatokkal és munkákkal szolgálta Egyházát és Nemzetét. – Ő volt a Főnökünk és Munkatársunk, a Lelki-atyánk és legjobb Barátunk, nekem letartóztatott és vádlott társam, elit élt társam és fegyenctársam. Akivel számtalanszor voltam összeláncolva, és akivel egyformán fél-szemünkre megvakultunk,

egyformán súlyos szívbajt szereztünk. Igaz, engem többször félholtra vertek az Andrássy út 60-ban és Recsken, de ő koponya- és agysérülést szenvedett letartóztatásakor, és ennek a következményeként: vakon, némán és bénán halt meg három, kínlódással-teli év betegség után 66 éves korában. – (Ez a 66 év nem egy idős kor egy jezsuitánál, hiszen Bea Bíboros több, mint 80 évesen vett részt a Vatikáni Zsinat előkészítésében és munkájában, és majdnem 85 éves volt, amikor a Szentatya üzenetével Moszkvába repült a Pátriarchához.) – Kerkai atya tanított meg akarni és dolgozni: fáradhatatlanul, szinte a megszakadásig. Neki voltunk – Feleségemmel együtt – utolsó munkatársai, ő mondta azt, hogy „mi hárman alkotjuk a magyar szociális élet ’triumvirátusát’.” – Az ő biztatására készültem habilitációmra, Feleségem doktorátusára, melyet nála a súlyos – majdnem halálos – betegség, nálam a letartóztatás akadályozott meg. Az ő tanácsára bízott meg a jezsuita Tartományfőnök azzal a feladattal, hogy keressem a modern természettudományok és a keresztény bölcsélet határkérdéseinek megoldását, melynek végső eredménye: a rendszerelmélet alapján álló új-típusú gondolkodási rendszer lett. – És az ő koporsójánál imádkoztunk órákig Feleségemmel sírva, kérve Őt: legyen Ő a családunk Védőszentje! – És az ő temetésén – mikor már mindenki elment, csak ketten maradtunk Feleségemmel – énekeltem el búcsúztatóul legkedvesebb népdalát:

„Szivárvány havasán, felnyílt rozmaring-szál,
Haj! – nem találja helyét: el akar bujdosni.
Haj! – Ki kell onnan venni, új helyre kell tenni...
Haj! – Ki kell onnan venni, új helyre kell tenni...”

Bizonyosak vagyunk abba, hogy UJ HELYÉN tovább imádkozik magyar Egyházáért, magyar Nemzetéért és értünk: a maradékért... Ezért napi imánk:
„Jenő Atya! Könyörögj érettünk! Könyörögj Hazánkért! Amen.”

X X X

Voltak még – hála Istennek – még jó páran, akik igen közel kerültek hozzánk. Hálások vagyunk értük is, mindenkiért. Mert sokan vannak, akik szerettek bennünket, és mi is nagyon sok embert szerettünk. – Viszont, ahogy növekedett a családunk, úgy csökkent – itt a földön – jó ismerőseink, barátaink száma. – Sógorunknak, középiskolás korában, egy Széchenyi-fiú osztálytársa volt. Ő mondta: „A mi családunk olyan, mint a krumpli, az értékes része a földben van.” – Mi ugyanezt fordítva fogalmazzuk: legértékesebb barátaink és ismerőseink már célban vannak, a jó Istennél. És bízunk abban, hogy odavárnak bennünket is. Ezért kérjük, hogy imádkozzanak értünk. – De–mi is imádkozunk a még élő ismerőseinkért és barátainkért, és nagyon kérjük a jó Isten kegyelmét gyermekein, unokáink, utódaink számára: hogy az időtlenségben együtt lehessünk mindannyian a Szeretet Forrásánál és Beteljesedésénél...